

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 05876

GEZAMLTE VERK

Joseph Opatoshu

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

געזאמלטע ווערק

פון

י. אַ פֿאַט אַ שו

XIII

ווילנע-1934

ווילנער פארלאג פון ב. קלעצקין

י. אַ פּאָטאַש

שטעט און מענטשן

XIII באַנד

ווילנע - 1934

ווילנער פּאַרלאַג פּוֹן ב. קלעצקין

PRINTED IN POLAND

J. Opatoszu — „Sztet un Mentszn“
Zakłady Graficzne inż. G. Kleckina, Wilno, Kwaszelnia 23.

א י נ ה א ל ט

פ ו י ל ון

זייט

9	•••••	אייף דער שיף
16	•••••	מאדאם דע-סוואן
23	•••••	ביי א נאפט-לעמפל
28	•••••	גלות
33	•••••	א דעמאנסטראציע
39	•••••	הונגער
44	•••••	ליבעלע
49	•••••	א גנבה
55	•••••	מאדילא
60	•••••	פיהאָניע-בלעטער
66	•••••	אברהם און הגר
71	•••••	לייזער קירושנער
77	•••••	דאָס געזאנג פון לערער
82	•••••	די זשאָלדעווקע שוילט
87	•••••	אין חילנע

ש ט ע מ

95	•••••	קיין אַסלאַ I
101	•••••	קיין אַסלאַ II
107	•••••	איבער דייטשלאַנד און האַלאַנד
112	•••••	דער ניינטער פּען-קאָנגרעס
117	•••••	אין אמסטערדאַם I
123	•••••	אין אמסטערדאַם II
129	•••••	יאָריש
135	•••••	ביי פאָרדן אין פאָבריק

זייט

140	אין שיקאגער שלאכט-הייזער
145	קולטור
150	דעטראיט
155	אין דער פראַחינג

אין ראַנטפאר באַנד

163	אויף דער גרענעץ
170	אין כאַרקעוו
176	אין קיעוו
181	אַ יידיש געריכט
188	אַ קינדער-שטעטל
194	אין אדעס
198	אויף דער מאַלדאוואַנקע
203	בינאַכט אין מאַסקווע
209	אויף מאַסקווער בולוואַרן
215	אַ טראַצקיסט
222	דריי העברעער
229	צווישן יידישע פויערים
234	דאַרף לוחאַוואַ
239	שלום-עליכם-דאַרף
246	אין מינסק

פ ר י ל ן

אויף דער שיף

איבער אַ שעה האָט אַלסער נאָכן אַנבייטן געשפּילט גאַלף און נישט געפּילט, ווי די שטייפלעכע הענט און פּיס הייבן אָן ווי טאָן. דער שטערן ווערט נאָס, און ס'רעקל שווערט אויף די אַקסלען. ער איז געווען גליקלעך, וואָס ערגעץ אויף דער יבשה, הינטער ויך, האָט ער איבערגעלאָזט אַ פּערטל יאָרהונדערט, אַיאָגעוואָרפּן יעדע זאָר. און דאָ, אויף דער שיף, שפּרייזט און שפּאַנט פּון דעק אויף דעק אָן אַנדער אַלסער, אַ יינגערער, וואָס איז קיינעם גאַנדישט שולדיק.

דער אַפּריל-הומל איז געווען בלוי און טיף. ס'וואַסער - נאָך בלויער. דער ים האָט אַרויסגעקייקלט אויף דער אייבערפּלאַך די פּאַהאַלמסמע אוצרות, זיי צעלייגט אין דער לענג, אין דער ברייט. די ים-קנייטשן, בלויע, אַמלעסענע, האָבן געבלענדט און געבליש-שעט מיט אַזוי פּיל גאַלד און זילבער, מיט אַזאַ רחבות, אַז די אויגן האָבן פּון פּרייד און רימקייט זיך אַליין פּאַרטאַכט. יונג און אַלט זיינען אַרויס אויף דער דעק.

טייל האָבן געשפּילט גאַלף, טעניס. טייל האָבן זיך געצויגן אויף אויסלייג-שטולן, גערעדט, געלאַכט, געפּלאַפּלט. אַנדערע האָבן זיך געבוּיגן איבער די פּאַרענטשן, געקוקט אין וואַסער אַרײַן, לאַנג געקוקט, און דער ים האָט אין טעמפּסטן פּנים געוועקט אַמחשבה, עס שענער געמאַכט.

אַלסערן האָט עס געמאַכט. אַליץ אין אים האָט זיך געוויגט, ווי דאָס וואַסער אין ים, ווי די שיף, ווי אַלטערס אייגענע טעג און יאָרן. ער האָט זיך געהייבן פּון דעק צו דעק, איז פּאַרקראַכן אין שענק אַרײַן.

דאָ אין שענק איז געווען טונקל און אָנגערזיכערט. די דיקע שויבן פאַרהאַנגען מיט האַלבע פאַרטיערן. צו צוויי, צו דריי זיי-נען געזעסן זויף-ברידער איבער קופליעס ביר, איבער גלעזלעך לי-קער און קאַניאָק. אינמיטן שענק, ביי אַ קיילעכדיקן טיש, זיינען גע-זעסן אַכט פאַרשוין. די רעק אויף די שטול-ווענטלעך, די אַרבל פאַר-קאַשערט. אין די מויל-ווינקלען אַרומגענויזשעמע סיגאַרן, סיגאַרעמן. מען האָט געשפילט פאַקער. עולם האָט זיך געקליבן אַרום די שפי-לער, געקוקט מיט דרין-אויף. מען האָט געשפילט פינף און צען דאָלאַר אַ קאַרט, אויסגענומען דריי און פיר הונדערט דאָלאַר אַ קאַרן.

געשפילט האָבן צוויי ביזנעסלייט, צוויי פאַבריקאַנטן, אַדאָק-טאַך, אַן אַדוואָקאַט, אַ רעווערענד-חזן-מוהל מיט פאַטשקעס, מיט אַ קמין אויף דער גאַמבע, אַ יוניאָן-פירער מיט וויכע מידלשע הענט — ניט סתם מענטשן, נאָר פאַרשטייער פון יידישן פּאָלק אין אַמעריקע.

אַלטער האָט זיך געחידושט, ווי סווערט נישט נמאם די קאַרטן-שפיל. מען שפילט שוין אזוי דעם דריטן טאַך. אָפגעגעסן אָנבייסן — זיצט שוין די חברותא ביים קיילעכדיקן טיש. די אָנגעשאַטענע מטבעות, די שטויסן פאַפיר-געלט זיבן זיך פון איין פאַרשוין צום צווייטן. מען ליידט, וואָס מען דאַרף מפסיק זיין — אַ שעה מיטאַן, אַ שעה נאַכטמאַל — און מען שפילט ווייטער ביז טוף אין דער נאַכט אַרײַן, ביז דער שענקער נעמט לעשן די ליכט.

אַלטער האָט זיך אָפגעשטעלט. ער האָט געקוקט ווי דער יוניאָן-פירער וואַרפט די צען-דאָלאַרדיקע, טרייבט אַוועק איין שפילער נאָכן צווייטן. געפליבן שפילן איז אַ שיקאַנער ביזנעסמאַן. ס'געלט האָט געדאַלטן אין איין געשווילן — צוויי הונדערט, דריי הונדערט, פיר הונדערט. דעם יוניאָן-פירערס ליכטיק פנים האָט מיט אַמאַל אָנגע-וואָרן יעדע מראה, סילעצמע ביסל חיות איז אָפגערונען — ער האָט פאַרלאָרן. זיינע אויגן, נעבעכדיקע, האָבן זיך באַגעגנט מיט אַלסערס. די צונג האָט אָנגעהויבן שטאַמלען. דער יוניאָן-פירער האָט זיך גע-נומען פאַרענטפערן:

— דאָס שפיל איך פאַר מיין שוואַגער... ביי אים צו פאַרלירן

פינפדונדערש דאלאר, איז ווי ביי מיר פינף... איר האָט געמיינט, אז
איך וואָרף זיך אזוי מיט געלט? א נאָש-בראָט, אַ פּראָלעמאַר-
יער, נישט ער מאָר און נישט ער קען אזוי געמבלען...

און די ווייסע מיידלשע הענט זיינע מיט די מאַניקירטע נעגל
האָבן שוין ווידער געפיבערט איבערן פעשל קארטן. ער מאַלירט מיט
דער שנעלקייט פון אַ ווינטמיל:

- ווער שפּילט?
- צען דאלאר.
- כּימאָפּל עס.
- געזען?
- ניין.
- דארף איך אַרײַנלייגן?
- צוואַנציק.
- די צוואַנציק מיט נאָך צען.
- אזוי גאָר?

אַלטער איז אַרויס פון שענק. ער האָט זיך געטראָגן ווי אַן אונ-
טערנעשאַסענער, געשפּרייזט אַרום און אַרום דעק.

אַ גרופּע יונגע, סאַוועטישע אינזשיניערן, וואָס האָבן זיך ספּעציאַל-
ליזירט ביי פּאַרדן, ביי סוויפטן, געאַרבעט אין אַמעריקאַנער נאַפּט-
קוואַלן, זיינען אַדימגעפּאַרן מיט שרײַב-מאַשינקעס, מיט פּאַמאָגראַ-
פּישע אַפּאַראַטן, מיט קונציקע פּאַפּיראַסנצינדערס, ווי זיי וואַלטן זיך
אומגעקערט פון אַ יאַרטאַרק.

לעבן זיי, מיטן געזעס אויפן הילצערנעם, נאָר-וואָס געוואשענעם
דעק, איז געזעסן טשאַרלי, אַ ניו-יאָרקער „האַבאַ“ — פּלייצעס
שמאַלע, הענט לאַנגע, דורכזיכטיקע האָבן אַרומגעוואַרטלט די פּיס,
וואָס זיינען געשטאַנען ווי קראַקוועס. ס'פּנים יינגלש און די בלויע
אויגן האָבן זיך געטרינט, ווען ער האָט גערעדט מיט האַרץ, ווייץ די
מויל-ווינקלען האָבן זיך פּינלעך געקנייטשט, געשפּריצט. זיינע פינף-
און-פּערציק יאָר האָבן זיך פּאַרלירן אין דעם יונגן, באַוועגלעכן פּנים,
אין די בייגיקע הענט און פּיס. ער האָט דערזען אַלטערן, אים אָפּגע-
שטעלט און געוויזן אויף די אינזשיניערן:

— זאג זיי, די רוסן, ווער כ'פין. זיי גלויבן מיר נישט, אז
 כ'פין א „האָבאַ“, ווי זייער שאַליאַפּין איז געווען, ווי זייער גאַרקי איז
 געווען... אורדאי איז מיין פּלאַץ אין צווישנדיק, נישט דאָ, צווישן
 קאַרטנשפּילער, די אויפגעקומענע הויזן- און וועסט-מאַנאַטן. כ'האַב
 מאַקע געקויפט אַ שייסקאַרטע דריטע קלאַס — פאַרט דאַרט קיינער
 ניט, אינגאַנצן זעקס פאַרשוין, האָט מען אונדז איבערגעשיקט אַהער.
 — אויב ער איז אַ „האָבאַ“ — האָט זיך עמעצער אָפּגערופּן —

פונדאָנען האָט ער געהאַט געלט אויף דער דריטער קלאַס?

— מיין מאמע איז געשטאַרפן — האָבן טשאַרליס מיל-ווינקלען
 זיך אַ קריס געטאָן — איבערגעלאָזט אַ ביסל געלט, האָב איך פאַר
 מיין חלק זיך געקויפט אַ שייסקאַרטע ביז לאַנדאָן. דאַרט וועל איך
 אין האַרד-פאַרק רייזן וועגן אַמעריקאַנער האָבאַס, וועל צונויפקלאַפּן
 אַ פאַר שילינג און צום ערשטן מאַי מוז איך זיין — האָט ער
 זיך אויסגעדרייט צו די אינזשיניערן — אין מאַסקווע ביים קרעמל,
 כימוז זען ווי מיליאָנען אַרבעטער מאַרשירן... כ'פין שוין געווען אַ
 קאָמוניסט אויך. און וואָס בין איך נישט געווען? זאָג זיי, אַלטער,
 אז כ'פין שוין געווען אַן „אַי דאָבליו, דאָבליו“, אַ סאַציאַליסט, אַ
 קאָמוניסט. און איצט לערן איך קבלה, ווי דער אימאַליענער פּיקאַ-
 דע-מוראַנדאַלאַ האָט געלערנט, ווי מיין לאַנדסמאַן רויכלין האָט
 געלערנט... כ'קען דעם ספר-יצירה, כ'קען שטיקער זוהר... וואָס
 קוקט איר? איך בין נישט קיין ייד. מיינע עלטערן זיינען געווען
 דייטשן און איך בין אַן אַמעריקאַנער. וואָס לאַכן זיי, די רוסן? זאָג
 זיי, אַלטער, אז כ'פין נישט לאַנג צוריק געווען אַ הייסער קאָמוניסט.
 פאַסטער, גיטלאָוו, אַלגין — אַלע קענען מיך. ווען כ'האַב זיך אַוועק-
 געשטעלט אין גאַס ריידן, זיינען זיי קיינמאַל נישט זיכער געווען מיט
 מיר, האָבן געהאַט פון מיר צרות... זיי האָבן ביי מיר נישט געקאַנט
 פּוועלן, אז אַלין איז קלאַס, אז דער אַרבעטער איז סאַריבערשטע פון
 שטויסל. ווען איך רייד וועגן דייטשן, טראַכט איך אפילו ניט וועגן
 אַזוינע נאַענטע מענטשן ווי אייגענע מאמע-מאמע. פאַר מיר שטייען
 אויף לייפניץ, געטע, קאַנט, נישטע. רייד איך וועגן יידן, זע איך נישט
 די קנעפל-מאַכער, די הויזמאַנאַטן... כ'זע משהן, יעווסן, ר' שמעון
 בן יוהאן, שפינאַזען, מאַרקסן, איינשטיינען...

אלטער האָט זיך געבויגן איבערן פארענטש, געקוקט אין ים אריין, ווו קיין זאך האָט נישט גערוט. ס'וואַסער האָט זיך געקנייטשט, געשווימט, און ווען נישט די שיף, וואָס האָט מיט איר פלאַטשיקער נאָז געשליידערט פלאַכמעס וואַסער, ווי פעכערס, וואָלט זיך געדאַכט, אַז מען רירט זיך נישט פון אָרט. אין דער שטילקייט איז דער ים געווען אומרוק. אלטער האָט אין דעם אומרו קיין תכלית נישט געזען, ווי אין טשאַרליס רייד, וואָס ער האָט געקאָנט הערן שעהן און קיינמאָל נישט געוואַסט וואָס ער וויל.

די שיף איז פאַרביי ניו-פּאָונדלענד.

דער הימל האָט זיך גענומען קנייטשן. וואָלקנס גרויע, ווייסלעכע האָבן געשלאָנגען די בלויקייט, איינגעוואַפט די געדיכטע קניילן רויך, וואָס די קוימענס האָבן אַרויסגעשליידערט אין איבערגעלאָזט נאָך זיך געבלעכע שניידלעך און שלייפלעך.

דער ים, אַ שטילער, איז מיט אַמאָל געוואָרן שוואַרץ, האָט זיך אַזש געוילבערט פון שוואַרצקייט. פון רחבת האָט די שיף גע-קרעכט, איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ שווימקן שליאַך, וואָס האָט זיך דאָ געגרינט ווי „טרענלעך“ * שויבן, דאָ אויסגעלויכטן ווי העל ביר.

ס'איז געוואָרן וואַרעמער. אַ זיסלעכער ריח ווי פון אַראַנזשע-רייען, האָט געקיצלט די נאָז, געקרעלט דעם האַלדז.

— די לופט האָט זיך געביטן — האָט אלטער אַ זאָג געמאָן צו אַ מאַטראַם.

— מיר זיינען אין גאַלף-שטראַם — האָט דער מאַטראַם אַ שפיי געמאָן איבערן שיף-פאַרענטש — ס'וואַסער איז דאָ וואַרעמער ווי לופט. קוקט, איר זעט גרינלעכע פלאַנצן? זיי זאָגן: עס וואַקסט אין ים. איך גלויב נישט. אינמיטן ים וואַקסט גאַרנישט. די פלאַנצן פאַרטראַגט אַדער דער גאַלף-שטראַם אַזש פון מעקסיקע... שפעט אין אָונט איז אלטער ווידער אַריינגעפאלן אין שענקל. די קאַרטנשפילער, בלייכע, מידע, זיינען געזעסן אַרום מיט, ווי אייער-נעכטן, ווי נעכטן, ווי היינט נאָכן אַנבייסן. דער ווינאָן-פירער האָט אַל-

* גלעזער-קעסטלעך.

מערן שוין אפילו נישט פאמערקט. ער האט שוין געהאט אויסגעמאן
סיועסטל אויך. ער האט יעדע ווילע פארדויכערט א סיגארעט, גע-
מאן עטלעכע צי און אים געשטופט אין אש-קעסטל, וואס איז פון
די עטאפסטען אויסגעוואקסן אין א פיראמידע.

איין שפילער האט זיך א שטעל געמאן.

— וואס, איר שפילט נישט מער?

— ניין.

דער שפילער האט פארווארפן דעם קאפ, אויסגעצויגן די הענט,
זיך כלומרשט גענומען ציען און איז געבליבן שטיין ווי א געקרייציק-
טער. פון פנים איז געווארן א קיט-מאסקע. איין אויג האט זיך צע-
פינטלט, א שיקל געמאן און איבער דער בלייכער באק, א צע-
קנייטשער, האט געצישערט א טראפן.

— וויפיל האט ער פארלארן — האט דער עולם זיך געשויש-

קעט.

— אליין.

— וויפיל אליין?

— דריי טויזנט דאלאר.

איינציקווייז האבן די שפילער זיך גענומען רוקן פון מיט.
איבער האט זיך א בייג געמאן צו אלטערן, אים איינגערוימט אין ענג-
ליש:

— דאס האט אים גאט געשטראפט.

— פארוואס פונקט אים?

— מען זאגט, ער איז א משומד.

— און איר, די אלע קארטנשפילער? — האט אלטער אן
עפן געמאן א פאך אויגן און נישט געווארט אויף קיין ענטפער.
ער איז ארויף אויף דער העכסטער דעק, איז געבליבן שטיין
ביי א פארענטש. ארום איז געווען שמיל. ס'האט זיך בלויז געהערט
ווי די שיף שניידט ס'וואסער. דער הימל, אָנגעפיקעוועט מיט שמערן,
איז געהאנגען נידעריק. א שמערן האט א שאַס געמאן, א צווייטער
איז אים געקומען אַנטקעגן. ביי אלטערן אין מוח איז מיט אַמאָל
געוואָרן ליכטיקער. נישט צוויי שמערן האָבן זיך פאַנגעגט, נאָר
צוויי מחשבות. זיינע, אלטערס, און זיין פאַטערס, וואָס האָט מיט פער-

ציק יאָר צוריק, דאָ אינמיטן ים, ערגעץ צווישן-דעק, געטראכט, וואָס
איז אַזוינס ייִדישקייט? דעם רמב"ם ייִדישקייט, יהודה הלוי, שפי-
נאָזעם, שמואל-דוד לוצאטוס, משה העס? האָ? ווער איז גערעכט?
פערציק יאָר ווי די מחשבה וואָלט אינמיטן ים, וווּ די לופט ווייסט
ניט פון קיין שטויבעלע, און מיט אַמאָל האָבן טאַמע-וון, שטיקלעך
פון איין המשך, זיך פאַגענגט. רשעות, שנאה צום מענטש ווייס
ניט פון קיין המשך. אין אַ המשך איז דאָך אויס אייביקייט...
פון הונטער די רעטונג-שיפלעך האָט זיך געמאַגן טשאַר-
ליס „הללויה“. ער האָט געוונגען שטיל און טרויעריק:

O, why don't you work like other
men do?

How the hell can I work, when
there is no work to do?

מאדאם דע-סוואן

אלטער האָט זיך אויפגעכאַפט. אין דעם האַטעל-צימער, וווּ פאַרמאַכטע לאַדנס, פאַרצויענע פאַרהאַנגען האָבן פאַרשפאַרט די נאַכט, כאָטש עס איז שוין געווען גרויסער טאָג, האָט דער שעלעפּאָן זיך צעקלונגען, אָפּגעהילכט אין דער פינסטער ביוו און אויסטערליש. אלטער איז אַראָפּ פון בעט, האָט אַ נעם געטאָן סיסטרייבל צום אויער און אויפן אָרט נישט געקענט כאַפּן אויף וואָס פאַר אַ שפּראַך מען רעדט צו אים. דאָס קול איז אים געווען באַקאַנט, גע-אַטעמט מיטן קליינעם שמעטל, וווּ ער, אלטער, איז געבוירן גע-וואָרן און איבער צוואַנציק יאָר עס ניט געזען. גערעדט האָט אַ דאָ-מע — האַלב פּויליש, האַלב יידיש און מיט אַמאָל האָט זי אַ פּרעג געטאָן:

- איר רעדט דאָך פראַנצויזיש?
- ניין, כרייך נישט.
- אָבער איר זענט דוד אלטער? פון אמעריקע? דער פּאָטע אלטער?
- יא, און ווער זענט איר?
- איר דערקענט נישט, פאַניע אלטער, ווער ס'רעדט? דאָס בין איך, מאדאם דע-סוואן.
- דע-סוואן?
- יא, מיין מאן איז בילדונגס-מיניסטער. ער איז איצט אין בערלין, דער פאַרזיצער פון דער שלום-קאָנפּערענץ. און ווי כ'זען, ווייסט איר נאָך אַליין נישט ווער ס'רעדט. דאָס רעדט לאַוראַ בליאַש פון די ראַשטשויווער גימער.
- אַ לאַוראַ! וואָס מאַכט איר, לאַוראַ! — האָט דאָס קול ביי

אלטערן א צימער געמאן און פון גרויס איבערראשונג האט א פוס זיך ביי אים גענומען טרייסלען — פון וואנען ווייסט איר, און איך בין איז פאריז און ווו האט איר אויסגעפונען מיין טעלעפאן? — איר זעט דאך, אז כ'ווייס. כ'פון אפילו נעכטן געווען אויף אייער לעקציע... נישט געוואלט צוגיין, ס'האט זיך צופיל געשמלט ארום אייך... כ'וויל, איר זאלט היינט אריבערקומען צו מיר. איר וועט קומען?

— געוויס, געוויס.

אן אויפגעלייגטער האט אלטער אויפגערוקט די פארהאנגען. אויפגעפראלט די לאדנס. דער גרויסער מאן, א ליכטיקער, האט איינגעשלונגען די פארשפארטע נאכט מיט אזא בלענדעניש, אז אלטער איז א וויל געבליבן שטיין מיט פארמאכטע אויגן, גארנישט געזען. די אפענע פענסטער האבן געקוקט אויפן שטיקל געסל — פלאם דע-לא-סארבאן — אויף די ביכער-שטעלן, אויף דער לינב-קער פראנצויזקע, וואס איז געזעסן און געהעקלט, געקניפלט פון קאלירטער בליטשקע א דרייעקיק שיכל. זי האט געהאלטן אויפן אקסל א פטעט געבלעכע קאפן מיט א הארדיקן פאזיעלעכן עק, ווי ביי א וועווערקע. א פארקאפטשעטער קלויסטער האט אפגעשלאסן דאס געסל, ווי עס וואלט קיין שייכות ניט געהאט מיט פאריז.

אלטער האט געקוקט אויף די הייליקע פיגורן, וואס האבן זיך געקרישלט פון אלטקייט, געווארט זיי זאלן איינציקווייז אראפ פון די געלעגערס, זיך לאזן צו די לאדנס מיט אלטע ביכער און ס'האט אויף אים א בלאז געטאן מיט מיטלארטער.

ער האט א קלונג געטאן, געבעטן אנבייסן.

מיט צוואנציק יאר צוריק האט אלטער פארבראכט א ווייג-טער ביי די בליאשעס אין די ראשטשווער גימער. ער האט צוגע-גרייט צום עקזאמען בליאשעס עלטסטן זון, וואס האט געהאט סמיכה אויף רבנות. פאר פסח, ווען אלטער האט זיך שוין געקליבן אין שטאט אריין, איז לאזרא אהיימגעקומען פון ווארשע. צומארגנס זיי נען זיי שוין צוזאמען געגאנגען אין וואלד אריין. דער שניי איז צעגאנגען, פרייער און שיפער געמאכט דאס וואסער, וואס איז געפאלן אויפן ראד פון דער מיל מיט א גרענעריי, צעברעקלט דאס

וואסער אויף פייץ-פייצלעך. דער מאַסנאָוער וואַלד, וווּ די ביימער האָבן אונטערגעשפּאַרט דעם הימל, האָט געמרימט מיט סמאָלע. מיט אַ פּאַרבענקט מעקען האָבן ווילדע ציגן זיך געיאָגט צווישן די ביימער, פייגל האָבן געקלאַפּט מיט די פליגל און דער וואַלד איז פול געווען מיט דער פרייד פון פאַרן זיך.

זיי האָבן זיך צוגעזעצט אויף אַן אַראָפּגעלאָזטן ברום, וווּ אַלטער האָט איר געלייענט זיינע לידער. ער איז אַלט געווען זיבעצן יאָר, זי — פּופּצן. די נאַכט האָט גענומען צופאַלן, געלעגן הינטער יעדן ברום, הינטער יעדן מאַכן-בערגל, וווּ די שטיקלייט האָט גע-רוישט. אַלטער האָט אַרומגענומען לאָרען, אַריינגעאַטעמט דעם ריח פון די סאַסנעס, דעם הויסן און פרישן אַטעם פון אירע ליפן. ער איז שיכור געוואָרן פון אירע טיפע אייגן, וואָס זיינען געווען ווי שטיקלעך פאַרנאַכטיקער הימל, אי גרינלעך, אי בלוילעך, פון אירע האַר, וואָס האָבן געלויבטן אין דער פינסטער, פון די באַקן, פונם האַלדן, פון די הענט, וואָס זיינען געווען אי ווייך, אי גלאַט, ווי פריש-געשאַרענע וואַל.

צומאָרגנס באַגייען, ווען אַלע זיינען נאָך געשלאָפּן, האָט אויף אַלטערן שוין געוואַרט אַ געשפּאַנטע פריטישקע. קיינער פון די בליאָ-שעס האָט אים נישט באַגלייט, זיך נישט געחיון אויף די אויגן. דאָס אַרויסגעטריבענע בחורל האָט קיינעם נישט געשאַלטן. אין וואַלד, אויפן אַראָפּגעלאָזטן ברום, האָט ער אַזעקגעעפן לאָרען אַ שטיק פון זיך, און אַליין טראָגט ער אין זיינע הענט, אויף זיינע ליפן איר אַטעם, איר ריח, טראָגט און ווייסט נישט, וווּ עס הייבט זיך אָן די פרייד און וווּ עס ענדיקט זיך דער טרויער.

נאָך מיטאַג איז אַלטער פאַרבפּאַרן צו לאָרען. די צוואַנציק יאָר, וואָס ער האָט פאַרבראַכט אין ניו-יאָרק, זיינען איצט גע-לעגן צעשטויבטע, נישט פאַרשמעלט בליאָשס גיטער, ווי אַלטער וואַלט נאָך וואָס אַזעק פון דאָרט. אָט איז דער גערער חסיד בליאָש. די באַרד, אַ פּלאַנדע, אַ גענילדמע, כאַטש צייל איבער יעדן האַר. דער נאַנג אַ שטאַלצער, אַ זיכערער, ווי טיר און מויער וואַלטן תמיד פאַר אים געווען אָפּן. מאַראַם בליאָש, וואָס איז שטענדיק אין שוואַרצן, אַפילו דער קאַפּ געשלייערט אין שוואַרצע שאַלן, בלויז

אויף די הענט ווייסע, זיידענע הענטשקעס, איז א הויכע אין אר-
 נע. אויגן און ברעמען ווי פעך. לאורא - א געמיש פון מאמע-טאמע.
 אי געוויקסיק, אי בויגיק. די אויגן זיינען אי גרוין, אי בלוי, אי טונקל-
 בייזן זיך מיטן מאַג, ווי אַ מיף לויפנדיק וואסער.
 און איצט?

דע-מוואן - פילדונגס-מיניסטער, קונסט-קריטיקער, מעצענאט,
 וואס טראַגט אזוי לייכט זיינע זעכציק יאָר, ווי זיין יחוס פון די
 בורבאַנען. דאָס ווייב זיינס, לאַוראַ - פאַטראָנעסע פון מאַנמאַטער
 און מאַנפאַרטאָס, זעט דע-מוואן זאָל דעם קינסטלער געבן אַ מעדאַל,
 יענעס אַ פּריז, און וועגן אַ הויטן זאָל ער אַנשרייבן אַן אַרטיקל.
 און לאַורעס כאַטער, דער גערער חסיד, און איר מוטער, וואָס
 פלעגט דריי מאַל אַ מאַן דאווענען, געמישט די בלעטער פונם סודור
 מיט דער זעלבער כּוונה, ווי זי האָט געבלעטערט די פּוילישע און
 פראַנצויזישע דאָמאַנען - וואָס פאַר אַ תּשובּה האָבן זיי אויף זיך גע-
 נומען?

אַלטער האָט אָנגעקלונגען. אַ יונג שטוב-מידל אין אַ ווייסן
 פאַרטוך מיט שפּיצן האָט אים געעפנט אַ שווערע טיר, דיק ווי
 די טיר פון אַ קאַסע. זי האָט אים אַריינגעפירט אין אַ צימער, גע-
 בעטן זיצן און געוואַנט, יאָ די מאַדאַם קומט גלייך אַרײַן.
 עס איז געווען לאַורעס פּיבליאַטעק. די ווענט באַשלאַגן מיט
 הויטן סאַפּיאַן. אַרום די ווענט שוואַרצע פּיכער-שענק, וווּ גאַלד-
 געליישטע רוקנס האָבן געפּינקלט. געבעטע שטולן, אַ טערקישע
 אַטאַמאַנע, טאַבורעטקעס. געשניצטע מיטלעך מיט אַלע פּאַליאַמין
 אויסגעלייגט ווי פּיראַמידן. איבערן גאַנצן דיל אַ רויטער טערק-
 שער טעפּעך, וואָס האָט אַיינגעזאַפט יעדן טראָט. אויף די ווענט אין
 אַיינפאַכע רעמען - מאַטים און פּיקאַסאַ. און איבער אַלעס האָט,
 פון אַ שטיי-לאַמפּ מיט אַ פאַרמעטענעם שירעם, זיך געטראָגן אַ
 שטיל, מאַט לייכט, וואָס האָט אין די ווינקלען זיך געקנייטשט, ווי
 אָנגעוואַרפּענע שטיקער וואַל, בלאַסער געמאַכט די רויסקייט.
 לאַוראַ איז אַריינגעקומען פון אַ וויטיקער טיר, געבליבן שטיין
 אַ בויגיקע, אַ דינע, ווי מיט צוואַנציק יאָר צוריק. אונטערן מאַטן
 לייכט האָבן אירע האָר אויסגעזען טונקעלער, געלעגן אַרום דעם
 שיינעם קאַפּ ווי אָנגעשאַטענע גלעקלעך.

זי האָט זיך אַ טראַג געמאַן איבערן טעפּעך, ווי אַ באַלעט-
טענצערין, אַ נעם געמאַן אַלטערס האַנט און זיך מיט אים אַוועקגע-
זעצט אויף דער אַטאַמאַנע:

— כּיפּין זייער צופּרידן, ווירקלעך צופּרידן, — האָט זי אַ
זאַג געמאַן אין פּראַנצויזיש און גלייך עס איבערגעזעצט אין יידיש,
מיט אַ פּרעמדן אַקצענט.

— איך אויך, מאַדאַם דע-סוואַן.

— רופּט מיך נישט מאַדאַם. זייט היימיש און רופּט מיך לאַוראַ.
ווי לאַנג וועט זיין, ווי מיר האָבן זיך נישט געזען?

— אַ יאָר צוואַנציק.

— און געקענט האָבן מיר זיך... ?

— אינגאַנצן צוויי טעג.

— און איר מינט, אַז איך בין געשלאָפּן, ווען מען האָט אַיך
אַרויסגעשיקט פּון ראַשטשעווע? — האָבן אירע לויזע געפּאַלדעוועטע
אַרבל זיך אַ הייב געמאַן, — ווי שוואַרצע פּליגל, און לענגלעכע,
דורכזיכטיקע פינגער האָבן זיך אַ בייג געמאַן אין שרויער.

אַלמער האָט געקוקט אויף לאַירען, אויף אירע אויגן, וואָס
האַבן געגליט, ווי צעוואַרעמטער פּורשטין, און מיט אַמאָל האָט
ער אַריינגעאַמעלט יענעם ריח פּון צוואַנציק יאָר צוריק, דעם ריח פּון
אַרעסן, וואָס ווערן צייטיק אונטער דער זון.

— און די עלטערן וויינען נאָך אַליין אין ראַשטשעווע?

— אויס ראַשטשעווע, אויס גיטער... דער מאַמע האָט אַליין
פּאַרלאָרן אין דער מלחמה, אַליין... ער איז אַוועק קיין ארץ-ישראל,
אַפּגעווען דאָרט אַ שטיקל צייט און היינט איז ער אין וואַרשע, קען
נישט איינזיצן ווי די טאכטער זיינע — האָט לאַוראַ געוויזן אויף זיך
און דאָס קול האָט ביי איר אַ ציטער געמאַן.

אַלמער האָט געוואָלט וויסן צי לאַוראַ זעט זיך מיטן פּאָטער,
צי פּליאַשע, דער פּאַרפּערנשער חסיד, גרויסט זיך מיטן איידעם, מיט
דע-סוואַנען, נעמט שטיצע פּון אים, און ער האָט אַ פּרעג געמאַן:

— און דער פּרוּדער אַייערער, דער רב?

— איך זע זיך מיט די עלטערן, כּיפּין געווען ביי זיי אין ירו-

שלים — האָט לאַוראַ אויסגעכאַפּט, וואָס אַלמער האָט געוואָלט

פרען, גערעדט מיט האַרץ, ווי עס וואָלט איר געגאנגען אין לעבן
 מען זאָל איר גלויבן – איר, אלטער, זענט געוויס אַ קאָמוניסט,
 ס'איז היינט אין דער מאָדע... אפילו מיין באַקאנטע, פרינצעסין
 באַנאַפארט, טראַגט עפנטלעך דעם סערפ מיטן האַמער... איך בין
 אַ ציוניסטקע, אַ הייסע ציוניסטקע, כ'פּין עס געוואָרן אין ארץ-
 ישראל... כ'שראָג זיך אַרום מיט אַ פּלאַן, כ'וויל שאַפן אין ארץ-
 ישראל אַ באַלעט, אַן אמת ייִדישן באַלעט... כ'שמודיר די מעניץ
 פון די אַמאָליקע נביאים, די מחנות נביאים, וואָס האָבן געטאַנצט
 אויף די וועגן, ענלעך צו די היינטיקע דערווישן... כ'שמודיר דעם
 אַמאָליקן ייִדישן הילוך... איר האָט געוויס געהערשט וועגן דעם באַ-
 לעט-מענצער כרמלי?

זי האָט אַ נעם געטאָן פון מיש אַ פראַנצויזישן זשורנאַל, אים
 אונטערגעטראָגן אַלטערן:

– איר זעט? – האָבן די אויגן ביי לאָרען זיך אַ צינד גע-
 טאָן – מען רעדט וועגן פראַנצויזישע מענען, וועגן רוסישע, וועגן
 פּוילישע, און אַזו כרמלי האָט לעצטע וואָך געטאַנצט, האָט גאָנגן
 פאַרזי גערעדט וועגן ייִדישע מעניץ!

דער זעקספּוסיקער כרמלי, אין דער זיידענער קאַפּאַטע מיטן
 שטריימל האָט אויסגעזען ווי אַן איבערגעטאַנענער משערקעס.
 – דער כרמלי איז אַן ארץ-ישראלדיקער? – האָט אַלטער
 זיך געפרעגט.

– ניין, אַ קאווקאַזער ייד – האָט לאָראַ אַ וויג געטאָן
 מיט די גלעקלעך האַר און צוגערוקט דאָס מישל אויף רעדלעך,
 ווו צוויי גלעזער טיי מיט געבעקס זיינען געשטאַנען – מדינקט. ווען
 פאַרט איר אָפּ פון פאַרזי?

– היינט ביינאכט – האָט אַלטער זיך געחידושט, ווי שטיל
 מען האָט אַריינגעבראַכט דעם טיי, אַז ער האָט אפילו ניט באַמערקט.
 – אַ שאַד. ווען איר בלייבט, וואָלטן מיר געגאַנגען זען כרמלין
 מאַנצן.

– זאָל איך אָפּגעבן אַ גרוס די עלטערן? – האָט אַלטער גע-
 וואָלט איבעררייסן דעם שמועס און אַ רוק געטאָן פון זיך נישט אַזוי

דעם זשורנאל, ווי פרמלים בילד - די עלטערן אייערע וויינען דאך
אין ווארשע?

- זיכער, אט גיב איך אײך דעם אדרעס, - האט זי אויף א
ווייט-קארטע גענומען שרייבן מיט א דינעם גאלדענעם בליפעדער-
זאץ גרום וועט ביי זיי זיין אַמגעלייגט... זיי ווייסן, אז איר זענט
אין אמעריקע, אז איר זענט א גרויסער יידישער דיכטער... דער
פאטע האט מיר געזאגט, אז ס'זאגט אים פאנג, וואס ער האט אײך
דעמאלט געזוי באליידיקט... יא אלטער, איר האט אמאל א טראכט
געטאן: וואס וואלט געווען ווען מען שיקט אײך דעמאלט נישט
אזעק פון ראשמשעווע?

אלטער האט ניט געענטפערט, בלויז די אויגן זיינע גרויסע.
שווארצע אויגן, האבן קלוג געשמייכלט.

- זאגט, איר האט מיך מאקע ליב געהאט?

- ווער געדענקט עס?

זי האט געלאכט, געווען אויסמערליש שיין און ביידע האבן
מיט אמאל זיך א שטעל געטאן:

- איר גייט שוין?

- יא.

לאזט האט אים צוגעפירט צו דער טיר, אים אונטערנעמדאגן
ביידע הענט צום קושן, און פון אירע שווארצע, לויזע ארבל האבן
זיך געטראגן ווייטע, דינע שאנדראק-רוזות. זי האט א זאג געטאן
שמיל און פארטראכט:

- אז איר וועט זיין ביי מיינע עלטערן, דערט זיך אמאל נישט
ארויס, אז דע-סוואן איז א טריסט.

- זיי ווייסן דע, נישט?

- דער מאטע ווייסט נישט.

אויף דער גאס איז אלטער אריין אין א מאקס, האט א
זאג געטאן צום שאפער - „האמעל טילעקט, פלאס דע-לא-סאר-
באן“ - און דעם גאנצן וועג געטראכט וועגן לאזערן, וועגן דעם יידישן
פאלעט אין ארץ-ישראל, וועגן דעם קאזוקאזער פרמלי און וועגן
בליאשק, דעם חסיד, וואס ווייס ניט, אז דע-סוואן איז א קריסט.

ביי א נאפט לעמפל

די מאַקסי האָט זיך געמראָגן איבער קראַקעוועד-פירשטאַט, איבער דער נייער-וועלט, זיך געדרייט אין די שמילע פוילישע קוואַר-מאַלן, וווּ דער אָונט האָט געשמעקט מיט צעבליטן בעז, מיט פריש-געשניטן גראָז.

אַלטער, וואָס איז אינדערפרי אָנגעקומען פון פאַרין, האָט געמאַכט זיין ערשטן וויזש ביי די בליאַשעס.

ער האָט זיך געהויבן איבער די קוים-באַלויכטענע שרעפּ. געליענט די שילדן אויף די טירן. אויפן צווייטן שמאַק האָט ער אָנגעקלונגען. פון הינטער דער פאַרמאַכטער טיר האָט זיך געהערט א יונג מיידלש קול:

— ווער איז?

— אַן אייגענער.

אַ טיר האָט זיך עמוואָס געעפנט. דאָס יונגע מיידלשע קול האָט נישט געפאַסט צו דער געבויענער פיגור. אַ פאַר שוואַרצע אויגן האָבן אַלטערן אַרומגענומען פון אלע זייטן:

— וועמען דאַרפט איר?

— דאָ וואוינען די בליאַשעס?

— דאָ.

— כּיָהָב אַ גערום פון אייער טאַכטער, פון לאַרען.

— פאַניע אַלטער? האָט זי פרייט אן עפן געמאַן די טיר.

אין דעם קוים-באַלויכטענעם קאָרדאָר איז געשמאַנען די מאַ-דאָם בליאַש, אַ געבויענע, אין שוואַרצן, מיט די ווייסע הענטשקעס ווי אַמאַל. דאָס שיימל, אַ קליינס, אַ פעך-שוואַרצ, איז געווען צו יונג פאַרן מירן, מאַטן פנים, וווּ אַרזם די אויגן האָט די הויט

זיך געקנייטשט, געפעלדיקט, ווי צוזאמענגעצויגן מיט פערעס. בלויז
די אויגן - אי שונקל-בריינע, אי שווארצע, האָבן געלויכטן. זי
האָט נישט געוואסן, וואָס צו מאַן מיט זיך, האָט גענומען ריידן פראַג-
צווייש, פאַלד פויליש און איז איבערגעגאַנגען אויף גרויס-פּויל-
לישן יידיש:

- ווען האָט איר געזען מיין לאַרען?
- נעכטן.

- און דעם מיניסטער, דע-סוואַנ? - ס'איז געווען קענטיק, אז
זי האָט זיך שטאַרק איבערגענומען מיטן נאַמען, אים אַרױסגערעדט
צעצויגן, מיט צונויפגעלייגטע ליפן, וואָס האָבן ניט אַרױסגעפאַסט
אין דעם פאַרזאָרגטן פנים.

- אים האָב איך נישט געזען, ער איז האַכט זיך נישט אין
פאַרזױ.

- גערעכט. ער איז דאָך אויף דער שלום-קאַנפערענץ אין
בערלין. לאַרע האָט אונדז דעפּעשירט, אז איר, פאַניע אַלמער, קומט
קײן וואַרשע. איר זענט שוין לאַנג פון אַמעריקע?
- אַ צוויי וואַכן.

- ווי געפינט איר וואַרשע? אָפּגעריבן, האָ? און מיך, פאַניע
אַלמער, וואַלט איר דערקענט?

- ווי דערקענט מען דאָס נישט די בליאַשעס? איר זענט דאָך
אויך אַ בליאַש? - און געטראַכט האָט אַלמער, אז די בליאַש-פּרויען
האָבן כמעט אַלע די זעלבע פּנימער, מאַמע, לענגלעכע און די מענער
זינען הויך און דין, ענלעך צו דער „האַקים“ דינאַסטיע...

ליכט און אויפגעהיימערט האָט מאַדאַם בליאַש געעפנט אַ
זייטיקע מיר. עס האָט זיך געהערט אַ שטילער טרויעריקער ניגון,
דער ניגון פון אַ יודן, וואָס זיצט ביי אַ ספּאָר.

אין אַ שונקעלן צימער, וווּ די עלעקטראַע איז ניט געווען אָנגע-
צונדן, עס האָט געפּרענגט אויפן טיש אַ נאַפּט-לעמפל, איז געזעסן
בליאַש איבער אַ גמרא. די לאַנגע פאַרד, ווייס ווי קנאַפּל, האָט זיך
געשטאַרט צווישן די בלעטער, זיך געקנייטשט. ער האָט זיך ניט
אימגעקוקט, ווען מען האָט געעפנט די מיר.

— דודל — האָט מאַדאַם בליאַש אַרויסגעלייגט איין האַנט
אויף דער גמרא און מיט דער צווייטער געוויזן אויף אַלמערן —
מיר האָבן אַ גאַס.

— אַ גאַס?

דער קאַפּ מיט די פלייצעס האָבן זיך גלייך נישט אָפּגע-
שטעלט, זיך געהאַלטן נאָך אין וויגן. בליאַש האָט אַ הייב געטאָן
די אויגן, וואָס האָבן דאַכט זיך גאַרנישט געזען, נישט געקאָנט
אויפן אָרט פאַרבייזן איין וועלט אויף דער אַנדערער, אַריבער-
גיין אָן ווייטאָג פון דער גמרא-וועלט אין דער אַרומיקייט. ער האָט
געעפנט די אויגן, זיי פאַרמאַכט, איינמאַל, נאָך אַמאָל, דערנאָך זיך
איינגעקוקט אין אַלמערן און אים געגעבן שלום.

— ווער זענט איר?

— דאַס איז דאָך דער הער אַלמער — האָט ס'ווייב געשטעלט
אַ שטובל — איך וואָלט אים נישט דערקענט, ווען לאַזרע דעפעשיט
מיר נישט, אַז ער האַרף קומען...

— איצט ווייס איך — האָט בליאַש אַוועקגעלייגט אויף דער
גמרא זיין קליין זילבערן טאַפּעק-שקעטעלע — זיצט.

ס'איז מער נישט געווען דער אַמאָליקער בליאַש. ס'איז געווען
יאַ זקן מיט יאָ צעווייטאַנט פנים און מיט אַ קלוגן פּרויער אין
די מידע אויגן. בליאַש האָט אַ קוק געטאָן אויף אַלמערן און זיך
צעטמיכלט:

— מען זאָגט, איר זענט אַ שרייבער, פּאָניע אַלמער, און אַ
שרייבער האַרף זיך נישט חידושן. אַז מלכים זיינען געפּאָלן, גאַנצע
דינאַסטיעס זיינען אָפּגעמקט געוואָרן, פּרינצן, פּרינצעסינס זיינען
געוואָרן שאַפּערן און קעלנערקעס, וואָס פאַר אַ באַמערק האָט אַ
בליאַש, ווען ער האָט אָפּילו פאַרמאַנט דרייסיק גיטער? איר דאַרפט
געדענקען, ווי ביי מיר אין ראַשטשעווע האָבן געברענגט קרישטאָ-
לענע קאַנדעליאַכרעס, כ'האַב מיט פינף-און-צוואַנציק יאָר צוריק גע-
האַט אָן אייגענע עלעקטראָווייע, און איצט צינד איך אינגאַנצן
ניט אָן די עלעקטערע, כילערן ביי אַ נאַפּט-לאַמפּ, ווי מיין טאַטע,
ווי מיין זיידע האָבן אַמאָל געלערנט... און ס'איז מיר היינט בע-
סער, ווי אַמאָל — אויס אַקציעס, אויס בירושע, אויס געלט-מאַרק.

— וואָס דערציילסטו דעם הער אלטער דאָס אַלץ? האָט מאַ-
דאָס בליאַש אַ הויב געמאָן דעם קאַפּ, זיך געפילט באַלידקט, וואָס
דער מאַן נעמט זיך נאָך איבער מיט דער אַרעמקייט — פּרעג בע-
סער, וואָס די קינדער מאַכן, אלטער האָט דאָך אַ גרויס פּוּן לאַורען...
ער האָט זי נעכטן געזען...

— איך האָב מיט מינע מעכטער קיין מצע-ומשא נישט — האָט
בליאַש זיך אַ רוק געמאָן צו אלטערן — כּווייט נישט, וועמעס
שולד ס'איז, אפשר מאַקע מיין שולד, ווי ס'זאל אַבער נישט זיין,
איז ווייניק, וואָס מען איז געבוירן אַ בליאַש, מען דאַרף אויך קאַנען
מראַגן אחריות פאַר דער משפּחה, פאַרן כלל. און אז ביי זיי, ביי
מינע צוויי מעכטער, איז אַלץ הפּקר? אויס משפּחה, אויס יוד? וואָס
קערן זיי זיך אָן מיט מיר? גאַרנישט!

בשעת בליאַש האָט גערעדט, איז דאָס ווייב געשטאַנען אָן
אויסגעצויגענע. קיין שמיכל אריפן מאַטן פנים. זי האָט גערוועזן
געצויגן די פינגער פון די הענטשקעס און ארום די אַיינגעפאַלענע
מויל-ווינקלען האָט זיך געקליבן פאַרדרום. בליאַש האָט ווייטער
גערעדט:

— פּאַניע אלטער, איר געדענקט דאָך די עלטסטע מאַכטער
מינע, ריטען? זי האָט פון דער העלער הויט, אַ מאמע פון צוויי
קינדער, זיך אַרומגעזען, אז זי קאָן קלעפּן מענטשלעך פון ליים,
און אז מען קלעפט מענטשלעך, און אז מען האַקט זיי נאָך אויס
אין מירמלשטיין, ווי קאָן מען וויען מיט אַ חסידישן יונגמאַן, וואָס
איז בקי אין גאַנץ ש"ס, קאָן אַ בליאַש „מורה-נבוכים“ אין האָט
גרויס דרך-אָרץ פאַרן ווייב? זי, ריטע, האָט איבערגעלאָזט דעם מאַן
מיט די קינדער, און איז אַוועק מיטן פּראָפעסאָר אירן, אַ הינקע-
דיקן גוי, וואָס האָט געהאַט מיט איר אַ ממור, זי אויסגעניצט, צע-
פּראַכן און אַוועקגעוואָרפן.

— זי האָט אים אַוועקגעוואָרפן — האָט מאַדאַם בליאַש זיך
אָנגענומען פאַר דער מאַכטער.

— און דיר, מיין ווייב, גייט בלויז אין ריטעס פּבור, האָ? —
האַט בליאַש נישט גערעדט צום ווייב נאָר צו אלטערן — און
אז די צווייטע, לאַורע, האָט חתונה געהאַט מיט מלכות, מיטן

מינסטער דע-סוואַן, וואָס שטאַמט, זאָגט מען, פֿון די הולטאַיעס,
פֿון די בורבאַנען, האָב איך נאָר דערפֿון קלעמעניש און האַרצווייטאַג...
איצט פּאַרשטייט איר שוין, פּאַרוואָס כּווייל ניט קיין גרוס פֿון
מיינע טעכטער? אויס טעכטער. און זי, מיין ווייב, וויינט שוין —
האַט ער זיך אַ שטעל געטאָן און זי אַרומגעטומען — וואָס וויינט, ווי
נאַרעלע?

מאָדאַם בליאַש האָט זיך אַרויסגעדרייט פֿון מאַנס הענט און
אַ פּאַרוויינטע זיך געלאָזט אין צווייטן צימער. בליאַש איז איר נאָך.
דאָס וויינען, אַ פּאַרשפיצט, האָט זיך דערווייטערט, אַפּגעדילכט אַרום
דער אַמענער גמראַ מיטן פּאַרקאָפּטשעטן לעמפל, ווי דאָס וויינען
ביי אַ מת.

ג ל ו ת

ביו מיטאָ האָט געהאַלט, געשנייט, ווי ס'וואָלט נישט געווען אפריל, קאָר דעצעמבער. נאָכמיטאָג האָט זיך געפאַטשקעט אַרעגנדל— געטריפט, אַ וויל אויפגעהערט, ווידער גענומען קאפּען. שוויקלעך קריה, עסיקע, האָבן געטריבן פון אָפּגעלאָזטן צימער, וווּ אויף די ווענט זיינען געווען צעהאַנגען שווערדן, פּיסמאַלעטן.

פעטראָוו האָט זיך קיין אַרט נישט געקענט געפינען. ער איז געשטאַנען אין פענסטער אויפן זעקסטן שטאַק און געקוקט אויף די פּאַרזער דעכער. אַ דאַך איבער אַ דאַך, אַ דאַך הינטער אַ דאַך. נאַסע דעכער. אויסגעוויקמע, מיט גריבלעך וואַסער אין די קניישטן. איבער די דעכער איינגעוואַרפענע קוימענס ווי מצבות אויף אַן אַלטן פּאַרלאָזטן בית-עולם. הינטער אַ קוימען מיט אַ דעכל, ווי אַ שירעם, האָט אַ קאַץ זיך געדראַפּעט, נישט געוואָלט פּאַרנעצן די ווייכע לאַפּקעס און געמיאַוקעט.

שוין צוועלף יאָר ווי פעטראָוו האָט געווינט אינם דאַך-שטיבל. די צוועלף יאָר זיינען געלעגן ערגעץ צעשטויבטע, צע-פּיצלטע. די יאָרן מיט זייערע טעג, וואַכן, חדשים האָבן צומאַל קיין שאַטן נאָך זיך נישט געלאָזט, ווי די מענטשן וואָס זיינען פעטראָוו טאָג-טעגלעך פּאַרבייגעגאַנגען אויף די פּאַרזער בול-וואַרן און ער האָט זייערע פּנימער ניש געדענקט. ס'האָט אים ווי געמאַן פּאַרן אייגענעם צענטרענצלטן לעבן. ס'האָט אים ווי גע-טאָן, וואָס אין דרויסן רעגנט און די זיילן אויף די שיך האָבן אויסגעטראַשענע לעכער, גרויס ווי די שייבלעך אין אַפּערע-גלעזער. און די קאַץ, אַ האַריקע, אַ געבלעכע, מיט שוואַרצע פּלעקן, האָט זיך געדראַפּעט אַרום און אַרום דעם קוימען און נישט אויפגעהערט צו מיאַוקען.

פעטראָוון איז קאלט געוואָרן. ער האָט זיך איינגעזויקלט אין זיין אויסגעריפענעם שינעל אָן שליפעס, וואָס איז אים איבערגעבליבן פון מיליטעריניסט. ער האָט געריבן די שטייפּע האַנטפלאַכן אָן דעם האָריקן ווייכן געוואָנט. ער האָט צוגעלייגט אַ באַק צו איין לאַץ. אַ צווייטע – צום אַנדערן, און אַ פרייד אַ שטולע, אַ ווייטע, האָט זיך גענומען וועקן אין אים, די פרייד צו אַ לעבעדיק פאַשעפעניש, ווען מען איז איינער אליין.

אָזוי איז פעטראָוו, אָן אמאָליקער רוסישער אָפיציר, נישט איינ-מאָל צוגעפאלן מיטן פנים צום שוואַרצן אַגער זיינעם, ווען ביידע, פעט-ראָוו מיטן פּערד, זיינען געבליבן אליין אין פעלד.

איז אים טאַקע נאָך דער גאַנצער איבערקערעניש, נאָך דער מלחמה, נאָך דער רעוואָלוציע מער גאַרנישט געבליבן? איז דאָס אליין? אָזוי פיל פּיין, אָזוי פיל טרויער, אליין צעקרישט אױף פּיין-פּיצלעך, און ווייטער? דורות, גאַנצע דורות לעבן, אליין גרויס זיך, ווי די גאַסע דעכער, וואָס גלאַצן און זאָגן גאַרנישט. בלויז דער אויסגעריפענער שינעל מיט די לעכער פון קיילן, מיט די אויסגע-ברענטע לעכער פון פּאַפּיראַסן, בלויז ער וואַרעמט? די אייגענע יאָרן – בימער מיט אויסגעריסענע וואַרצלען. געבליבן זיינען וויינט-לעך, ריחות, שטיקלעך בליקן, וואָס ריידן מער ווי דורות, דער-צײלן וועגן דעם אלטן שטיינערנעם הויז מיט די קאַלאַנעס, מיט די פליגל, מיטן סאָד, וואָס זיינען גאַנצע דריי הונדערט יאָר איבערגעאַנגען בירושה פון טאַטע צו זון. אויף איינעם פון די קאַלאַנעס איז גע-ווען אויסגעקריצט פון אייבן אַראָפּ, ווי אַ כינעזישע שריפּט, דער ירום. אַ גאַנצן זומער ביז שפעט אין האַרבסט אַריין האָט מען געפּרעגלט וויינפערלעך, אַגרעס, קאַרשן, געפּרעגלטע פּאַווידלע פון פּלוימען. ער וואָלט מיט פּאַרפונדענע אויגן, בלויז אָן ריח וואָלט ער דערקענט, וווּ עס שטייען די סלאַיעס אַגרעס, די וואַרעמע שטיקלעך בורשטיין, וווּ די גליקע קאַרשן.

און איצט?

איצט איז אליין צעוואָרפן, ווי שפּילעצייג אין אַ קינדער-צי-מער, די גענעראַלן, די גוט-באזיצער, און אפילו דער מיניסטער פעטראָוו, וואָס די משפּחה האָט זיך מיט אים שמענדיק איבערגענומען.

פעטראו האָט אַרײַנגעשטופט די הענט אין די אַרבל און פעס-
 מעד פאַרצויגן דעם שינעל. ער וואָלט געטרונקען אַ גלאָז הייסן טײַ,
 האָט ער קיין צוקער נישט, האָט ער קיין טײַ נישט צום פאַרברען.
 איבער דער וואַנט האָט זיך אויפגעשלאָסן אַ טיר. פעטראָוס
 שכן, יאַקאָו שטיין, אַ כעמיקער, וואָס האָט זיך אַרומגעטראָגן מיט
 דערפינדונגען, איז געקומען פון גאָס. פעטראָו האָט צוגעלייגט דאָס
 אויער צום דינעם, הילצערנעם ווענטל, וואָס האָט אָפגעטיילט איין צימער
 פון צווייטן. ער האָט מער דערהערט מיט דער נאָז, ווי מיט די
 אויערן. אַ ריח, יאָ דינער ריח פון אויפשניט האָט אַ ווינטל און
 אַ פלעמל געמאַן, אַז נאָז און אויגן זיינען וואָך געוואָרן. באלד
 האָט ער פלאַס אין דער מאַשינקע זיך צעביזערט, דערציילט, אַז
 שטיין האָט צוגעשטעלט דעם שטייניק.

פעטראָו האָט מיט פינף פינגער אַ שנעל געמאַן אין דער
 וואַנט אַרײַן, אָנגעפרעגט, צי מען קאָן גיין צוגאָס. שטיין האָט
 אים פאַרבעטן. פעטראָו האָט פון זיך אַראָפגעוואָרפן דעם שינעל,
 אָפגעצויגן סורעקל, וואָס איז געווען אויסגעריפן אין די עלנפויגנס,
 און מיט אַ מיליטערישן גאַנג אָן עפן געמאַן די טיר און איז אַרײַן
 צום שכן:

— אַ גוטן אָונט!

— אַ גוטן אָונט — האָט שטיין אָפגעליידיקט אַ בענקל. —
 זיצט, פעטראָו, ס'וועט באלד זיין אַ הייס גלעזל טײַ.

— אַ דאַנק, אַ דאַנק, — האָט פעטראָו זיך אוועקגעזעצט און
 די ליידיקע געדערעם האָבן זיך בײַ אים צערערט, — זאַגט מיר,
 שטיין, כוועל בײַ אײך עפעס פרעגן.
 — ביטע.

— ווי האָט איר, יידן, זיך ספראַוועט מיטן גלוח?

— וואָס מיינט איר? — האָט שטיין אויפגעהערט צו וואַסן
 די גלעזער און זיינע שוואַרצע אויגן האָבן אַי געשטייכלט אַ זיך
 געזיידעט.

— איך קאָן נישט מער, שטיין, — האָט פעטראָו אַ שאַר
 געמאַן פון זיך דעם אויפשניט, — כײַ דאָ אונטער... מיר אַלע,
 די גאַנצע וועלט קאַלאָניע אין פאַרײַן גײט אונטער... און נישט

בלויו אין פאריו, אין פראג, אין ווארשע, אין לאנדאן, אין ניו-יארק.
 מיר האבן געבויט רוסלאנד, אפער שלעכט געבויט, אפער הונדער-
 טער יארן געבויט דאס גרויסע רוסלאנד, און מיט אמאל זיינען מיר
 אלע געווארן קעלנער און שאפערן, וואס חלומען זענען טרינק-עלט
 און ביר-עלט. ווי אזוי די רוסישע אידעע, וואס דער געניאלער דאס-
 טאיעווסקי האט אויסגעווייטאגט? פארשטיי, שטיין, — אזי פעט-
 ראוו איבערגעגאנגען אויף דו, — פארשטיי, וואס מיך מאטערט...
 דאכט זיך, צוועלף יאר גלות. וואס זיינען צוועלף יאר? און איך קאן
 נישט מער, כ"ג אונטער, און איר יידן טראגט אזוי און לייט
 טויזנטער יארן גלות...

— מיר זיינען נישט אין גלות, — האט שטיין אָנגעגאָסן פעט-
 ראָוון אַ גלאַז מיי און צוגעזקט דאָס לאַנגע, ווייסע ברויט מיטן
 אויפשינג, — עסט.

— גערעכט, שטיין, גערעכט, — האט פעטראָוו זיך איינגע-
 ביסן אינם ברויט. — איר, יידן, זענט טאקע נישט אין גלות... און
 מיר זיינען, און מיר זענען נישט פארוואס און צוליב וואס? כ"בין
 אמאל געזעסן, נישט ווייט פון שערבורג, ביים ברעג ים. כ"האָב געקוקט,
 ווי די כוואליעס הייבן זיך, יאָגן זיך, לויפן פון ניו-יאָרק קיין שער-
 בורג, אײלן זיך, ברעקלען זיך און צוליב וואָס? זײ, די כוואליעס,
 קומען צו צום ברעג, שווענקען אָפּ די לײַבער, שווענקען אָפּ די אונטנס
 פון אַ פאַר פעטע ווייבער, וואָס האלטן זיך ביים שטריק... דאָס אַלץ.
 האָט געלוינט סגעלויף איבער אַ שטח פֿון דריי טויזנט מייל? ווי
 איז דער זיך, ווי איז דער תכלית? מיר ליידן גלות צוליב וואָס?
 מיר זאָלן זיין קעלנערס, שאַפערן, אונדערע ווייבער און טעכטער
 זאָלן באַשלאָסן די פאַרפּוילטע, איבערגעפרעסענע פראַנצויזן? פאַר-
 שטייט, שטיין, אז מײן גרישא, מײן איינציקער זון, האָט מיר גע-
 זאָגט: „טאָטע, כײַקאָן נישט מער, כײַפאַר קיין ראַטנלאַנד... גלות
 דאַרף אויך האָבן אַ אידעע, נישט סתם צעטרענצלען ס'לעבן אין די
 דאָך-שטיבלעך, אין די רעסטאראַנען און קאַפּע-הײזער“, — האָב
 איך געשוויגן. און גרישע האָט גוט געמאָן. נישט נאָר מיר, די
 פראַסטע זעלנער, די פירער אונדערע, שטיין, גייען אונטער. קופּ-
 דין איז שטענדיק שיפור, מערעושיקאָוסקי רופט אַרויס טויטע און

גייסטער און בונין הייסט אויסשמדן אלע יידן. זעסט, שטיין, וואָס
עס איז געוואָרן פון דער גרויסער הישיער אידעע? זעסט, וואָס
פאַר אַ לייז דער גלות האָט פון אנדו געמאַכט? מיר דאַרפן זיך
בײַ אײך לערנען, שטיין... ווי האָט איר, יידן, זיך ספּראַוועט מיטן
גלות? וואָס שווייגסטו? וואָס שמייכלסטו?

— נו, גוט, פעמראָו, גומ, — האָט שטיין געגלעט דעם
צעוואַקסענעם רום, אים באַרוקט. — לאַמיר פריער אָפּטרינקען דעם
טײַ, לאַמיר וואָס ווייניקער ריידן און טראַכטן וועגן אַ געאַגראַפישן
צענטער, וועט דער גלות לייכטער ווערן, נו, מרינק, פעמראָו...

א דעמאָנסטראַציע

גער, אלעקסאנדער, ראדזימין - כמעט אלע „שטיבלעך“, וואָס אַרום די נאלעווקעס, האָבן זיך מקדים געווען, זיינען פרי פארטיק גע-
וואָרן מיטן שבתדיקן דאווענען. ס'איז נאָך קיין „אכטע“ נישט גע-
ווען. געוועלצער, קראָמען, הורט-געשעפטן - אלץ געשלאָסן. טירן
און לאָדנס הינטער אייזערנע פּרענטעס. די גאסן - פראַנצישקאָ-
נער, גענשע, וואָס האָבן אַ גאנצע וואָך, נישט גערוט, ווי דער סמבטיון,
געהאלטן אין איין שלידעך אין די טאלעווקער הויפן מענגעס
פארשטאמעט סוחרים און הענדלער, איינגעשלאנגען און אויסגע-
שפיגן אָנגעלאָדענע וועגענער סחורה, - די אלע גאסן זיינען איצט
געווען ליידיק, זיך געצויגן פארשלאָפענע. די הונדערטער שילדן
און שילדלעך, וואָס האָבן זיך אינדערוואַכן גערופן פון איבער די
געשעפטן, ווי געשפּאַרעטע הענער, אפילו זיי, די שילדן, האָבן איצט
אראָפּגעלאָנגט פון די מויערן, נישט געווען קריגעריש.
פון גאסן און געסלעך האָבן זיך אָנגעהויבן באַווייזן חסידים.
אויסגעקראַכענע שטריימלעך, זיידענע און אַטלעמענע קאַשקעטן -
האָבן אויפגעטיקט אים זוניקן פרימאַריגן. פון הינטער צעקנעפּלמע
פאלטנס האָבן די ציצית און שטיקלעך מליתים אפּירעפינקל
אינמיטן די נאלעווקעס, וווּ רעכטס ציט זיך די פראַנצישקאָנער,
לינקס - גענשע, איז געשטאַנען אַ צעוואַקמענער חסיד. אויף שטום-
לשון, ווי אַ שבת-פּאַליציאַנט, האָט ער געגעבן צייכנס מיט די
הענט, אָנגעוויזן דעם עולם ווזהין צו גיין.
די חסידים - יונגע, מיטליעריקע, אפילו זקנים - האָבן כמעט
נישט גערעדט צווישן זיך. פּנימער פאַרדאָהמע, פלייצעס געבויענע.
מיהאָט זיך געציילט. און אין דעם אַיילן זיך איז נישט געווען

די פרייד פון א דבר-מצוה. ס'איז גיכער געווען די שרעק פאר מלכות. און די שרעק האָט שוין געהויערט אויף נאלעווקעס נומער גיינצן.

איבער הונדערט חסידים האָבן זיך שוין געהאט פארקליבן אויפן הויף, וואָס האָט איינגעזען ווי אַן אָפגעשלאָסענע געטאָ. די חסידים זיינען נישט איינגעשטאנען. טייל האָבן זיך געמראָגן אין פאַסמעס, אנדערע האָבן זיך געקליבן אין קרענצלעך. שמר"מלעך, קאָשקעטן וואוילעריש-פאַרשאַרצט, איידעלע הענט פאַרדיסן. גערעדט האָבן אלע אייניגעס און מיט אַזאָ רוגז, אַז די עטלעכע יידן אין קורצע רעק, וואָס האָבן גייעריקע זיך אַריינגעשאַרט אין הויף, האָבן זיך גענומען רוקן אויף צוריק.

א רירעוודיקער חסיד, נישט קיין געוויקסיקער, איז אַ פּאַל אַריין געטאָגן אין הויף. זיין טונקעלער קאַפּ האָר, די נאָך טונקעלערע פּאות, האָבן נישט געפאַסט צום רויטן בערדל, וואָס איז געוואַקסן מער אין דער דיק, ווי אין דער לענג. ער האָט צוגעלייגט דאָ אַן ארעך, דאָרט אַן אויער, האָט אַריינגעוואַרפן דאָ אַ וואַרט, האָרט אַ קללה. ס'פנים האָט זיך ביי אים אַ קרים געטאָגן, די אייבערשטע ליפּ — פאַרשאַרצט, ווי ביי אַ יאָג-הונט, און פּון צווישן די צונויפגעשטופּ-טע ווייסע ציין האָבן זיך גענומען שיטן ווערטער:

— איז וואָס, אַז מלכות איז קעגן אונדז? ווען איז דאָס מלכות מיט אונדז? אַ מקושש עצים אום שבת איז געקומען מיתה? האָ, וואָס שווייגט איר?

— ווער שווייגט? — האָבן זיך גענומען אַרויסרוקן איין פאַר-שוין נאָכן צווייטן.

— אונדז זענען מיר אויפן פּלאַץ! — האָט אַ זינגערמאַן פעסטער פאַרצויגן דעם גאַרטל אַרום די איינגעפאלענע לענדן און זיך צערעדט. — קליינער וויל האַלטן אָפּן אום שבת סיגעשעפט? לאָז ער גיין אין דערער אַריין צו די גויים, נישט דאָ אויף די נאלעווקעס!

— און זיין טאַטע, עליו השנאָבל, איז בעסער געווען?

— אַזאָ פּראַנצול ווי דער זון!

— נו, טאַקע, ווער וועט צו אים דאָ אויף די נאלעווקעס אַריין-

שמעקן אום שבת?

- קיין הונט נישט!
 - אזא מומר להכעיס!
 דער ריעוודיקער חסיד מיטן רוימן בערדל האָט געהעצט דעם
 המון, געהאַלטן אין איין איבערחורן:
 - און מיט וואָס האַלט איר, איז דער עוכר-יונגאַטש בעסער
 פון אַ מקושש-עצים?
 - ווער זאָגט ער איז בעסער?
 - האַרף מען אים עוקר-מן-השורש זיין!
 - פאַרשרייבן מחוץ למחנה!
 - ס'זאל פון אים דאָ אויף די נאַלעווקעס קיין געביין נישט
 בלייבן!

- טאָ וואָס שטייען מיר?
 - געגאַנגען!
 יונגעלייט מיט פלייצעס, מיט געזעסן, וואָס האָבן זיך געריסן
 פון געפאַסטע קאפּאַטעס, האָבן זיך צעשאַטן צווישן המון, גענומען
 קאַטאַנדעווען:

- עולם, צו פיר אין אַ שורה! צו פיר!
 דער המון האָט זיך גענומען אויסשטעלן, זיך נישט געטיילט
 אויף יונג און אלט, זיך געשטעלט ווי ס'האַט זיך געמאַכט - אַן
 איבערגעוואַקסענער חסיד, אַ דראַנג, מיט אַ יידעלע, אַ פּיצל.
 שורותוויו איז דער המון אַרויס פון הויף, האָט זיך צעשטעלט
 איבער דער לענג פון ליידיקן טראַטואַר.
 דער חסיד מיטן רוימן בערדל האָט געפירט.
 די אויסגעצויגענע מחנה, אַן פענער, אַן שטעקנס, וואָס האָט
 זיך געצויגן ביז נאַוואַליפקי, האָט גיכער אויסגעזען ווי אַ לוויה,
 נישט ווי אַ דעמאָנסטראַציע. אַ חסיד איז אַרויס פון דער שורה און
 אַ זאָג געטאָן:

- וואָס האָט מען אונדז אוועקגעשטעלט, ווי סאַציאַליסטלעך
 דעם ערשטן מאַי?

- מען זאָגט, אז קלינגער האָט אַרויסגערופן פּאַליציי.
 - אז מען האָט דעם גאַנצן טומל נישט געדאַרפט, - האָט
 זיך אַ דריטער אַרויסגערוקט. - מען שיקט אונטער אַ צוויי-דריי טרע-

גער, פון די שטארקע, וואָלטן זיי דעם מהלל-שבתניק די זייטן אונ-
שערעהאקט!

— דאָס וואָלט געווען ס'גלייכסטע!

— נישט האָבן צו טאָן מיט פּאָליציי!

די יונגעלייט אין די געפאָסטע קאָפּאָטעס, וואָס האָבן זיך גע-
דרייט צווישן דע „שערענגעס“, האָבן צוגעגעבן קראַזש:

— נישטאָ וואָס צו שרעקן זיך!

— מלכות איז מיט אונדז!

— טאָ אויף וואָס וואַרטן מיר?

— שוין, שוין!

— מיר גייען!

דער המון האָט זיך גערירט. ווי פון אונטער דער ערד אַרדום
זיינען פון די אַרומיקע הייטן אויסגעוואַקסן יינגלעך, ווער מיט אַ צע-
קנייטשטן בלעכענעם ראַנדל, ווער מיט אַן אַלמץ בלויען טאַפּ, ווער
מיט אַ פּיפּל די „קאָפעלע“ האָט זיך געלאָזט אויף אַ פּריער.
חסידים האָבן זיך פאַרשעמט, אַראָפּגעלאָזט די בליקן אין די
באַרד אַרײַן און איינציקווייז גענומען אַרײַספּאַלן פון די רײען. אַז
זײ זײנען צוגעקומען נענטער, דערװען אַרײַם קלײנערס געשעפט אַ
צװײ צענדליק פּאָליציאַנטן, זײנען גאַנצע שװרות חסידים נישט געװאָרן.
— וואָס איז די בױהאָל אויף אײך? — האָבן די יונגעלייט, די
אױפּפּאַסערס, געפרױווט אײַנהאַלטן דעם צעשראַקענעם עולם, — זע
נאָר ווי זײ האָבן זיך אױפּגעשראַקן פאַר אַ פּאָליציאַנט! אַװע-
טאַװע — — וואָס לױפּט איר, ווי די האָזן?

— שטייט, זאָגט מען אײך!

— יידן, אַהײם! — האָט זיך עמעצער צװישן המון צעשרײען. —

אױב מלכות איז קעגן אונדז, האָבן מיר דאָ גאַרנישט וואָס צו טאָן!
שוין זאָלט איר אַהײמגיין!

דער עולם איז געבליבן שטיין, מיט שרעק געקוקט אויף די צוויי
צענדליק פּאָליציאַנטן, וואָס זײנען זײ אַנטקעגנגעקומען. די אױפּ-
פּאַסערס האָבן אַ הײב געטאָן די הענט, די הױטלעך, זיך צעשרײען:

— לעבן זאָל פּילסודסקי!

די מחנה האָט אונטערגעכאַפט:

- זאל לע-בן!
 די פאליציאנטן, וואָס זיינען ניש געווען צוגעטרייט צו אזא אויס-
 געשריי, האָבן זיך אַ שמעל אַוועק געשאָן, סאַלטיטירט.
 דער עולם איז געוואָרן אויפגעהיטערטער, איז אַרױס פון די
 רױען, דאָס אַרומגערינגלט די פּאָליצײ. עטלעכע חסידים האָבן זיך
 אַ שפּאַר געשאָן צום עלטסטן, גערעדט אינאיינעם:
 - פּאַניע נאַמטעלניקו! - - -
 - מיר זיינען לאַיאַלע ביהער!
 - מיר זיינען מיט מלכות!
 - וואָס ווילן מיר דען?
 - ס'זאלן צווישן אונדז נישט זײן קײן אומלױביקע!
 - ער, דער „קופיעץ“ קלינגער, זאל האַלטן אום שבת צו
 ס'געשעפט!
 - ווער פון אײך האָט די דערלױבעניש? - האָט דער עלטסט-
 טער אײנגעשטילט דעם עולם, - שרײט נישט אַלע מיט אַמאָל!
 - וואָס פאַראַ דערלױבעניש?
 - זיך היינט דאָ צו פאַרזאַמלען!
 - מיר האָבן נישט!
 - איז גענאָגען! - האָט דער עלטסטער אַ הייב געשאָן אַ
 גומען שמעקעלע, - און שױן מאַרש!
 די צוויי צענדליק פּאָליציאַנטן האָבן זיך אַרײנגעשניטן אין
 עולם, געמאַרפן מיט די גומענע שמעקנס, דער עולם האָט זיך אַ
 שאַט געטאַן פון טראַמאָר, זיך צומאַל נישט, אומגעקיקט, זיך
 געהאַלטן אין אײן פאַרענטפערן:
 - קעגן מלכות האַרף מען ניש גײן!
 די אויפפאַסערס זיינען פאַרלאָפן דעם עולם, געוואָלט אים
 אָפּשמעלן, ס'איז געווען אוממעגלעך. פון די עטלעכע אונדערט חסי-
 דים איז געבליבן אַ הייפעלע. דער חסיד מיטן רױטן בערדל האָט
 געריסן אויף זיך די מלבושים, די פּאַת:
 - וווּ זיינען די וואַרשעווער רבנים? ווען בית-דין וואָלט דאָ
 געווען, וואָלט מען אונדז נישט געשלאָגן, נישט געמאַרפן! זײ זיצן
 זיך אין דער היים, די וויצענע הינטנס! לאָזן זײ זיצן אינדערהײם

און פרעסן, און מיר וועלן ניט שווייגן! וויפיל זיינען מיר? זעקס, אכט
 פארשוין? — האָט ער אפּערגעוואָרפֿן ביידע הענט, מי להי' — אַלי!
 איידעד די אַכט פּאַרשוין האָבן זיך געכאַפּט, וואָס זיי האָבן צו
 טאָן, איז דער חסיד מיטן רויטן בערדל שוין געשטאַנען אויף
 די טרעפּלעך פּון קלינגערס געשעפט. אין דער רעכטער האַנט —
 אַ שפּיציק שטיק ציגל. אַ פּאַליציאַנט, וואָס האָט אים געוואָלט
 אָפּשטעלן, האָט אַריינגעכאַפּט אזא שמויס, אז ער איז אַ פּאַל גע-
 טאָן אויף דער וואַנט. דער חסיד האָט זיך נאָך העכער צעשריען:
 „מי להי' — אַלי!“ — און איז אַריין אין געשעפט.
 די פּאַליציאַנטן האָבן זיך אַ לאַז געטאָן נאָך אים.

ה ו נ ג ר

פאר דער מלחמה האָט דאָס שמעטל געלעבט פון דער גרע-
נעץ. מען האָט געשיקט קיין דייטשלאַנד וואַנגעס תבואה, קאר-
מאָסל, געדולץ. מען האָט געשיקט פארשיעס פערד, סמאדעס גענדז,
„געשוואַצט“ איבער דער גרענעץ פארשוונען. פון דייטשלאַנד האָט
מען געמולט זיידנס, ציגארן, גאלדענע זיגערלעך, געטראָגענע קליי-
דער. סאָנצע שמעטל האָט געלעבט פונם וואַקואַל מיטן גלעזער-
נעס דאָך, וווּ פון בערלין, פון וואַרשע זיינען געלאָפן עטלעכע מאָל
אַ סאָג באַנען, און איבער הונדערט דאָראַזשקאָזשעס — יידישע,
גויישע — האָבן מיט אַ טראַסק געפירט פאַסאזשירן פון דער באַן
אין שטאָט אַרײַן, פון שטאָט צו דער באַן.

נאָך דער מלחמה, ווען מען האָט די גרענעץ אוועקגערוקט אויף
צענדליקער מייל פונם שמעטל, און די באַנען פון דייטשלאַנד האָבן
אויפגעהערט קומען — האָט דאָס לעבן ארום וואַקואַל גענומען איינ-
גיין. די אַרעמערע דאָראַזשקאָזשעס האָבן צו ביסלעך פארמשכנט
ווער ס'געשפּאַן, ווער ס'פּערד, און איינציקוויי זיך אוועקגעלאָזט
איבער דער מדינה בעטלען.

צוועלף יאָר נאָך דער מלחמה זיינען געבליבן אינם שמעטל
זעקס יידישע דאָראַזשקאָזשעס — זיי האָבן זיך געטיילט מיטן פּריוון.
דריי זיינען אַרויסגעפאָרן צו דער באַן, וואָס איז געקומען פון וואַרשע,
און דריי צו דער באַן, וואָס איז פון דער גרענעץ געפאָרן קיין
וואַרשע.

צוויי גילדן פון אַ פארשוין — לויט דער שטאַטישער סאַג-
סע — האָבן יידן שוין לאַנג נישט געצאָלט. דערצו האָבן צוויי באַ-
לעבאָטס אַראָפּגעבראַכט אַן אַמניבוס פאר צוואַנציק פארשוין, גע-

גומען פון א פאסאזשיר בלויז סופציק גראָשן. די דאָראַזשקא-
זשעס - סײַ ייִדישע, סײַ גוֹיִשע - האָבן געוואָלדעוועט, געשניטן
די גומענע רעדער, אויסגעדאַקט די שוויבן. דער געלער משה, וואָס
איז געקראָכן דעם שוויבל אונטער די אויגן, האָט צעשלאָגן דעם
שאַפער, די פאלעבאָטיס, איז אָפגעזעסן אַ חודש תפיסה. קיין זאָך
האָט נישט געהאַלטן. עולם איז געפאָרן מיטן אָמניבוס און די
שמייערס מיט די פערד האָבן געשווילט פון הונגער.

אויפן ליידיקן וואַקואַל האָט זיך דער גלאַק דריי מאָל צעקלונג-
גען. אָנגעזאָגט, אַז דער פאָסאָזשיר-צוג פון וואַרשע קומט אָן.
דער געלער משה, ברייטער ווי העכער, מיט אַ פאָרוואַנדערטער באַרד,
האָט זיך געמראָגן איבער דער געפלאַסערטער פלאַטפאָרמע. נאָך
אײַם צוויי אָפגעשליסענע שמייערס אין שווערע, געלאַטעטע שמוול.
עס זיינען אָנגעפלוזיגן שוויבן, האָבן זיך געוויגט אויף די רויע פיסלעך.
- מען זעט קיין פאָסאָזשיר ניט - האָט זיך איינער פון
די שמייערס אָנגערופן - אַפילו פאַר קיין רמאה נישט.
- ווהדין וועט מען פאָרן? צו דער גרענעץ? אַז דער מסחר איז
שוים!

- אַז ס׳איז אַ בית-עלמין, נישט קיין וואַקואַל - איז דער
געלער משה אַנטקעגנגעגאַנגען דעם צוג.
דער לאַקאָמאָטיוו, אַ צעהיצער, איז אָנגעקומען מיט אַ סאָ-
פען און איז געבליבן שטיין. געציילטע יידן, מיט שרעק אין די
אוזן, זיינען אַרויס מיט פעקלעך פון די וואַנאָנעס, געזען אויס-
צומיידן די דאָראַזשקאזשעס און זיך געלאָזט צום אָמניבוס.
- ר׳ מרדכי - האָט דער געלער משה אָנגעכאַפט בײַ אַ יידן
ס׳פעקל - פאַר אַ גילדן נעם איך אײך אין שטאַט אַרײַן.
- מיטן אָמניבוס פאַר איך דאָך פאַר סופציק גראָשן -
האָט דער ייד צוגעהאַלטן ס׳פעקל און אין דעם פאַרחישכטן, פאַר-
וואַקסענעם פנים האָט זיך אַ קרים געטאָן אַ שטייכל.
- נו, איז פאַר פינף-און-זיבציק גראָשן - האָט משה אַ
שטאַרקערן שלעפּ געטאָן פאַרן פעקל.
- הײַנט, משה, זיינען פינף-און-צוואַנציק גראָשן אויך אַ ממבע-
האָט דער ייד נישט אָפגעלאָזט ס׳פעקל.

— מיר וועלן מושווה ווערן, ר' מרדכי, נישט גיין צום רב...
— נישט מער ווי פופציק גראָשן — האָט דער פּאַסאַזשיר גע-
וואָלט זיין זיכער מיטן פּרייז.

— נו, זעצט איך, זעצט איך אריין... כוועל א זוך טאָן נאָך
א פּאַסאַזשיר...

דער געלער משה האָט געהאַלטן דעם ייִדס פעקל פאַר אַ
משכּוּן. ער האָט זיך אַ לאַז געטאָן נאָך אַ פּאַסאַזשיר אין אַ רבנישן
הילוך, וואָס האָט געשלעפט אַ פאַרשטורעוועט קאַשיקל. דעם פּאַ-
סאַזשירס פּיס, דינע אין ווייסע לויזע זאַקן, האָבן קוים געטראָגן
דעם ליידיקן גוף.

— רבניש, רבי — האָט דער געלער משה זיך געטראָגן נאָכן
רבּל.

דאָס רבּל פון אַ שכניש שמעטל, וואָס איז מן-הסתּם אַראָפּגע-
קומען וועגן אַ בורחה, צי וועגן אַ שידוך, האָט זיך צומאַל נישט
אומגעקוקט, ווי נישט אים וואָלט מען גערופּן. ער האָט גיכער גענומען
שפּרייזן און יעדע ווילע איבערגעלייגט ס'קאַשיקל פון איין האַנט
אין דער צווייטער. די באַלעבאַטים פונם אָמניבוס זיינען אונטער-
געלאָפּן, האָבן צוגענומען ביים רבּל ס'געשטורעוועטע קאַשיקל און
אַז די שוואַרצע ריפּסענע קאַפּאַטע מיטן רבנישן קאַפעלוש זיינען
שוין געווען אין אָמניבוס, האָבן זיך נאָך געזען די ווייסע זאַקן, וואָס
האָבן זיך ניט געהאַלטן אויף די אויסגעדאַרטע פּיס, דיך ווי שמעק-
לעך.

דער געלער משה איז געבליבן שטיין אַ געפלעפטער. ס'פּנים
האָט זיך ביי אַ קרים געטאָן און די פּאַרזשאַווערטע באַרד האָט זיך
אַוועקגעשטעלט אַן אַ זייט. ער האָט אויסגעשפּיגן:

— און דאָס איז נאָך אַ רב, אַ ווינט אים אין די אויגן!
משה'ס בליק, אַן אויסגעהונגערטער, האָט זיך פּיבעריש געשאַרט
איבער דער פּלאַטפּאָרמע. דער לאַקאָמאָטיוו האָט זיך גערירט, פּויל
אַוועקגעשלעפט די עטלעכע וואַגאָנעס און איבערגעלאָזט הינטער זיך
דעם וואַקזאַל. צוויי שטאַטישע מיידלעך, אַן קאַפעלושן, האָבן קוים
אָנגערירט די שטיינער, געשפּרייזט ווי פּאָוועס, זיך געהאַלטן אין איין
אומקוקן, און ס'איז קיין בעלן ניט געווען אויף זייער שיינקייט.

משה האָט אַרײַנגעוואָרפֿן ס׳פּעקל אין דער דאָראַזשקע. אַלײן
איז ער אַרויף אויף דער קעלניע, האָט געוואָלט אַ סײַף טאָן און
ס׳איז אַרויסגעקומען אַ קרעכץ:

— נו, וויאַ, וויאַ!

דער שײמעל, הױט און בײנער, האָט פאַרריסן דעם קאַפּ, דעם
עק, האָט אַ הײב געטאָן די צו-לאַנגע פּיס און בײ די ערשטע
טריט אָנגעבלאָזן די זײטן — די אַסמע האָט אים געשטיקט.

דער געלער משה האָט זיך אויסגעדרייט צום פּאַסאַזשיר:

— נישט גוט, רײ מרדכי... די יודענע קרענקט מיר, די קינדער

עסן נישט צו דער זעט און איך מיטן פּערד דינגערן... איז טאַקע

נישט גוט, עס איז פּאַסקודנע... נאָר די מעשה מיטן רבּל, ווי איך

האַב זיך געיאָגט נאָך אים און ער איז אַנטלאָפֿן, די מעשה קאָן

מיר פֿון קאַפּ נישט אַרויס...

— אַ גרויסער אַרעמאָן — האָט דער פּאַסאַזשיר גענומען פּאַר-

ענטפּערן דעם רב — וואָס מײנסטו האָט ער פֿון זײן רבנות אין

אַזא קוצבאַרג? אויב פּינף-און-צוואַנציק גילדן אַ וואָך, יודעט עס

זײן אַ סך! דערצו אַ ממופל מיט קינדער!

— האָט ער מיר געדאַרפט זאָגן, אַז ער איז אַ געמײנער מאַן,

ער קאָן נישט, וואָלט איך אים אומזיסט געפירט אין שטאַט אַרײַן—

האָט דער געלער משה זיך געהאַלטן בײ זײנס — ס׳איז דאָך אַרב...
דער געלער משה האָט אַראָפּגעלאָזט דעם פּאַסאַזשיר, זיך

אַײנגעקוקט אין די פּופציק גראַשן אין נישט געוואסט, וואָס מען

הײבט אָן פּרײער קויפֿן. ער איז געווען הונגעריק, ס׳פּערד האָט

שוין דעם דריטן טאַג געגעסן געהאַקטע שמורײ. ער האָט געקויפט

אַ ברויטל און איז אַרײַנגעפאַרן צו זיך אויפֿן הײף. זײנע פיר באָר-

וועסע קינדער זײנען אים באַפּאַלן:

— די מאמע האָט גרויסע יסורים...

— זי שרייט פֿון דער פּרי אָן...

— זי וויל דעם דאָקטאָר...

— אפּשד וועט ער עפעס געבן פּאַר די יסורים?

— טאַטע גײ, — האָט די צענאַריקע אסתר אים גענומען

קושן די הענט — ברענג דעם דאָקטאָר, כּײַבעט דיך, מאַטע...

— דער דאקטאָר זאָגט, ס'איז גאַרנישטאַ וואָס צו מאַן —
האַט דער פּאָטער געגעבן די קינדער סיבּרוּט — ס'איז אַ דאָק...
ער האָט זיך געלאָזט אין שטוב אַרײַן, געזוכט אין די קעשע-
נעס — ניט געהאַט קײן גראַשן בײַ דער נשמה.

ס'ווייב האָט אויפגעהערט קרעכצן. די אויגן, געלע אויגן ווי
זאָרען, האָבן שוין גאַרנישט דערוואַרש פּוֹן לעבן, אַלץ געהאַט פאַר-
שפּילט. מיט אַמאָל האָט זי זיך צעשריען מיט פּאַנומענע קולות:
— משה, כּי קאָן נישט מער. כּי בעט דײַך, משה, נעם פּוֹן כּוּר
צו דעם מלאַך-המות! כּי קאָן נישט פאַרמאַגן די יסורים! משה!
מ-ש-ה!...

די קינדער האָבן באַהאַלטן די קעפּ — ווער אין בעטעוואַנגט,
ווער אין די אײגענע הענט, און זייערע שמאַלע פּלייצעס האָבן
געציטערט, געשריען אָן קולות.

די געשרייען זיינען געוואָרן שפּיציקער, געלעכערט אויערן און
מוח.

דער פּאָטער איז אַרויף אויפן הויף.

ס'פּערד האָט אים אָנגעקוקט מעמפּ און אימבאַהאַלפּן, גע-
מאַנט בײַ אים עסן. ער האָט זיך געפאַרעט בײַ דעם ברונעם, גע-
שלעפט פאַרן שמריק אָן עמער וואַסער. מיט איין זופּ האָט ס'פּערד
אויסגעטרונקען אַ האַלבן עמער, געוואַרפּן מיטן קאַפּ, געשלידערט
לייצעס וואַסער און מיט אַמאָל זיך צעהורזשעט איינמאַל, אַ צווייטס, אַ
דריטס. משהס עלטסטער יינגל איז אַרויס אויפן הויף, געזוכט דעם
פּאָטער אין פּערד-שמאַל, געזוכט צווישן די אַלשע וועגענער. ס'פּערד
האַט אַ שלעפּ געמאַן די דאַראַזשקע, זיך אָפּגעשטעלט בײַ דעם
ברונעם — ס'יינגל איז צוגעלאָפּן.

פּוֹן דעם ברונעם-וואַסער, וואָס האָט געשלאָגן צוויי אײלן הויך,
האַבן אַרויסגעשטעקט דעם פּאָטערס צעוירענע שמוּל.

מלאַווע, מצי, 1931.

ל י ב ע ל ע

דינמער. די ערד איז געפרוירן, דער טייך — געקאוועט. די מאפעלע מענסטער זיינען פארהאקט, פארקלעפט, פארקוימעוועט — ס'בייסל טאָרף-וואַרעמקייט, וואָס טראָגט זיך פון דער קיך, זאָל בלייבן צווישן די פיר ווענט.

דער מענטש אין די שווערע פּוּדִיקע שטיוול, אין דעם נאָך שווערערן שעפּסן-פעלך, גייט אין שפּאַן און קאַן זיך נישט דערוואַ-רעמען. ווינטער אַרבעט דער מענטש פאַר צען. ער פּרִיקעט זיך נישט, ווייל אַלץ שלאָפּט אין אים, ווי די ערד שלאָפּט אונטער דעם פּראָסס, אונטער דעם שניי.

מיט די ווייסע, שטייפּע פּרימאָרננס, וואָס פּרעסלען זיך, האָט מען ביי הירש פּאַכטער צוגענומען די רעכטע האַנט — אָפּגעגעבן זיין איינ-און-איינציקן ליזערן פאַר אַ זעלנער.

ווער וועט איצט אַרויסוואַרפּן דאָס בהמה-מיסט פון די שטאַלן? ווער וועט צעטראָגן די מילך איבער די היזער? נישט הירש פּאַכ-טער, וואָס פירט יעדן פּרימאָרנג ציגענע קאַנען מילך צו דער באַן. נישט הירשס ווייב, רבקה, וואָס קומט נישט אויס מיטן טאַג. בלייבט איבער די שנור — ליבעלע — אַ וואַרשעווער מיידל, וואָס טראָגט געפּאַסטע קליידער. זי וויגט זיך ביים גיין אי ווי אַ מויב, אי ווי אַ פּאווע, און סיגעזעס אירס, אַ געטאַקטס, היטערש אויף מאַנס-בילן:

— מען קאַן זיך מיט איר ס'האַרץ איבערכאַפּן!
איז וואָס, אַז טאַטע-מאַמע האָבן אויף קיין איין געז זיך נישט געקאַנט פון דער פּאַכט אַפּרייסן? מען דאַרף קאַכן, מען דאַרף וואַשן, מען דאַרף מעלן די קי? איז מען אין שטוב, אויפן הויף, זיך גע-

פאלן אויף די העלדזער, זיך געווישט די אויגן מיט די אָפּגעאַר-
בעטע פינגער. די מוטער האָט באַוויינט דעם זון, ווי מען באַוויינט
א מת:

— קינד מינס, ליזערל, וווּ לאַזטו מיך איבער?
איין ליבעלע האָט באַגלייט דעם מאַן צו דער באַן. אין חאַ-
נאַן האָט זי אים אויסגעקושט די אויגן, ס'מויל, די הענט:
— ליזער קרוין, פאַרלאָז זיך אויף ליבעלען... אז מען האַרף,
קאָן זי גיין דעם טייוול אונטער די אויגן. וואָס הייסט ס'פאַסט ניט?
דיר האָט געפאַסט פּונאַנדערטראַגן די מילך איבער די היזער און מיר,
דיין ווייב, פאַסט נישט? — האָט זי ווילערזש אָפּגעצויגן דאָס קלייד
און יעדעס גליד אין איר האָט אויפגעליכטן — וואָס מיר יחוס,
צו אַלדע רוחות, אבי נעלט!

פאַרמאַן. אַ האַריקער שניי האָט פאַרשטעלט דאָס הויז, די
שטאַלן. פון קוימען האָט זיך געהויבן אַ רויך, וואָס איז געווען
טונקלער פון דעם שניי. דער רויך איז געגאַנגען אין דער ברייט, ניט
אין דער הויך. אַ נאַסע קעלט האָט געצופט די אויערן, געקנייפט
די באַקן.

ליבעלע, אין ליזערס שטייוול, אין זיין האַלב-פעלצל, האָט גע-
שעפט מילך פון אַ פאַרעלקע, זי געגאַסן אין בלעכענע קאַנען. דאָס
וואַלענע קאַפּ-טיכל מיטן קנופ אונטער דער גאַמבע — ווי ביי אַ
פּויערטע. הירש, דער צעוואַקסענער הירש, איז געווען אזוי באַפעלצט
און באַוואַקסן, אז מען האָט כמעט קיין פנים נישט אַרויסגעווען. ער
האַט געהאַלטן ביים אַרויספאַרן, איז שוין געזעסן אויף דער קעל-
ניע — אַ פינג-פּודיקער זאַק מעל — און מיט אַמאַל האָט ער
אַ צי געטאַן די לייצעס, אָפּגעשטעלט ס'פּערד. די קאַנען מילך, וואָס
זיינען געווען צוגעקייטלט צום וואַגן, האָבן זיך צעקלימפּערט. דאָס
קול ביי הירשן איז צעוויקט געוואָרן אין שניי, קוים דערגאַנגען צו
דער שנור:

— לי-בע-לע!

— וואָס שווער?

— דער געוועלפניק, דער פראנצול, האָט לעצטע וואָך אויך
נישט פאַצאָלט. אויב ער גיט נישט קיין געלט, לאָז נישט קיין מילך.
— גוט.

אין דער פאָכט האָט לייווער נישט אויסגעפעלט. איז געווען אַ
זאָווערוכע, האָט דער פראָסט געביסן, ווי אַ משוגענער הונט —
מיטן דריטן הענער-קריי האָט ליבעלע שוין אויסגעטראָגן דעם ערשטן
שניי, זיך געשלעפט איבער וועגלעך און אונטערוועגלעך. זי האָט
געעפנט אַ קליאַמקע, פארמאכט אַ קליאַמקע און קיינמאָל נישט גע-
האַט גענוג מילך — אזוי פיל נייע קונים זיינען איר צוגעקומען.
הנופה-צייט האָט דער פאָכטער צוגעקויפט פינף מעלקערדיקע קי-
זיין פארמעגן האָט זיך מיט אַמאָל פאָרגרעסערט אויף אַ דריטל.
מען, וואָכן האָט מען וועגן דעם גערעדט און נישט בלויז אין שטוב,
נאָר צווישן די שכנים, ביים „מנין“, ביי דער ראַמפע, וווּ מען שיקט
אַפּ די מילך קיין וואַרשע. שווער און שוויגער האָבן ליבעלען דאָס
אַרט אָפּגעהויכט, געציטערט זי זאָל זיך נישט איבעראַרבעטן און
ליבעלע האָט געהאַלטן אין איין פארשאַרצן סקלייר אין סאַן
אַרין, זיך געכאַפט פאַר יעדער אַרבעט.

אַ נאַכמיטאָג איז הירש אין זיין שמויגענער וועסט געשטאַ-
נען אין שטאַל און אַרויסגעוואַרפן דאָס בהמה-מיסט. ליבעלע האָט
אויף גיך אַ שפיץ קליידל פארשטעקט אין סאַן אַרין, האָט אַראָפּ-
געכאַפט פון דער וואַנט אַ שטאַלענעם גאַפל און גענומען לייגן
סימיט אין אַ קופע.

— נישט פאַר דיר קיין אַרבעט, טאַכטער — האָט הירש זיך
ביי איר געבעטן — גיי, גיי, ליבעלע, גיי בעסער אין שטוב אַרין.
— פאָרוואָס נישט פאַר מיר קיין אַרבעט? — האָט ליבעלע
שקאַציש פאַרטשעפעט איר גאַפל אָן שווערס, אָפּגעשאַטן הירשן
מיט אַ ווילדע מיסט און ביידע האָבן זיך צעלאַכט.
הירש האָט אָנגעקוואַלן פון דער שנור, איינגעדוימט ביי יעדער
געלעגנהייט דעם ווייב:

— הערסט, רבקה, וואָס דאָס מענטש צעפראַצעוועט!

— כּיִדָבָב שְׁמַעַנְדִּיק גַּעוּזָאָמ, אָז לִיבַעֲלַע הָאָט גְּאָלְדֶענע, בַּא־
שְׁמַעַקְטַע דֶּענַט!

אינמיטן מאַי הָאָט זיך אין ליבעלען עפעס איבערגעאַנדערשט.
און ניש נאָר אין ליבעלען. די לאַנקעס זײַנען געוואָרן מער געל, ווי
גרין. אַפילו די מילך אין די אײַטערס איז געוואָרן זאַפּרען. די
קורצע נעכט האָבן געשמעקט מיט יונג-לייב, מיט וואַרעמען שטאַל.
דער הונגער, וואָס הָאָט זיך געווינטלט איבער פּעלדער און לאַג-
קעס, הָאָט ליבעלען נישט געלאָזט שלאָפן. אַלץ איז געוואָרן אומרויך—
ערד, פּלאַנץ, בהמה, מענטש. זי הָאָט זיך געדרייט פון איין זייט
אויף דער צווייטער, געעפנט און פאַרמאַכט דאָס פענסטער, זיך
געבריקעט, וואָס מען הָאָט בײַ איר לייערן צוגענומען.

ליבעלע איז אַרויס אויפן הויף. די לעצטע שטערן, פּלאַסע,
הָאָבן זיך אײַנציקווייז געלאָשן און עס איז געוואָרן טונקעלער. די
לופט הָאָט געשריפט מיט בהמה-מיסט, מיט צעבלימץ בעז, איז
פול געווען מיט שלאָף. דאָ און דאָרט הָאָט אַ זילבער געשאַן אַ
פּאַסיקל ליכט און דער מורח הָאָט אָנגעהויבן בלוטיקן. בהמות זײַנען
ניש אײַנגעשטאַנען אין די שטאַלן, זיך געריבן אָן די ווענט, פאַר-
בענקט געמעקעט. עס הָאָט געמאַנט.

— שלאָפסט דאָך אינגאַנצן ניש, ליבעלע, — איז הירש אָנגעקן-
מען אין אַ רויטן שפענצער — גײ שפּאַר זיך צו, הָאָסט נאָך אַ
גוטע שעד.

— איר, שווער, וואָלט מיך נאָר געלייגט שלאָפן — איז ליבע-
לע אונטערגעגאַנגען אי ווי אַ מויב, אי ווי אַ פּאָווע, און אין
אירע מיפע, טונקעלע אויגן הָאָט דער נישט-גומער געמאַנט.

— אַז סױצט אין דיר אַ רוח, מיין מאַכטער — הָאָט הירש
זי אַ נעם געשאַן פאַר דער וואַרעמער גאַמבע — ניש דו שלאָפסט,
ניש דו עסט און אַרבעטסט פאַר צען!

— איז ווידער שלעכט? — הָאָט זי אַ נעם געשאַן דעם שווער
אונטערן אָרעם — קומט, מיר וועלן אַרויסגעמען די מילך פון קעלער!
— שטיפּערקע, דו!

הירש הָאָט זיך נאָכגעשלעפט, ווי עס שלעפט זיך נאָך אָן

עלמערער מענטש, ווען יונגווארג כאפט אים אריין אין א מיטן
מאָנן. ער האָט אין גאנג צעקנעפלט דעם שפענצער, געפילט ווי עס
ווערט אים הייס. ער האָט מיט אמאָל א צי געמאָן זיין האנט פון
דער שנורם זיך געחידושט, וואָס זי האָט אים אַריינגעפירט אין
שייער צווישן סטויגעס היי און שטחוי, און א זאָג געמאָן:

— אז טאָך מילך, וואָס ביסטו פאַרקראָכן אין שייער אַרײַן?
ליבעלע האָט ניש געענטפערט. דער הונגער, וואָס האָט געדרעמלט
אין איר דעם גאַנצן ווינטער, איז איצט געקראָכן פון די אויגן, פון
די מויל-ווינקלען. זי האָט אַ כאַפּ געמאָן דעם שווער פאַר דער
פאַרד, אים אַ צי געמאָן צו זיך. אים אָפגעאַסן מיט אַזאַ חמימה.
אַז הירש האָט זיך אַ רוק געמאָן פון איר.
הירש האָט פאַרשאַרצט דאָס היטל, געכאַפט אַטעם ווי אַ
גאַנד, וואָס קרעקט זיך, און גענומען מוסרן די שנור:
— וואָס איז, טאַכטער? וואָס איז? האָסט גאָר קיין בוש.

ניש...

ליבעלע האָט זיך צעוויינט.

— נו, נו, נו — האָט ער זי אַרויסגעפירט אויפן הויף, איר
געווישט מיט די אָפגעאַרבעמע פינגער די אויגן און זי אַזעקגעזעצט
אויף אַ באַנק, — נו, פאַרזיך דיך, פאַרזיך דיך, כיוועל שוין אַליין
אַרויסנעמען פון קעלער די מילך.
די הענער האָבן זיך צעקרייט, זיך פאַרגאַנגען לאַנג און דין, מיט
אַ קלימפער ווי פון געשליפן גלאַז.

א ג נ ב ה

באשע איז געגאנגען אהיים. דער קאָפּ, אַ מידער, אַ געבוירענער, האָט זיך נישט געקענט אָפּשטעלן אויף קיין איין זאך. שטיקלעך זאָר זיינען נישט אָפּגעטראָגן, האָבן געמאַנט, דערמאַנט, אַז זי איז פאַרשולדיקט אין שפּיץ-געוועלבל, אין רעסטאָראַן, ווייסט נישט וווּ מען נעמט אויף דיר-געלט, ווי מען ווייזט זיך פאַר באַקאַנטע. דער-צו איז שוין צוויי חדשים ווי מען האָט נישט אויסגעצאָלט די שכירות אין דער קינדער-שול, וווּ באַשע איז געווען אַ לערערקע.

עס האָט זי בלוז געהידושט, וואָס זי האָט צו קיינעם קיין תּרעו-מות נישט. און ווען עס געשעט אַ נם, זי באַפּרייט זיך פּון די אַלע דאגות, הערט מיט אַמאָל אויף צו הונגערן, וואָס וואָלט זי אָנגעהויבן טאָן מיט זיך? אַזוי האָט דאָך די פּאָבע געהונגערט, אַזוי די מאַמע, עס איז דאָך ביי איר אין בלוט.

דער מאַנטל, וואָס איז ווינטער געווען צו לייכט, זי האָט גע-פרוּרן אין אים, האָט איצט סוף יוני געשווערט, ברייט געעפנט די מאַנטל-פּאַלעס און געבוירן די איינגעלאַפּענע פּלייצעס. זי האָט אויפ-געשנאַלט ספּאַסיקל, ברייט געעפנט די מאַנטל-פּאַלעס און אָפּגע-אַמעט.

עס איז געווען היים, די זון האָט דורכן טאָג אָנגעגליט די שטיי-נער, ווייך געמאַכט אויף די טראַמפּאָרן דעם אויסגעאַסענעם אָס-פּאַלט, און דושיקע גאַס, וווּ באַשע האָט געוויינט, האָט געאַטעמט מיט פּער, מיט צעפּאַרעט לייב און מיט אָפּפּאַל.

שוין די צווייטע וואָך ווי מען האָט באַשען געהאַט באַגנבעט, צוגענומען סאַיינציקע גאַנצע קליידל, דעם גאַנצן פּוץ אירן. דער-פאַר האָט זי געטראָגן דעם מאַנטל, פאַרשטעלט דעם דלוט.

זי איז אריין אין הויף - א שמאלער קאסטן, ווו אין די גרעסטע היצן איז נישט אזוי קיל געווען, ווי פייכט. עס האָט גע-שמעקט מיט פארוויערטער אונגערקע, מיטן אויסגעוועפטן ריח פון הערינג, מיט פיליקער גאָרקייך.

פון א פינסטערן קאָרידאָר איז אָנגעקומען א שכן - אַ זינג-גערמאָן מיט א פלאַנד זיידן פערדל. דער יונגערמאן האָט מיט פאַ-שען געלערנט אין איין שול.

- און איך, באַשע, בין געווען זיכער, אז איר זענט אין שטוב:

באַשעס שמאַלע אויגן, וואָס זיינען מיט אמאָל שמעלער גע-וואָרן, האָבן זיך גענומען ליימערן, און די קינדישע פרייד, וואָס זי האָט אַ גאַנצן טאָג איינגעזאָפּט אין שול, האָט זיך איצט צעלייגט איבערן פארווושטן פנים, ארויסגעלייכטן פון יעדן פעלדל און קניישול.

- פארוואָס זענט איר געווען זיכער, אז איך בין אין שטוב? - האָט באַשע געפרעגט.

- ביי אייך דאכט זיך איז ליכטיק.

- ביי מיר? - האָט זי אַ הייב געטאָן די פארושמורעטע אויגן, זיך איינגעקוקט אין פענסטער, אין פון דעם קליינעם מויל מיט די ווייסע ציין האָט אַ שפּריץ געטאָן אַ קינדיש געלעכטער, וואָס האָט זיך געהאַלטן אין איין מאָפּלען, ווי אַ מחנה קינדער וואָלטן זיך צעלאַכט.

באלד האָבן די שמאַלע אויגן, ווייכע, איבערגעשראַקענע, זיך צוריק געעפנט. פונם קינדישן שמייכל איז קיין זכר נישט געבליבן. ס'יונגע, אויסגעצערטע פנים, פול מיט קניישולעך, איז געוואָרן אומ-באַהאַפן. זיך געבעטן ביים שכן:

- איר ווייסט, יאַשע, ס'זאָל אמאָל נישט זיין קיין גנב. קומט מיט מיר אַרויף.

- ווידער אַ גנב? מען האָט דאָך אייך גאָר וואָס אַרומגע-פּוצט?"

- איר ווייסט גאָרנישט, יאַשע, וואָס ביי אַזאַ גבורטע ווי איך פארוואַלערט זיך אַלץ!

זיי זיינען ארויף אויף דער ערשטער טרעפ, ווו עס איז געווען פייכט און פינסטער ווי אין קעלער. באשע האָט לייכט גאָר לייכט אָן עפן געטאָן די טיר, וואָס איז ניט געווען פאַרשלאָסן. דער ערשטער האָט זיך אַרײַנגעשאַרט דער שכן, נאָך אים — באַשע. ביידע זיינען געבליבן שטיין ביים אַרײַנגאַנג אָן אַמעם, געטאַמעוועט די אײַגענע הערצער, וואָס האָבן זיך אַוועקגעלאָזט אין אַ גאַלאָפּ.

איבער אָן אַפענעם, אַלט-פרענקישן קופערס האָט זיך געבויגן אַ פאַרשוין. דער קאַפּ מיט די הענט, וואָס האָבן גענישטערט אינם קופערס, האָבן זיך נישט אַרויסגעזען. בלויז אַ פאַר צעשפרייטע פים מיט אַ געלאַטעוועטן „הונטן“ האָבן געקוקט אויף די באַלעבאַ-טים. לעבן פרעמדן איז געלעגן אַ זעקל מבשרים — ווישניכעס צו עפענען שלעסער, צווענגלעך, האַמערס, בויערערס און צוויי האַנט-זעגלעך.

— פעטער, וואָס זוכט איר דאָרט? — איז סקול ביי באַשען געוואָרן טרוקן, האָט זיך אָפּגעריסן פון דער קעל מיט אַ הוסמל. איבער די צעשפרייטע פים האָבן אויפגעצייטערט אַ פאַר פלי-צעם, זיך גענומען ציען, עס איז אויסגעוואַקסן אַ קאַפּ. אַ ייד אין די פופציקער, מיט אַ גרוי צוגעשאָרן בערדל, מיט דאָות אינם צע-קנייטשטן שמערן און די צעקריממע מויל-ווינקלען, האָט פון דער זייט אַ קוק געטאָן אויף די באַלעבאַטים און זיין בליק האָט געהאַט צו זאָגן:

— וואָס האָט מיך די פינסטערע כאַלערע אַהער געטראָגן?
אויגן שוואַרצע, וואָס ווערן, דאַכט זיך, פון קיין זאך נישט נתפעל, האָבן געקוקט אין הלל אַרײַן, געוואַרט מען זאָל זיך וואַרפן אויף אים, און אַז קיינער האָט זיך נישט געוואַרפן, האָט ער אַ שיי-בער געטאָן מיט די פלייצעס, געוואַלט עפעס זאָגן, נישט געהאַט קיין ווערטער און בלויז אַ צוק געטאָן מיט אַן אַקסל. דערנאָך האָט ער צוגעגעבן:

— עין זעט דאָך וואָס איך זוך.
— אורדאי זע איך! — האָט באַשע מיט אַ געשריי זיך אַ לאַך געטאָן צום ייד, — און איך וועל אײך ווייזן ווי נאָך אויפצוהאַקן שלעסער און קריכן אין פרעמדע שטיבער!

דער ייד, וואָס האָט ניכער אויסגעזען ווי אַ מהול, ווי אַ גע-
וועלפניק, ווי וואָס איר ווילט אליין, נאָר נישט ווי אַ גנב, האָט
זיך פון באַשעס געשרייען אַ שאַר געטאָן. ער איז געבליבן שטיין
מיט די פלייצעס ביי דער וואַנט, מען זאָל אים נישט קאָנען באַפאלן
פון הינטן און קיפנים איז געוואָרן אומבאַהאַלפן, ווי ס׳וואָלט גע-
בעטן אַ נדבה:

— וואָס טיען שוין האָבן, אַז מ׳וועט מיך אײנזעצן? כּיהאָב
אַ קראַנק ווייב, כּיבין אַ טאַטע פון זעקס קינדער און איבערטאָרן
איז שבוועת — נישטאַ קיין לעק אין שטוב...

— דאָרף מען גנבענען?

— ניש מיר אַן אנדער פרנסה — איז דער ייד געוואָרן ריי-
דעוודיקער. — אייך איז גוט, עץ זענט אַ שניידעריין, צי אַ פּוצער-
ריין, וואָס זאָל איך טאָן, אַז שוין איבער דרייסיק יאָר ווי איך
פאַרנעם זיך מיט דער פינסטערער פרנסה, מיט גנבה? ... על-
טערן האָב איך געהאַט לייטישע, גאָר לייטישע, און אַ ברודער
האָב איך, איז ער אַ פיינער מענטש, נישט קיין גנב... וואָס זאָל
איך טאָן, אַז מײן מול איז אזא פּינסטערער? און אז „עץ“ וועט
מיך שוין אײנזעצן, וואָס וועט עץ דערביי געווינען? דערצו האָב איך
ביי אייך גאַרנישט גערירט...

— איר זענט שוין ביי מיר ס׳צווייטע מאל — איז באַשע גע-
וואָרן רויקער. — וואָס האָט איר זיך אַנגעזעצט אויף אַ קבצנטע
ווי איך, ווען איר קאָנט גיין אין רייכערע הייזער? אזא שלימול!
— מיר זאָלן ביידע אזוי לעבן ווי איך בין ביי אייך ס׳ערשטע
מאל — איז דער ייד געוואָרן דרייטער — ווי איך בין אַטאַמע
צו מינע קינדער, — ווען, זאָגט עץ, האָט מען אייך באַגנבעט?

— מיט אַ צוויי וואָכן צוריק האָט מען ביי מיר אַרויסגענומען
ס׳איינציקע זידן קליידל, וואָס איך האָב געהאַט.

— נישט איך, אסור נישט איך — האָט דער ייד גענומען
אַינפאַקן זיינע מכשירים אין זעקל — און גלויבט מיר, ווי נאָר עס
וועט זיך מאַכן אַ רעשטקע זידנס, צי אזוי אַ ראַמשל, שיק איך
אייך ארויף... עץ זענט דאָך אַ שניידעריין, וועט עץ זיך אליין אויפ-
נייען אַ קליידל...

— איך בין ניט קיין שניידערין, איך וויל נישט קיין רעשמקעס,
 קיין ראמשלעך, — האָט באַשע געשמייכלט — איך וועל אײך
 פאַר בעטן צו זיין מיט סײַד פונדערווייטנס, נישט צו מאַכן בײַ
 מיר קיין ווייטן...
 — עײַן זענט מאַקע נישט קיין שניידערין — האָט דער ייד
 שוין גערעדט ווי אַן עלטערער פעטער — וואָס דען זענט איר? איך
 מיין בײַם פאַך?
 — אַ ייִדישע לערערין — האָט באַשע זיך צעלאַכט און סײַפנים
 איז צוריק געוואָרן קינדיש
 — דאָ אויף דושיקע?
 — יא.
 — מען מאַקע אַ בראַך קומען אויף מיין אַלטן גנבישן קאַפּ.
 — וואָס איז? פאַרוואָס?
 — עײַן לערנט דאָך מיט מיין מיידעלע — האָבן די שוואַרצע
 אויגן בײַם ייד ווי אויפגעלויכטן.
 — ווי הייסט אײער מיידעלע?
 — דאָס וועל איך אײך איצט ניט זאָגן — האָט דער ייד
 זיך אַ געגרייסט, אַי פאַרלאָרן.
 — נישט אַמאָל רחל וואַקס? — האָט באַשע זיך אײַנגעקוקט
 אינם גנב.
 — טרעפט פעסער נישט. איך וועל אײך סײַ ווי איצט נישט
 זאָגן, און די מכשירים מיינע, וועל איך אײך בעטן, צו האַלטן בײַ
 זיך אַ ווײַל. איך וועל שיקן נאָך זײַ מיין עלטסטע מאַכטער. אַז
 מען פאַלט דורך בײַ אַ שטיקל אַרבעט, זײַנען די פּלים נישט מולדיק.
 עס איז געווינטער דער בעל-דבר זאָל זיך ווײַזן אין גאָס אָן זײַ...
 אין אַ האַלבע שעה אַרום וועט דאָ מיין מאַכטער זײַן, און איך
 פאַרזיכער אײך, אַז איך וועל אָנהענגען אַ שלאָס אויף אײער
 טיר, וועט שוין קיין גנב עס נישט עפענען.
 און אַז דער ייד איז אַרויס, האָט באַשע אַ נעס געטאָן דעם
 שכן פאַר די הענט. בײַדע האָבן זיך געפויגן פון געלעכטער, גע-
 זאָגט כמעט דאָס ועלבע:
 — אַ גנב, אַ ייִדישער גנב!

אין א שעה ארום האט מען אָנגעקלאָפּט. באַשע האָט גע-
עפנט. א מידל פון א יאָר דרייצן-פערצן, אן איבערזעוואַקמענע איד
אריין אין צימער און אַוועקגעלייגט אויפן טיש א רעשמקע זיידנס.
— דער „מאַטאַלע“ האָט דאָס געשיקט, עין זאַלש זיך אויפנייען
אויף יום-טוב א קלייד און דער „מאַטאַלע“ האָט געבעטן, עין זאַלש
סיר געבן ספּעקל פליס, וואָס ער האָט דאָ איבערזעלאָזט.

מ א ר י ל א

די טרומנע, א נידעריקע, איז געשטאנען צווישן סאטמאר'ע ביי-
מער, ווו גראָז און מאַך האָבן צוגעדעקט סופנים, די הענט. די גע-
דיכטע פלאַנצן האָבן פארשטעלט די זון, וואָס איז געקראָכן איבער
מאָרילעס אָפגעדעקטע פיס. די זון האָט זיך געשפיגלט אין די
סאטמנעס, ווי אין קופער.

ס'איז געווען נאָכמיטאָג. די היץ האָט געשלאָגן פון דער
ערד, פון די ביימער, פונם בלויען הומל. אין דער בלויקייט איז
געשטאנען אַן אלטער קלויסטער מיט פארגליווערטע שפיצן, וואָס
האָט נאָך געדענקט דעם איבערפאל פון מאַטערישע מחנות. אַרום
און אַרום קלויסטער — ווייס געקאלכטע שטיבלעך, ווו איבער הונ-
דערט בלינדע מיידלעך האָבן געלעבט.

אין דער נאָכמיטאָג-שטילקייט, וואָס האָט איינגעשולעפערט,
האָבן קלויסטער-גלאַקן געשפרייט טרויער און אונטערגאנג, דער-
ציילט, אַז איבער דעם שטיינערנעם פלוים, ווו דער וואַלד איז
אויסגעדאקט, שטייט אַ משוגעים-הויז.

מאָרילא האָט זיך אויפגעזעצט. זי האָט זיך אַ ווייל איינגע-
הערט אין דעם דינעם קלויסטער-געקלאנג, ווי עס וואַלט נישט
געווען פון מעטאל, נאָר פון געשליפן גלאַז. די לופט האָט גע-
גליט. אַזש געווען רויטלעך. צווישן די ביימער האָט אַ פלאַמער
געטאָן אַ ווייס קלייד. מאָרילא איז געווען זיכער, אַז דאָס קומט אָן
די דאָקטאָרין, וואָס האַלט אין איבערחוין:

— שוועסטער מאָרילא, וואָס מער אויף דער זון... און דער
עיקר — אַ סך פרישע מילך, אַ סך אייער...
איז זי געלעגן, מאָרילא, אין וואַלד, זיך געבאָקן אויף דער

זון, געלאטעט די לונגען מיט מילך, מיט אייער און אירע דריי-
 און-צוואנציק יאָר האָבן אַרויסגעוויינט פֿון יעדן אָפּגעברענטן גליד.
 צו דריי-אין-צוואַנציק יאָר איז שוין מאַרילאַ געווען פאַרקנסט
 צום קלויסטער, פאַרקנסט אויף שטענדיק. זי האָט זיך אָפּגעזאָגט
 פֿון טאַטע-מאַמע, אַפֿי מיט דער הילף פֿון פּאַסטן, מיט דער הילף
 פֿון תּפֿילה און מלָקות, קומען אַ געלייטערטע אויף יענער וועלט,
 וווּ זי וועט זיצן צווישן מאַריעס קינדער.

און אלע הייליקע האָבן זיך געמיט פֿאַר איר. גאָט אליין האָט
 זיך צוגעהערט צו אירע תּפֿילות און טרערן. זי איז קראַנק געוואָרן,
 האָט גענומען שפּיען מיט בלוט און געהאַפט, אַז באלד, באלד וועט
 מען זי צונעמען.

מאַרילאַ האָט זיך וואַכנלאַנג אַנטקעגנגעשמעלט, ניט געוואַלט
 וען קיין דאָקטאָר, ניט געוואַלט אַרויס פֿון צעל. מען האָט זי קוים
 איבערגערעדט, אַז אין דער קאָלאָניע פֿאַר בלינדע קינדער, וואָס
 ווערט געפֿירט פֿון קלויסטער, איז דאָ אַ דאָקטאָרין, אַ „שוועסטער“.
 מען האָט איר אויך געמוזט צוואַנגן, אַז „שוועסטער“ יאָניאָ וועט
 יעדן מיטוואַך און פֿרייטאָג - די תּענית-טעג - קומען שלאָגן מאַ-
 רילען מלָקות.

מאַרילאַ האָט אַ צי געטאָן דאָס לאַנגע, שוואַרצע קלייד איבער
 די נאַקעטע, פֿאַרוועסע פֿיס. זי האָט געזוכט אַרום זיך די שוואַרצע,
 שווערע קאַפּ-הויב, געפּוצט מיט ווייסן. לעבן דער טרוימע זיינען גע-
 שטאַנען דער אַנבייסן, דער מיטאַג. עס איז געווען מיטוואַך. און
 כאַטש מאַרילאַ האָט צוגעזאָגט דער דאָקטאָרין נישט צו פּאַסטן,
 האָט זי אַ גאַנצן טאַג גאַרנישט אין מויל געהאַט. פֿליגן מיט גאַל-
 דענע ביכער זיינען געזעסן אויפֿן פֿרויט, געפּלוגן מיט אַ זשומעריי
 איבער די טעפּלעך. מאַרילאַ האָט אַ כאַפּ געטאָן דאָס עסנוואַרן, עס
 פֿאַהאלטן וווּ דאָס גראַז איז געווען טיפּער. די פֿליגן האָבן זיך
 געטראָגן נאָך איר. זי האָט ווידער גענומען זוכן די קאַפּ-הויב, גע-
 וואַלט פֿאַרדעקן די לאַנגע האַר, וואָס האָבן זיך געזילבערט, ווי פֿריש-
 געשניטן שטרוי.

אַן די טריט האָט מאַרילאַ דערקענט, אַז עס איז נישט די דאָק-
 טאָרין. און אידער זי האָט צייט געהאַט אַ קוק צו טאָן ווער

עם איו, האָט אַ פּרעמד קול אָפּגענומען ביי איר הענט און פּיס.
דאָס קול, אַ דורכזיכטיקס, איז דאָכט זיך געקומען פון טיפּן וואָלד:
— שוין יאָרן, ווי איך זוך דיך, שוועסטער מאַרילאַ.

מאַרילאַ האָט זיך אַ האַסטיקן שטעל אויף געמאַן. זי איז
געשטאַנען אָן לשון, זיך געהיידושט, וואָס דער פּרעמדער האָט זי
אָנגערופן בײַם נאָמען, זיך געווענדט צו איר, ווי אָן אומגלויביקער.
דער פּרעמדער, אַ „ברודער“, אין אַ לײזן כאַלאַט פֿון גראָפֿן
לײזונג, איז געווען אַזוי הויך און ברייט, אז ער האָט פאַרשטעלט
די זון. אַרום די לענדן — געקניפטע שטריק. אין דער האַנט —
אַ יונג ביימל, אויסגעריסן מיט די וואַרצלען, מיט דער ערד. דער
„ברודער“ האָט זיך קוים געהאַלטן אויף די באַרוועסע פּיס, וואָס
האַבן געבלוטיקט. דאָס פנים, אַיינגעפאַלן, צעקראַצט, און די הויט
אויף די הענט — אָפּגעריבן.

מאַרילאַ האָט אַ קלימפּער געמאַן מיט די תּפילה-פּאַטשערקעס,
ווי זי וואָלט געוואָלט דערמיט פאַרשרײַבן די שרעק, און זיך אָנגערופן:
— פֿון וואַנען קומסטו, ברודער, אַ צעבלוטיקטער און אָן נאָטס
וואַרט אויף די ליפּן?

— שוין צען יאָר, שוועסטער, ווי איך האָלט מלחמה מיט
נאָט און כּיבין אים בײַגעקומען...

— זינדיקסט, ברודער, זינדיקסט — האָט מאַרילאַ זיך איבער-
געצולמט.

— נישט איך, שוועסטער — האָט דער פּרעמדער געמאכט עמ-
לעכע טריט און איז געבליבן שטיין — הונדערטער ברודער, הונ-
דערטער שוועסטער האָלט מען פאַרשפּאַרט אין משוגעים-הויז...
מען האָט מורא פאַר אונדז, ווייל מיר פּראָגן אין זיך דעם אמת...
ווי זיי האָבן מיך געזוכט, די הינט! איך בין געלעגן אין ידער
תּבוואה, האָב זיך געשאַרט מיט הענט און פּיס איבער צוויי מעת-
לעת. איך האָב נישט געפּילט קיין הונגער, קיין דאַרשט. איצט,
שוועסטער, ווען דו האַסט אַ שטיקל ברויט מיט וואַסער...

מאַרילאַ האָט זיך אָנגעשמויסן, אז דער פּרעמדער איז אַנט-
לאָפֿן פֿון משוגעים-הויז. זי האָט אים אַוועקגעגעבן דעם אָנבײַסן,
דעם מיטאַג, געבעטן בשעת-מעשה נאָט, עס זאָל עמעצער אָנקומען.

זי האָט אויסגעמיטן דעם פרעמדנס אויגן, גרויסע בלויע אויגן, ווי נישט פון דער וועלט. די אויגן האָבן געבלאָנדזשעט אין די פאלדן פון מאַרילעס קלייד, אין אירע צעשאַטענע האָר. ווען זי קאָן איצט צולויפן אין שטוב אַרײַן, רופן עמעצן, אפילו אַ בלינד מיידל, נאָכי נישט צו זיין מיט אַ משוגענעם אַלײַן. און פון וואַנען ווײַס ער איר נאָמען? האָט ער זי סאַקע אָנגערופן ביים נאָמען, צי עס האָט זיך איד בלויז אויסגעדאַכט? זי האָט זיך אָנגענימען מיט קוראָזש און אַ זאָג געטאַן:

— כװעל צולויפן נאָך אַן עמער וואַסער און אַרומוואַשן אײך די בלוטיקע פיס.

— מען האָרף נישט, שוועסטער, גײ נישט — האָט ער זיך איר אַ שטעל געטאַן אין וועג אַרײַן — לאָזן מענטשן זען, ווי מען האָט צעבלוטיקט זייערן אַ ברודער אין נאָמען פון גאָט.

מאַרילאַ האָט זיך צוגעזעצט אויף אַן אָפּגעהאַקטן בוים. זי האָט געקוקט ווי דער פרעמדער עסט שטייענדיקערהײט דעם מי-טאָג, ווי ער קניפט שטיקלעך ברויט, לײַגט זיי אין מויל אַרײַן און באַטרײנקט מיט מילך, וואָס רינט אים איבער דער גאַמבע. ער האָט זיך אַרומגעווישט מיט די הענט און איפּגעהויבן די אויגן — איצט אַנדערע ווי פריער — בלויע, טרויעריקע אויגן. ער האָט געקוקט אויף מאַרילען. זי האָט נישט אויסגעהאַלטן זיין בליק. דער אָפּגעהאַקטער בוים האָט זיך גענומען פּאַווען אונטער מאַרילען. זיך געקײקלט, זיך דערנענטערט צום פרעמדן. זי האָט דערפילט אויף זיך זיין הײסן אָטעם:

— שוועסטער, מאַרילאַ, זייער סוף איז נאָענט, מוז קומען, וועט קומען. די נישט-געבוירענע קינדער — מײַנע, דײַנע, מאַרילאַ... וואָס רײד אײך? טװונטער, צענדליקער טװונטער נישט-געבוירענע קינדער, ווײַנען בײַנאַכט אין וואַלד, ווײַלן דורך מיר, דורך דיר, מאַ-רילאַ, קומען אויף דער וועלט... און מען דערלאָזט נישט! די אלע קלױסטערס, די הענײַתים, דאָס שלאָגן מלקות אויפן נאַקעטן לײב, די אלע טרוימעס, וואָס מען שלאָפט אין זיי ביים לעבן... און אַז אײך, מאַרילאַ, האָב זיך אַנטקענגעשטעלט, האָט מען מיך געהאַלטן צען יאָר אין משוגעים-הויז, און נישט נאָר מיך, מען האַלט דאָרט

הונדערטער „ברודערלעך און שוועסטערלעך“, הערסט, מארילא? מען דארף דאס משוגעים-הויז אויפרייסן, מען דארף באפרייען די גע- פייניקמע און באליידיקמע. און איך וועל עס טאן. הי, מארילא, וואס כווארט אויף דיר אזוי פיל יאָר, דו וועסט מיר העלפן. נאָך היינט ביינאכט, ווען מיר וועלן דערהערן דאָס געוויין פון די ניט-געבוירענע קינדער, און מיינע קינדער, פון היינע, מארילא, וועלן מיר אַוועק אין וואַלד אַרײַן... מיר וועלן זיך לאָזן מיטן געוויין פון די הונדערטער טויזנטער נישט-געבוירענע קינדער איבער שטעט און דערפער... מיר וועלן וועקן דעם מענטש — לאָז ער הערן דאָס געוויין פון די ניט-געבוירענע קינדער — און ער, דער מענטש, וועט אונדז העלפן, וועט זען, אַז איר, שוועסטערלעך, זאָלט זיך פונאָדערניין מיטן קלויסטער... אויס קלויסטער, אויס משוגעים-היזער... מיר וועלן זיי אויפרייסן! ווו לייכסט, מארילא? וועסט דאָס מאַל נישט אַנט- לויפן!

דער פרעמדער האָט זיך אַ רײס געטאָן, זיך געטראָגן איבער אַראָפּגעלאָזטע ביימער, איבער קלעצער, פאַרלאָפּן מאַרילען דעם וועג. ביי מאַרילען איז דאָס קויל אָפּגענומען געוואָרן, די פּיס — אונטער- געדאַקט. זי איז געבליבן שטיין, האָט געוואַרט, ווי עס וואַרט אַ סאַרנע, ווען זי פאַנגעגנט זיך אויג אויף אויג מיט אַ וואָלף. און אַז דער פרעמדער האָט אַ כאַפּ געטאָן מאַרילען אויף די הענט, זיך געלאָזט מיט איר צווישן די סאַמעס, איז דאָס לשון צו איר צוריק- געקומען און זי האָט זיך צעשריען לאַנג און אומגעדאַריש.

1931

פיוואָניע = פלעטער

פאַרשאַן האָט דער רעגן אויפגעהערט. דער הימל האָט זיך גע-
נומען לייטערן — געעפנט דאָ אַ פענסטער, דאַרט אַ פענסטער —
אַרויסגעלאָזט דעם מזרח, אַ יונגן, אַ צעשטראַלטן, וואָס האָט זיך
געטוקט אין די געוויקסיקע סאַסנעס, ווי אין בורשטיין. דער מזרח
איז אַ פאל געטאָן אויף וואַגמאַנס ווילע מיטן רוטן דאַך, האָט זיך
צעלייגט אויף דער וועראַנדע, וווּ אין אַ האַמענער שטייג, איבער-
געדעקט מיט אַ טערקישן טוך, האָט געדורעמלט אַ פאַפּוגיי. די בלו-
מען אין די קלומבעס, וואָס פאַר דער ווילע, האָבן אויפגעהויבן די
קעפלעך און הונדערטער סאַמעלעך, שוואַצע, געלע, האָבן באַ-
גענגט דעם פרימאַרגן מיט צעעפנטע אויגן. צעבליטע אַקאַציע-ביימלעך,
נאַסע פון רעגן, האָבן זיך געהילט אין וויסן צווייט און די לופט,
אַ פרישע, האָט געאַמעמט מיט האַניק און מעד.

פון אונטער דעם טערקישן טוך האָט זיך געהערט דאָס קלאַפן
פון פויגל. דער פאַפּוגיי האָט גערופן מיט אַ פאַרשטיקט קול:

— איגנאַץ! גוטשע! דושען-דאַפּרי!

איגנאַץ וואַגמאַן, אין אַ גרויען כאַלאַט, וואָס מען מוט אָן
אונטערזענגס, אין אַ הימל מיט אַ לעדערנעם דאַשעק, האָט זיך
שוין אַרומגעדרייט אויף דער וועראַנדע. ער האָט געשלעפט דעם
רעכטן פוס און די הענט האָבן ביי אים שטאַרק געציטערט.

פאַרן לעצטן יאָר האָבן קרעדיטאָרן ביי אים צוגענומען די הייזער,
דאָס אייזן-געשעפט. היינט, מאַרגן וועט מען ביי אים צוגעמען די
ווילע, מען וועט צעשלעפן דאָס מעבל. פונם גאַנצן עשירות וועלן
אים בלייבן עטלעכע הונדערט פראַטעסטירטע וועקסלען, דער פאַ-
פּוגיי, וואָס רופט אים אין דאָס געשטאַרבענע ווייב ביי די נעמען.

עם האָט אים כמעט ווי נישט געארט, וואָס ער האָט פארלוירן די הייזער, דאָס איין-געשעפט, האָט פארלוירן דעם נאָמען — וואָג- מאַן און שותפים". דער נאָמען האָט עקסיסטירט איבער פערציק יאָר, געווען באַקאַנט נישט נאָר אין פּוילן, נאָר אויך אין דייטשלאַנד, אין פראַנקרײך. עס האָט אים אויך נישט געארט, וואָס נאָך היינט פאַרט ער אָפּ צו אַ טאַכטער קיין דאַנציג, וווּ ער וועט דערציען נאָך אַ יאָר, און אפשר נאָר חדשים, ווער ווייסט?

וואָסאַן האָט זיך שטאַרק געערגערט, וואָס ער האָט געכאַפט אַ גמילת-חסד ביי פּאַיאָנסן. פינף טויזנט דאָלאַר האָט ער ביי פּאַיאָנסן געכאַפט. געמיינט, אַז מיט דעם געלט וועט ער, וואָסאַן, זיך ראַטעווען. און ער האָט נישט בלויז פאַרלאָרן די פינף טויזנט דאָלאַר, ער האָט אויך פאַרלאָרן דעם איינציקן חבר — פּאַיאָנסן. זיי זיינען נאָך חברים געווען פון דער טוואַרדע גאַס, וווּ ביידע — אינגאַן און מאַדעק — זיינען געוואָקסן אויף איין הויף. ביידע האָבן זיך געשרכנט צו גוטשען. און גוטשע האָט אים, אינגאַן, אויסגעקליבן. זיי זיינען געבליבן חברים, געפאַרן איבער צוואַנציק יאָר אין איין קור-פּלאַץ. פריער קיין קאַרלסבאָד, דערנאָך קיין נאַהייס. און אַז וואָג- מאַן האָט באַנקראַטירט, אַריינגעכאַפט דעם חברס צען טויזנט דאָ-לאַר, האָט פּאַיאָנס געשוויגן — עס איז מסחר. איצט, די פינף טויזנט דאָלאַר, אַ גמילת-חסד — עס האָט אים ווי געטאַן, ניט גע-קאַנט דעם חבר קוקן אין די אויגן.

דער פּאַפּווי האָט גערופן און די אויסגעשרייען, פאַרשטיקטע, זיינען געקומען, ווי פון וואַטע אַרזיס:

— אינגאַן! גוטשע! דושען-דאָברי!

אינגאַן האָט זיך צוגעשריט צו דעם פּאַפּווי, ער האָט אַראַפּ-גענומען דאָס מערקישע טוך פון דער שטייג. דער פּאַפּווי האָט צע-נומען אַ פּליגל, ווי אַ דרייעק, געשארפט דעם שנאַבל אָן די דראַטן, געקוקט מיט איין אויג אויפן פּאַלעבאָס און אין די אויסגעשרייען איז געזעסן אַ לין, וואָס האָט נאָכגעקרימט:

— איג-נאָץ! גוט-שאַ!

אינגאַן האָט נישט באַמערקט, ווי צו דער וועראַנדע זיינען אונטער-געקומען דריי פּאַרשוין — משה געוועלפּניק, זרח קצב און לייזער

דער מילך-ייד - וואָס האָבן אים צענדליקער יאָרן צוגעשטעלט אין דער ווילע אַרײַן עסנוואַר.

זרח קצב האָט זיך אַרויס־ערוקט. ער האָט מיט בײַדע הענט אַ וויש געטאָן די רוטע באַרד, וואָס איז געווען געלבלעך אין די שפיצן, און אַפּגערוסט:

— אונדז זײַנען מיר געמײנע לײט, פּאָניע וואַגמאַן...

וואַגמאַן האָט זיך אַפּילו נישט אומגעקוקט, ווי נישט צו אים וואָלט מען גערעדט. ער האָט געשמעקט דעם גראָבן פינגער דעם פּויגל אין שנאַבל אַרײַן. די הענט אָבער האָבן בײַ אים אָנגעהויבן ציטערן. דער רעכטער פּיס איז פול געוואָרן מיט נאַרלעך און אַרום די שלײפּן האָבן זיך אַוועקגעשטעלט נאָסע טראָפּנס. ער האָט אַ דרײַ געטאָן מיטן קאָפּ צו די יידן, זײ געווײזן אויף די צײַמערן:

— געלט האָב איך נישט... נעמט וואָס איר ווילט...

די יידן זײַנען געוואָרן דרײַסטער, האָבן פּאַקומען מינעס, ווי זײ וואָלטן דאָ געווען די באַלעבאַטים. זרח קצב האָט פּאַטראַכט דעם אַלט-פרענקישן פּאַרטעפּיאָן, וואָס האָט פּאַרנומען אַ גאַנצע וואַנט. דער קצב האָט געפירט מיט זײַנע שטייפּע פינגער איבער די קלאַווישן און בײַ יעדן דינעם קלאַנג זיך אַרײַנגעשמיכלט אין דער באַרד אַרײַן, וואָס איז געהאַנגען ווי אַ שטיק קעלבערנע פעל. דער געוועלביניק האָט פּאַטאַפּט די אויסגעבעטע שמולן און דער מילך-ייד האָט געקלאַפּט מיט צוויי פינגער אין דעם דעמבענעם שרײַב-מיש, ווי מען קלאַפּט אין אַ שטיקל געפּעס צי סײַז נישט אָנגע-שפּאַלטן.

— ווילסט פּאַרן חוב דעם שרײַבמיש, — האָט וואַגמאַן אַ פּרעג געטאָן דעם מילך-ייד.

— כװיים — האָט דער ייד זיך געישוכט — כװעל זיך נאָך אַרומקוקן.

— זײ אַזוי גוט, לײזער, עפּן, — האָט וואַגמאַן געווײזן אויפן שופּלאַך פון שרײַבמיש.

לײזער האָט געעפּנט דעם שופּלאַך. וואַגמאַנען איז מיט אַמאָל געוואָרן הייס. ער האָט געווײזן אויפן כאַלאַט. זיך געבעטן:

— שלעפּ אַראָפּ, לײזער.

וואגמאן איז געבליבן שטיין אין אַ טשעסונטשאַרעקל, אין צעקנעפלטע הויז, וואָס זיינען געפאלן איבער די פוס. ער האָט גענומען וויילען די הויז, געליטן וואָס די לעבלעך אַנטלויפן פון די קנעפלעך, און אַן אויסגעמאַטערטער זיך אַראָפּגעלאָזט, ווי אַ זאַק מעל, אין דער געפלאַכטענער שטוב, וואָס איז געשטאַנען לעבן טרייבטיש.

אינגאָן וואַגמאַן — דאָס האַנדלס־הויז „וואַגמאַן“. צען, צוואַנ-ציק, דרייסיק, פערציק יאָר — אַלץ צעברעקלט, אַלץ צעשטויבט, געבליבן זיינען פּראָטעסטירטע וועקסלעך, וואָס מען וועט שוין קיינ-מאָל נישט אויסקויפן.

וואַגמאַן האָט גענישטערט צווישן די פּאַפירן. ער האָט גע-עפנט אַ זאַמשענעם טייסטער, אַרויסגענומען דאָס ערשטע ברויזל, וואָס גוטשע האָט אים געשיקט, אַרויסגענומען טרוקענע פּיוואַניע-בלעטלעך, אַרויסגענומען גוטשעס אַ פּאַטאַגראַפיע.

די צוואַנציק-יעריקע גוטשע, אַזא יונגע, ווי זי וואָלט געווען וואַגמאַנס אַן אייניקל. ווען איז עס געווען? און איז עס טאַקע גע-ווען? וואַגמאַן האָט פאַרמאַכט די אויגן, זיך נישט געדאַרפט דער-מאַנען, ווי גוטשע האָט אויסגעזען. אויגן מאַמע, טונקלע, וואָס האָבן זיך געשאַטנט אינמיטן העלן מאַג. ליפן וואַרעמע, ווי פאַררוימלטער בעז. און די האַר, שוואַרצע, האָבן זיך געוויקלט אין דער בלאַסקייט פון פנים, ווי עס פלעכט זיך אַ ווייסע זידענע באַנד אין אַ שוואַרצן צאַפּ.

אַרום וואַגמאַנס מויל-ווינקלעך, אַרום דער נאָז, האָבן זיך גע-נומען טראַגן שטיקלעך שפּינוועבס, שטיקלעך אלול-פּעדעס. עס איז דאָך פּרילינג, נישט האַרבסט, פון וואַנען נעמען זיך אַזוי פּיל אלול-פּעדעס?

וואַגמאַן האָט צעריבן די טרוקענע פּיוואַניע-בלעטער, זיי אַריינ-געאַטעמט, טיף, טיף, ווי אַ דורשטיקער ציט אין זיך אַריין אַ פּרישן געטראַנק און שוואַרדע גאַס, מיט די מענטשן, מיט די הויזער, טוואַר-דע גאַס מיט פּופציק יאָר צוריק, האָט אין אים אייפּגעלעבט.

אינגאָן, טאָדעק און זי — גוטשע — אין דרייען זיינען זיי אַוועק אין די לאַזשענקעס. עס האָט געשמעקט מיט אַקאַציעס, מיט

פיוואַניע-בלעטער. פון דעם צעריבענעם שטויב, וואָס ליגט אין וואַג-
מאַנס הענט, גייען אויף פופציק יאָר. גייען אויף ריחות, וואָס שמעקן
מיט האַניק, מיט מעד.

דער קאַפּ, וואַגמאַנס קאַפּ אינס היטל מיטן לעדערנעם דאָ-
שעק, האָט זיך גענומען בוּיגן, זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער ברומט.
ער האָט מער נישט געזען ווי די דריי ייִדן האָבן געבאַלעבאַטעוועט אין
די צימערן, זיך אָפּגעקליבן שטיקער מעבל. עס איז אים געווען גוט
מיטן פּיוואַניע-ריח, וואָס האָט זיך געשראַגן פון די צעריבענע בלעטער,
עס איז אים געווען גוט מיט דעם פּאַפּוּני, וואָס האָט געדוּפּן:
— אינגאַן! גוטשע!!

— האָט ער האָט אַ דרעמל געטאַן? — האָט וואַגמאַן געענט
די אויגן, דאָס מויל און אַ לענגערע צייט זיי געהאַלטן אָפּ, ווי ניט
געקענט פאַרמאַכן.

מאַדעק פּאַיאַנס מיטן געשיצטן שמעקן אין דער האַנט, מיטן
שמרדינעם קאַפעליוש אויפן רעכטן אויער, האָט זיך געדרייט אַרומ
וואַגמאַנען אין אַ רעדל געמאַפעט ווי אַ קעמל, וואָס לאָזט פאַרע,
און קוּוילנדיג אויסגעשריען:

— מסתּר... שלעכטע צייטן... ביכט פליטה... פרעמדע בלו-
טיקן, דאַרף אַ קאַלענע אודאי און אודאי בלוטיקן!... האַסט
מיר צוגענומען פינף טויזנט דאָלאַר — כּיִהאַב געשוויגן! אָבער
איצט אַ גמילת-חסד אויף עטלעכע טעג... פינף טויזנט דאָלאַר...
די קינדער האָבן נישט געהייסן געבן... כּיִהאַב זיי נישט גע-
הערט... אַלטע קאַלעגן, צוזאַמען געוואַקסן, צוזאַמען געפאַרן אין
בעדער... כּיִהאַב דיר געבראַכט סיגעלט אין שטוב אַרײַן, אויג אויף
אויג, האַסטו מיר נישט געדאַרפט אָנוועצן! הערסט, אינגאַן — האָט
מאַדעק געקלאַפט מיט דער פּויסט אין טיש אַרײַן — אָן די פינף
טויזנט דאָלאַר דיר איך זיך נישט פֿון דאַנען! סאיז דאָך גולה!
הערסט, אינגאַן, סאיז גולה!

די הענט ביי וואַגמאַנען האָבן זיך געוואַרפן ווי אין הייליקן
וויסן-מאַני, די אויגן זיינען געקראַכן פון קאַפּ. סימיל איז געשטאַ-
נען אָפּ און אַגשטאַט ווערטער האָט ער געהאַלטן אין איין אי-
בערהורן:

— טאדעק, טאדעק, טאדעק...

וואגמאן האט זיך א שטעל געטאן, די צעשפיליעמע הויזן האבן זיך גענומען רוקן איבער די ביאדעס, אָנגעדוויבן פאלן איבער די פיס. וואגמאן האט קוים דערקאפט די הויזן. ער האט זיי גענומען שפיליען, איז רויט געוואָרן, בלאַס געוואָרן און די לעכלעך זיינען אַלץ אנטלאָפן פון אונטער די קנעפלעך.

פאָיאַנט האָט נישט געקאָנט צוקוקן דעם חברם אימפאָהאַלפּנ-קייט. ער האָט מיט רוגזע אַ נעם געטאָן ביי אים די הויזן, זיך צעבייזערט:

— גיב שוין די הויזן, גיב, דו ליימענער גולם!

ער האָט געוואַלט צוריקפאָן דאָס לעצטע וואָרט. עס איז געווען שפעט. ר'האַט ביים חבר צוגעשפיליעט די הויזן צו די שעל-קעס און געפילט, ווי דער פעס נעמט זיך אין אים זעצן. דאָס אויג איז געפאלן אויפן בילד, וואָס איז געלעגן אויפן טיש.

— ווער איז עס, אַן אייניקל?

— ס'איז דאָך גוטשע — איז צו וואַגמאָנען צוריקגעקומען דאָס לשון.

— מאַקע גוטשע.

— בירדע — טאדעק, איגנאָן — זיינען געשטאַנען איבערן בילד. זיי האָבן געקוקט מיט יונגע אויגן אויף גוטשען, אויף די שוואַרצע האַר, וואָס האָבן זיך געשאַטנט איבער די בלייכע באַקן, און נישט געוואָסט צו דער ווייטער ריח פון פיוואָגיע טראַגט זיך פון בילד, צו פון די אַקאַציע-ביימער.

אברהם און הגר

אין מאי, ווען דער מענטש ווערט אומרויך, ווי די ערד, גראַבט זיך אין איר און דאָס בלוט נעמט האַסטיקער רינגען פון די שמעקע-דיקע גראָזן און פלאַנצן — אין חודש מאי איז דאָס דאָרף גע-בליבן ליידיק. אַלט און יונג, מיט היג-קינדער אויף די פלייצעס — אַלע זיינען אַרויס פון דאָרף מיטן שפראַך אויף מאַן, וואָס האָט זיך גערויטלט, פאַרפלאַמט דעם גאַנצן מזרח. מען איז געגאַנגען אויף די פעלדער משפחהווייז. די ערשטע האָבן זיך געפערט די אַרעמע, די „קוטניעס“. דערנאָך זיינען געקומען די „בעק“. די רייכע, די „עמלקים“, זיינען געווען די לעצטע. דאָס דאָרף אַ יידיש, מיט יידישן נאָמען — „קרקע“ — איז געלעגן עטלעכע וואַרסט פון סאַראַגאָן.

דער קרקער רב, אַ צעוואַקסענער, מיט אַ צעפלאַנטערטער פאַרד, אַ שוואַרצער, וואָס איז געקראַכן אין די נאָך שוואַרצער ברע-מען און פאזת, איז געשטאַנען ביים אָפּענעם פענסטער און האָט געשאַרפט אויף אַ שטיינדל אַ מוהל-מעסער.

ער האָט געקוקט אויפן ליידיקן דאָרף, וואָס איז געווען צע-וואַרפן פון ביידע זייטן שליאַך. די היזער, ווי סאַדאַלעס, האָבן געגלאַצט מיט בלינדע ווענט אויפן זאַמדיקן ווען אַרויס. פון שליאַך איז ניט געווען צו זען קיין טיר, קיין פענסטער. דאָס האָט מען מיט אַ הונדערט יאָר צוריק אָנגעיאָגט אַהער יידן גולנים, יידן פאַר-ברעכער, זיי באַזעצט אויף ערד און אָנגעזאָגט, שטרענג אָנגעזאָגט, טיר און פענסטער זאָלן אַרויס אויף די פעלדער, נישט אויפן שליאַך, זייערע גנהבישע אויגן זאָלן ניט פאַלן אויף קיין דורכגייער, אויף קיין דורכפאַרער.

דער רב האָט געגלעט דאָס מוהל = מעסער און זיך אַייגע-
 הערט צי עס פאַרט נישט אָן קיין בריטשקע. דאָס האָט דער מאַן-
 טערישער „מולאַ“ פונם שכנישן דאָרף דאַביצישאַק געדאַרפט אַן-
 פאַרן נאָך אים. פון הינטערן וועלדל האָט זיך געהערט אַ היר-
 זשען — פאַרן רבס שטיבל, אויפגעשלאָגן נאָך דער מלחמה פון
 רויע קלעצער, האָט זיך אָפגעשטעלט אַ בריטשקע געשפאַנט צו
 צוויי פערד. אַ קליינגעוויקסיקער טאַטער איז אַראָפּ פון דער קעל-
 נייע. דער „מולאַ“ האָט געמאַכט פלאַץ לעבן זיך פאַרן רב, וואָס
 האָט געמראָגן די מוהל-מכשירים אין אַ קליינער האַנט-וואַלזע. און
 נאָך דער רב איז שוין געזעסן לעבן „מולאַ“ אין דער בריטשקע,
 האָט די רביצין געלאָזט שטיין דאָס אויפגעוויירענע חלד-טייג און
 איז אַרויס פאַגלייטן דעם מאַן:

— אברהמל, זיי מצליח. און אויב די קדרים האָבן פיש, ברענע
 אַ פישל אויף שבת.

פון די שכירות, וואָס די יידישע פויערים האָבן געצאָלט דעם
 רב, נישט אין געלט, נאָר אין „נאַטור“, האָט דער רב געלעבט אין
 נרויס החקות. איז געקומען דער נאָך-שניט, האָבן צוויי רייכע פויע-
 ערים זיך אַרויסגעלאָזט מיט אַ פור איבערן דאָרף און יעדער האָט
 געגעבן אַ פור קאַרן, צוויי פור קאַרטאַפּל, באַזאַרגט דעם רב מיט ברויט
 אויף אַ גאַנץ יאָר. קיין פגד פאַר זיך, פאַר דער רביצין, האָט דער
 רב פון די שכירות זיך קיינמאַל נישט געקאַנט אויפנייען. ער איז אויך
 געוואָרן אַ שוחט, אַ בודק, אַ מוהל, האָט געדאַט אַ לייכטע האַנט,
 גאָר אַ לייכטע, און זיין שם איז אַריבער אַזש אין טאַטערישן דאָרף
 אַרײַן.

דער יונגער טאַטער איז פלינק אַרויף אויף דער קעלנייע.
 די פערד זיינען אַרויס פון דאָרף, זיך געמראָגן איבערן שמויביקן
 געליאָך. דער „מולאַ“ האָט אַרויסגענומען פון אַ לויזן אַרבל אַ
 פאַפיר:

— דאָס איז פון ווילנער „מופטי“. ער האָט אָנגעוואַנט מען
 זאָל היינט, אינס נביאס יאַרצייט, פאַשניידן סיווגוואָרן. אַמאַל פלעג
 איך עס אַליין מאַן... שוין יאָרן אָבער ווי סצימערן ביי מיר די
 הענט... דרייט זיך אַרום אין דאָרף אַ זעכצן יאַריקער יונג, אַ ניט-

באשניטענער... און א נישט-באשניטענער איז ערנער פון א געצני-
דינער, ס'איז א קללה פון גאט... האָבן די בהמות גענומען קרעני-
קען... לעצטנס אָבער איז ביי אײנעם געפאלן א קו, ביי א צווייטן
א קו, האָב איך אָנגעשריבן וועגן דעם צום מאַפטי, אים דערציילט,
אז אויף דער „קרקע“ ווײַנט א רב מיט א לייכטער האַנט... דער
מופטי האָט געהייסן פאָרן נאָך דיר, רב...

— וויפיל קינדער דארף מען דאָס באַשניידן? — האָט דער
רב געפרעגט.

— א זעכצן-זיבצן שטיק — פון א וויג-קינד ביז א זעכצן יאָ-
ריקן פויער.

דער „מולא“, א זקן, האָט אריינגעשמעקט די הענט אין די
ברייטע אַרבל פון זײַן ווייסן כאַלאַט און איז אַנטשוויגן געוואָרן.
דאָס, וואָס דער „מולא“ פון די „בני קדר“ איז געקומען צום
קרקער רב, ער, אברהם, זאָל באַשניידן די „בני הגר“ — דאָס אַליין
איז שוין געווען א שטיק מן השמים. דער רב איז ביי זיך געהויבן
געוואָרן. ער האָט אַריינגעלאָזט אין דער פאַרפלאַגטערטער באַרד אײן
האַנט, א צווייטע, זיך א וויש געמאַן מיט די הענט איבער די אויגן
און דער פרימאָרגן האָט גענומען פראַלן מיט אויפגעאַקערט פעלד,
מיט טיפן הימל, מיט יונגער זון. די לופט איז פול געוואָרן מיט רי-
חות, מיט פלאַנצן, מיט פייגל. ער, אברהם, איז געפאָרן מל זײַן
ישמעאלן, וואָס הגר האָט אים געבוירן.

דער רב האָט א צי געמאַן דעם „מולא“ ביי אן אַרבל, אים
איבערגעדיסן דעם דרעמל. ער האָט דעם „מולא“ געוואַלט פּרעגן
אין לשון-קודש און ס'איז אַרויסגעקומען א צעדרייטער פּויליש-
רוסיש:

— זענט איר טאַקע פון די אמתע מוסלמענער, געבוירן אין
דער רעליגיע מאַכטעד?

— מיר זײַנען פון די בני הגר — האָט דער „מולא“ זיך תּמע-
וואַטע אַריינגעשמייכלט אין דער באַרד אַרײַן — מען האָט אונדז
אהער געבראַכט אין פּערצנטן יאַרהונדערט... מלחמה-געפאַנגענע...
דער קיניג האָט אונדז געגעבן ערד, ווייבער... אונדזער שפּראַך

האָפּן מיר פאַרנעסן... די רעליגיע אָפּער היטן מיר, דערציען די קינדער, ווי גוטע, פרומע מאַכמעדאָנער...

ס'זען צעוואָרפענע שטיבלעך זיינען אָנגעלאָפּן מיט אַ בילער'ן דאַרמישע הינט מיט דרענגלעך צווישן די פּאָדערשטע פיס. די הינט האָבן אפנים דערקענט די פּערד, דעם „מולאַ" מיטן אָנזען-בער און זיינען איינציקווייז אנטשווינג געוואָרן. אין דער שטילקייט האָט געבלאַנקט דער ווייסער, געוועלכטער מעטשעט, וואָס איז געשמאַנען אינמיטן דאָרף.

די דאָרף-זקנים זיינען אנטקענגעקומען דעם „מולאַ" מיטן רב. הינטער זיי — אַ האַלב דאָרף טאַטערן מיט די ווייבער, מיט די קינדער. מען האָט זיך אָפּגעגעבן „שלוס", גערעדט וועגן צעטאַקערטע פעלדער, וועגן בהמות, וועגן די בשותפותדיקע שטיקלעך וואַלד, וואָס די קרקער פויערים האָבן געהאַט מיט די טאַטערן, געזען אויף מריט און שריט גאַטס האַנט.

אַ פויערטע איז אָנגעלאָפּן, זיך נידעריק געבוּגן פאַרן מולאַ, פאַר די זקנים:

— ער האָט זיך פאַרקיימלט אין שיעור, מיין האַסיד, ער זאָגט, ער וועט זיך ניט לאָזן באַשניידן! אַז וויי איז צו דער מאַמען, ווען אַן אייגענער זון מאַכט זי צו שאַנד און צו שפּאַט פאַרן גאַנצן דאָרף!

— ווער, דער זעכצניאַריקער? — האָט דער מולאַ געפרעגט. — יא, הייליקער.

— מען וועט אים בינדן, ווי אַ קאַלב — האָט דער מולאַ באַ-רוקט די אומגליקלעכע מיטער — נישט האָדעווען צווישן זיך אַ נישט-באַשנימענעם!

— נישט בלויז האַסיד, דער זעכצניאַריקער — האָט זיך אָנגערופן אַ טאַטער — סקליינוואַרג איז זיך אויך צעלאָפּן, ליגן אַ גאַנצן פרימאַרגן אין טייך, ווי די קאַטשקעס.

— מיר וועלן זיי געפינען!
— זיי פרענען איינס ביי איינס אַהיים!

— איז געאַנגען! — האָט דער מולאַ אַ הייב געטאַן אַ האַנט. די טאַטערן האָבן זיך צעשטאַמט. נאָך זיי — ווייבער, מיידלעך,

הינט. מאמעס, מאמעס, האָבן געשלעפט דאָס קליינווארג פאר די הענט, פאר די פיס, אנדערע געבונדן מיט שמריק, ווי מען וואָלט זיי געשלעפט צו דער שחיטה.

דאָס שטילע דאָרף איז פול געוואָרן מיט קולות, מיט געוויין, מיט געזאָנג פון אלטע פּאַבעס. פון זיימלעכקייט וועגן האָבן דאָ און דאָרט הינט זיך צעבילט. און צוויי גענדו האָבן פּאַרוואָרפן די קעפּ-לעך אויף אַ קאַלירט קלייד, וואָס האָט זיך געשטיקט אויף אַ פלוז, און זיך צעטרערט, זיך צערעדט - גאַן-גאַן - הייד און העכער, מיט אַזאַ רוגה, ווי די וועלט וואָלט געהאַלטן ביים אונ-טערגיין.

דער מולאָ האָט געפירט דעם רב פון הייז צו הייז, ווי דאָס קליינווארג איז געלעגן צוגעבונדן צו די טישן מיט שמריק. מאמע-מאמע, קרובים, זיינען געשטאַנען אַרום, מיט פרייד נאָכגעזאָגט די ברכה, וואָס דער מולאָ האָט געמאַכט, און דער קרקער רב, אברהם, האָט געשניטן, געמאַכט דאָס קליינווארג פאר אמתע מאכמעדאַנער. מיטאַ צייט האָט אַ גרויסער עולם פּאַנלייט דעם רב. נאָך דער בריטשקע, ווי דער רב איז געזעסן, איז נאָכגעפּאַרן אַ וואָגן אַנגעפּאַקט מיט קאַרן, מיט קאַרטאָפּל, מיט הינער, מיט גענדו און מיט האָניק. אין קעשענע זיינען אויך געלעגן אַ הונדערט גילדן, געוואָרעמט.

אַרום, פון ביידע זייטן שליאָך, האָט דער מאַי געאַטעמט מיט הימל, מיט זון, מיט ביימער און וואָסער. פון לויטערקייט איז אַלין גע-שווילן. דער מאַי איז אויך געלעגן אינם רב, אין זיינע צעוואַקסענע גלידער, אין דעם אויפגעבויעטן פלוז, וואָס האָט זיך געגאַסן אין די הענט, אין די פיס. דער מאַי האָט אים אַיינגערוימט, אַז דאָס האָט אברהם ניט פּאַשניטן קליינווארג, נאָר צעשליאַגן פּדרלעומרן מיט די מלכים. זיינע שוואַרצע אויגן זיינען גרעסער געוואָרן, טיפּער. די אויגן האָבן געפלאַנדושעט איבער די צעאקערטע פעלדער, געזוכט הינטער די ביימער הגרן.

לייזער קירזשנער

„מיר, די חברה-קדישא פון דעמבלין, אנט-
שולדיקן זיך פאר די דעמבלינער ארבעטער פאר
דער ניט טאקטישער האנדלונג לגבי זיי. אלס
צייכן פון חרטה גיט די חברה 400 זלאטעס פאר
זייער ארגאניזאציע און אויך א פארזיכערונג, אז
אזעלכעס וועט שוין מער ניט פארקומען.“
(אן אנטאנס אין דער „פאלקסצייטונג“)

1

מיטן שפראך אויף טאָן, ווען די הענער זיינען זיך צום צווייטן
מאל פארגאנגען אין קרייען, האָבן זעקס שטעטלידיקע שניידער און
שוסטער-גוזעלן זיך אָפגעשטעלט ביים נייעם בית-עולם מיט אַ פריש-
צוניפונקלאַפּטער משה. נישט ביים פארדיגלמן מויער זיינען זיי
געבליבן שטיין, נאָר ביי אַ פארוואַרפענעם עק גדר, וווּ צוויי ברע-
טער זיינען געווען אָפגעריסן. די משה איז געווען צו ברייט, האָט ניט
געקאָנט דורכגיין מיטן מת.

— וווּ זיינען זיי? — האָט איינער צוגעלייגט אַ האַנט צום
שטערן, געקוקט אויפן בית-עולם, וואָס איז נאָך פול געווען מיט
שטיקער נאכט.

— מאַקע וווּ זיינען זיי? — האָט אַ צווייטער אונטערגעכאַפט.
באלד האָבן די זעקס פאַר אויגן גענומען קוקן אויפן פעלד.
וואו אַ נעפל איז געקראָכן צווישן די מצבות, האָט פאַרשטעלט דעם
קברנס שטיבל. און איבערן נעפל, וווּ די נאכט האָט זיך גענומען אָפּ-
טיילן פונם פאַריגען, איז שוין געלעגן די זון אין ווייען. די זון
האָט אָנגעהויבן בלוטיקן און פון אַרט זיך נישט געקענט רירן.

נאכט, נעפל, זון — וועמען איז דאס אלץ אָנגעגאנגען, ווען דער זעקס-און-צוואנציק-יאָריקער לייווער איז געלעגן אויף דער מטה מיט אויסגעשפיגענע לונגען.

חברים זיינען געלאָפן צו חברה-קדישא, געבעטן אַ שטיקל קרקע, ווי עס זאל נישט זיין, אַזוי נישט ביים גדר, ווי מען האָט באַגראָבן פראַקטישטקעס און זעלבסטמערדער. די חברה קדישא האָט נישט געוואָלט הערן, גערופן פון זיך די אַרבעטער, געוואָלדעוועט.

— פאַר לייווער קירושנער, דעם גוי-גמור? פאַר אים, פאַר אַזא יונג, וואָס האָט נישט געוואָלט וויסן פון קיין שבת, נישט גע-וואָלט וויסן פון קיין ייִדישקייט, איז „קבורת-חמר“ אויך צופיל!

דריי טעג האָבן די שמעלדיקע אַרבעטער זיך געדונגען מיט חברה-קדישא, געסטראַשעט, זיך אפילו געכאַפט שלאָגן און גאַר-נישט געפועלט. האַרט ביים פלוים, צווישן צוויי ישטאַט-מוסריס, האָט פאַר לייווער קירושנער געוואַרט אַן אויסגעראַבענער קבר.

פיר חברים זיינען אַוועק מיט דער נאכט אויפן בית-עולם. זיי האָבן פאַר לייווערן געגראָבן אַ קבר, געגראָבן אין דער שטיל און דווקא אין דער מיט פון גוטן אַרט.

— אַט קומען זיי! — האָט איינער זיך צעשריען.

— שטילער, איר קאָנט נאָך אויפּוועקן דעם קברן מיט די

זין.

איינציקווייז האָבן די פיר חברים זיך אַרויסגעשילט פונם נעפל. דאָס פּיכטע גראָז האָט זיך געלייגט אונטער זייערע פיס און אַן אויסגעטראַטן וועגל האָט זיך געפאַרעט, געבלישטשעט מיט פינקל-דיקער ראַסע.

— וואָס שטייט איר, חברים?

— די מטה איז צו פרייט, גייט נישט דורך.

אײַן חבר האָט זיך אַ שטעל געטאַן צוקאַפנס, אַ צווייטער צו-פוסנס — מיהאַט אַ הייב געטאַן דעם טויטן, אין דער מת איז שוין געווען אויפן בית-עולם. פאַלד האָבן פינגער זיך גענומען פלעכטן — אַ מטה פון צען פאַר הענט — און די לוויה צום אויסגעגראַבענעם קבר האָט זיך אָנגעהויבן.

ביים אַרט, וואָס איז געווען אַפגעשילט פאַר פושעים און

חצופות, איז מען געבליבן שטיין מיטן מת. איין שילד - „כאן
מקום הקברות של מחללי שבת בפרהסיא“ (דאָ באַגראַפֿט מען די,
וואָס זיינען מחללי שבת בפרהסיא), וואָס איז געווען צוגעקלאַפֿט
צו אַ דרענגל, האָט אַ חבר אַרויסגעריסן פֿון דער פֿינטער ערד.
אַ צווייטער האָט אַרויסגעריסן אַ צווייטע שילד - „כאן מקום בית
הקברות של נשים אשר לא זהרו מהרת ישראל“ (דאָ באַגראַפֿט מען
ווייבער, וואָס זיינען נישט אין מקווה אַרײַן) - מיט די שילדן אויף
אַ פֿיער האָט מען געטראָגן לײַזער קירושנער צו זײַן רו.

שאַ-שמיל האָט מען לײַזערן אַראָפֿגעלאָזט אין קבר אַרײַן, נאָך
שטילער האָט מען אים גענומען פֿאַרשיטן, און אז דאָס געבלעכע
וואַנד, וואָס האָט געבלייטשעט אינם באַגײנען, איז געבליבן לײַגן
ווי אַ פֿרומע, האָבן די צען חברים זיך אַ נעם געטאָן פֿאַר די
דענט, געטלאָסן אַרום דעם קבר אַ קראַנץ. האַנט אין האַנט האָט
מען זיך צוגעזעצט אויף די „קיטשקעס“, זיך געפֿויגן איבערן אַנגע-
שאַטענעם בערגל, זיך צעווינט מיט אַ געזאַנג, וואָס האָט געפֿלאַ-
טערט אינם יונגן פֿרימאַרגן:

„פֿרידער און שוועסטער פֿון

אַרבעט און נײַט,

זי פֿלאַמערט פֿון גאַרן, פֿון

פֿלוזט איז זי רײַט“.

2

— אזא חלול-השם! אזא נבלה!

חברה-קדישה-לייט זיינען געשטאַנען איבער לײַזערס קבר, זיך
נישט געקאָנט שענקען, וואָס מען האָט זיי אָפֿגעטאָן אזא מיאום
שפּיצל.

— מיר טאָרן נישט דערלאָזן - האָט דער גבאי, אַ פֿליי-
שיקער ייד מיט אַ ווילדער, געלער פֿאַרד, געהעצט - אז אזא
פּויע-ישראל, אזא עוכר-ישראל, זאָל בלייבן אין שכנות מיטן אַלטן

רב!

דער גבאי האָט זיך אַ דריי געטאָן צום זיבעציק-יאָריקן קברן:
 — און שולדיק אין אלעם ביסמו, הערשל! ביי אַזעלכע ריי-
 סערעיען האָסטו געדאַרפט וויסן, אז די יונגאַמטעס וועלן נישט
 שווייגן! האָסט זיי געדאַרפט האָבן אויפן אויג, נישט גיין „פאַפּן“
 מיט די הינער גלייך: און וווּ זיינען דייע בנים געווען? האָט דאָס
 מאַקע קיינער נישט געהערט ווי מען גראַבט ביינאַכט אַ קבר?
 און איצט האָבן זיי מטמא געמאַכט סהייליקע אַרט: וואָס מוט
 מען? וואָס מוט מען, הערשל?
 — פאַרפאַלן, — איז דער קברן געשטאַנען מיט פאַרמאַכטע
 אויגן.

— גאָרנישט פאַרפאַלן — האָט דער גבאי זיך אַ בייג גע-
 טאָן צום קברן, — הערסט, הערשל, אויב דו ווילסט בלייבן שטאַט-
 קברן, זאָלסטו היינט ביינאַכט מיט די זין דייע אַריבערפּעקלען ליי-
 זער קירושנער אויפן אַלטן בית-עולם.
 — ס'איז דאָך חלול המת! — האָט דער קברן אויפגעהויבן
 די געדיכטע פרעמען, ווי בעזעמלעך.

— ס'איז אַ פּג, נישט קיין מת! — האָבן דעם גבאים פליישיקע
 ליפּן זיך געבלעזלט — און אויב דו, הערשל, וועסט נישט אָפּטאָן
 היינט ביינאַכט דאָס שטיקל אַרבעט, וועט עס אַ צווייטער קברן
 טאָן! זאָ, דאַרפסט אפשר צוהילף אַ חברהמאַן צי צוויי, וועלן מיר
 דאָ זיין.

שפעט אין דער נאַכט איז דער גבאי געשטאַנען איבער ליי-
 זערס אָפּענעם קבר. דער קברן מיט צוויי חברהלייט האָבן זיך גע-
 פאַרעט אַרום דעם טויטן, אין אַז דער מת מיטן אַרון זיינען שוין
 געלעגן אויף דער מטה, געווען איבערעדעקט מיט אַ שוואַרצער
 פּלאַכטע, האָט דער גבאי אַרויסגענומען פון קעשענע אַ פּלאַש
 בראַנפּן:

— מיר וועלן נעמען צופיסלעך, האָ?
 די פּלאַש איז גענאַגען פון מויל צו מויל, די חברהלייט האָבן
 אָרנטלעך אַרײַנגעצויגן, פאַרביסן מיט אייער-קיכלעך.
 זיי האָבן אַ נעם געטאָן די הענטלעך פון דער מטה און זיך
 געלאָזט מיטן פעלד צום אַלטן בית-עולם. זיי האָבן נישט געפּלאַש.

אז די נאכט איז א שטייפע, א קילע, א בייסיקע. מען איז גענאנגען
גיד, מיט געבויענע קעפ. בלויז די לבנה, א רויטע, איז פארלאפן
דעם וועג, אפגענומען פאך א ווייל דאס לשון. אט זיינען די שלאכט-
היזער, און אט דער איינגעפאלענער גדר. היימלאזע הינט האבן
זיך צעפילט.

— שווער געווען צו גראבן א קבר, — האט דער קברן גע-
לאזט פאלן א ווארט.

— וואס, די ערד איז געווען הארט?

— ניין, נאר וווּ דו גייסט מיטן שפאלל — אן ארון.

— שוין לאנג, ווי מען איז דא נישט מקבר?

— א יאָר צוואנציק.

— טאָ וואָס זשע האָסטו געטאָן, הערשלאַ?

— כּיָהָב נישט טיף געגראָבן.

— אַ דאָג, נו . . .

— וואָס, וואָס, חיבוט-הקבר פאַרדינען זיי, די פאַרשינען?

דאָס גראָו אויפן גוטן אָרט איז געווען טיף, עס האָט דורכ-

גענעצט די הויזן ביי צום ליב. פון צווישן די מצבות האָבן זיך אָפּ-

געריסן הינט מיט אַ פילערין. די הינט, דרייַסטע, האָבן געדרייַט

מיט די עקן, געשמעקט מיט די נעז, זיך געשאַרט אויף די אויסגע-

צויגענע לאַפעס צום קבר, וווּ די חברה-קדישאַ-לייט האָבן זיך גע-

פאַרעט. דער גבאי האָט אַ וואָרף געטאָן אַ שטיין, געוואָלט פאַר-

יאָן די הינט. עס האָט זיך בלויז געהערט אַ פאַרשטיקט בילן.

— פון וואָנען נעמט זיך דאָ אזא געהינטעכין? — האָט זיך

מלייב ביים גבאי גענומען גענדולען.

— פון די שלאַכט-היזער.

מען האָט גיך פאַרשאַטן דעם קבר. צוזאַמען, קיינער זאָל נישט

בלויבן הינטערשטעליק, האָט מען זיך געלאָזט צום אַרויסגאַנג. מילער

פאַרקוועטשט, ווי מען וואָלט מורא געהאַט צו ברענגען אַ וואָרט אַ-

בער די ליפן, זיך געשעמט מיט דער אייגענער נבלה.

די הינט, אויסגעהונגעריטע, זיינען פאַפּאלן דעם קבר. זיי האָבן

נישט געדאַרפט לאַנג שאַרן מיט די לאַפעס. מיט אַ גרימערין האָבן

זיי זיך געקנוילט איבער די פרעמדער, זיי גערוקט אדער, אהין און
מיט אמאל — באזין — דער קנויל איז געלעגן אין קבר.
בלויז א צעשלאגן הונטל איז געבליבן אן א זייט. דאס הונטל
האט זיך צוגעזעצט אויף די הונטערשטע לאפעס, פארויסן דעם
פיסק און זיך צעבילט אויף דער לבנה.

.1931

דאָס געזאַנג פון לערער

צען אין אונט האָט דער צוג, וואָס איז געגאַנגען פון דער רי-
טישער גרענעץ, זיך אָפגעשטעלט אין אַרענטשיצע. קלמן, אָן אַ
מאַטל, אָן אַ הוטל, איז אַרויס אויפן וואַקזאַל. נאָך אים - די לע-
רער פון דעם שכנישן שטעטל - דריי יונגעלייט און צוויי מיידלעך.
די לערער, וואָס האָבן קלמנען נעכטן באַגענט, אים אַראָפגעבראַכט
אין שטעטל אַרײַן, ער זאָל רײדן וועגן דער ייִדישער ליטעראַטור, די
זעלבע לערער האָבן אים היינט באַגלייט. נאָך דריי מינוט, נאָך צוויי
מינוט און דער צוג וועט אוועקגיין. מען האָט זיך געדריקט די הענט,
געקוקט אין די אויגן אַרײַן, מיטגעבן קלמנען אין וועג אַרײַן די
פרייד, וואָס יונגע לערער פון ייִדיש ווייטאַגן אויס אין די פאַרוואַרסנסטע
ישובים.

- וואָס פאַר אַ ייִדישע שול מאַטערס זיך נישט, חבר מדי-
וועס? - האָט אַ לערער אַ זאָג געטאָן און זיין ביינעדריק פנים, צע-
שמיסן פון ווינט, האָט געלאַכט.

- אוודאי מאַטערן מיר זיך!

- שוין דריי חדשים קיין שכירות נישט באַקומען - האָט אַ
רויטע לערערין אויסגעוואַנגען די ווערטער און אירע זינגע בויגיקע
פּים זינגען קיין רגע נישט אַיינגעשטאַנען, אַלײן געווען אַ שטיק גע-
זאַנג.

- ווען נישט אָבער אונדזער פּריץ-שול, וואָלט מיטשטעל אינ-
גאַנצן אַיינגעשלאָפּן - האָט זיך אַ דריטער אָנגערופן - די דריי
הונדערט קינדער, וואָס לערנען ביי אונדז, וואָלטן פאַרלאָרן געגאַנגען.
- גריסט די חברים אין וואַרשע - האָט די רויטע לערערין אַזאַ
קוק געטאָן קלמנען אין די אויגן אַרײַן, אַז עס איז אים וואַרעם גע-

וואָרן — אין וואָס זײ, אז דעם געשיכטע-לימוד דארף מען אנדערש
אזעקשטעלן, אינגאנצן אנדערש.

דער צוג האָט זיך גערירט. קלמן איז געשטאנען אין אָפּטע-
נעם פענסטער. די נאכט האָט זיך געלייגט איבערן וואַקואַל, דערוויי-
טערט קלמן פון די תּכּרים. דער וואַקאַן איז געווען ליידיק, אינ-
גאַנצן ליידיק. אַ מאַט עלעקטריש לעמפל האָט געצויגערט אין
דער סטעליע, אָפּגעדעקט די האַרטע, נאקעטע בענק. די לכּנה, אַ
פאַרשפּעטיקטע, איז נאָגעלאָפּן דעם צוג, געשפּרייט אַ גרינלעך
ליכט, וואָס שרעקט איבער הינט און דאָ און דאָרט האָט זיך גע-
טראָגן אַ פאַרשפּיצט וואַיען.

אַ בייסקע קעלט איז געקראָבן אין די ביינער... קלמן האָט
פאַרמאַכט דאָס פענסטער, זיך אויסגעצויגן אויף אַ פּאַנק און אינטער-
געלייגט צוקאַפּנס דעם לעדערנעם פאַרשפּעל.

נאָך נעכטן איז ער, קלמן, געווען דער צענטער, וווּ די אלע פאַר-
וואַרפּענע שטעטלעך, ווי ראַדיוסן, האָבן זיך געדאַרפּט צונויפקומען,
געדאַרפּט שעפּן נייע פּוּחות. הינט האָט זיך אַלץ געבויטן. די פאַרדוואַר-
פּענע שטעטלעך, היינט פּון אַ פּאַן, זיינען די אמתע צענטערס. נישט
וואַרשע. וואָס הוּסם, שפּייט מיט פּלוט, איז דער צענטער, נאָר די פאַר-
וואַרפּענע ישובים, וווּ די רויטע לעדערניס לאַכן פּון נויט. פאַרטרײַבן
דעם הונגער מיט געזאַנג. אין ווהיין פאַרט ער, קלמן? קיין וואַרשע?
אויף גושיבאַזשקע? פון איין זייט גאַס ציט זיך די יידישע גמונע, וווּ
עס שפּילט זיך ביזן היינטיקן מאָן אָפּ פּרצעס „ביינאַכט אויפן אלמן
מאַרק“, פון דער צווייטער זייט גאַס — טריוועסעס דריי-שטאַקיקע
געביידע מיט אַ פּונדאַמענט, וואָס וואַלט געקאָנט מראָגן אויף זיך
צוואַנציק שטאַק. אין דעם פּונדאַמענט, וואָס איז שוין אַלט געווען אי-
בער הונדערט יאָר, האָט איינער פון די טריוועסעס פאַרגראָבן אין
דעם לעצטן פּוילישן אויפשמאַנד אַן אוצר. אזוי האָט מען געגלויבט
אין דער משפּחה. קלמןס עלטער-זיידע, קלמןס זיידע, האָבן נאָך גע-
קליבן מיליאָנען. קלמןס פּאָטער, וואָס האָט איבערגענומען די מ-
ליאַנען, שוין נישט געווינט צווישן יידן אויף גושיבאַזשקע, האָט
אין דער מלחמה דאָס גאַנצע פאַרמעגן פאַרלוירן. ער האָט זיך דער-
ערשמער צוריק פאַרקליבן אין דער דריי-שטאַקיקער געביידע. גאַנצע

טעג איז ער געשלאָפֿן. מיט דער נאכט איז ער אַראָפּ אין קעלער, האָט געריסן שטיינער פֿון דעם פֿונדאמענט, געזוכט דעם אַוצר. איינ-ציקהויז זיינען אַהיימעקומען אייך די דריי קינדער—זאָשע, אַלעק און קלמן. זאָשע, וואָס איז געהאַט אַנטלאָפֿן מיט אַ מאָלער, אַ פּאַ-לאַק, איז צוריקגעקומען מיט אַ צווייאַריק קינד, אַ הינקעדיק. אַלעק, אַ קליינער, אַ דינער, וואָס האָט געשריבן נעאַ-קאַטוילישע לידער, איז געווען געשמדט. ער האָט זיך געליבט אין צוועלף-אַריקע מיידלעך. עלטערע האָט ער פֿינט געהאַט. מאַטע-מאַטע האָבן די צוויי קינדער צוגענומען מיט אַפֿענע אַרעמס, נישט געזען קיין חטא, וואָס אַלעק איז געשמדט, וואָס דאָס הינקעדיקע אייניקל האָט נישט קיין מאַטן. קלמען האָט קיינער נישט אויפֿגענומען — נישט מאַטע-מאַמע, נישט זאָשע, נישט אַלעק. זיי האָבן נישט געקאָנט פֿאַרמאָגן אַט דעם נאָמען — פֿון קאַמיל איז געוואָרן קלמן. און וואָס פֿאַר אַ ריידי? וואָס ייִדיש, ווען ייִדיש? ווען די אַלע פֿאַרוואָרלאָזטע בערד, די פֿאַרפֿעססטע כּאַלאַטן, גאַנץ גושיפֿאַוסקע, איז אַ שטיק זשאַראָנאָ, וואָס גרילצט אין די אויערן.

קלמן איז אָנגעקומען קיין וואַרשע דריי פֿינאַכט. ער האָט זיך געהויבן איבער אַ געדרייטער, טוכלער טרעפֿ, לאַנג געשלאָסן אין דער פֿינסטער די שווערע פֿאָדער-הויזטיר. ער איז אַריין אין שטוב. עס האָט געשמעקט מיט יאָדעפֿאַרם, מיט נישט געבאָרן ליב. די שטילקייט פֿון הינטער די שלאָפֿציערן האָט זיך שווער געלייגט אויף אים, ווי הינטער די פֿאַרמאַכטע טירן וואָלט קיינער נישט געווען. און טיף אין די ווענט האָבן געדילכט טעמפע קלעפֿ. דאָס האָט דער פֿאַטער מיט אַ לאַמטערנע מיט אַ האַק-אייזן געזוכט אין קעלער דעם אַוצר.

— ס'האָבן זיך געהערט טריט.

— ווער איז? — האָט קלמן אָנגעצונדן אַ שוועבעלע.

ס'איז צוריק שטיל געוואָרן. קלמן איז אַריין צו זיך אין צו גער, האָט ליכטיק געמאַכט און זיך אַ שאַר געמאָן אויף צוריק. צווישן בעט און דער שאַנק איז געשטאַנען העלענקע, דאָס שטוב-מיידל, אַ פֿאַרוויינטע. זי איז נאָך אַליין געווען אַ קינד, נישט אַלט געווען קיין צוועלף יאָר, האָט גאַנצע טעג אַרומגעשלעפט זאָשעס הינקעדיק מי-

דעלע אויף די הענט. העלענקע האָט אַ הייב געמאַן ס'קורצע נאכט-
העמד, פאַרשמעלט דאָס לייב און געציטערט פון שרעק.
— וואָס איז, העלענקע? — האָט קלמן איר אַרויפגעלייגט די
האַנט אויפן קאַפּ.

— אַלעק טשעפעט זיך צו מיר — זיינען אירע קינדערשע
פלייצעם שמעלער געוואָרן, זיך געקאַרטשעט פון געוויין.

— האָסטו זיך ביי מיר אין צימער פאַהאַלמן?
— יאָ.

— קום מיט מיר, העלענקע, האָב נישט מורא, ער וועט דיר
גאַרנישט טאָן.

אין קיך, אויף העלענקעס בעטל איז געלעגן אַלעק. ער האָט
געקוקט מיט פיבערדיקע אויגן אויפן ברודער און געשוויגן.

אַלעק האָט זיך מיט אַמאָל אַ שטעל געמאַן. אַ קליינער, אַ
דאַרער, נישט גרעסער פון העלענקען, בלויז ס'פנים אַ ווייכס, אַ
ווייבלעכס, איז פול געווען מיט צער. ער האָט זיך פאַרקרימט:

— כיקאָן נישט מער... כווער משוגע...

— וואָס איז דיר? — האָט קלמן אים אַרומגענומען.

— הערסט, קאַמיל, צי ווי דו הייסט דאָרט אויף דוין יידיש —

קלמן — מיר זיינען איבעריקע. טאַטע-מאַמע איד, וואָשע. מיר האָבן
געדאַרפט אומקומען מיט די משפּחה-מיליאָנען, ניט ליגן דאָ אויף
גזשיבאַזסקע גאַס, אנטקעגן דער יידישער גמינע. ס'לעבן איז סטיל.

און וואָס פאַר אַ סטיל איז דאָס צו שרייבן אויף גזשיבאַזסקע גאַס
נעאַ-קאַטוילישע לידער? זיך אַרומצוטראָגן מיט אַ ממזר אַ קאַליקע,
און דערצו נאָך אַ קאַטאַליק? כיקאָן נישט הערן, ווי דער טאַטע

זיצט אָפּ גאַנצע נעכט אין קעלער, ווי אַ קראַמ, רייסט דעם פונדאָ-
מענט, זוכט אַן אוצר, וואָס קיינער האָט קיינמאַל מן-הסתם נישט אוועק-
געלייגט... און דער נס האַלט אָן! די דריי-שטאַקיקע געביידע

האַלט זיך אויפן צעבראַכענעם פונדאַמענט. ווען ס'וואַלט איינמאַל
אייננעפאַלן און אַן עק! קאַמיל, — האָט ער אויפגעדייגן די אויגן

צום ברודער — ועסט אַליין, אַז ס'איז מיר עפעס אַנדערש נישט גע-
בליבן ווי נאַכצולויפן יונגע מיידלעך... ווייסט גאָר וואָס, קאַמיל,
קום, לאַמיר אַראָפּגיין אין קעלער אַריין, העלפן דעם טאַטן אויס-

גראָבן דעם אוצר, גראָבן אוי, אז די ווענט זאלן זיך צעשיטן, סוזאל
פון דער געביידע קיין שריד ופליט נישט בלייבן, קום, קאמיל!
קלמן האָט איינגענומען דעם ברודער, אים געהאלפן זיך אויס-
טאָן, אים אוועקגעלייגט צו זיך אין בעט אליין. דערנאָך האָט ער
געמאכט פינסטער. קלמן האָט זיך אויסגעצויגן אויף אַ לעדערנער
אַטאָמאָנע. ער האָט מער נישט געהערט, ווי טיף אין די ווענט זיצט
דער פאָטער, רייסט שטיינער, גראָבט אליין אונטער די געביידע, וואָס
ער האָט נישט געבוירט. קלמן האָט מער נישט געהערט ווי אלעק זיפצט
פון שלאָף. אין אז קלמן האָט אליין איינגעשלעפערט, אלע
פוחות, וואָס ברענגען מיט זיך פאָרויסטונג, אין אין אים אויסגע-
גאַנגען דאָס געזאַנג פון די לערער אין די פאָרוואָרפענע ישובים.

די זשאַלדעווקע שווילט

די שמערן האָבן זיך גענומען לעשן. די ליכטיקע נאכט, א שטימע, א קאלטע, איז מיט אמאל פינסטער געוואָרן, זיך געריסן קיין מערב, זיך אוועקגעשמעלט ווי א שוואַרצע וואנט. און דער מזרח האָט זיך שוין געבליזט, געבלישמעט מיט געפראָרענעס מוי, וואָס איז געלעגן אויף די אָפגעשלאָסענע פעלדער, זיך געוויקלט ארום צע-קרימטע, פאַרנעסענע ביימער.

אויף א זייטיק וועגל, ווי פאַרדארטע שטיקער בלאַטע האָבן געשמעקט ווי שפּיציקע שטיינער, האָט זיך געטרייסלט א וואָגן, זיך געטראָגן מיט א קלאַפּעריי.

טיף אין וואָגן, אויף אַ בונט היי, איז געלעגן פּיטל, א צוועלף יאָריק יינגל, וואָס איז סערשמע מאל געפאַרן מיט זיין זיידן אין „הויף“ אריין נאָך מילך. ער האָט זיך געשולעט אין זיידנס אויסגע-ריבענעם פעליך, וואָס האָט געשמעקט מיט געטריקטע גאַמלקעס. מיט שמעק-טאבאק, ער האָט מורא געהאַט די שפּונגן זאָלן נישט אַרויסשיסן פון די באַרעלקעס מילך. די מילך האָט זיך געשוואַנקען, געפליעסקעט, געשפּאַרט מיט א בולבעריי דאָ איין צודעק, דאָ אַ צווייטן. אַרום די צעלעכצטע קלעפקעס פון א באַרעלקע האָבן זיך געבלעזלט ווייסע בלאַטערלעך.

— זיידע, אַ באַרעלקע רינט, — האָט פּיטל אַרויסגעשמעקט דעם קאַפּ פונם פעליך.

— וווּ רינט? — האָט דער זיידע אויפגעהויבן די ברעמען, אַ היש געטאָן די באַרעלקע מיט די פינגער ווי מיט טרוקענע צווייגן און די אויגן האָבן זיך ביי אים צעפינקלט — די מילך איז צו-פעט,

שוויצט זי... וואס שלאפסטו נישט, פישל? וועסט דאך ביינאכט
נישט קענען אויפוויי, נישט קענען פרעגן די קשיות, שלאף!

דער זיידע, שלמה פאכטער, א זקן אין די הויכע זעכציקער, מיט
בראדעווקעס אויף די הענט, אויף די האַרדיקע פאקן, אויף דער פליי-
שיקער נאָז, שפאַרע בראַדעווקעס, ווי דארע קאַרע-שוועמלעך אויף
אַן אלטן בוים, איז געזעסן אויף אַ בינטל פערד-שוויטן און האָט גע-
טריבן אַ פאַר „גניאדע“, פויערישע פערדלעך. זיינע פיס, שוועדע,
קורצע, ווי קלעצלעך, וואָס זיינען געזעסן אין טיפע פולצענע שמיחול,
האַבן אַראַפּגעהאַנגען פון ביידע זייטן דישל, זיך נישט געוויגט, בלויז
געריבן מיט די ווילן די פארטרוקנטע שטיקער בלאַמע. און ס'האָט
אויסגעזען, אַז עס איז גענוג שלמהס פיס זאָלן זיך אַוועקשמעלן אויף
דער ערד, און דער וואָגן מיט די פערד וועלן בלייבן שטיין.

דער פאכטער האָט זיך געאַיילט מיטן געמעלעך אין שטאַט
אַרײַן, געוויסט, אַז ער וואָלט היינט צוויי מאָל אַזוי פיל מילך געקענט
„פאַרצוקערן“ און דאָ פירט ער אינגאַנצן זעקס באַרעלקעס און
דאָס אויך נישט קיין פולע.

ס'איז געווען ערב-פסח. דער קאלטער באַנינגן האָט געאַמטעמט
מיט פריש-געמאַלקענער מילך, מיט האַניק, מיט מאַי. דער פאכטער
האָט צוגעקעפלט זיין שמויסן פעלעל, געוויסט, אַז דאָס פרעסטל האָט
מער קיין האַפט ניט. לאָז נאָך די זון אַרויס און די געפרוירענע ערד
וועט אויפטייען, זיך צעשפילן אונטער די פיס, ווי גוט-אויסגעקנאַמן
טייג.

דער אלטער שלמה איז געווען גוט אויפגעלייגט. דעס גע-
שניצטן „עמוד“, וואָס ער האָט מנדר געווען אין שול אַרײַן, האָט מען
נעכטן אַוועקגעשטעלט אין סאַמע מזרח. ער וועט, בלי נדר, אויך די
מקוה לאָזן פאַרדיכטן, וועט זען מען זאָל אַרויפציען אַ נייעס דאָך.
לאָז די שטאַט גיט זאָגן, אַז שלמה „שווייגער“ (פאכטער) ווייסט נאָר
ווי צו גיסן וואַסער אין דער מילך אַרײַן, אַז שלמהס מילך ווערט
שטענדיק גערונען.

דער הויף, ווי שלמה האָט געהאַלטן די פאכט, צוגענומען
סאַנצע מילכיקס, איז געלעגן אויף דער צווייטער זייט ושאַלדעו-

קע. סוואסער איז דאָרט געווען פלאַך, נישט דערגרייכט אַפילו די קנעכלעך.

יערן פארטאָג, איידער שלמה איז אַריבערגעפאָרן די זשאָלדעוו-קע, האָט ער זיך אָפגעשטעלט ביים הילצערנעם יויול, וווּ אַ קוואַל האָט געשלאָגן. דאָרט האָט ער אָנגעפאָעט די פערד און דערנאָך די באַרעלקעס מילך מיט וואַסער. אַזוי האָט ער זיך געפירט איבער פערציק יאָר, געהאָט דערויף אַ חזקה נאָך פון זיין פאָטער.

אין תוך האָט אים ווייניק געאַרט, וואָס די שטאַמ רעדט אויף אים. ער האָט געהאַלטן, אַז די מילך פון זיין פאָט איז צו-פעט, שאַרט קינדער, עס איז געזימער זי צו מישן מיט וואַסער. קאָן מען דען פאַרנלייבן זיין פאָט מיט אַברושעס, צי מיט משה מילכיקערס? די קי זיינען אַלע האַלענדערסקע, שטייען אין אַזאַ רחבות, קרייזן צוויי מאָל אַ טאָג געקאַמטע קאַרטאַפּל, ווען אַנדערע פאַשעט מען מיט שאַלעכץ. איז טאַקע קיין חידוש ניט, וואָס די מילך קלעפט זיך ביי די מעלקערינס צווישן די פינגער, ווי שטאַנט.

היינט אָבער, ערב פסח, ווען דער חזן וועט זיך שטעלן דאָוו-נען ביי שלמהס געשניצטן עמוד, היינט האָט דער פאָטער אָפּ-געמאַכט זיך נישט אָפצושטעלן ביים יויול. די פערד וועט ער אַנט-פאָיען ביי דער לויפנדיקער זשאָלדעווקע און אוועקפאַטשן אין שטאַט אַרײַן.

דער אַלטער האָט זיך צעפאַכעט מיט די הענט, קוים צוגעקלאַפט מיט דער צונג, ווי אַ פלעמל וואָלט זיך געהאַלטן ביים לעשן. די פערד האָבן זיך צעהרושעט און זיינען אַרײַן אין אַ פינסטערניש, וואָס איז געלעגן צווישן שורות טאַפּאַלן.

באַלד זיינען די ביימער געוואָרן שימערער און דער באַגינען, אַ מונקל-בלויער, אַ באַגילדעמער, האָט געשריבן פון זיך די נאַכט און אָפגעדעקט דעם הילצערנעם יויול, וואָס האָט פאַרוואָרפן סיקעפל אויף דער ברוסט אין זיך צוגעהערט, ווי דאָס קלאַרע קוואַל-וואַסער שלאָגט איבער די ראַנדן, בעט זיך מען זאָל נעמען אַ מרונק.

די פערד האָבן זיך אַ דריי געטאָן צום קוואַל, אַזוי געוויינט גע-ווען פון יאָרן. דער מילכיקער האָט געוויסט, אַז מיראַרף אַ כאַפּ טאָן די לייצעס, אַ קירעווע טאָן רעכטס, נישט געבן דעם יצר-הרע קיין

פתחון-פה און אליין איז ער שוין געשמאנען ביי די פערד, אָפּגע-
 שנאַלט סגעשפּאַן, אַרויסגענומען די ציימלעך פּוּן די פּיסקעס.
 דער פּאכטער האָט זיך אַ בייג געמאַן צום אייניקל, צוגעלייגט
 אַן אלט, פּאַרזוואַקסן אויער, געוואָלט וויסן צי דער „זונג“ שלאָפט.
 בנכּה האָט ער אָנגעשעפּט אַן עמער וואַסער, לייכט אַראָפּגענומען
 איין צודעק, אַ צווייטן, געוואָלט דערגיבן די פּאַרעלקעס.
 פּיטל האָט זיך אַ הייב געמאַן, דערווען דעם זיידן און זיך גע-
 פּרעגט:

— וואָס טומטו, זיידע?

— כּפּאַיע די פּערד, — האָט שלמה אַ נעם געמאַן דעם עמער
 וואַסער, אָפּגעגאַסן די הינטערשמע רעדער און מיט אַ שלייידער
 צוגעדעקט די פּאַרעלקעס — אַ שומר אויף מיין קאַפּ!
 די פּערד, אָנגעפּאַיעטע, האָבן געוואָרפּן מיט די פּיסקעס, שוורן
 וואַסער האָבן זיך געצויגן פּוּן די ציין, פּוּן די נאַזלעכער. דער פּאכט-
 מער האָט פּאַרקלעזעט די פּערד, אליין זיך געוועצט אויפּן בינגל „אויס
 געסיסעמע“ שוויטן, אַראָפּגעהאַנגען די פּיס ווי ליימענע און געפּאַכעט
 מיט די הענט איבער די פּערד.

— אַ נו, וויאַ!

די ושאַלדעווקע האָט זיך שוין געווען, געלאָפּן אין מאַל אַן
 אָנגעשוואַלענע, פּאַרגאַסן שטיקער לאַנקע, וואָס האָבן געמינקלט אין
 פּרימאַרן ווי שוויבן.

דער פּאַרדרוס איז ביי שלמהן צערווען. ער איז געווען צו-
 פּרידן, וואָס דער אייניקל האָט אים געשמערט, אים אויסגעהיט פּוּן
 אַ חטא, און אַן אויסגעווימטער אַ זאַג געמאַן מיטן פּסחדיקן ניגון:
 — אוי, עכּדים הינו...

פּיטל האָט אויסגעצויגן די שטאַרע פּיס. סאיז אים געווען
 גוט, וואָס ער ויצט מיטן זיידן אויפּן וואָג, וואָס דער זיידע איז אויפּ-
 געלייגט, וואָס היינט איז ערב פּסח. דער מזרח האָט שוין געפּלאַמט.
 אַ „סקאַוואַנעק“ האָט זיך אַ הייב געמאַן פּוּן דער לאַנקע, זיך גע-
 הערלט הייד, העכער, זיך צעזונגען, געוואָרן איינס מיטן פּאַנינען —
 אַ בלוי ביטל לופּט אָנגעשטעקט מיט פּעדערן.

די פּערד זיינען אַרײַן אין וואַסער איבער די לעטשליעך און
 פּיטל האָט דערפּולט ווי די קילקייט הייבט זיך, ווערט טיפּער.

— רוק דוך ארויף, פישל, זאלטש דוך נישט פארנעצן, — האָט דער זידע אַ מאַרקע געטאָן דעם אייניקל, — פסח-צייט שוילט מיט מוואַסער, פאַרניסט, אַז כווייס אַליין נישט, צי דער וועג איז מיט דער אַלשינע, צי אַט אַט דאָ.

דער פאכטער האָט אַ קירעווע געטאָן דעם וואָגן, פאַרוואַרפן בשעת מעשה, די פיס אונטער זיך און געטענהט צו די פערד: — נ, וויאָ, וויאָ!

דער וואָגן האָט געסקריפעט, ווי דאָס נישט-געאייילטע ראָד ביי אַ שמריס-מאכער, און די פערד האָבן מיט די ברוסטן געשאַרט פון זיך גאַנצע פאַכערס וואַסער, געשלעפט דעם וואָגן, וואָס איז שוין געזעסן איבער האַלבע רעדער אין דער זשאַלדעווקע.

דער פאכטער האָט זיך געוואַלט אַ שמעל מאַן. פונקט דעמאָלט איז אַ ראָד ארויף אויף אַ שטיין, מיט אַמאָל אויסגעבוּגן דעם וואָגן, אַז שלמה מיט זיין גאַנצער עלטער האָט זיך אַ קייקל געטאָן. ער איז אַריין אין דער זשאַלדעווקע מיט אַזאַ קנאַל און פליעסק, אַז פישל איז צעטומלט געוואָרן, זיך געווישט דאָס קאלטע וואַסער פון די אויגן, פון נזיל, פון האַלדו, ווי מען וואַלט אים אויך אונטערגע-טוקט אין טייך. און אַז דאָס ינגל איז צו זיך געקומען, האָבן די פערד, איבערגעשראַקענע, שוין אַרויסגעשלעפט דעם וואָגן אויף דער צווייטער זייט זשאַלדעווקע.

פישל האָט זיך צעשריען מיט אַ פרעמד קול, געהערט ווי די ברייטע שטחס ענטפערן, האָט ער זיך געלאָזט לויפן מיטן ברעג וואַסער, גערופן דעם זידן.

סאיז געווען שטיל. בלויז דער ווינט איז אָנגעלאָפן פון די וויסטע פעלדער, מיט אַ שפּריץ געשליידערט מוואַסער און איז ווי-דער אַנטלאָפן.

פישל איז אַ פאַל געטאָן אויפן בונט היי, וואָס אויפן וואָגן, זיך געוואַרפן ווי אַ פיש, ווען מען שעכט אים לעבעדיק, און זיך צעוויינט אויפן קול. און אַז די מרערן האָבן זיך ביי פישלען אויסגעשריקנט און ער האָט אַ הייב געטאָן דעם קאַפּ, איז דער „סקאַוואַנעק“ מיט אַ פייערדיק העלדול, מיט אַ פייערדיק ברוסטל, נאָך אַלין געשטאַנען אין דעם צעפלאַמטן מורח און האָט געשפילט.

א י ן ו ר י ל נ ע

א מאָן נאָך יום-טוב און דאָס בלעכענע שילדל „שבועת“ הענגט נאָך אין ווילנער שול-הויף, וווּ אַ קלויז הייבט זיך איבער אַ קלויז, דערציילט, אז דאָ האָט געלערנט דער ש״ך, דאָרט דער ווילנער גאון. וואָס אמת, שווייגן די איבער צוואַנציק קלויזן און שטיבלעך, וואָס זיינען אזוי צוניפּעקוועטשט אין איין הויף, און ס׳איז ניטאָ מיט וואָס צו אַטעמען. ס׳דייךן בלויז מיינע באַגלייטער — א „לינקער“ זיג גערמאָן, וואָס איז אויסגעוואַקסן אויפן שולדהויף, און לונסקי, דער אויפפאַסער איבער סטראַשונם ביבליאָטעק.

— איר זעט די שול? — ווייזט מיר דער יונגערמאן אויף דער אַלטער קלויז, און ס׳איז קענטיק, און ער נעמט זיך שטאַרק איבער — די אַלטע קלויז איז מיט פּופציק יאָר עלטער פאַרן גירוש שפּאַניע, מיט פּופציק יאָר עלטער פאַר אייער אַמעריקע.

— מען האָט זי אויסגעבויט אין שנת ר', אין 1440 — העלפט אים אַרויס דער ביבליאָטעקאַר — און די קברנישע שול האָט מען אויסגעבויט אין רמ"ז, אין 1487.

— קאָן זיך אייער אַמעריקע איבערנעמען מיט אזאַ עשירות? — צעלאַכט זיך דער יונגערמאן.

דעם ביבליאָטעקאַרס בלאַסע פנים מיט דער פּעך-שוואַרצע פאַרד ליכטן פון הענוג, וואָס זיין ווילנע האָט אזאַ עשירות. ער פירט מיט די פינגער פון איין קלויז אויפן צווייטן, רעדט גיך, און ס׳איז שווער צו כאַפּן וואָס ער זאָגט:

— און דאָס איז די שול פון די ווילנער וואַסער-טרענער, און דאָ דאווענען די בעלי-עגלות און דאָרט — די קצבים. און דאָס —

די פועלים-שול... אין די מאליארעס האָבן זיך אויסגעבויט אַ שול-
איז ממש אַ ווינדער.

— איר זעט די גרויסע שול? — שלאָגט אים איבער דער
יונגערמאן — דאָרט שמעקט נאָך ביזן היינטיקן מאָג אַ באַמבע
פון אַ האַרמאט. דאָס האָבן יעקאָשערינע דער צווייטערס זעלנער
באַמבארדירט ווילנע פאַר פּוילנעס ערשמער צעטיילונג.

סייז נאָך קיין ניין אזויגער ניט. פון די שולן, וווּ טירן און
פענסטער זיינען פרייט צעעפנט, רייסט זיך אַ „שמונה-עשרה“ אַרײַן
אַין אַ „הודו“, אַ קאַפיטל תהילים — אין אַ בלאַט גמרא, יידן
שטייען אין קרענצלעך, האָבן צײַט, טראָגן נאָך די שבתדיקע פגדים.
— מיר האָבן היי-יאָר אַ לאַנגן שבועות.

— יאָ, פיר טעג שבועות.

— איר מיינט, וואָס זייער הנא איז אויסגעפאלן פאַר נאָך
אונזער יום-טוב?

— ביי אונדז אין ווילנע איז שוין יאָרן הנא — יעדן טאָג
האַלטן זיך אין איין צומאַכן געשעפטן.

— וואָס וועט זיין דער תכלית?

— צו דעם הונגער און צו די אַלע אַנשיקענישן איז צוגעקומען
אַ נייע הלאַת — אפּשד די ערנסטע — נעכטן ביי אַ קהילה-זיצונג האָט
מען צוגעגעבן, אַז צווישן ווילנער יידישע טעכטער, צווישן די אַרעמסטע,
האָט זיך גענומען פאַרשפרייטן פּראָסטיטוציע.

— אין ווילנע? — האָבן יידן פאַרחירושטע זיך איבערגעפרעגט.

— יאָ, אין ווילנע.

— טאָ וואָס וועט זיין? וואָס שווייגן מיר?

— און אז מיר וועלן שרייען? גיי שריי, ווען די שטאַט איז טויט,

ממש טויט.

אַרעמעלייט מיט פאַוואַקסענע קעפּ, ווי חכמים, דרייען זיך צווישן
די קרענצלעך יידן. די אַרעמעלייט בעטלען נישט. זיי פאַדערן אַ
מטבע, וואָס פאַר איר קאָן מען גאַרנישט קויפן אין פּוילן, האַלטן אין
איין איבערחורן:

— גיט אַ גראַשן.

און אז אַ ייד האָט אַ בעטלערין, מיט אַ וויג-קינד אויף דער

האנט, גענעבן ניש קיין גראשן, נאך צוואנציק, האט די מוטער ניש געוויסט וואס צו טאן פון פריד. זי האט זיך געכאפט קוישן דעם יידם האנט און אין אויסגעדראמן גרורת האט פארפעלט אַמעם:

— הארעלע! הא—רע—לע!

בלויז קינדער, פארשמאדערטע, האלב-נאקעטע, זיינען געווען צו-פרידן מיט דער חנא. מען גייט ניש אין תלמוד-תורה, מען קאן זיך פריי שפילן צווישן די קלויז-שפאלטן און ליקעס אין באהעלמעניש.

און אין סטראשונם ביבליאטעק, וואס אויפן זעלבן שולדוויץ, זיצן צענדליקער סטודענטן, צענדליקער סטודענטקעס און מען גרייט זיך צו די זומער-עקזאמענעס. פנימער יונגע, אויגן — הונגעריקע. האך פאלן חוצפהדיק איבער די שטערנס. מען שרייבט זיך בריוועלעך. מען זיצט איבער פאליטישער עקאנאמיע, איבער יידישער געשיכטע. דא און דארט פארבלאנדשעט צווישן די סטודענטן אַ זונג, באוואקסן פנים אין אַ יארמלקע, וואס שאַקלט זיך איבער אַ גמרא.

פון דער גאס דערשטראַנט זיך אַ געזאנג, הייבט זיך העכער און העכער, ניש קיין יידיש געזאנג. איבער דער דייטשער גאס ציט זיך אַ פראַצעסיע. מיידלעך אין ווייסן טראַגן הייליקע פיגורן, טראַגן בילדער, ווי קאָלירטע בענדער ווינטלען זיך מיט אַ פלאַטער. ווייבער, מענער, באַרוועסע, אין די בלויזע קעפ, פארנעמען די גאנצע דייטשע גאס. אַ שטיל געזאנג פראַלט אינם ענגן שולדוויץ, הייבט זיך איבער די זקנים-קלויזן, און דער פרימאָרגן, אַ בלויזער, אַ טיבער, טראַנט אין זיך באַהאַלטענע אוצרות זון.

די פראַצעסיע בלייבט שמיין ביי דער „אַסטראָבראַמע“, מיטש זיך אויס און פאַרלירט זיך אינם ים קעפ. מען קניט, מען פאַלט מיט די שטערנס צו דער ערד, בלויז די הייליקע פיגורן, די הייליקע בילדער, שטייען, דאַכט זיך, איבער די געבויענע רוקנס, בלישטשען מיט גאַלד און זילבער. אַ ווייט געזאנג, אַ ווייבעריש, מיטש זיך מיט נאָך ווייט טערע אַהל-טענער, ווערט העכער, קומט נענטער, שפרינגט איבער קלויסטער-שפיץ, באַדט זיך אין די קאָלירטע שויבן, לענגלעכע, אויסגעבויענע, ווי יונגע, דאַרע גלחים אין זייערע טענד-וואַרענערעס.

— מיר זיינען דאָך, אין מיטלאַטער, — זאָ איך צום יונגמאַן,

וואס איז געשטאנען פארגאפט. — ראשונאכט האט טאקע דא קיין שפור ניט איבערגעלאזט נאך זיך?

און איר קוקט אויף ווילנע ווי אויף א שטאט — האט דער יונגעראמאן מיך א נעם געטאן פאר א האנט, זיך געלאזט מיט מיר אויף גרויס-פאדולאנקע, — ווילנע איז קיין שטאט ניט, ס'איז א מזויי. ניטא נאך א שטאט אין פוילן מען זאל אזוי הונגערן ווי אין ווילנע. איר זעט דעם פינסטערן קעלער? אזא גויט פאסט פאר א מזויי ניט פאר מענטשן.

אין א קעלער אן פענסטער, די לופט שלאגט מיט צעפא-רעט לעדער, מיט דורכגעוויקמע אנוטשעס, זיצט א שוסטער איבער א פאק „כאדאקעס“, שקראבעס. ער האלט א פארלאטעוועמן שייוול, לייגט א לאמע איבער א לאמע. אויף א צעווארפענעם שלאף-פאנק זיצט סווייב און זויגט א פיצעלע. דריי קינדער וואלגערן זיך אויף דער פאדלאגע.

— איר האט אפשר געלע שוורווארלעס? פרעג איך אים.

— אמאל פלעג איך האלטן.

— און איצט?

— קיינער קויפט ניט — האלט איך ניט.

— ניט גוט.

— וואס הייסט ניט גוט? ס'איז ביטער! ווי לאנג מען לעבט וויל מען עסן, און דא פראצעוועט מען, הארעוועט מען און מען קאן ניט אויסארבעטן קיין צען פוילישע גילדן א וואך.

אויף גרויס-פאדולאנקע שפאצירן גימנאזיסטן, גימנאזיסטקעס, מען רעדט א שארף קלאר לשון, ווי סוואלסט נישט געווען קיין יידיש, נאך כללים פון יידישער גראמאטיק — דאס גייט מען אין גרוס-פעס צו דער אויסלייג-קאנפערענץ, צונויפגערופן פון דעם יידישן וויסנשאפטלעכן אינסטיטוט.

— דאס וויכטיקסטע אויף דער היינטיקער קאנפערענץ — היצט

זיך אן אפגעברענגטער גימנאזיסט — איז נאטוראליזירן די העב-

רעישע ווערטער אין יידיש!

— שוין לאנג צייט געווען!

— ווער דארף דאס האבן צוויי ארטאגראפיעס?

— מיין ברודערל — רופט זיך אָן אַ גימנאזיסטקע אין אַ הימל מיט אַ לעדערנעם דאשעק, וואָס ויצט ממזריש אויפן קליי-נעם קאַפּ — האָט געוואָלט איבערלייענען: „ער איז אַן אכזר צו זיין אייגענער מוטער“, האָט ער איבערגעלייענט: „ער איז אַ חזיר צו זיין אייגענער מוטער“.

— און מיין יינגסט ברודערל, וועלווקע — האָט זיך אָנגעהאָפּן אַ צווייטע גימנאזיסטקע — פּרעגט ביים עלטערן: „משהקע, ווי שרייבט מען ב ה מ ה? — וואָס דאַרפסטו שרייבן „בהמה“? ענט-פערט ער אים, „שרייב אויף יידיש — ק ו“.

— און איר קוקט אויף אַ שפּראַך פון סאַניטאַרישן שטאַנד-פונקט, — האָט אַ גימנאזיסט אָפּגעשטעלט די גרופע דעבאַטאַנטן. — אויב קוקן, וואָס איז געזימטער פאַרן קינד — דאַרף מען זיין קעגן אַלע שפּראַכן. איר וועט היינט אויסשניידן די העברעיזמען, מאַהן די העברעיזשע קוואַדראַטע אותיות, פאַרוואָס טאַקע ניט זיין מיט ליימן גלייך, שרייבן יידיש מיט לאטיינישע בוכשטאַבן? און אַך זאָג אַיך, און די אַלע רעפּאַרמעס, די נצחונות פירן צו מפלות.

— אַט זיינען די דעלעגאַטן פון ליטע!

— זעכצן אירע זיינען געקומען!

— און אַט גייען די אמעריקאַנער דעלעגאַטן.

אַ זשוואַווע מיידל, מיט שוואַרצע, לאַכעדיקע אויגן, שטעלט אָפּ ש. נגערן. סוואַקסט גלייך אויס אַ רעדל.

— אַנשטולדיקט, חבר נגער, — הייבט אָן סמיידל, — ווי זעצט מען איבער אויף יידיש דאָס פּוילישע וואָרט „זאַווד“ (Zawód)? „אָן מניע וראָביל זאַווד“?

— אַט איז אָפּאַטאַשו, אַ בעלעטריסט — דרייט זיך נגער אַרויס פון דער מיידל.

סמיידל שטייט שוין לעבן מור, חורט איבער די פּראַנע, און די לאַפּוואַוואַטע אויגן בליישטשען, נעמען זיך איבער.

— וואָס מינט איר „זאַווד“, — פּרעג אַיך זי, — איר האָט גע-מאַכט אַ „ראַטקע“ מיט אַ בחור און ער איז ניט געקומען?
— יאָ, יאָ.

— האָט ער אײך אַ נ ג ע פ ם ן פ מ, הייסט עס?

— גוט! גוט!

די יוגנט לאכט, קייכט זיך פון געלעכטער, שמעפט זיך אינם
געפאקטן קולטור-הויז, ווו זלמן רייזען שטייט שוין אויף דער עסמרא-
ראדע, באגריסט די דעלעגאטן און געסט.

מאי 1931.

U Y U W

ק י י ן א ס ל א

!

ו ו י י ס ע נ ע כ ט

סאיז ניין אין אָונט, סאיז שוין צען, עלף, און סווייל אַלין
נישט נאכט ווערן. סווערט אומהיימלעך. דער שנעלצוג בערלין –
אַסלאַ טראַנט זיך צווישן שטיינערנע בערג מונעל-אין, מונעל-אויס.
דער וועג ווערט אַלין שמעלער, לויפט אין, דערמאנט אַ „סענע-
וויטש“. דער געוויקסקער נאַרוועגער האָט זיך דורכגעבויערט, דורכ-
געהאַקט אַ וועג צווישן די ריוקע שטיינער און איז פאַרבליבן אַ
קינד. דאָס זעט מען אָן די שטיבלעך מיט אַ סך פענסטער, גאַניק-
לעך, געבויט מערסטנס פון האַליץ. די שטיבלעך גיסן זיך נישט
צונויף מיט די שטיינערנע אַפריסן, פאַסן זיך נישט אַרײן אין דער
פאַרוואַקסענער געגנט. זיי זעען אויס ווי אַפגעמאַלענע, ווי שפּיל-
צײג פאַר קינדער, ווי דערוואַקסענע מענטשן ווינען נישט.

ווי סאויג פאַלט, טוקט אויף אַ שפּריץ ליכט, מאַכט וויסער
די געקאַלכטע שטיבלעך, מאַכט וויסער די אַזוי אויך וויסע בע-
ריאַזעס, – די אַרעמסטע ביימער, וואָס וואַקסן אויף דער מאַגער-
סטער ערד, דאַרפן אינאַנצן קיין ערד נישט. דער דרויסן איז פול
מיט טראַפנס ליכט, וואָס הערט נישט אויף צו טריפן, לאָזט ניש
אַרויס די נאָכט פון איר פאַהעלמעניש
דער צוג לויפט.

איך זיין מיט די פּוילישע דעלעגאַטן אין אַ קופע פאַר אַכט
מענטשן. דער באַנאַפּטער וואַצלאוו שעראַשעווסקי, אַ גרויער אַל-
טימשקער, קרוב צו זיבעציק, איז דער פּוילישער ערן-דעלעגאַט צום
קאָנגרעס. אַ קליינער, אַ רירעוודיקער. סאיז נישט קענטיק אויף
אויב, אַז ער איז עטלעכע און צוואַנציק יאָר אַפּגעזעסן אין סיביר.

נאך אין די זיבעציקער יארן האָבן די רוסן אים פאַרשיקט. ער דער-
 ציילט וועגן גאַנצן גערשונין, לענינען, — אַמאָליקע חברים זיינע.
 קוקט בשעה-מעשה דורכן פענסטער און פאַרלייבט נאָרוועגישע שטי-
 קער ערד מיט פוילישע, רופט אָן יעדן בוים, יעדעס גרעזל ביים
 נאָמען. אינמיטן דערציילן כאַפּט זיך דער אַלטיששקער, אז ער האָט
 נאָך נישט איבערגעזעצט אין ענגליש זיין רעדע, וואָס ער קלייבט
 זיך האַלטן אויפן קאַנרעם. ער שלעפט פון אלע קעשענעס פאַפיר-
 לעך, שרייבט, מעקט, ווייזט מיר אַ פראַזע אָן אַן אַנהייב, אָן אַ
 אַ מוף, און בעט כּוֹזאַל אים העלפן עס איבערזעצן אין ענגליש.
 כּעקן אים נישט אַינריידן, ער זאָל בעסער זיין דרשה האַלטן אין
 פויליש, — זיין ענגליש וועט סײַ-ווי-סײַ קיינער נישט פאַרשטיין.
 מיט אים פאַרן — דער ראַמאָניט געטעל און דער קריטיקער ברייטער.
 מיט געטעלן בין איך שוין פאַקאָנט. מיר האָבן זיך פאַרן אָפּפאַרן קיין
 אַסלאַ געטראַפּן אויף אַ געמיינזאַמער זיצונג פון דעם יידישן און
 פוילישן פען-קלוב אין וואַרשעווער יידישן ליטעראַטור-פאַראַין.

אין דער אָפּענער טיר פון אונדזער קופּע באַווייזט זיך אַן
 אַמעריקאַנער. כּדערקען אים אָן די קליידער, אָן די אויגן, וואָס
 קוקן יעדן אײַנעם גלייך אין פנים אַרײַן. סױערט מיר היימלעכער.
 דער אַמעריקאַנער איז ד״ר ליטש, — רעדאַקטאָר פון ניו-יאָרקער
 „פאַרום“. ד״ר ליטש נעמט זיך איבער, ווי יעדער אַמעריקאַנער, וואָס
 ער פאַרשטייט קיין אײַן שפּראַך נישט אַחוץ ענגליש. שמיכלט דער-
 ביי אַזוי גוטמטיק, אַז מען מוז אים מוחל זיין. כּיבאַקען אים מיט
 די פוילישע קאַלעגן. אויף שטים-לשון פּרעגן די פוילישע דעלעגאַטן
 דעם אַמעריקאַנער, צי קאַנראַד געפעלט אים. סײַאָפּענע, קינדערשע
 פנים צעשמיכלט זיך ביים ד״ר ליטש און ער ענטפּערט:

— כּיפאַר איצט פון לאַנדאָן, זיך געזען מיט דזשאַרדזש מור.
 מור האַלט נישט פון קאַנראַדן, טענהט, אז אויב אַ שרייבער קען
 אוועקוואַרפן זיין שפּראַך און אַנהייבן שרייבן אויף אַ פּרעמדער,
 איז דער שרייבער קיין שרייבער נישט.

מיינע פוילישע קאַלעגן פילן זיך געטראַפּן, באַוואַרפן דעם
 „יענק״ מיט צענדליקער טיטלען פון קאַנראַדס ביכער און איך
 זע, אז אין פוילן קען מען קאַנראַדן בעסער ווי נאָרווייזן.

ס'לויפט אן ד"ר ליטשס ווייב מיט א טעלעגראמע. די טעלע-
 גראמע איז פון הענרי קענבי, דער רעדאקטאר פון „סאטערדיי רי-
 וויאו אף ליטעראטשור“. קענבי שלאגט פאר א פאנד פון צוואנ-
 ציק טויזנט דאלאר, הייסט גרינדן ביים הויפט-פען-קלוב אין לאַג-
 דאָן אַ ביוראָ פאר איבערזעצונגען. מען זאל איבערזעצן די בעסטע
 ביכער פון אלע פעלקער און שפראכן, וואָס געהערן צום אינטער-
 נאציאנאלן פען-קלוב.

דער עולם ווערט אויפגעמינטערט, רעדט העכער, אז מען הערט
 איבערן האַנגן וואַנגן. צומיינסטן באַוווּנדערט מען, וואָס די טעלע-
 גראמע האָט געכאַפט ד"ר ליטשן אינמיטן וועג. פון די צעעפנטע
 קופעען נעמען זיך רוקן מענטשן. אַזוי איז דער סעקרעטאַר פון דייטשן
 פען-קלוב ד"ר מאַרהאַליץ און דער ראַמאַניסט האַנס בלאַנק. מען
 באַגרייבט זיך ווי אַלטע פאַקאַנטע, מען צעזעצט זיך און דער שמועס
 גייט ווייטער אָן, ווי דאָס וואַלט נישט געווען קיין פרעמדע מענטשן,
 האָר קרובים פון אַ צעצווייגטער משפּחה, וואָס האָבן זיך נאָך
 לאַנגע יאָרן ווידער צוזאַמענגעטראָפּן.

ביים עולם איז אַפילו קשה, וואָס איך, אַ ניי-יאָרקער ביר-
 גער, בין דער דעלעגאַט פון ווילנער יידישן פען-קלוב. מען עפנט
 מויל און אויערן. מען ווייס אָבער וואָס יידיש איז, מען פרעגט נישט
 מער צו יידיש האָט אַ גראַמאַטיק. (דער נאַרוועגישער קיניג האַאַקען
 דער זיבעטער האָט עס מיך אַפילו יאָ געפרעגט, איז ער דאָך דער-
 פאַר צוריקגעשטאַנען, ווי יעדער קיניג). דער בלאַנדער ראַמאַניסט
 בלאַנק, וואָס ציט זיין יחוס פון ניינטן יאָרהונדערט, רופט זיך אָן:
 — מיר, שריפטשטעלער, גלויבן נישט אין קיין געאָגראַפישן
 צענטער. גוט, גוט, זייער גוט, וואָס דער אַמעריקאַנער קאַלענע אָפּא-
 טאַשו פאַרטערט דעם ווילנער יידישן פען-קלוב.

די דייטשן פּיסקען דיקע ציגאַרן, לאָזן קוימענס הויך, אַז
 מען זעט מער קיין פּנימער נישט. ס'הערן זיך נאָר קולות. הויך דעם
 אָפענעם פענסטער לויפן פאַרביי וויסלעכע פעלדער, נאָך וויסערע
 וועלדער און סווייל אַלין נישט נאכט ווערן. מען רעדט פּויליש, יידיש,
 דייטש, ענגליש, מען פאַרגעסט, אַז ס'איז האַלבע נאכט, מען דאַרף
 גיין שלאָפּן.

— ווי קומט עס — חידוש זיך א קאלענע, — וואס די איינ-
ווינער אין נארוועגיע זיינען פראטעסטאנטן? אזוינע ווייסע, אומרו-
יקע נעכט האבן מער שייכות מיט קאמאליציום, מיט האלב-פאר-
שאטנטע קאטעדראלן?

— אבער מײן הער — צעלאכט זיך דער דייטש מארהאלין —
דער קאמאליציום איז לאנג באנקראט!

— נישטא עפעס שענערס און טיפערס ווי קאמאליציום —
מארטידיקט דער קראקעווער ייד ברייטער דעם קאמאליציום — מיס-
טישס אורדאי נישט... וואס איז דען מיסטיק? א דיאלאג צווישן
מענטש און נאט... א דיאלאג, וואס גייט איבער אין א מאנאלאג...
— וואס דיאלאג, מאנאלאג — ווארפט אריין דער סאציאליסט

שעראשעוובקי — פאר מיר איז מיסטיק — חוץ אויב מיסטיק
נעמט זיך נישט פון ענגלישן ווארט „מיסט“ — נעפל, — דארף
עס אבער דערפון שטאמען...

אלע ריידן. איין לשון רייסט זיך אריין אין צווייטן און אי-
בער די קעפ שטייט א גענדערני. ברייטער שרייבט איבער דעם
עולם:

— נעמט, למשל, אזא קלייניקייט — אינדיע... א קאמאליק
פארשפרייט אין אינדיע זיין גלויבן מיט דער הילף פון שולן און
א פראטעסטאנט — מיט שפיטאלן... און ווי מיינע הערן איז
פאראן מער גייסט, אין א שיל, צי אין א שפיטאל?

— אבער דער קאמאליציום איז דאך הינטערשטעליק — וויל
דער דייטש נישט וויסן און שלאגט איבער דעם ייד — ווי דער
פראטעסטאנטים זאגט היינט „יא“, נעמט עס דעם קאמאליציום א
פופציק יאר נאכצוזאגן דעם „יא“... און אויב איר זוכט מיסטיק,
קאלענע ברייטער, וועט איר אין אייער יידישער קבלה מער געפינען
ווי אין קאמאליציום...

— גערעכט, גערעכט — שטימט איין דער בלאגנרער האנס
בלאנק און הערט נישט אויף צו פופקען דעם סונאר — נעמט
אמילו אזא שטיק ווי דער „דיבוק“... בין איך גערעכט, קאלענע
אפאמאשו?

כגוב אלץ צו מיין האמבורגער קאלענע, אזי זיך ארויסצו-
פלאַנטערן פונם „דיבוק“. איינער הערט מער נישט דעם צווייטן.
פון דעם געדיכטן דויך רייסן זיך ווערטער אין דער ווייסער נאכט
אריין. דער צוג נעמט גיין פאַמעלעכער, שטעלט זיך.
-- עדענבורג.

סיקומט מיר אויפן זינגען דער מיסטיקער סוועדענבורג.

כישטופ זיך קוים ארויס פון קופע, עטעם אָפּ און בלייב
שטיין אין קאַרדאָר ביי אַן אָפּן פענסטער. לעפּן מיר וואַקסט אויס
אַ זעקס-פּוסיקער מאַן, אַנגעטאַן ווי ער וואַלט זיך געקליבן צום
נאַרד-פּאַל. ער איז אַ נאַרוועגער, ער ווייסט, אָ מיר פאַרן קיין
אַסלאַ צום פען-קאַנגרעס און גרויסט זיך דערמיט.

— דאָס הייסט נאָך נישט קיין ווייסע נעכט — נעמט זיך דער
נאַרוועגער אלץ מער איבער. — אַרויף צו, העכער צו צפּון ...
מען קען משוגע ווערן פון די נעכט ... די לבנה, אַ בלוטיקע, שטייט
אין אַ ווינקל, און די וויסקייט טרייבט יונג און אַלט פון די בעמזן ...
אַזוי האַלט עס דעם גאַנצן חודש זיני ... העכער אַרויף איז אלץ
בייאַכט אַנדערש, אלץ ... דער מענטש מוז ווערן אַ מיסטיקער ...
איר, פּרעמדע, קענט עס נישט פאַרשטיין ...

— סוועדענבורג איז אַיך באַקאַנט? — פּרעג איך אים סתּם
אַזוי.

— געוויס. ער איז אַבער קיין נאַרוועגער. אַ שוועד איז ער.
כּהאַב ליב סוועדענבורגן ... אַיך, אַמעריקאַנער, איז ער פּרעמד,
איר פאַרשטייט אים נישט ... אים דאַרף מען לייענען אין די ליכטיקע
יוני-נעכט ... און מיך ציט נישט קיין אַמעריקע ... כּוואַלט בע-
סער געפאַרן קיין עגיפטן ...

— פאַרוואָס עפעס עגיפטן? — קוק איך אַרויף צום נאָר-
וועגער.

— כּגלויב, אָ כּהאַב מן-הסתּם דאָרט אַמאָל געלעבט ...
מיט אַ צוויי, חרײַ טויזנט יאָר צוריק ... אַנדערש וואַלט מיך אַזוי
נישט געצויגן אַדין ... איך בין אַ טעאַטאַף ...

סאיו מיר געוואָרן אומהויטלעך. כּהאַב זיך אַוועקגעשאַרט פּאָן
פּרעמדן און פּין אַרײַן אַין מײַן קופּע. סײַפּעטל איז געווען געמאַכט,
סײַפּעטגעוואָנט — הערמיל ווייס. איך אָבער פּין געווען וואָך.
אַפּגעהאַקטע ווערטער האָבן געקלאַפּט אינם פּענסטער, אין
דער טיר, מיך גערופּן.

8טלג, 17טן יוני 1928.

אין אַסלאַ

II

די „זקני ציון“

אַסלאַ. דער צוג דערנענטערט זיך צום וואַקזאל. טרעגער באַ-
מאלן די וואַגאַנען, שלעפּן סוגעפּעק דורך מיר און פענסטער. מיר
גייען איינציקווייז אַרויס. אַ יידישע דעלעגאַציע פון איבער צוואַנ-
ציק מענער און פרויען קומען אונטער, גיבן מיר שלום.

— וואָס איז דאָס? — פרענט מיך וואַצלאַו שעראַשעווסקי.

— טאַקע, וואָס איז דאָס? — כאַפּט אונטער דער דייטש

מאַדראַלץ.

— דאָס זיינען די „זקני ציון“, — צעלאַך איך זיך — די אַנאַ-

נימע יידישע וועלט-קאָנספּיראַציע...

מינע פּוילישע קאַלענן לאַכן מיט און זייערע אויגן האַבן צו

זאָגן:

— מיר האַבן אין אַסלאַ אַן אמבאַסאַדע, פאַרטרעטער, באַ-

געגענען איז מען אַבער געקומען אייך, אַפּאַטאַשו, נישט אונדז.

אַ יונגעראַן, וו. דעם גערער רבינס אַ גלידשוועסטערקינד,

וואָס וווינט שוין יאָרן אין אַסלאַ האָט מיך אַריינגעזעצט אין זיין

אויטאָמאָביל און איידער איך האָב צייט געהאַט זיך אַרומצוקוקן,

זיינען מיר שוין געווען ביים ברעג ים, ריכטיקער, ביי איינעם פון די

אַסלער פּיאָרדן.

אין דעם רייכן רעסטאָראַן „קיניג“, ביי אַ געדעקטן טיש, זיי-

נען געזעסן אַ סינף מנינים יידן. די עלטערע אויבנאַן. אַראַפּצוּ

דאָס יונגעראַג — געוויקסענע בחורים מיט מיידלעך. דער עלטסטער

יידישער תּוֹשֵׁב פון נאַרוועגיע, אַ זקן אין די זיבעציקער, האָט זיך

אָוועקגעשטעלט איבער אַ גלאַז וויין און אָנגעהויבן אין אַ ליטווישן
יִיִשׁ:

... אונדזער ישוב אין נאַרוועניע, וואָס פאַשטייט פון אַ פּוּסן
הונדערט מענטשן, איז נאָך גאָר יונג, ציילט קוים אַ האַלבן יאָר-
הונדערט. ס'רוב יידן ווײַנען אין אַסלאָ. זיי גייען איבער די דער-
פער מיט פעק מחורה, האַלטן קראַמען. דער נאַרוועגישער גוי, וואָס
קען נישט קיין אַנדער ייד, קוקט אויף יעדן פון אונדז, ווי אויף
אַ שווינדלער, האַלט אונדז פאַר אַ נידעריקער ראַסע. און נישט נאָר
אונדז, אַריבערגעקומענע. דער גוי מיינט אויס אונדזערע קינדער,
וואָס זיינען דאָ געבוירן געוואָרן, געאַנגען מיטן נאַרוועגער אין איין
שול, ריידן דאָס זעלבע לשון. דער נאָמען ייד ווערט אין דער
פּרעסע קיינמאָל נישט דערמאָנט. און טאַקע דערפאַר האָבן יידן
אַליין זיך גענומען שעמען מיט ייִדיש, אָנגעהויבן צו ריידן אַ קור-
לענדער „דייַטש“... און וועגן אונדזערע קינדער איז דאָך אַפּגע-
רעדט. און מיט אַמאָל אַזאַ איבערראַשונג — אַלע נאַרוועגישע ציי-
טונגען האָבן צוליב אַייער אַהערקומען גערעדט וועגן „איסקע“ —
וועגן דער ייִדישער ליטעראַטור. דאָס האָט אינדז אַלעמען
דאָ היינט אַהער געבראַכט. און נישט נאָר אונדז, דעם עלטערן
דור. איר זעט אַראַפּצו דאָס יונגוואָר? דאָס זיינען אַלע געבוירענע
נאַרוועגער, פאַרשטייען קוים ייִדיש און אַלע זיינען געקומען אייך
פאַריסן... לאָזן זיי וויסן, די „יאַקלס“, אַז יידן זיינען נישט נאָר
„הויזער“, שווינדלער — יידן האָבן שטענדיק געהאַט גרויסע מענטשן
און דאָ אויפן פען-קאַנגרעס זיינען זיי די זעלבע יחסנים ווי ענג-
לענדער, דייַטשן, נאַרוועגער. לאָזן זיי וויסן, די „יאַקלס“, וועלן
זיי אויך פאַר אונדז אַ בימל דרך-דרך אַרץ קריגן.
אַווי, מער ווייניקער, האָט גערעדט דער עלטסטער פון די „זקני
ציון“, פון דער אַנאַנימער ייִדישער וועלט-אַרגאַניזאַציע.

י י ד י ש

18טן יוני. האַלב צען אינדערפרי איז דער קליינער, געוועלטיגער
אוידיטאָריום פון אוניווערסיטעט געפּאָקט. עס דרייען זיך דעלעגאַטן,
עס קומען געסט. ביים אַריינגאַנג שטייט מאַדאַם סקאַט, די „מו-

טער" פון אינטערנאציאנאלן פען-קלוב אין לאַנדאָן, אַ קליינע, רי-
 רעוודיקע ענגלענדערין, אַ קרובה פון דעם ראַמאניסט וואַלטער סקאַט.
 זי האָט פאַר יעדן אַ שמיכל, אַ גוט וואָרט, בעט יעדן איינעם מען
 זאָל ושמענען פאַר איר פאַרשלאָג, און אין די פען-קלובן זאָלן
 פרויען האָבן די זעלבע רעכט, וואָס מענער. מען דעבאַטירט דעם
 פוילישן פאַרשלאָג וועגן אַן אינטערנאציאנאלער פרעמיע פאַר לי-
 טעראַטור, אַ מין צווייטע נאַבעל-פרעמיע, מען רעדט וועגן אי-
 בערזעצונגען.

עס באַווויזט זיך בענדזשאַמין קרעמיע, אַ קרוב פון אַדאָלף
 קרעמיע, מיט אַ פעך-שוואַרצער באָרד, ווי ביי אַן אַסירישן מלך.
 אין לאַרץ דער פראַנצויזישער „וירטוש-מיליטאַרי“. ער קומט אַרײַן
 מיטן דיכטער דזשולעס ראַמזין און זיי פאַרנעמען דעם אויבנאָן. די
 דייטשן שאַפן זיך אַרײַן מיט אַ גאַנצן שטאַב — עקספערטן,
 איבערזעצער, פאַליטיקער, אַדוואָקאַטן. אין דער שפיץ פון
 דער דעלעגאַציע דער דיכטער טעאָדאָר דויבלער, אַ באַ-
 וואַקסענער דייטש מיט אַ ווילדער באָרד. ער זעט אויס אי ווי אַ רבי,
 אי ווי אַ געצנדינערשער גאַט. עס זעצן זיך אויס האַלענדער, דענער,
 שפּאַניער, פאַרטיגעזער. די מלאַזישע פעלקער פאַרנעמען דעם צענ-
 טער — פאַליאַקן, יוגאַסלאַוון, טישעכן, פּולנאַרן. די רוסישע עמי-
 גראַציע נישט געקומען, נישט געהאַט אויף קיין דוצאות. עס באַ-
 ווייזט זיך אַ דעלעגאַטקע פון אַפריקע, אַ צווייטע פון אויסטראַליע.
 אַמעריקע זיצט אָן אַ זייט, זיצט אַבער מיט מחשבות. און צווישן
 די אַלע לענדער איז פאַראַן אַ שפּראַך — יידיש, — נישט קיין לאַנד,
 וואָס פאַרטרעט דערווייל ניו-יאָרק, וואַרשע, ווילנע. מעגלעך, אַז
 אויפן זיבעטן קאָנגרעס וועט יידיש אויך פאַרטרעטן אַרגענטינע, אַפּ-
 ריקע — אַלע וועלט-טיילן.

דייטשלאַנד בונטעוועט זיך, ווערט געשטיצט פון פראַנקרייך,
 וויל נישט ליידן, וואָס ענגלאַנד האָט דריי שטימען — אַן ענגלישע,
 אַ שאַטלענדישע און אַן אויסטראַלישע.

— אויב אַזוי, — טענהן די דייטשן, — קענען מיר האָבן אַזוי
 פיל שטימען וויפיל דיאַלעקטן מיר האָבן.
 — גערעכט, — שרייט קרעמיע.

דאָראַטעאָ מעקקעלאָר, אָן אויסטראַליערין מיט אַ סיגאַרעטל צווישן די דינע פינגער, אַפּעלירט, מען זאָל ביי אויסטראַליע נישט צונעמען דאָס רעכט צו שטימען. זי גיט צו, אַז די ליטעראַטור ליגט נאָך אין די ווינדעלעך, ווערט געשריבן אין ענגליש, האָט אַבער מיט ענגלאַנד גאַרנישט וואָס צו טאָן, פּונקט ווי די אַמעריקאַנער ליטעראַטור. עס רעדט מיסטער פּאָוער פּון שאַטלאַנד, פּאַרדוסט זיך אויף יידיש.

— יידיש איז עפעס אַנדערש, — שפּרינגען אויף די האַלענדער.
— עפעס אַנדערש! — שרייט קרעמיע, וואָס וויל גלאַט ניט מען זאָל צוביל דרייען אַ קאָפּ מיט יידיש.

— עפעס אַנדערש, — שטעלט זיך אויף דער עלעגאַנטער עסט-רייכער פעליקס פּאַלטען.

— מיינע פּוילישע קאַלעגן קענען אויך פּאַשטעטיקן, — דוף איך זיך אָן, — אַז יידיש איז ניט קיין פּוילישער דיאַלעקט... —

— אויב שאַטלאַנד האָט אַ שטימ — שפּרינגט אויף מעאַדאָר דויבלעד און זיין רבישע פּאַרד פּרוגוס זיך, — פּאַרוואָס נישט אונדזער פּרוינשוויגער דיאַלעקט? קיין פּאַרגלייך מיט יידיש! יידיש איז קיין דיאַלעקט נישט! ניין מיליאָן מענטשן רידן יידיש! יידיש האָט אַ ליטעראַטור! און דערצו האָבן מיר אַלע אַנערקענט יידיש אויפן פינפטן קאָנגרעס! קיין פּאַרגלייך!

פון אַלע זייטן טראַגט זיך:

„יידיש... יידיש... יידיש...“

ב י י ס ק י נ י ג

מאָנטאָ, עלף פּאַרמישאַג, האָט דער קיניג געדאַרפט אויס-נעמען די דעלעגאַטן ביי זיך אין פּאַלאַץ. דערביי האָט מען געלאָזט וויסן, אַז מען דאַרף זיך אָנטאָן „גאַלאַ“. מאַרטין נעקסיע, דער דעני-שער ראַמאַניסט, אַניטירט, מיר זאָלן נישט גיין.

— מיר האָבן אין קיניגלעכן פּאַלאַץ גאַרנישט אָנגעוואָרן, דאַרפן מיר אַהין נישט גיין, — ביזערט זיך נעקסיע און זיין איכסען-קאָפּ מריסלעט זיך.

— סאיז דאָך נישט מער ווי אַ צערעמאָניע... —

— און אז שוין יא גיין, איז אין וואָכעדיקע קליידער!
 — וואָס דארפן מיר זיין פרימער פון קאָמוניסטן? — האָט דער
 אַמעריקאַנער ד"ר ליטש זיך אָנגערופן — די קאָמוניסטן האָבן זיך פאַר-
 געשטעלט פאַרן ענגלישן קיניג „גאלא“ אָנגעשאַן.
 — אָבער פראַמעסאָר פאָולאָוו, וואָס האָט געפירט די דעלע-
 גאַציע, — וואָרפט איינער אַרײַן, איז אַרײַן צום קיניג אין זיין אַר-
 בעטס־דעקל.

— נישט קיין עסק פאר קינסטלער, נישט קיין עסק, — האָט
 געקמיע געמענהאט זיינס.

— איך האָב נישט קיין פראַק, איך האָב בלויז דאָס בלויז
 דעקל, וואָס איך טראָג, — רוף איך זיך אָן.

— אין אַסלאַ קען מען קריגן אויף פראַקאט.
 — דאָס נישט.

ארום עלף זיינען אלע דעלעגאַטן געשטאַנען ביים קיניגלעכן
 פּאַלאַץ. צוויי זעלנערלעך, מיט ביקסן גרעסער ווי זיי אליין, האָבן
 געדאַלטן אין איין סאַלוטירן. דעם קיניגס אַדיוטאַנט האָט אונדז
 אויפגענומען, אייביגעשטעלט לויטן אַלף-בית אָן, ווי ביי שעקספירן
 אין אַ דראַמע, האָט איין לאַנד נאָכן צווייטן אַרײַנגעמאַרשריט צום
 קיניג.

דער אַדיוטאַנט האָט גערופן:

— אַפּריקע, אַמעריקע, אויסטראַליע... ענגלאַנד, פראַנקרײך...

יידיש:

די מיר עפנט זיך און איך גיי אַרײַן אין מיין טונקל בלוי
 דעקל. פון אַ ברייטן פּאַטעל טוט זיך אַ שטעל דער קיניג, האַאקען
 דער זיבעטער, וואַקסט אויס איבער מיר ווי אַ תּוּם-שבת. ער
 גיט מיר די האַנט און בעט מיך זיצן.

נאָר אַ הויכער, אַ דינער. די הויט פרויזן, די גלידער פאַ-
 ווענלעך, ווי ער וואָלט אינגאַנצן געווען געמאַכט פון אַלט, פּוּגיק
 שטאַל. ביים זעצן פּוּגיק זיך דער אויבערשטער טייל קערפער, בלייבט
 הענגען אויסן אונטערשטן מיט דער שאַרפּקייט פון אַ לאַנגער
 קלאַנג, וואָס קאָן יעדע רגע צופאַלן, איבערשניידן וואָס קומט איר
 אין וועג אַרײַן.

— איר פארטרעט יידיש? — פארענט מיך דער קיניג אין
ענגליש.

— יא, — חידוש איך זיך פארזוואס איך זאג אים נישט מאַעס-
טעט.

— איר קומט דאך פון ווילנע?

— ניין, פון ניו-יארק.

דער אויבערשטער טייל קערפער גיסט זיך צונויף מיטן אונ-
טערשטן. טיילט זיך פאלד אָפּ און דאָס ברוינע פנים לאַכט, די
לאַנגע פיס רוען נישט:

— ווי קומט עס?

איך דערצייל אים העגן יידיש, וועגן יידישער ליטעראַטור. ער
הערט מיט מויל און אויערן און רייסט מיך איבער:

— איר ווילט דאך נישט זאָגן, אז ביי אײך אין הויז רעדט
מען יידיש? איך מײן, איר רעדט דען יידיש מיט אײער פאַמיליע?
איך שמויט זיך אָן, אז דער קיניג מײנט העברעיִש און איך
פרוביר אים קלאַר מאַכן דעם אונטערשייד.

— יא, יא, איך האָב געמײנט העברעיִש — צעלאַכט ער זיך
ווי אַ קינד — איך האָב אַ פאַקאָנטן קען ער די ביבל אין אַר-
גינאַל.

— מײן צען יאָריק יינגל, קיניג, קען אויך די ביבל אין אַר-
גינאַל.

— אזוי... אזוי, — פאַנגלייט מיך דער קיניג צו דער טיר.

איבער דייטשלאנד און האלאנד

(רייזע-איינדרוקן)

דער שנעל-צוג בערלין-האג טראגט זיך איבער דייטשלאנד, שטעלט זיך בלויז אפ אויף צען מינוט אין האנאווער און פליט ווייט מער. מען זעט נישט קיין ליידיק שטיקל פעלד - אלץ באארבעט, אלץ פארדייט. די ערד אבער איז אויסגעמאטערט און מאגער - זייענן די שטיקלעך קארן-פעלדער, די שטיקלעך ווייץ-פעלדער שיטער און אויסגעקראכן, אז מען קען די זאנגען ציילן. די טרוקענע לאג-קעס האבן אן אויסשיט. רוישע פאסן, פליכעוואמע, ווי דאס גראז איז זויערלעך און א בהמה דערשמעקט עס אן ריח, רייסן זיך אריין אין די שטיקלעך לאנקעס. ווי א קער מיט די אויגן - שטעט, שטעט - לעך, דערפער אין דער עיקר - פאבריקן, פאבריקן, פאבריקן. די באארבעטע שטיקלעך ערד האבן א פנים, ווי רעשטקעס, וואס זיי נען איבערעפליבן אין די פאבריקן און מען האט זיי צעווארפן איבער גאנץ דייטשלאנד.

די פוילישע דעלעגאטן צום פע"ץ-קאנגרעס - פערדינאנד גע-טעל, קאזשמיעזש וועזשינסקי און עמיל ברייטער - קוקן דורכן פענסטער און זייענן צופרידן, וואס דייטשלאנד קאן זיך נישט אי-בערנעמען מיט אירע קארן-און ווייץ-פעלדער, מיט אירע לאנקעס. זיי זייענן אויך צופרידן, וואס אין בערלין שטייען פופצן טויזנט דירות ליידיק - דירות פון אכט, צען, צוועלף צימערן. פון די ליידיקע פענ-סטער גלאנצן ווייסע שילדן - „צו פערמיטען“ - און מען דינגט נישט. דער מיטלקלאס איז אין דייטשלאנד באנקראט.

וועזשינסקי, איינער באגאבטער דיכטער, דרייט זיך מיט אמאל אויס צו מיר, קוקט מיט טיפע, בלויז אויגן און פארענטפערט זיך ווי א קינד:

— איר פארשטייט, אפאטאָשו, איך בין א פוילישער דיכטער, און פוילן, דאָס אלטע פוילן איז פארארעמט... די פוילישע וואָ- ליוטע — אן אָרעמע, אַ קבצנישע... אין אמעריקע זיינען מיר קוילן- גרעכער און סטרוזשעס... אין פראַנקרייך דאָס זעלבע. מענטשן אָן אַ שפראַך, אָן אַ צונג. דער צווייטער דור רעדט שוין קיין פויליש ניט. ווער קען וואַרשע, ווער קען קראָקע? מען קען פאַרזי, לאַנדאָן, ווין, בערלין... אָבער וואַרשע? קיינער, קיינער! ווער ווייסט, אַז אינדזער נאָרווד איז פונם זעלבן האַרמעסט וואָס אַ מיקעל אַנדזשעלאַ, אַגעטע, אַ ביראָן? קיינער ווייסט נישט! די וועלט ווייסט, אַז פוילן האָט אַריינגעשטעלט אַ פּוס אין דעם דאַנציקער קאַרדראַ, וויל אַן אַרויסגאַנג צום ים... די וועלט ווייסט אָבער ניט, אַז אין דאַנציקער קאַרדראַ וווינען צוויי מיליאָן פּאָליאַקן און אַ צען פּראָצענט דייטשן. דעריבער, אַפּאטאָשו, האָב איך פּיינט דאָס פּרעסערישע דייטשלאַנד. איך האָב פּיינט זייערע שטעט, זייערע דערפער, זייער עסן. די שלעכט געבראַטענע גאַנדז, וואָס מען האָט אַנדז נאַר-וואָס געגעבן אין עס-וואַגאַן, האָט עפעס געהאַט אַ טעם? ס'איז דאָך געווען חלשות! אַזא טעם האָט פאַר מיר גאַנץ דייטשלאַנד! זיי האָבן אַ קאַנט, אַ בעטהאַווען, אַ נישטע, אַ מאַרקס, אַן איינשטיין? איז נישטע אַ פּאָליאַק, מאַרקס און איינשטיין — יידן, און קאַנטן מיט בעטהאַווענען וועלן מיר ביי זיי אויספאַרן!

און דער דיכטער, אַ שמאַלער, אַ דינער, שטעקט אַרויס דעם קאַפּ דורכן פענסטער פון וואַגאַן אין וואַנט אויף גיך אַפּ אַ פּישוף-שפּרוך:

— גוט, וואָס דער קאַרן, דער ווייץ זיינען נישט אויפגעצאָגען! גוט, וואָס די לאַנקעס זיינען פליכעוואַשע! מיט קאַרן, מיט ווייץ וועט איר, דייטשע פּרעסערס, היי-יאָר זיך נישט איבערנעמען!

ער צעלאַכט זיך קינדיש און פאַרשעמט, זעט אויס, ווי ער וואַלט געוואַלט צוריקפאַפּן די ווערטער, וואָס זיינען שוין ווייט פון אים. פּלאַטערן איבער די מאַגערע פעלדער.

אין קושע ווערט אומאַנגענעם שטיל. וועזשינסקי וואַרפט אַפּער די לאַנגע פּיס, לאַזט אַראָפּ דעם קאַפּ, דעקלאַמירט אַן אַ קלינגענ-דיקן דייטש רילקעס אַ ליד:

...איך קרייזט שזן יארטאווענט
לאנג, און איך ווייס נאך ניכט,
גין איך איין פאלקע, איין שטורם,
אדער איין גראסער געזאנג.

דער צוג פליט. נענטער צו דער האלענדישער גרענעץ פליט
זיך די לאַנדשאפט. די פלאכע שטיקער לאַנד נעמען זיך בעתלעך.
מען זעט נישט מער קיין הילצערנע הייזער. שטיבלעך — געמיינדעס,
דעכער — רויטע. וואַלד — געמישטער — נאָרל מיט בלעמער. אויף
די לאַנקעס — קי. רויטע, ברוינע, ווייסע מיט שוואַרצע פלעקן. קי—
אויסגעקנאָטענע און צעוואַקסענע, אמתע „האַלענדישקע“ קי, מיט
אַנגעשוואַלענע אַייטערס, וואָס לאָזן נישט גיין, וואָס יוויך ווי גוש-
אויפגעגאַנגען טייג.

מיר זיינען שוין אין האַלאַנד. לאַנקעס פעטע, פייכטע, פאַ-
קלאַבערט מיט בלומען און קי. אין די קאָך-פעלדער קאָן זיך אַ
מענטש באַהאַלטן. די קליינע אויסגעצוואַגענע שטיבלעך בלאַנקען.
די רויטע דעכער, משופּעדיקע, זיינען צו לאַנג, גרייכן איבער די
פּענסטער. און וווּ אַ קער — רויזן, טיזלפאַנגען, נאַרציסן. און וווּ
אַ קער — זיצן אינם פאַרנאַכט יונגען, מירן אויף די „קיטשקעס“,
מעלען בהמות. און מען זעט דורכן וואַגאָן ווי ביישען מילך פאַלן
אין די ווייסע עמערס, ווי ביקלעך שאַרן זיך צו באַיערטע קי.

אין אונדזער קופּע, וווּ עס זיינען דאָ צוויי ליידיקע פלעצער,
קומען אַרײַן צוויי האַלענדער — אַ טאַטע מיט אַ וון. ביידע ריידן
ענגליש, דייטש, פראַנצויזיש. דער פּאַטער האָט פּלאַנטאַציעס אין
יאַוואַ. דער וון, אַן עסעיסט, פאַרמ צום פּען-קאַנגרעס. מיר צע-
ריידן זיך:

— וויפיל איינזוינער האָט האַללאַנד?
— איבער זיבן מיליאָן — ענטפּערט דער פּאַטער.
— און די זיבן מיליאָן האַלענדער האָבן אין די קאָלאָניעס
איבער זעכציק מיליאָן שקלאָפּן.
— זיגט דער פּאַטער אַ ביזער אויסן וון, וואָס
קאַמפּאַמיטירט אים, דעם האַלענדער, פאַר אויסלענדער.

— ס'איז אמת, טאמע.
— נישט אמת, — ווערן די בלויע אויגן ביים פאָטער בלויז
וויסל — מיר האָבן געבראכט אין די קאָלאָניעס אַרײַן קולטור, ציוויל-
ליזאציע.

— ווער איז היינט צו טאָג דער גרעסטער האָלענדישער דיכטער? —
פרעגט עמעצער פון אונדז.

— בומענעס — ענטפערט דער פאָטער.
— אין פאָרגלייך מיט די הונדערטער פערון-ציער, וואָס באַ-
זינגען אונדזער פוטער און קעז, איז בומענעס אפילו באַגאַבמ —
שמייכלט דער יונגער האָלענדר — מען דאַרף אָבער צוגעבן, און
די לעצטע צוויי הונדערט יאָר האָבן מיר, האָלענדר, אָנגעוואָרן
דעם חוש פאַרן פלאַסטישן וואָרט... אונדזער קעז, אונדזער פוטער,
אונדזער טיי און קאווע, אפילו אונדזערע טיילפאָאנען-און נאַרציעס-פעלדער
אין חודש מאַי, אונדזער האָפן — דאָס אַלץ האָט אַ שם איבער דער
וועלט. דאָס אַלץ האָט רייך און זאַם געמאַכט די האָלענדר, ס'האָט
אָבער אויך אַזעלעקערהעט דעם חוש פאַרן קינסטלערישן, מענטש-
לעבן וואָרט... איז געווען אַ מולטאַטולי, וואָס האָט געזאָגט דעם
אמת, האָבן מיר, האָלענדר, אים דערפאַר פאַרשפאַרט אין תפיסה.
מיר האָבן מולטאַטולין אזוי אויסגעהונגערט, אז ער איז אַנט-
לאָפן פון האָלאַנד און איז געשטאַרבן ערנעץ אין דייטשלאַנד...
— און רעמבראַנדט? און וואָן-גאַג? — רייסט דער פאָטער אי-
בער דעם זין.

— איך רייך נישט, פאָטער, וועגן מאָלעריי — און דער יונגער
האָלענדר ווענדט זיך צו מיר — איר, אמעריקאַנער, האָט זיך אויך
נישט וואָס איבערצוגעמען. אויב ביי אייך אין די פאַראייניקטע שטאַטן
זיינען נאָך היינט צו טאָג פאַראַן שטעט, וווּ מען מאַך ניש דער-
מאָנען אין פּאָלקסשולן דאַרווינס נאָמען, קאָן ביי אונדז אין האָלאַנד
היינט-מאָרגן דורכגיין אַ געזעץ (און ס'וועט מן-הפתח דורכגיין), און
פאַרן וואָרט „גאָט-פאַרדאַמטער“ וועט מען אַיינזעצן אין תפיסה, ווייל
ס'איז קעגן די „עשרת-הדברות“ — דערמאָן ניש גאָטס נאָמען אומ-
דיסט. אזאָ לאַנד קאָן האָבן גרויסע סוחרים, גרויסע אונטערנעמער,
אזאָ לאַנד קאָן הערשן איבער צענדליקער מיליאָנען שקלאָפן, אזאָ

לאנד קאן אבער קיין גרויסע דיכטער ניט האָבן. ווייל וואָס איז דיכ-
טונג, אמתע דיכטונג? דיכטן - הייסט זיין אין שמענדיקן קאמף מיט
אלעס, וואָס איז גרוי, וואַכעדיק, זאט און לינגעריש. בין איך גע-
רעכט? - דרייט ער זיך אויס צו אונדז דריי.

- גערעכט.

- פלזידערייען - שלעפט דער פאָטער אַ לעדערנעם האַנט-
וואַליז פון דער אייבערשמער פּאַליצע, און זיין בערדל, ווי ביי
„אַנקל סעס“, ציטערט פון פעס.

האַנג. דער צוג פלייבט שטיין. מיר געזעגענען זיך:

- איז מאָרגן אַוונט פאָגעגענען מיר זיך אין „פּולכרי סטודיאָ“.

- דער יונגער האַלענדער איז גערעכט, - זאָגט געטעל.

- איך קען קיין איין האַלענדישן שרייבער נישט - רופט זיך

אַן וויעזשינסקי.

- איך אויך נישט.

- און הייערמאַנס? - וואַרף איך אַרײַן.

- ער איז דאָך אַ ייד - זאָגט פּריימער, אַליין אַ קראַקער ייד.

דער וואַקזאַל איז פּמעט ליידיק. די דריי, פיר מאַקסיס אַנט-

לויפן מיט פּאַסאַזשירן. דער ראַטהויז-זייגער שלאָגט עלף און מיר

שטייען איבער אונדזער געפעק און חידושן זיך, וואָס אין דער קרוינ-

שטאָט האַנג איז שוין נאָכט. עס קומט אָן אַ מאַקסי. אַ פּאַ-

ליציאַנט וואַקסל אויס, באַגריסט אונדז, עפנט סטירל פון דער

מאַקסי און זאָגט דעם שאַפּער:

- האַטעל טוירמינוס!

די מאַקסי שניידט דורך אַ פּאַרק. די אַלעע, פּאַזעצט פון

ביידע זייטן מיט אַלמע, צעצווינגטע דעמבעס, איז ליידיק. די גע-

פּלאַכטענע בענק גלאַנצן - קיין איין פּאַרליבט פּאַרל. עס פּרענען

לאַמטערנעס, פירן אַרויס די פיימער אינמיטן וועג, און די פּלעטער

ציטערן איבערן אַספּאַלט.

האַנג שלאָפט.

דער ניינטער פע"ן = קאָנגרעס

די ווענט פון ריטערזאל - די היים פון אמאליקע פירשטן - זיינען דעקארירט מיט פארביקע, באגילדמע הערפן. דער ענגלישער, דער פראנצויזישער, דער אמעריקאנער, אפילו דער כינעזישער. א לאנד - א הערב. איבערן אריינגאנג, אויף א געשניצטן באלקאן עטלעכע און דרייסיק צעוויקלטע פענער, לויט די לענדער, וואס זיצן אין זאל. א פאן - א ליטעראטור. סווערט אומהיימלעך, ווי ניש ליטעראטורן זיינען זיך צונויפקומען, נאך ארמייען. איך נעם זיך איבער מיט "ד"ר ש, וואס האט ניש קיין מיליטערישע פאן, קיין מי-ליטערישן הערב, רעפרעזענטירט נישט קיין געאגראפישן צענטער, נאך אן אידעישן. איך זאג צו מיין שכן, דעם ד"ר לינטש, אן אלטן רעוואלוציאנער:

- וואלט נישט שענער געווען, ווען ענגלאנד איז פארטראָטן אויפן באלקאן מיט שעקספירן, מיט ביראָגען, מיט מערעדישן... פראַנק-רייך - מיט ראַבעלעין, מיט וויקטאָר הוגאָן... דייטשלאַנד - מיט געטען, מיט הינען. וואָס עפעס מיליטערישע הערבן און פענער? ד"ר לינטש, אן אירלענדער, וואָס איז שוין נישט איינמאָל געשטאַנען אונטער דער תּלִיד, און ציש זיין יחוס פון קאַרל דעם גרויסן, איז מיט מיר מסכים אויף אלע פענער, אחוץ דעם איר-לענדישן.

דער ריטערזאל, א געמיש פון גאַטיק און ראָמאַנעסק, איז געפאַקט. דעלעגאַטן פון דער גאַנצער וועלט - פון איטאַליאַ, פון כינע, פון תּל-אביב, פון אַרענטינע, פון אויסטראַליע. מען רעדט אויף אלע לשונות. אין פרעזידיום כמעט די זעלבע פּנימער, וואָס פאַרציאָרן, וואָס פאַר צוויי יאָרן.

רעכטס - די קליינעוויקסיקע „מאמע“ מיסעס דאסאן סקאט, די גרינדערין פון אלזעלעטלעכן פען-קלוב. זי שמעלט אָפּ יעדן דע-לענאט, פארזיכערט אים, אז ער איז איר קינד, אפילו צוגייער זיי-נען אזען קינדער, דען אין אירע אָרען רינט צוגייעריש בלוט. אירס אָן עלטער-זיידע, אָן אָנפירער פון אַ צוגייערדישן שבט, האָט הערדיג דער אַכטער אויפגעהאנגען. און דער פּלאַץ איז פאַרשלאָסן ביזן היינטיקן טאָג - סוואַקסט דאָרט נישט קיין גרעזל. לעבן דער „מאמע“ זיצט דער מאָגערער און שטייפלעכער גאַלסוואַרטי, וואָס רעדט בלויז איין שפּראַך, ענגליש, און נעמט זיך דערמיט איבער. נאָך אים - דער צעוואַקסענער און באַוואַקסענער דויבלער, וואָס האָט פאַרטיקן פאַטאָס אויף אַ גאַנצן מעת-לעת. מיט זיין דריי-פונטיקער באַרד זעט דויבלער אים אי ווי אַ רעמבראַנדט-רב, אי ווי אַ געצנדיגערשער גאָט. לינקס - בענדזשאַמין קרעמיע, וואָס האָט בירושה קולטור-טרענערין און שתדלנות, ער, קרעמיע, מיטן סאַלע-בערדל, איז דער פען-קלוב, ריכטיקער - דעס פען-קלובס געוויסן. נאָך אים, דער האַלענדישער נאַציאָנאַלער דיכטער בוסענס, וואָס קיינער האָט נישט געהערט פון אים און אים געלייענט - אורדאי נישט.

דער האַלענדישער פרעמיער, בירנברוק, עפנט דעם קאַנגרעס. נאָך אים רעדט דער נאַציאָנאַלער דיכטער בוסענס, דערנאָך - גאַלסוואַרטי. גאַלסוואַרטיס ווערטער: „אויב גאָט האָט באַשאַפן די וועלט, האָבן מענטשן באַשאַפן האַלאַנד“ - זיינען מער ווייניקער דער אינהאַלט פון אַלע דריי רעדערס. די זיצונגען ווערן אַריינגעכאַפט - איינס צוויי, ווי חסידים אַ מוסף. אַלץ איז צוגעגרייט - די רעזאָ-לוציעס, אפילו די רעבאַטן. ס'רעדל פירן די שטאַרקסטע דריי מלו-כות - ענגלאַנד, פראַנקרייך און דייטשלאַנד. די פאַרהאַנדלונגען געדויערן נישט קיין זעקס שעה. ס'איבעריקע - פאַרוויילונגען, באַ-געגענישן, באַנקעטן און דער עיקר - זויפן אין פרעסן. אַלע ווילן שלום, אַלע זיינען קעגן מלחמה, און אין נאָמען פון שלום ציטערן די טשעכן, האַבן מורא, אז אויף דעם שטיק דייטש-לאַנד, וואָס זיי האַבן צוגעקראָגן נאָך דער מלחמה, זאָלן די דייטשן נישט גרינדן קיין פען-צענטער. די „געשלאָגענע“ דייטשן פירן מלחמה

מיט די אייגענע ברידער, מיט דער האמבורגער גרופע, וואָס שרייבט אין אַ נידער-דייטשן דיאלעקט (האַנס בלאַנק, מאַקס מוזמען). די בעלגער שטימען נישט מיט די פלעמער; סקאַטלענדער — מיט די ענגלענדער. מען שטייט אונטער די פענער, אונטער די הערפן און די אַפעטיטן ווערן צערייצט, פאַרשאַרפט.

כמעט יעדעס יאָר גייען אָן דעבאַטן אויפן קאָנגרעס וועגן פען-צענטרען. מעג מען האָבן צוויי צענטרען אין איין קרוינשטאַט, צי נישט? היי-יאָר איז ווידער די פראַגע אויפן מיט, נאָר אַנדערש געשלייערט. ענגלאַנד, דייטשלאַנד, פראַנקרייך, זיינען איבער נאַכט געוואָרן קאַלעקטיוויסמן. מען דאַרף זיך נישט רעכענען מיט ליטעראַטורן, נאָר מיט קאַלעקטיוון, מיט קאַמפאַקטע מאַסן. אַ פען-קלוב פון אַ פּאַלק, וואָס האָט ביז צוואַנציק מיליאָן מענטשן, וועט האָבן איין שטימ, ביז פערציק מיליאָן — צוויי שטימען. מער ווי פערציק מיליאָן — דריי שטימען. מער אַבער ווי דריי שטימען קאָן קיין פּאַלק נישט קריגן.

שרייט אַ דעלעגאַט:

— וועט דאָך אויסקומען, אַז בינע וועט האָבן דריי שטי-
מען און די נאָרוועגער מיט אַ פּראָצע, וואָס קאָן זיך נישט בלויז פאַר-
גלייכן מיט דער דייטשער, נאָר אויך מיט דער פראַנצויזישער, מיט
דער ענגלישער, — נאָרוועגיע וועט האָבן איין שטימ.

דער דייטערזאַל געשווילט פון קולות, פון שפראַכן. איינער פאַרשטייט נישט דעם אַנדערן. לעבן מיר זיצט דער סקאַטלענדער גרויז. ער איז איינשטימיק מיט מיר, פאַרויכערט מיך, אַז ער נעמט אַ וואָרט, אַז ער גייט אויפרייסן די פאַרזאַמלונג, וועט זיי וואָגן, די ענגלענדער, די פראַנצויזן, אַז מיר, קינסטלער, זיינען נישט געקומען קיין האַאָג מאַכן פּאַליטיק... אין קעגנטייל, מיר פאַרדאַמען יעדע פּאַליטיק... סיקומט צו דער פען-סעקרעטאַר, הערמאַן אולד, רעדט מיטן סקאַט-לענדער. סידעלפּט נישט. דער סקאַטלענדער בעט אַ וואָרט. גאַלס-וואַרט אַליין קומט אונטער, חימט דעם סקאַטלענדער עפעס איין. גרויז בייט זיין שטעלונג, איז שוין פאַר די קאַמפאַקטע מאַסן. מען שטימט די רעזאָלוציע. זי גייט דורך מיט אַ מערהייט פון פינף.

מיין כינעזער קאלענע - צע הסיונג קאָ - פארלירט זיך
 ער מיט זיין מאַנערן באַגאַדש, אינגאַנצן איין דין ביכעלע לידער וועגן
 די פיר צייטן פון יאָר, האָט דריי שטימען און קנט האַמסון -
 איינע. דער כינעזער אינס פראַק טיילט זיין ביכעלע מיט אַן אויפ-
 שריפט, דרייט זיך צווישן דאַמען און דערציילט יעדן איינעם, אַז
 ער גלויבט נישט אין גאַט, גלויבט נישט אין יענער וועלט, גלויבט
 נישט אין קיין נשמה. מיט איר הויבט זיך אָן, מיט איר ענדיקט
 זיך. אים איז גוט - ער איז רייך - דער פאַטער זיינער האָט
 אים איבערגעלאָזט ריזיקע שטיקער לאַנד, שרייבט ער לידער וועגן
 די פיר צייטן פון יאָר.

וואָס האָט מען נאָך אָנגענומען אויפן עלפטן פען-קאָנגרעס?

- 1) די שטענדיקע רעזאָלוציע קעגן מלחמה.
- 2) אַ רעזאָלוציע איבערצוזעצן די בעסטע ווערק פון קלע-
 נערע ליטעראַטורן אין ענגליש, פראַנצויזיש און דייטש.
 גוטע, פרומע וונטשן, וואָס וועלן קיינמאָל נישט צושטאַנד
 קומען.

און ווייטער?

דער עלפטער פען-קאָנגרעס, ווי אַלע פריערדיקע קאָנגרעסן,
 זיינען נאָך צום וואָרט, צום אויסדרוק נישט געקומען, ווייל ס'אמתע
 וואָרט, ס'קונסטלערישע, איז נאָך אויף די קאָנגרעסן אַ ביי-ואַך.
 דער עיקר זיינען געהיימע פּעדעס, וואָס האָבן מער צו טאָן מיט פאַ-
 ליטיק, ווי מיט ליטעראַטור. מעדעס, וואָס קיין קינסטלער דאַרף
 זיי נישט און ביי קיינעם הויבט זיך נישט די האַנט איבערצורייסן דעם
 פלאַנטער.

ס'איז דאָ אַ לייפציגער מאַרק, אַ לויזששער יאָריד. ס'איז
 אויך דאָ אַ יאַרמאַרק, וווּ שרייבער פון דער נאַנצער וועלט קומען
 זיך צונויף. מען פאַקענט זיך, מען רעדט זיך דורך, מען שרעפט
 זיך אויך מיט איבערזעצער, מיט אַרויסגעפער. מען דערמאַנט קליינע,
 גאָר קליינע ליטעראַטורן. דאָס איינציקע פּאָזיטיווע אין די קאָנגרעסן.
 און ווי לאַנג די קרעמיעס (אַלע ליטעראַטורן האָבן קרעמיעס)
 וועלן ויצן אין פרעזידיום, וועלן געבן דעם טאָן, ווען וואַסערמאַן,

דוואמעל, אש, צאפעק, קאדען-באנדראוסקי, יאדאן באיער, די די-
יאריקע דעלעגאטן, וועלן בלייבן שמומע צוקוקער, וועט דער פען-
קאנגרעס בלייבן א יארמארק פאר ליטעראטור, נישט מער.
לאנג, לאנג צייט איבערצונעמען די לייצעס.

האג, 25 יוני, 1931

אין אמסטערדאם

I

פון די הונדערט-און-צוואנציק טויזנט האלענדישע יידן, האָט אמסטערדאם איבער זיבעציק טויזנט. איר באַגעגנט זיי ביי דער פּאַן, וווּ זיי לאָדענען סחורה, שלעפּן געפּעק. איר באַגעגנט זיי אין גאַס, וווּ זיי שטופּן און שלעפּן גייענדיקע „געשעפּטן“. די געשעפּטן זיינען צעלייגט אויף שטופּ-וועגעלעך. איר זעט זיי ביי דער פּרד-ליאַנטן-בירושע, וווּ מען דרייט זיך גאַנצע טעג און מען זוכט אַר-בעט. און אַפילו אויף די קאַנאַלן, וואָס שניידן די שטאָט אין גאַסן, און איבער די וואַסער-גאַסן ציען זיך שלעפּ-שיפּן, — אַפילו דאָרט באַגעגנט איר יידן.

אויף אַ פּאַראַנקערטער שלעפּ-שיפּ זיצן מענער, פרויען, קינדער. צווישן זיי אַ געוויקסיקער הונט פון דער וואַלף-פּאַראַדע. איינער שפּילט אויף אַ האַרמאָניקע און דאָס קליינע וואַרע טאַנצט. העמ-דער, נאַטקעס, גאָר פּרייטע לייזונגען הויזן, געפלימטע קליידער — אַלץ איז צעהאַנגען אַרום דעם זעגלבוים, טריקנט זיך. צווישן דעם ביסל אַרעמקייט ווינטלט זיך אַן ארבע-כנפות. און אז איך צערייד זיך מיט איינעם פון די שיפּער, זאָגט ער מיר האַלב אין האַלענדיש און האַלב אין יידיש: „כּיבּין אַ „יאַדע“, טראָג אַן אַרבע-כּנפות“.

פון ארבע-כנפות איז געוואָרן אַרבע-כּנפות. און אז איך פּרעג אים אויף דער פּאַרטוגעזישער קהילה, נעמט ער אַרום פון מויל די הילצערנע שפּיקע און צעלאַכט זיך:

— די משוגע פּאַרטוגעזער? ביים וואַטל-פּליין האָבן זיי די אַלטע שול. זיי ווערן אַלץ ווייניקער אין „מקום“ (אין אמסטערדאם) און מער אין די משוגעים-הייזער.

— פארוואס?

— ווייל די משוגע-פארטוגעזער האָבן חתונה בלויז צווישן זיך. די קהילה זייערע גיט ביז צוויי טויזנט גולדן נדן אן אַרעם פאַר-טוגעזיש מיידל, אויב זי האָט חתונה מיט אַ פאַרטוגעזער. מיין שנור, אַ פאַרטוגעזערין (האַט דער שיפער געוויזן אויף אַן אָפגעברענט מיידל, וואָס האָט געוויגן אַ קינד) האָט קיין „סענט“ נישט באַקומען פון קהל, ווייל זי האָט גענומען מיין זון, און אישכּנוי. גייען זיי אין שאול-תּחתיה, די משוגע-פאַרטוגעזער!

רעכטס פון וואַטערלו-פּלאַץ—דער פאַרטוגעזישער בית-הפּנסת, געפויט אין ראַמאנעסק סטיל, די פיבליאַטעק, וווּ אינמיטן מאָג האָבן איך דאָרט קיינעם נישט פּאָגענט אַחוץ דעם פיבליאַטעקאַר, וואָס נעמט זיך איבער מיט זיין שבת-צב-קאַלעקציע. דאָרט זיינען איך דער מעמלאַך און אַ שול פאַר פאַרטוגעזישע קינדער.

לינקס פון דעם וואַטערלו-פּלאַץ — די קאַטוילישע „משה“ און אהרן קירך, וואָס איז שוין אַ צייט געשלאָסן; נישטאַ מער אין דער געגנט קיין קאַטוילישע מתפללים, אָרער ווי די האַלענדישע יידן רופן זיי — „אמונה תּפל“.

און דער וואַטערלו-פּלאַץ, גרויס ווי יונגאַן סקווער, איז גע-פּאַקט מיט יידן. שטעלן, געלענדערס, וועגעלעך — אומעטום פאַר-קויפן יידן עטנוואַרג, קליידער, מעבל, פלערהיי מכשירים. מען לאָזט נישט דורך קיין קונה. מען שרייט, מען שווערט, מען שילט, און דאָס דוקא אין יידיש. דער מאַרק געשווילט פון ריחות, קולות און שווייטיק ליב.

איך שטעל זיך אָפּ ביי אַ וועגעלע אייער. דער סוחר, אַ קנאַ-כיקער, אַ פאַרשוואַרצמער, ויצט איבערן וועגעלע און דרעמלט. די געבלעכע האָר אויף דער גאַמבע און ליפּן, וואָס ער האָט שוין לאַנג נישט גענאָלט, שטייען ווי פאַרושאַווערמע שטיקלעך דראָט און פּאַסן נישט צום שוואַרצן פנים. ער דערשמעקט אַ קונה אין צעווינט זיך:

— נאָן איי? אַ ווייכס? אַ האַרטס?

— כּיפּין נישט הוננעריק.

- איך בין אָבער הונגעריק - רופט זיך אָן אַ זקנה, וואָס
 שטייט אין שכנות איבער אַ וועגעלע פּאַמעראַנצן.
 - טאָ נעמט, נעמט, גרויסמוטערקען, אויף מיין חשבון.
 זי כאַפּט אַ האַרט איי, שוילט עס פלינק אָפּ, און איר שוואַרץ
 לענגלעך פנים, ווי ביי אַן אלטער ציגיינעריין, ווערט אויפגערוימטער.
 - נעמט נאָך אַן איי - בעט איך זיך ביי איר.
 זי נעמט, ווערט אויפגעלייגט, און סרעכטע אויג קוקט מיט אַ
 בלישטשט אויפן אַרומיקן עולם.
 - ווי הייסט איר, גרויסמוטערקען?
 - פרומע - שטאַפּט זיך די זקנה מיטן געלכל - פרומע באַס-
 ניאָק.

- און יידיש, צי „יאַדיש“, קאָנט איר ריידן?
 - כוידוד דאָך „יאַדיש“ - שמיכלט די אַלטימטשקע - כ״ג
 יעדן שבת אין שול אַריין „אַרען“ (דאוונען). אַמאָל האָבן אַלע
 גערעדט „יאַדיש“. כּיבין שוין, אָן אַ פּאַנעמעניש, ניין-און-זיבעציק
 יאָר אַלס, און ווען נישט דאָס אומגליק (ווייזט זי אויפן לינקן ארױג) -
 געהאַקט האַלץ, איז מיר אַ שטוקען אַריין און כּיהאַב סױוג פטור
 געוואָרן...

- און קינדער האָט איר?
 - געהאַט ניין - האָט זי אָפּגעזיפּצט - און געבליבן איז
 איין ילד... ער האָט געמסחרט מיט בריליאַנטן, איז געווען רייך...
 האָט פּאַשעפּטיקט פּערציק און פּופּציק „קנעכט“ (אַרבעטער)...
 נאָכן קרויג, ווען דער מסחר מיט בריליאַנטן האָט זיך אָפּגעשטעלט,
 זאָג איך צו אים: די געשעפטן זיינען „מכולה“ (שלעכט)? שנייד
 אַ קריעה און פטור! האָט ער מיך נישט געפּאַלגט, נישט געפּאַלגט
 די מוטער זיינע, און איז געלאָפּן נאָכן אשמדאי! איצט איז ער
 „געשחטן“ (אַרעס) ווי איר, שטייט מיט אַ וועגעלע קעגן, אַ קרענק
 און ווייטאַג צו מיר...
 נישט ווייט פון פרומע באַסניאַק זאַמלט זיך אָן אַן עולם. קעפּ
 איבער קעפּ.

- וואָס איז דאָרט? - פרעג איך מיין באַגלייטער.
 - פּראַפּעסאָר קאָקאָראָרוס האָט אַ ניי ליד, אַ נייע דרשה -

שמיכל'ס די אלטע פרומע - ער דרשנט, ער דרשנט, נארט אריין
דעם עולם און זיי קויפן מציאות ביי דעם שקרים-זאגער...

- פארזאגט רופט איר אים פראפעסאר?

- דאס האט אים די קיניגין ווילהעלמינע א נאמען געמאן -
נעמט זיך די זקנה איבער מיטן טיטל - אליין געקומען אין „מקום“
אריין קוקן ווי קאקאדארוס דרשנט...

איך בין אונטערגעגאנגען.

קאקאדארוס, א געוויקסיקער, מיט א רושן קארק, גאלדענע רינג-
גען אויף די פלישיקע פינגער, שטייט איבער א פלאכטע מעסער-
גאפל. ער דערציילט א מעשה, בראקט אריין א ווערטל, א הלצה, א
גראם. עולם לאכט, קוועלט אן, און דער פראפעסאר טרייבט מסהר
רעכטס און לינקס.

מיין באגלייטער שטעלט מיך פאר:

- באקענט איך, פראפעסאר, מיט א יידישן דעלעגאט צום
פען-קאנגרעס, וואס קומט פאר אין אונדזער אמסטערדאם.

דער פראפעסאר לאזט שטיין די קונים. די שווארצע אויגן, די
גאלדענע ציין - אליין בלישטשעט ביי אים. ער צערעדט זיך, און
גלייך מיט הארץ:

- זאגטוילן, נאדראון - כהאב זיי אלע געקענט. כקען אויך
וואסערמאנען, צווייגן, שלום אשן... פון דער גאנצער וועלט קומט
מען א קוק טאן אויף אינדזער אמסטערדאמער געמא... און ניט
נאר יהודים, ס'קומען קריסטן, א טאמאס טאן, א ראלאן, אפילו דער
קאמוניסט נעקסונ. איר, אבער, קינסמלער, האט געדארפט פראמעס-
טירן אויף זייער קאנגרעס, וואס האלאנד רייסט ביסלעכווייז אראפ
די יידישע געמא, אזא אלטע געמא, די שענסטע געמא אין דער וועלט...
ס'איז שוין באלד גארנישט געבליבן אויף וואס א קוק צו טאן... זיי
„סנאיעס“ (גויים), מיינען, אז איראפע לויפט קיין אמסטערדאם
אנצוקוקן דעם פוטער-מסחר, דעם קעז-מסחר! פארשווארצעט נאך א
ניס, פארשאפטע מוחות! זיי וועלן ארונטעררייסן די אלטע יידישע
הייערכער, מאכן פון די שמאלע געסלעך ברייטע „שטראסן“, אויס
יידישע געמא - וועט קיין הונט נישט אריינשמעקן קיין אמסטער-
דאס...

דער פראפעסאָר גייט מיטן זעלבן פאָטאָס אַריבער צום מסדר.
ער רעדט מיט האַרץ, אַרבעט מיט די הענט און שיט סגעלט אין די
הייזן-קעשענעם.

איבער די שטופ-וועגעלעך, פון אלע דריי זייטן וואָטערלו-פלאַץ
הייבן זיך געלענדערס צונויפגעקלאַפט פון ברעטער. ס'איז ערב די
שמאַט-וואַלן. אלע פארטייען - די פירגערלעכע, די סאַציאַליסטישע,
די קאָמוניסטישע - האָבן דאָ רעדנער, ווילן קריגן די שטימען פון
די יידישע פערלער.

מיין באַגלייטער זאָגט מיר:

- דער האַלענדישער ייד, דער אַרעמער, איז פאַרגרעכט, צו-
ריקגעשטאנען... ער אַרבעט אָבער שווער, פאַרדינט מיט די צען
פינגער דאָס שטיקל בחיט, און א סך פון זיי וועלן דער
פירגערלעכער פאַרטיי קיין איין שטימע נישט געבן. די עלטערע וועלן
שטימען פאַר א סאַציאַליסט, די יינגערע - פאַר א קאָמוניסט.
כישנייד הוזך דעם מאַרק. כגוי פאַרביי די פאַרטוגעזישע קינ-
דער-שול. די פענסטער פון דער שול זיינען אָפן, אויף די בענק
זיצן קינדער - יינגלעך, מיידלעך, - פון זעקס ביז צען, צוועלף יאָר.
די לערערין, א דינע, מיט א גרויען קאָפּ האַר, וואָס פאַסט נישט
צום יונגן פנים, שטייט אויף דער קאַטעדראַ. זי קלאַפט לייכט א
האַנט אין א האַנט און זאָגט מיט א ניגון:

- די קינדערקיער האָבן איר בעסט געמאַן,
- די קינדערקיער קענען נאָך האַלן גיין!
- די קינדערקיער פון פערייראַ;
- די קינדערקיער פון סעקווייראַ;
- די קינדערקיער פון דע ראָבס;
- די קינדערקיער פון דע קאַסטראַ;
- די קינדערקיער פון דע מענדעס;
- די קינדערקיער פון עספינאַזאַ!

צו פיר קינדער, צו פינף, צו זעקס, שאַרן זיך אַרזיס מיט
זייערע ביכער די פערייראַס, די סעקווייראַס, די עספינאַזאַס - פאַ-
קאַנטע געמען, וואָס אי זיי וואַרעמען, אי זיי יאָגן אַן א אומעט.

כיקוק אויפן וואַטערלוי-מאַרק, ווי יידן, שטומע, פאַרזושכטע,
אַין אַ לשון, מדייבן מסחר. זייער „ידיש לשון“ ליגט אין דער
פאַרזושכטער ביבליאָטעק — דער איינציקער, האָט מען מיר גע-
זאָגט, עקזעמפּליאַר פון דעם יידישן בלאַט, וואָס איז אַרויס צוויי מאל
אַ וואָך — „דאָס דינסטאָגשע און פרייטאָגשע קוראַנט“.

און איבער דער פאַרלאָזענער קאַטוילישער קינד הייבן זיך
משה און אהרן, געהאַקט פון מירמלשטיין, קוקן אויפן אַלטן אַמ-
כטערדאַמער רבס זון, אויף דוד וויינקאַפּ, דעם פירער פון די קאַ-
מוניסטן, ווי ער רייסט זיך פונם הילצערנעם געלענדער, שטייט
איבער די פאַרזושכטע פּעדלער מיט נייע לוחות.

יוני 28, 1931

אין אמסטערדאם

II

ענגע, טוכלע געסלעך. שמאלע היזער, איינשמאקיקע, צוויי-
שמאקיקע. דער אריינגאנג אין די היזער אזוי שמאל, אז די טרעפ,
וואס פירן פון איין שמאק צום צווייטן, האבן זיך ניש געקאנט אויס-
שמעלן. מען האט זיי אריינגעקוועטשט, כמעט ווערטיקאל. בלויז די
טרעט-ברעטלעך געשמעלט אין דער קרום, מען זאל זיך ווי עס
איז קאנען הייבן איבער די גארנס. א ניש-געניטער פיס מוז זיך פעסט
האלטן פאר דער פארענמיש, אנדערש האלט ער אין איין צוריקפאלן.
די געסלעך זיינען אן איבערבלייב פון דער אמאליקער געטא,
וואס האלט אין איין פארשווינדן.

צווישן די היזער - א פייניקער שפייכלער. די מויערן -
ברייט אויפגעפראלט. עלטערע יידן, אין היזן און אין ליבלעך,
אויסגעשמירטע, עפענען „וויינטוכעס“ שמאטעס. זיי קלייבן אפ רעק,
היזן, וועסטן, און דער ליכטיקער נאכמוטאג. איז דא, ארום שפייכ-
לער, א פארשטויבטער, א פארחושכטער, ניש אפצואטעמען.
איך קוק זיך איין אין די „וויינטוכעס“ אלטווארג. באקאנטע
שמעמפלען - דיטרויט, מישינגען.

- מסחרט איר שוין לאנג מיט אמעריקע? - פרעג איך
דעם באלעבאס, וואס שטייט מיט א ציגאר אין מויל און קאמאנדע-
וועט.

ער פאטראכט מיך, צי איך בין טאקע אן אמעריקאנער, צע-
רעדט זיך מיט מיין פאנגלישער אויף האלענדיש, און גיט מיר א
ידישן „שלום-עליכם“:

- פון נאך דעם קריג אן טרייב איך מסחר מיט אמעריקע...

דאָס אַלטוואָרג רייניקט מען, מ'וואַשט, מ'פאַרריכט אים... מענטשן זיינען פון דעם מסחר ריך נעוואָרן, האָבן גרויסע געשעפטן אין דאָ-טערדאָס... און אין אַמעריקע איז אויך נישט פריילעך, אַ קרויז, האָ? - וואָרט נישט דער סוחר אויף מיין תשובה, און ס'איז קענטניק, אַז עס טוט אים הנאה, וואָס נישט בלויז איראָפּע, נאָר אויך אַמעריקע מאַטערט זיך.

די אַרבעטער, באַיאָרנטע, אין די פּערציקער, אין די פּופ-ציקער, טייל געגאַלטע, טייל מיט שטיקלעך פּאַרד, ווי ביי „אַנקל סעמען“, הערן אויף איינציקווייז צו אַרבעטן, לייגן אַן אויער. דער באַלעפּאַס ציט דעם ציגאַר און רעדט:

— אונזערע ליישע היין-קעפּ, די פאַרשטאַפטע מוחות, האָבן פאַרגעסן, אַז עס איז אויס מלחמה, אַז די וועלט מוז סוף-כל-סוף קומען צו זיך. די האַלענדער האָבן געמיינט, אַז זיי וועלן דאַרפן שטענדיק שפּייזן איראָפּע. האָט די רעגירונג אַריינגעלייגט הונדערטער מיליאָנען, גענומען אויסטריקענען אַ שטיק ים, מען זאָל קאַנען אַקערן און זייען. וווּ אַ האַלענדער האָט אַפּגעשפּאַרט אַ ביסל געלט, האָט ער עס אונטערגעמוקט אין דער „מקודה“. און אַצינד זיינען אַלע קלוג, אַלע שרייען, אַז מען האָט עס נישט געדאַרפט, אַז די פּראָדוקטן, וואָס האַלאַנד ליזערט, האָט איראָפּע אויך אויסגעהערט צו קויפּן. זי, איראָפּע, האָט שוין אייגענע... דערפּון נעמט זיך דער קרויז אין אַלגנד. אַז ס'איז היינט אין דער גאַנצער וועלט שלעכט... אַ קליי-ניקייט, צען מיליאָן אַרבעטסלאָזע אין אַמעריקע... מיט אַ יאָר און אַ האַלב צוריק האָבן איר דאָ, ביים אַלטוואָרג, געהאַט שטיין דרייסיק און פּערציק „קנעכט“ (אַרבעטער). און היינט איז קיים דאָ אַרבעט פאַר אַכט פאַרשוין. נו, פרנסה-געבערס! - הייבט דער באַלעפּאַס די הענט אויף די „קנעכט“, וואָס הערן זיך אַיין.

די פאַרהושכטע פּנימער שפּייכלען, טרייסמן זיך מיט חלשות, וואָס אין אַמעריקע איז אַ קרויז. מ'גראַבט זיך אינם אַלטוואָרג, ווי קאַטן. שטויב הייבט זיך, קרעלט אין האַלדז, אין נאָו.

נישט ווייט פּונם שפּייכלער שעכט מען עופות. פאַראַכמעדמע זייגען אין בלויזע קעפּ קומען אַן מיט שטופּ-וועגעלעך. די לופט איז פול מיט פּעדערן. עס מראַגט זיך אַ שווערער גערוך, וואָס

שמעקט מיט שלאכט-היזער, מיט שול און-מקוה געסל. הענער קרייען מיט רוגז. צוויי שוחטים, אין וויסע כאלאסן, די חלפים אין די מילער, שטייען איבער דער עבודה, — שניידן העלדער און ווארפן די געשאכטענע עופות אין פעסער אריין.
איך צערייד זיך מיט אַ קצב-יונג. מיר פארשטייען זיך ניט. עס מישט זיך אריין מיין באגלייטער און דער יונג צעשרייט זיך: — זרח! זרח!

עס קומט ארום אן עלטערער עופות-פליקער. בלוט אויף די הענט, בלוט אויפן פנים און אינם בלוט שטעקן פעדערן. זיי ווארפן זיך איבער אויף האַלענדיש. דער עופות-פליקער לייגט מיט ביטול ארויף די האנט אויפן יונגס קאפ און זאגט צו מיר: — אַ פּינסטערע גזירה אויף אים! קען קיין „אַדיש“ ריידן, דער „שאַלעך“ (יונגער שייגען), דער שמד-קאפ! — וויפיל צאלט מען אײך פאַר אַפּפליקן אַן עוף? — פרעג איך אים.

— ווי איינער — פינף סענט, צען סענט, און די פעדערן זיינען חצי — חצי: האַלב מיר, האַלב די שוחטים.
עס איז אַגעבאָרן אַ וואָגן עופות. די הענער האָבן דער-שמעקט בלוט, זיך צעקרייט מיט אַזאַ בייזער, אַז עס איז ניט געבליבן מיט וואָס צו עטעמען. עס איז געוואָרן אַ געלויף. וויפיל זיינען עס זיינען געשטאנען אַרום — אַלע האָבן געטראָגן שטייגן עופות אין שלאַכטהויז אַריין.

מיין באַגלייטער, אַ יידיש-האַלענדישער שרייבער, וויזט מיר אויף דער „מקוה כשרה“, וואָס שטייט הינטערן שלאַכטהויז, קעגן-איבער דער אשכנזישער שול. ער רעדט מיט ווייטאָג:

— דאָ האָט זיך גאַרניט געביטן — ווי מיט דריי הונדערט יאָר צוריק, ווי אין די צייטן פון אַקאָסטען. דער האַלענדישער ייד האָט אָנגעוואָרן דאָס לשון, דעם פּרצוף. איז געבליבן אַ טרוקענער בייך. ניטאָ קיין יידיש-האַלענדישע משפּחה זי וואָל ניט האָבן קיין משומדים. און דאָס אַרט שוין קיינעם ניט. געבליבן איז דאָס שול-געסל, די מקוה, און דער אַמאָליקער עיפוש, — קריגן זיי די גזירה!

די טרעפלעך זיינען באזעצט מיט ווייבער, מיט קינדער. מען
ווארט אויף די מענער, וואָס דאַרפן קומען פון „מקום“, און דער-
ווייל טרייבט מען געשמאַק רכילות.

מיין באַגלייטער קען מען דאָ, מען באַגריסט אים, מגיב אים
אַפּ כבוד, און איינע רוימט אײַן דער צווייטער, אז מען הערט איבער
דער גאָס:

— סאיז דאָך פאַן פראַג, דער „יאָדישער“ שרייבער.
מיר בלייבן שטיין בײַ אַ טרעפל, וווּ עס זיצן ווייבער מיט קינדער
אין אַ קרענצל. מיין באַגלייטער צערעדט זיך מיט זײ. אַן עלטערע
פרעגט אויף מיר:

— אַך (אויך) אַ „יאָדע“?

אַ יידענע, צוגעברוינט ווי אַ מערנצימעס, צעלאַכט זיך:

— אַ יאָדע, אַ יאָדע — — — מיר זיינען אַלע יהודים. דער
קוגל ליגט אונדז אַלעמען אויף די נעז.

— ווי הויסט איר? — פרעג איך בײַ די ווייבער.

— ווי מיר הויסט? — רופט זיך אַן אַ גרויע יידענע, — איך
שיינדל, זי — גיטל, זי — רחל, און די, — האָט זי געוויזן אויף
אַ יידענע, באַלייבט ווי אַ האַלענדישע קו, — זי הויסט בלומע... אָבער
וואָס האָב איך דערפון, וואָס איך „יאָדיש“ רעדט?

— וואָס ווילט איר האָבן?

זי האָט גלייך ניט געענטפערט, בלויז די אויגן און די מויל-
ווינקלען האָבן געבעטלט.

— די רויטע פאַרד קומט! — האָט איינע אַ זאָג געשאָן.

— פרוך קומט!

אַ פאַרשוין, מיט אַ רויטער פאַרד אין מיט אַ מינע און מיט
אַ גאַנג, ווי דאָס געסל וואַלט געווען זיינס, איז אונטערגעקומען:

— מען האָט דאָ נאָר-וואָס דערמאָנט מיין כשרן נאָמען, —
האָט ער זיך באַגריסט מיטן האַלענדישן שרייבער, — וווּ אַ ברכה
פון איך, ווייל פרוך איז מיין נאָמען. און איר, אַן אַמעריקאַנער,
אַ יהודי — שלום-עליכם! סױעט זײַן אַ ברכה צו מאַכן?

— רויטע פאַרד!

— ביסט אזוי אויך באַיינט! (שיפור).

— מער מצווה די קינדער שאַקאַלאַד קויפן!
— מער מצווה מיר צו געבן אויף ציין, — האָט די גרויע
יידענע אָן עפן געטאָן אַ מויל אָן ציין, ווי אָן איינגעפאלענער קבר, —
כקען האַרעלע, קיין פּיצעקן פּרויט ניט עסן!
— שיינדל, — האָבן זי די ווייפּער אַ שלעפּ געטאָן, — שאַנד
און שפּאַט!

— שאַקאַלאַד! — האָט זיך אַ יונגל צעשרעקן מיט אַ גע-
מאַכטן געוויין.

— שאַקאַלאַד! — האָט אים אַ מיידל אַרויסגעהאַלפּן.
— כּוועל דיך „אַטעלעמיסע“ (עד למיתה) שלאָגן! — האָט
אַ מוטער אַ כאַפּ געטאָן דאָס יונגל, — ווי דאָס שרייט, אַ „קר-
מעלע“ (אַ שטיקלעך) מכה אין זיין קעל! שוויגסט, אַז נישט
רוף איך אַ „שמירת“ (אַ פּאַליציאַנט)!
אַ זקנה פון זעלבן הויז איז שוין געשטאַנען מיט אַ קער-

בעלע שאַקאַלאַד, געוואַרט אויף פּדיון.

— קריגסט, יונגעלע, שאַקאַלאַד, און דו אויך, מיידעלע, —
דאָב איך אַ נעם געטאָן די קינדער צו זיך, — וויפּיל ווילט איר?
צו צוויי שטיקלעך? איר קריגט צו דריי, אויב איר זיגט מיר אַ
לידעלע אין „יאַדיש“!

— אין יאַדיש? — ציט סמיידעלע די שמאַלע אַקסלען, אַז
זי קען ניט, — אין האַלענדיש קען איך!

— ניין, אין „יאַדיש“.
— פּערל, — לויכט ביי אַ מוטער יאָיף ס'פּנים, — דאָס

לידעקן, וואָס דו זיגסט נאָכן „המפּיל“.
די ווייפּער שטעלן אַזעק בערלען אויפן טרעפּל. עד בייגט
ס'קעפל רעכטס, לינקס, שעמט זיך און זאָגט מיט אַ ניגון פּון
בענטשן:

„אין גאָס נאַמען לייג איך זיך נידער,
מיט אַל מיין געזונט און גלידער,
האָף איך, גאָט, אויפצושטיין,
און ווידער זאָגן — אמן סלה,
אַ גוטע נאַכט אלע מאַל.“

סוגעל הילכט פון אפלאדיסמענטן. וויבער, קינדער, אלע קייען
 שאקאלאד, אלע לאכן. ס'קליינזארג לויפט אונדז נאך...
 עם ווערט זונקל, עם ווערט קיל - דער קילער, האלענ-
 רישער זומער. מיר גייען פארביי א שוסטער, - חוד עספינאזע, א
 דענטיסט - עספינאזע. אָט איז דאָס רעמבראַנדט-הויז. וואָס האָט
 רעמבראַנדטן געטריבן צו פארלאָזן זיין פאלאץ און צו באַזעצן זיך
 אין דער יידישער געמאַ? מיין באַגלייטער רעדט שטיל:
 - עם ווערט טרויעריק, אַז מען מוז סגאַנצע לעבן שרייבן
 פאַר אַ היינפֿעלע מענטשן, וואָס וווינען אין די געפלעך, זיצן אויף
 די טרעפלעך, וואָס וועלן מאַרגן, איבערמאַרגן פאַרשווינדן. און אַז
 מיר שרייבן שוין האַלענדיש, איז וואָס? און אַז יידן דינען שוין
 אין דער פּאַליציי, אויף דער פּאַסט, איז וואָס? מען האָט דאָ דעם
 ייד נישט ליב! אין דעם „ריטערזאַל“, וווּ דער פּען-קלוב איז פאַר-
 געקומען, קומען קיין יידן נישט אַרײַן. איך בין אײך מקנא, אָפּאַ-
 מאַשו, איר האָט צענטרען אין ניו-יאָרק, אין וואַרשע, אין מאַסקווע...
 און וווּ נישט? „יאַדיש“... מיט גלייכע שטימערעכט, ווי האַלענדיש,
 נאַרוועגיש, דייַטש... איר ווייסט, מיין טאַמע האָט נאָך גערעדט
 „יאַדיש“. אַז ער פלעגט זיך קווענקלען, נישט געוואַסט, צי אַ זאך
 וועט זיין גוט, צי שלעכט, האָט ער געזאָגט: „עס קאָן גוט זײַן,
 עס קאָן שלעכט זײַן, עס איז אַ טשאַלנג געזעצט“. וואָס האָט
 ער נאָך געזאָגט? יא, אויף אַ מויד אַן אַרומשלעפּערין, אויף אַ
 שטיקל „טמאה“, האָט ער געזאָגט: „זי איז דאָך אַ כאַנטעסע-פּרינ-
 צעסע“. יא, מיין טאַמע האָט נאָך גערעדט „יאַדיש“, און איר,
 אָפּאַמאַשו, שרייבט „יאַדיש“... גוט, ס'איז מיר היינט גוט. קומט,
 מיר וועלן נעמען צו גלעזער ביר, מיר וועלן טרינקען פאַר אַ וועלט-
 רעוואָלוציע. איר זענט אַ סאַציאַליסט? איך בײַן.
 פון די שמאַלע קאַנאַלן איז אַנגעקומען די נאַכט, אַ קילע, האָט
 זיך געלייגט איבער מענטש און הויז.

” י ד י ש ”

די לעצמע פרוי צו ריידן דעם האַלענדישן יידיש. —
זי איז געשטאַרבן אין 1930.

שמאַלע, דורכזיכטיקע קאנאַלן. קליינע, שטיינערנע הייזער. דעם
כער, רויטע, הענגען מיף איבער די פענסטער. צווישן די קאנאַלן אַ
פירעקינער מארק. אַן אלטער קאטעדראַל הייבט זיך איבער דער
שטאָט. שטיין אויף שטיין, שטיין איבער שטיין, רויע, נישט אַרומגע-
האַקטע — אַ מורעם, וואָס ווערט דינער און דינער, פאַרשפיצט זיך,
דערציילט ווי דער אמאָליקער מענטש האָט געשטורעמט די הימ-
לען. און פון דעם קאטעדראַלס געזימטן קוקן אַראָפּ „כימערעס“ אין
די צענדליקער, אין די הונדערטער. און זייערע אויגן? ביי אַ מענטשן
קאָן מען קיינמאָל נישט זען אזוי פיל פּיין און טרויער.

אין אַ זייטיקער גאַס, וואָס פורט הינטער דער שטאָט — אַ
הויז פון רויטע ציגל. אין דעם הויז צווישן אלמערס ביכער, פאַליצעס
ספרים, דרייט זיך ארום ד״ר וואַן-קאַסטראָ. מיט זיבעציק יאָר צו-
ריק איז וואַן-קאַסטראָ אין דעם הויז געבוירן געוואָרן. צו פינף-און-צוואַנ-
ציק יאָר האָט ער שוין געדאַג געענדיקט דעם אמסטערדאַמער ראַ-
בינער-סעמינאַר. ער איז ענלעך געווען אויף דער מוטער, דער אשכּנזע-
רין, נישט אויפן פאַמער, דעם פאַרמוגעזער. אַ געוויקסיקער. דאָס
פנים ליכטיק. די האָר און דער עיקר דאָס זיידענע בערדל — ליכ-
טיקער. און די אויגן? פלוז, ווי דער הויקער ים מיטאַג-צייט.

דער יונגער מנשה וואַן-קאַסטראָ האָט נישט געטראכט וועגן
רבנות. ער האָט זיך געטראָגן איבער דייטשלאַנד, איבער פראַנקרייך,
איבער ענגלאַנד, איז איבערגעגאַנגען פון פּילאָסאָפּיע אויף פּילאָלאָ-

לאַגע, ער האָט נישט געקאָנט שלום מאַכן מיט די פּאָרגלייך-פּילאָלאָגן, וואָס טיילן שפּראַכן אין „פּאַמיליעס“ און לאָזן בשעת-מעשה אַרויס כינעזיש, ווייל כינעזיש פּאַסט זיך ניט אַרײַן אין קײן אײַן „משפּחה“, וואָס זײ האָבן צוגעטראַכט.

דער יונגער וואַן-קאַסטראַ האָט זיך געפונטעוועט, נישט גע-קאָנט מסכים זײן, אָן אין אַנהײב איז געווען אײַן שפּראַך. ער איז דעמאָלט יונג געווען. ער האָט זיך געקליבן אויפצו-טרייסלען די פּאָרגלייך-פּילאָלאָגע, וואָס האָט פּאַרדײַסן די נאַז, זיך געהאַלטן פאַר אַן אײַנגעפונדעוועטער וויסנשאַפּט, וואָס מען קאָן פון אַרט נישט רירן.

איבער אַ חודש ווי וואַן-קאַסטראַ האָט פּאַרבּראַכט אין קאַרנ-וואַל, ענגלאַנד. וווּ אַ פּאַרוואָרפן דערפיל, וווּ אַ שמעטל ווייט פון אַ באַן, פון אַ טראַקט — וואַן-קאַסטראַ איז דאָרט געווען. ער איז גע-ווען זיכער, אָן מיטן חורבן-ירושלים האָבן די רוימער פּאַרשיקט מחנות יידן אין די קופּער-און צײַן-מינעס, וואָס אין קאַרנוואַל. נישט אומ-זיסט הייסן נאָך איצט אין קאַרנוואַל די אַלטע גיסערייען — ייִדישע הייזער. און אַ שמעטל, אַ גאַנץ שמעטל, הייסט — ייִדישער מאַרק. און אָן די פּאָרגלייך-פּילאָלאָגן האָבן אויסגעפּשטלט פונקט פּאַרקערט, דערציילט, אָן קעלטישע נעמען האָט מען צעדרייט אויף ייִדישע, אויף העברעיִשע, אָן אין קאַרנוואַל באַווייזן זיך ערשט יידן אין צוועלפטן יאָרהונדערט און דאָס אויך וויכערער, נישט קיין מינען-אַרבעטער — איז וואָס? ער, וואַן-קאַסטראַ, האָט געהאַט ראיות, שטאַר-קע ראיות, אָן די טראַנספּאָרטן קופּער און צײַן, וואָס מען האָט גע-שיקט פון קאַרנוואַל קיין רוים, האָבן יידן געגראָבן אין די מינעס, האָבן יידן גערייניקט אין די גיסערייען.

וואַן-קאַסטראַ האָט געקליבן העברעיִשע ווערטער, וואָס די פּאַר-געסענע קאַרנישע שפּראַך האָט אײַנגעזאַפּט אין זיך. און אָן ער איז שוין געווען אויפן שפּור, אָן קאַרניש איז קרוביש מיט סעמי-מישע שפּראַכן, האָט ער מיט אַמאָל פּאַקומען אַ פּריוו פון זײַן פּאַ-טער, און געמוזט איבעררייסן די אַרבעט.

דער פּאַטער, ר' ישראל וואַן-קאַסטראַ, דער לימבורגער רב, האָט צווישן אַנדערס געשריבן:

... מנשה, טייערער זון, קום אהיים. כּיפּיל זיך לעצמנס ניט מיט אלעמען. אייב ס'וועט זיין פון גאָט פּאַשערט, וועלן מיר זיך נאָך געזעגענען, וועל איך נאָך אַ קוק טאָן אויף דיר".

מנשה וואָן-קאַסטראַ איז שוין מער פון לימבורג נישט אַרויס-געפּאַרן. דעם פּאַטערס טויט, זיין צוואה, ער, מנשה, זאָל איבער-נעמען סרפנות, די אלטע מאַמע, די קהילה, וואָס איז צוגעשטאַנען, און דער עיקר - גליקן.

גליקן נעמט זיך ניט איבער, וואָס זי איז שייך, וואָס זי איז פּרילעך אָן אַ פּאַרוואָס. זי נעמט זיך איבער מיט אירע, "יאָדישע" לי-דער, וואָס זי איז די איינציקע אין לימבורג, וואָס רעדט נאָך, "יאָדיש". איר פּאַבע, איר מאַמע, זי, גליקן, זיינען דאָרפישע און אין האַלענדישע דערפער ריידן נאָך יידן, "יאָדיש". דאָס אימפּאַגירט וואָן-קאַסטראַן. דערצו זיינען ביידע יונג, ביידע בלאַנד און אין שטעטל איז שבועות. גרינלעכע שטיקער ליכט קומען אַרײַן דורך די אָפּענע פענסטער, קומען פון די פּלאַנצן, פון די ביימער, פון דעם גראָס, וואָס אין געדיכטן סאָד. אין אַזוינע טעג פענקט מענטש נאָך געוויקסן, גייט אַרײַם נאָך אַ צווייטן מענטש. אין אַזוינע טעג האָבן גליקנס אָפּ-געדעקטע הענט און אַקסל געקילט ווי מירמלשטיין, געקילט ווי גראָס אין שאַטן, ווי פּריש-צעאַקערטע ערד.

דעמאלט איז נאָך דער מאַרק אינגאַנצן געווען באַזוינט מיט יידן, יידישע הייזער - שמאַלע, גאַר שמאַלע, מיט שווינדל-מרעפּ. דאָ האָבן געווינט ריכע סוחרים, וואָס האָבן געשיקט קיין דייטש-לאַנד, אַפילו קיין פּוילן, האַלענדישע קי און פּערד. אַן אלטע קהילה, די לימבורגער. אין פּנקס איז פּאַרשויבן, ווי אין די צייטן פון שבת-צבּי האָבן איבער צוואַנציק משפּחות, כּמעט די גאַנצע קהילה, פּאַרקויפט די הייזער פאַר אַ שיבוש און זיך געלאָזט אין דער וועלט אַרײַן באַגעגענען משיחן. צוויי יאָר שפּעטער זיינען זיי צוריקגעקומען, האָבן געבראַכט מיט זיך צענדליקער נייע משפּחות, וואָס האָבן זיך געראַטעוועט פון כּמעלניצקיס שחיטות.

הינטערן רבס הייז שטייט די שול, הינטער דער שול - דער בית-עולם. די שול איז ענלעך אויף אַ פעסטונג. דער דאָך אַ קיילעכדיקער מיט אַ גאַלערעע האָט אַרום און אַרום לעכער

פאר הארמאמן. די נייע משפחות פון פוילן האָבן געבויט די שול, זיך פארזארגט פאר אן אַנפאל.

פאר די פונף-און-פערציק יאָר האָבן טייל משפחות זיך אי-בערגעקליבן אין גרעסערע שטעט, אנדערע — אויפן בית-עולם. די קהילה איז געוואָרן מאַנער, גאָר מאַנער, קוים געקאָנט אויסהאלטן דעם רב, וואָס איז איצט געגאנגען געבויגן, מיט אַ גרוי, צעווינטלט בערדל.

עס איז געווען אַ שטיק נאָך מיטאָג, ווען דער רב האָט גע-קוקט אין קהלשן פּנקס, נישט געזען, ווי דינע פּאסעס ליכט דויט-לען זיך ארום די פענסטער. דערנאָך האָט ער אַרויסגענומען געבונ-דענע העפטן. דאָס זיינען געווען די נאַטיגן, וואָס ער האָט פּאַרצייכנט אין דייטשלאַנד, אין פּראַנקרייך, אין ענגלאַנד. דעמאָלט איז ער געווען יונג, דעמאָלט האָט ער זיך געקליבן איבערצוקערן אַ וועלט, דעמאָלט האָט גליקן געזונגען אירע, „יאָדישע“ לידער. ער האָט דאָס אַלין געקאָנט אַנטאָפּן מיט די שפיץ פּונגער, ער האָט אַרײַנגע-געאַטעמט שטיקלעך ריחות, וואָס האָבן דערמאָנט שטעט, מענטשן, זאָכן. און איצט? מענטשן און דורות האָבן זיך געקרייצט, אי-בערגעלאָזט נאָך זיך דאָ אַ קנייטש, דאָרט אַ ריח, און נישט גע-וואָרן. עס האָט אים ווי געטאָן. דאָס אייגענע לעבן — צעטרענצלט, צעשטויבט. אַגשטאַט קינדער האָט גליקן איבער-עלאָזט נאָך זיך „יאָדישע“ לידער. אין לימבורג זינגט מען פּלויז אירע ניגונים. די ווערטער פּאַרשטייט קיינער נישט. און די צימערן שרעקן, טרייבן פון זיך.

אויף גיך האָט וואָן-קאָסטראָ עפעס איבערגעשריבן פון אַ העפט, וואָס ער האָט פּאַרצייכנט אין סענט פּאַל, ענגלאַנד. ער האָט גע-שריבן און געלייענט:

„דאָ ליגט באַגראָבן דאָראַטי פענטריט, וואָס איז געשטאָרבן אין 1778, דער לעצטער מענטש, וואָס האָט נאָך גערעדט קאָרניש. מיט איר איז אויך אָפּגעשטאָרבן אינס סענט-פּאַלער ישוב דאָס אַלטע ליטוון פון קאָרנאָל.“

דער רב האָט אַ כאַפּ געטאָן דאָס איבערגעשריבענע שאַפּירד צווישן די שטאַרע פּינגער פון דער רעכטער האַנט, דעם שטעקן —

אין דער לינקער, און איז ארויס פון שמוב. ער איז דורך דעם גע-
דיכטן סאָד, וואָס האָט געשמעקט מיט צייטיקע עפל, מיט רייפּע פאַר-
געס. ביים אַרױסגאַנג פון סאָד, אויפן זאַמדיקן וועג, וואָס פירט צום
בית-עולם, האָט דער גערמנער אויסגעפּרובירט אַ יונגן שימל. דער
פּערד-הענדלער האָט ווילערײַש צוגעקנאַלט מיטן בייטשל און גע-
האַלטן אין איין איבערחורן:

— איין „טוב“ פּערד! גאָר איין „טוב“ פּערד!
— וואָס זאָגסטו, פּיטער הענדריק? — האָט דער רב געפּרעגט
דעם פּערד-הענדלער.

— ס'איז אַ גוט פּערד — האָט דער פּערד-הענדלער זיך פאַר-

גיגט.

— ניין, — האָט דער רב געשמייכלט — האָסטו, דאַכט זיך,
געזאָגט אַ „טוב“ פּערד?

— נו, יאָ, געוויס, הער ראַפּינער — איז דער פּערד-הענדלער
געוואָרן דרייַסטער — מיר, לימבורגער פּערד-הענדלער, רייזן דאָך
„לאַשן קאָדיש“.

— וואָס? — האָט דער רב צוגעלייגט אַ האַנט צום אויער.

— וואָס ווּנדערט איר זיך, הער ראַפּינער, — האָט דער פּערד-
הענדלער גענומען אויסרעכענען אַ צעמל העברעישע ווערטער —
מיר האָבן גענומען פון יידן דעם קי-און פּערד-מסחר, האָבן מיר אויך
איבערגענומען סלשון, כּימיין „לאַשן קאָדיש“.

דער רב האָט זיך צעלאַכט, דיין און שפּיציק. ער האָט גענו-
מען שאַרן מיטן שטעקן און זיך געלאָזט צום בית-עולם. נאָך פינף
יאָר, העכסטנס צען, און עס וועט נישט בלייבן אין לימבורג קיין איין
ייד. „לאַשן קאָדיש“ האָבן גווישע פּערד-הענדלער איבערגענומען,
„ראַדיש“ איז אָפּגעשטאַרבן מיט גליקכן. איצט דארפן פּלוז קומען די
וויסנשאַפטסלייט און פּאַוויזן, ווי זיי האָבן פּאַוויזן אין קאָרנוואַל, און
איז לימבורג זיינען קיינמאָל קיין יידן נישט געווען.

דער רב איז צוגעגאַנגען צו גליקנס קבר. ווי ווייט ס'אויג האָט
געקאָנט כאַפּן — מצבות. אַלטע, געבויענע, אָפּגעריבענע און נייע,
נאָר נייע. צווישן די מצבות האָט געבלאָטיקט דער טאָג, זיך גע-
זעצט.

ר' מנשה וואַן-קאסטראַ האָט זיך געווישט די אויגן, וואָס זיינען
אַצינד געווען רויט, געזאָגט מיטן ניגון פון קדיש:
„דאָ ליגט באַגראָבן גליקלעך וואַן-פראַג, וואָס איז געשטאַרבן
אין 1930, דער לעצטער מענטש, וואָס האָט גערעדט אין היגן ישוב
„יאָדיש“. מיט איר איז אויך אָפגעשטאַרבן אין לימבורג סיאָדישע
לשון“.

1928

ביי פֿאַרדן אין פּאַבריק

הונדערט און דרייסיק טויזנט ארבעטער. —
יעדע פּופציק סעקונדעס ווערט פּאַרטיק אָן אויטאָ-
מאָביל. — פיר הונדערט עקסידענטס אַ מעת-לעת. —
יעדע דריי-פיר מינוט טראַגט מען אין שפיטאַל
אַריין אַ פּאַרוואונדעטן אַרבעטער. די עקסידענטס
אין פּאַרדס פּאַבריקן ווערן נישט פּאַרצייכנט אין
דער דיטראַיטער פרעסע. (אינפּאַרמאַציע).

דינטער דיטראַיט אין אַ ליכטיקער געביידע, וואָס איז ברייטער
ווי העכער, ענלעכער אויף אַ מזויז ווי אויף אַן אָפּיס, קלייבן זיך
מענטשן פון דער גאַנצער וועלט. מען קומט אהער אַנקוקן פּאַרדס
פּאַבריקן. דאָס זיך נישטאָ קיין מענטש, וואָס זאָל האָבן געווען אין
דיטראַיט און איז נישט פּאַרפּאַרן אהער. בלויז צווישן די דיטראַיטער
הושבים האָב איך באַגענוגט געבידטיקע, וואָס האָבן די פּאַבריקן נאָך
נישט געזען און זיינען אפילו נישט נייגעדיק זיי אַנצוקוקן. אין זיין איי-
גענער שטאַט האָט מען פּאַרדן נישט ליב. מען האַלט אים פאַר אַ
פּרעמדן, פאַר אַ קאַרן, וואָס נישט נאָר ער קהלט זיך נישט, ער גיט
אפילו קיין אַרנטלעכע נדבה אויך נישט.

יעדער באַזוכער מוז אונטערשרייבן אַ פּאַפּיר, אָו וואָס עס
זאָל נישט געשען — צי ס'וועט עפעס פּאַלן אין קאָפּ אַריין, אַ מאַ-
שין וועט אַרײַנכאַפּן אַ האַנט, אַ פּוס, פייערדיקער שמעליץ וועט
אויסברענגען אַן אויג, אַ שטיק ליב, אַן אויוון, צי אַ קעסל וועט עקס-
פּלאָדירן — וואָס פאַר אַ שלעק און פּורעניות מוזאַל נישט טרעפּן,
קאָן קיינער נישט האָבן קיין טענות צו דער קאַמפּאַניע.

אונטערגעשריבן, זיינען מיר — מאַנסבילן, פּרודיען, קליינוואַרג —
אַריין אין אַ „באָס“, וואָס האָט געוואַרט פּאַרן אָפּיס. און ווי מען

האָט זיך גערירט פון אַרם, האָט דער פירער אונדזערער, אַ דורכגע-
טריבענער שגיק, אָנגעהויפן צו זאָגן דעם פּזמון זיינעם, וואָס ער
זורט איבער יעדע שעה פאַר אַ נייער פּאַרטיע באַזוכער :

— אַזוי פיל אין אַזוי פיל טויזנטער אַקער לאַנד, אַזוי פיל און
אַזוי פיל טויזנטער טאָן קוילן...

דער „באַס“ האָט זיך געוויגט איבער אַ וועג געגאַסן פון
קאַנקריט און פון דעם שייגעס זאָגעכץ איז מיר געבליבן אין
די אויערן — מיליאָנען-מיליאָסן, מיליאָנען-מיליאָסן.

אַרום און אַרום האָבן זיך געריסן געביידעס, הויכע, העכערע,
אָנגעפיקעוועט מיט פּאַרקאַפּטשעטע שויפן, מיט גלעזערנע דעכלעך
און דעכער. די געביידעס האָבן דערמאָנט די אַלטע וואָקזאַלן אין פּאַ-
רז, אין בערלין.

לאַקאַמאָטיוון האָבן געסאַפּעט, זיך געטראָגן מיט רוגז, זיך
געוועקלט פון איין פאַר שינעס אויף אַ צווייטער, אַרויסגעוואָרפן
שטיקער רויך, וואָס זיינען זיך ניט צעפליגן, נאָר געבליבן שטיין
אין דער פייכטער לופט און האָבן געקרעלט אין האַלדז, אין דער
נאַז.

ווי אַ וואָרף מיטן אויג — איבערגעוואַקסענע קיימעס פון
גלאַז-הוטעס און אייזן-גיסער־יען, הייב-מאַשינעס, צערויקערט ווי קעמ-
לען, בערג קוילן, פלעג זאַמד, פאַרושאַווערטע שיף-סקעלעטן, וואָס
ליגן איינער אויפן צווייטן, איינער איבערן צווייטן.

דער „באַס“ האָט דוכגעשניטן די שינעס, געפּאַרן איבער שמאַלע
וועגלעך, זיך פּאַרקירעוועט אויף אַ בריק, וואָס איז געהאַנגען איבער
אַ לויפנדיק וואַסער. שויפן מיט פּאַרדיסענע נען, מיט אָנגעצויגנע
פענער, שלעפּ-שיפן און שיפלעך, אַ גאַנצער פּלאַט איז געשטאַנען
פאַראַנקערט און אַרבעטער, ווי היישעריקן, האָבן זיך געטראָגן פון
אַלע זייטן, אָנגעלאָרן און אייסקעלאָרן סחורה. רויטע אותיות האָבן
געפּלאַטערט איבער דער יבשה, איבערן וואַסער, דערצײלט וועגן דער
לעגענדע „פּאַרד“, וועגן דער מלוכה „פּאַרד“.

דער „פירער“ האָט אויפגעפּראַלט אַ מאַפּלעט מיר אין אַזויערע
כוואַליע, וואָס האָט געשמעקט מיט שייד-וואַסער, זשאַווער, האָט
אַ וויש געטאַן איבערן פנים, שווער געמאַכט דעם אָטעם.

ס'קלאפערין, ס'פייפערין, ס'בויערערין, ס'גראנעריי, וואָס איז גע-
 האַנגען פאַר די אויגן ווי אַ נעפל, האָט אויף אַ וויילע צוגענומען
 ביי מיר די ראיה. ביסלעכווייז האָבן זיך גענומען אויסשיילן רעדער,
 שווינדל-טרעפּ, קריכנדיקע וואַרשטאַטן, שטאַלענע און קופּערנע קעס-
 לען און וווּ אַ דריי מיטן קאַפּ - רערן, רערן, רערן. איבער דעם
 אלעם האָבן זיך גענאַרמלט ברייטע לעדערנע פּאַסן, זיך געוויקלט
 אַרום די מאַטאַרן, אַרום די רעדער, געקרעכצט אין די ווענט, די שויבן,
 די אָפּגעדעקטע געדערס פון די געווערקן, אַפילו דער שטיינער-
 גער דיל - אַלץ האָט געציטערט, זיך געטרייסלט.

כּדאַב זיך מיט אַמאָל אַ כאַפּ געטאַן פאַר אַ פּוס, פאַר דער
 פּלייצע, דערפילט סיבירט און כּהאַב זיך אומגעקוקט. מיר זיינען
 געשטאַנען ביי די ציגלנע אויוונס מיט די אָפּענע פענסטערלעך,
 וווּ טויזנטער טאַן קיילן האָבן זיך געשמאַלצן, זיך געגאַסן און
 ס'פּייער האָט געפלייצט, דערציילט, אַז ס'איז די נשמה פון אַלע
 פּאַבליקן. כּדאַב געקוקט אין פּייער אריין זורך אַ בלויער שטיק
 גלאַז, געטראַכט וועגן מיסטישן „נהר דינור“ (פּייער-טינך) און ס'איז
 מיר קלאַר געוואָרן, פּאַרוואָס דער אַמאָליקער מענטש האָט שטענ-
 דיק געדינט צום פּייער, וואָס רייניקט יעדע שמוץ און בלייבט אַליין
 ריין.

כּמעט צום לעצט האָבן איך דערזען דעם מענטש. אויסגעשמיר-
 טע, פּאַרדושכטע, שטייען די אַרבעטער אַרום די וואַרשטאַטן, אַרום
 די קעפלען, אַרום די אויוונס, זעען אויס קליין-נישטיק. יעדער האַלט
 אַן אַנדער אינסטרומענט, שטייט גרייט, וואַרט, דער קריכעדיקער
 וואַרשטאַט זאָל זיך דערנענטערן צו אים. דער וואַרשטאַט איז פול
 מיט רייע שטיקלעך מאַטאַרן. איינער לאָזט אַראָפּ די פּייער-מאַשין,
 דער צווייטער פּאַסט צו אַ שרויף און איידער מען טוט אַ פינגל מיטן
 אויג - דאָס שטיק מאַטאַר פאַרט שוין ווייטער. איין שטיק ווערט
 צוגעניטעוועט, צוגעשריפט צום צווייטן און איידער וואָס ווען איז
 פאַרטיק אַ מאַטאַר

די אַרבעטער שטייען איינער לעבן צווייטן, ריידן ניט, משאַ-
 טעווען, באַפּאַלן די רייע שטיקער אימאַמאַבילן, ווי זיי וואַלטן
 מורא געהאַט, די אָפּענע פּיסקעס פון די שנייד-מאַשינען, די פינקל-

דיקע בויערער, די פאסן וואָס וויקלען זיך, די אלע משחיתים זאלן
אמאל ניט אריינכאפן קיין האנט, קיין שטיק קאפ.

ארבעטער, וואָס פאָרען זיך אונטער די סקעלעט-אויטאָמאָבילן,
שאַרן זיך אויף אייסגעבעטע וועגעלעך, וואָס זיינען צוגעפאסקעוועט
צום געזעס, דוקן זיך נאָך די וואַרשטאַמן ווי קאַליקעס.

פּיאַז געווען מיטאַג-צייט. יעדע פּופּצן מינוט האָט זיך געהערט
אַ לאַנגער פּיף. אַרבעטער האָבן זיך געביטן. די וואָס האָבן שוין
געהאַט געגעסן זיינען אויסגעוואַקסן אַרום די וואַרשטאַמן, און די
הונגעריקע זיינען זיך צעלאָפּן, זיך צעשטעלט ווער אַרום די אָפּ-
טריטן, ווער אַרום די בלעכענע קעסלען מיט פאַרזיק עסן. מען קויפט
שיסלען זופּ, פלעשלעך מילך, „אויך מיר ביר“, סענדוויטשעס.

דאָס פּיפּן שניידט זיך אַריין אין חלל, שרייט איבער דעם
געפילדער. אָן אַ זייט שטייט אַ דאַרער פאַרשוין אָן הענט. ביידע
הענט זיינען אָפּגעריסן ביז איבער די עלנבויעגנס. ער האַלט אַ
פּיפּל אין מויל און גיט סיגנאַלן.

מיינער אַ באַקאַנטער, וואָס האָט זיבן יאָר געאַרבעט ביי פאַרדן
אין די פאַבריקן, ווייזט מיט אַ פינגער אויפן סיגנאַליסט:

— פאַרלירט מען ביי פאַרדן אַ האַנט, אַ פּוס, צי נאָר ביידע
הענט, איז מען פאַרזאָרגט מיט אַ שמעל אויפן נאַצן לעבן.

אַן אויפּווער איז אונטערגעקומען, דערקענט מיין באַקאַנטן. מען
האַט אונדז פאַרגעשטעלט. דער אויפּווער האָט מיר אַריינגעשמעקט
אַ קנאָך מיט צוויי פינגער און צוגעגעבן:

— אַ בוי-מאַשין האָט עס אָפּגעריסן.

— האָט איר כאַטש געקראָגן גוט באַגאַלט?

— פאַרד האָט זיין פּייד — האָט דער אויפּווער געשמייכלט —

צוויי הונדערט דאָלאַר פאַר אַ פינגער.

— אַזוי ביליג?

— פאַרד טענהט, אַז סיקומט נאָרניט — דאָס גיט ער פון גוטס-
קייט.

— אַזוי האָט ער אײך געזאָגט?

— ווער רעדט מיט אים, ווער זעט אים? כאַרבעט שוין דאָ
פּופּצן יאָר, האָב אײך פאַרדן דריי מאָל געזען. ס'ערשטע מאָל איז ער

געקומען מיט אן ענגלישן פרינץ, ס'צווייטע מאל מיט טשאפלינען
און ס'דריטע מאל איז ער געקומען מיט עפעס אַ רוסישן פרינץ.
דער אויפזעער האָט זיך געכאַפט, און ער האָט זיך צעזעצט און
האַט אונדז געלאָזט שטיין. מיר זיינען צוגעקומען צום אַרויסגאַנג. אויפן
וואַרשטאַט איז שוין געשטאַנען אַ פאַרטיקער אויטאָמאָביל, און אַפּ-
געלאָקטער אַ פינקלדיקער. די רעדער זיינען אַרויף אויף די שי-
נעט. מען האָט אַרײַנגעגאַסן געוואָלין, אָנגעשרויפט דעם מאַטאַד
און דער „גולט“ האָט גאַקומען לעבן, אָנגעהויבן סאַפען. דער אויטאָ-
מאָביל איז אַרויך מיט אַ פּיף פון דער פאַבריק, זיך געטראָגן אַ-
בער אַ ליידיקן פּלאַץ אין אַ ראָד.

ס'האַט מיך אַרומגעכאַפט אַ רחמנות אויפן מענטשן, וואָס בוי-
ערט לעכער, שרויפט שרייפלעך פיר-און-צוואַנציק שעה אין מעת-
לעת, ווערט טעמפּ נאָך פינף, זעקס יאָר אַרבעט, אַבי פאַרד זאָל
אויספירן זיין משוגעת, אַרויסוואַרפן אין ווייניקער ווי אַ מינוט און
אויטאָמאָביל.

כ'האַב זיך דערמאַנט, און פאַרד לייענט פאַרן שלאַף די ביזל,
ווייס זיכער די מעשה מיט די זיבעציק מלכים, וואָס אדוני בוק האָט
זיי אָפּגעהאַקט די גראָבע פינגער. ס'קאָן פאַרדן אַמאָל איינמאַל
אַ נייע משוגעת — אָפּצוהאַקן יעדן פון הונדערט און דרייסיק טויזנט
אַרבעטער אַ פינגער — פאַר זעקס-און-צוואַנציק מיליאָן דאָלאַר קאָן
ער האָבן ס'פאַרגעניגן, קאָן ער דורכפירן זיין משוגעת.

.1929

אין שיקאגער שלאכט-הייזער

ביי אַרמור און קאַ. אין די שיקאגער שלאכט-
הייזער קוילעט מען טעגלעך דריי טויזנט זעקס
הונדערט בהמות, צען טויזנט אכטהונדערט חזירים,
צען טויזנט שעפסן און אכט טויזנט פיר הונ-
דערט און פופציק קעלבער. (אינפארמאציע).

טראָגט מיר געוויזן שיקאַגע. דער אויטאָמאָביל האָט געשניטן
די שמאַט אין דער לענג, אין דער פרייט, זיך געטראָגן איבער פול-
וואַרן. דער פולוואַר ביים „מישיגען לעיק“ וואָלט געווען אַ שיינדל
אַפילו אין ניו-יאָרק און נאָך אלעמען זעט שיקאַגע אויס מיט איר
גאַנצער רחבת, ווי אַ ניו-יאָרקער פּאַרשטאַט.

דער שאַפער, אַ געבירטיקער שיקאַגער, האָט מיך נישט גע-
לאָזט אָפּטעמען, זיך געהאַלטן אין איין איבערנעמען מיט זיין גע-
בורט-שמאַט:

— אַזוינע פולוואַרן האָט איר נישט אין ניו-יאָרק! איר האָט
זיי אין אייראָפע אויך נישט!

— און וואָס איז „ריווער-סייד-דרייוו“? — איז געזעסן לעבן מיר
אַ ניו-יאָרקער, וואָס האָט זיך נישט געלאָזט שפייען אין דער קאַשע
אַריין — און האָט איר אין שיקאַגע אַ „פלעט-איראָן-בילדינג“? אַ
„וולוואַרט-בילדינג“? האָט איר אַ „וואָל-סמריט“?

— געהערט, געהערט — האָט דער שיקאַגער פעסטער אַנעם
געמאָן סראָד ביים אויטאָמאָביל — דערפאַר שטייגט שיקאַגע איבער
ניו-יאָרק אין „האַלד-אָפּס“, אין היבערייען.

— דאָס, זעט איר, יאָ — האָט דער ניו-יאָרקער זיך צע-
לאַכט — דאָס וועל איך אייך צוגעבן.

— איר וועט נאך עפעס אויך צוגעבן — איז דער שיקאגער
געוואָרן אויפגערוימטער — אָט פיר איך איך איצט אין אַ פּלאַץ...

— איר מינט אודאי די שיקאגער שלאַכטהייזער — — —

— אָט דאָס מיין איך טאָקע — האָט דער שיקאגער זיך צע-
שמיכלט פון איין אירער צום צווייטן — אַזוינע שלאַכטהייזער האָט איר
נישט אין ניו-יאָרק. בלויז ביי אַרמור און קאָ קוילעט מען טעגלעך
דריי-און-צוואַנציק טויזנט שטיק, און איצט סוויפטס? און איצט —

אַ שאַרפער יאָסקע-ריח האָט אַ שפּאַר געטאָן אין די פּנימער,
געאיבלט די נאָזלעכער אַ ווייל און דער גערוד האָט זיך אויסגע-
וועפט. דער שיקאגער האָט זיך אַמילו גערויסט מיטן יאָסקע-גע-
רוך, געלאָזט ווייט:

— זומער אין די היצן שפירט מען דעם ריח אויף די בול-
וואָרן אויך!

מיד זיינען שוין געווען הינטער דער שטאָט, זיך דערנען-
טערט צו אַרמורס שלאַכטהייזער, וואָס האָבן געריסן די אויגן מיט
זייער ברייט און הייך. די פאַרשפיצטע קיימנעס, וואָס האָבן גע-
רויכערט, די מאַסיווע געביידעס, וואָס זיינען געשטאַנען איינע לעבן
דער צווייטער, די באַנען, די לאַסט-אויטאָמאָבילן, די הורט-געשעפטן,
ווי מען האָט געקראָגן אויפשינט, סטרונעס, קעמלעך, וואָס מען
אַרבעט נאָר אויס פון דער בהמה — אַליין האָט דערמאָנט גיכער
אַ רייך פאַבריק-שטעטל, ווי שלאַכטהייזער.

פאַר די שלאַכטהייזער האָבן זיך געצויגן עטלעכע בלאַק שטאַלן,
אָן דעכער, אויסגעשטעלט ווי שאַך-ברעטער. סטאַדעס קי, אַקסן, קעל-
בער, שעפּסן, חזירים, זיינען געווען צעוואָרפן אין די שטאַלן, געלעגן
און געשטאַנען קופּעוויי, ווי קאַלירטע פעלדער. טייל האָבן זיך גע-
ריבן אָן די ווענט, אַנדערע האָבן זיך געטוילעט, געהויבן די אומפאַ-
האַלפענע פּיסקעס און די תּמעוואַמע אויגן זיינען געווען בלויז צער.
אָן אומגעהאַריש מעקען האָט דורכגעזאַפט די לופּט און דער
פרימאַרגן, אַ זוניקער, אַ שטייפער, האָט געציטערט, אַייגערוימט מיט
יערן צעצויגענעם מע-עע:

— איזהו מקומן של זכיה — — —

פאר די אויגן האָט זיך געײַפּרײַט דער קווערשניט פון דער
„עורה“, פון דער „לשכת המלאים“ — קאַמערן מיט שעפּסן, מיט
אַקסן, מיט קי.

אין אַפּיס פון אַרמור און קאַ. האָט מען אונדז אויפגענומען מיט
אַזאַ שמחה, ווי מען וואָלט דעם גאַנצן פּרימאַרגן געוואַרט אויף אונדז.
כיפּין געווען זיכער, אַז מױעט יעדן אײנעם פון די באַזוכער אונטער-
טראָגן אַ פּלייש-סענדוויטש.

דער „פירער“ מיט מעשענע קנעפּ האָט פאַר אונדז געהאַלטן
אַ קורצע דרשה, דערציילט ווי די אַרמור און קאַ. איז זיך מוסר נפש,
פאַרן בידנעם פּאַלק, באַרזאָרט נישט פּלוז די שטאַט מיט פּלייש,
נאָר וי האָט אויך אין זינען דעם פאַרוואַרפּענעם פאַרמער. די שלאַכט-
היזער באַשעפּטיקן אין שיקאַגע אַליין איבער עלף טויזנט מענטשן
און די „סטאַקאַלדערס“ זיינען רייך געוואָרן.
אויסגעהערט דעם פּוזן, זיינען מיר אַריין אין אַן עלעווייטאַר,
וואָס האָט אונדז געבראַכט אין שלאַכטהויז.

דאָס שלאַכטהויז איז געווען אַזוי ברייט, אַזוי לאַנג, אַז מױט
אויג איז אוממעגלעך געווען אַרומצוכאַפּן די געביידע. ווי אַ קוק-
שטיינערנע פּאַדלאַגעס, רינעס, שלעפּ-מאַשינען, פּלאַנקעדיקע קעס-
לען און איבער די קעפּ קייטן, קייטן, קייטן.

דורך אַ זייטיקער טיר האָט מען אַריינגעלאָזט חזירים, ריכטיקער,
מען האָט זיי אַריינגעשטופּט, ווייל דער חזיר האָט נישט געוואָלט גיין,
האָט פּראָטעסטירט, גערישעט. מען האָט זיי אַריינגעלאָזט אין די
הונדערטער. אַ הינטערשטער פּוס געפּענטעט, האָט נאַכגעשלעפּט
אַ קייט. די קייט איז געוואָרן פאַרטשעפּעט אין אַ שלעפּ-אַשין, וואָס
האָט אויפגעכאַפּט יעדן חזיר מיטן קאַפּ אַראָפּ אַזוי שנעל, אַז סײַז
צומאַל קיין צייט נישט געווען אַ פּינטל צו טאָן מיטן אויג. די
שלעפּ-מאַשין האָט זיך גערוקט מיט די חזירים, וואָס האָבן זיך געוואַרפּן,
גערישעט, גערעוועט, אַז דאָס שלאַכטהויז האָט געציטערט פון די
קולות.

דער „פירער“ מיט די מעשענע קנעפּ האָט אַריבערגעשרייען
די חזירים, זיך איבערגענומען:

— אין אַ שעה קוילען מיר צוועלף הונדערט שטיק!

די שלעפמאשין איז אָנגעפאָרן אויף אַ שטיינערנער פּאַרלאָגע מיט רינעס. הינטער די צאָפּלדיקע חוירים זיינען אויסגעוואַקסן אַ פּאַך פּיס אין גומענע שטייול, ס'האַט זיך געזען אַ שטיק קאָלירטער רעגנמאַנטל. די זיילן אין דער ווערך פון די גומענע שטייול זיינען געזען אַרומגעבונדן מיט שמאַטעס. קיין פנים האָט מען נישט אַרויס-געזען, בלויז פאַרשאַרצטע הענט אין אַ שפיציקן מעסער, וואָס מען האָט אַריינגעפעצט איין חויר נאָכן צווייטן, איבערגעשניטן די אָדערן פון האַלדן. בלוט האָט „געשערנעט“, געכלאַפעט אויף דער פּאַרלאָגע. די געוואַרן זיינען געוואָרן העכער, פאַרהאַטן די אויערן און די שויבן האָבן געצימערט.

דעם קוילערס שטייול מיט די שמאַטעס זיינען געוואָרן רייט פון די איבערגעשניטענע העלדער, פון די געוואַלדן, דער רעג-מאַנטל — פּורפור און דער שמאַלער לאַנגער חלף האָט געפינקלט, געאַרבעט מעשים.

אַ נישט-געקוילערטער חויר האָט זיך אָפּגעשטעפעט פון דער קייט, איר אַ פּאַל געמאַן פון דער שלעפּמאשין אויף דער פּאַד-לאַגע מיט אַ שפּרייך זיך גלייך אויסגעהויבן און אַן אויסגעשמרמט מיט רייטע פּלעקן זיך גענומען טראָגן אין אַ ראַד, גיך, גיכער, ווי ס'וואַלט משוגע געוואָרן. מיט אַמאָל האָט זיך דער חויר צוגעזעצט, פאַריסן דעם שנוק און זיך צעוויינט:

— כּרו-וו-וו!

די באַזוכער האָבן כּמעט פאַרזעסן, אַז קעגנאויבער קוילעט מען שעפּסן. די שעפּסן האָבן געשוויגן, צומאָל נישט אַרויסגעלאָזט קיין מע-ע. זיי האָבן זיך געטוילעט ביים אַריינקומען, שטיל געהאַנגען אויף די קייטן ביי די שלעפּמאשינען, נישט אויסגעהערט צו מאַכן מיט די פּיסלעך, ווי זיי וואַלשן געזאַגט וודוי. און ביים קוילענען האָבן זיי געשוויגן, אויסגעצויגן די פּאַרעשטע פּיס, געצוקט מיט די אַקסלען און שטיל, דוכט זיך, געכליפעט, אין זיך, קיינער וואָל נישט הערן. אַזוי האָבן טאַראַס פּולבעס „ברידערלעך“ געדאַרפט קוילענען יידן.

כּדאַב געוואַלט וואָס גיכער אַרויס פון שלאַכטהויז, זיך מער נישט צוגעהערט וואָס דער „פּירער“ דערציילט.

ס'האט געשמעקט מיט געקאכטע וועש, מיט אַנגעוואַרעמטער
יאַסקע, מיט גארפאַרניעס, מיט חלשות.

דאָ האָט מען אָפּגעברייט די האָר, דאָ געשוונדן די פעל. ווע-
טערינארן אין ווייסן, ווי בעקערס, האָבן געבוקט. שנידמאַשינען
האָבן געמערטלט, געטרייבערט, געוועט. קעסלען אוקראַפּ האָבן גע-
פּאַרעט, אויוונס – געווענדלעך און קיין איינער פון די עלף טויזנט אַר-
בעטער האָט נישט געזען ווי אַרום אים צאָפּלען זיך געקוילעמע
נשמות.

ביים אַרויסגאַנג, וווּ מען האָט געפאַקן, געקאכט דעם אויפשניט,
זיינען געזעסן יונגע מיידלעך מיט גנבישע פּאהלעך, מיט ממזרישע
לעקעלעך. די ווייסע פינגער מיט די מאַניקורמע נעגל האָבן אַראָפּ-
געכאַפט פון די באַוועגלעכע מאַמבאַנקס קאַשעקלעך וואַרעמען אויפ-
שניט, געשיקט געשופט די בלעטלעך אויפשניט אין גלעזערנע
סלאַיקעס, זיי פאַרשוּפּט מיט בלעכענע דעקלעך און מיט אַ שמיכל
אויף די הויטע, אַנגעשמירטע ליפּן געזאַגט צו יעדן באַזונדער:

— מיט אַ האַלבער שעה צוריק האָט ס'חזיר נאָך געלעבט! מיט
אַ האַלבער שעה צוריק! לעבן מיר נישט אין אַ ווונדערבאַרער צייט?
כ'האָב שטאַרק חשק געהאַט אַנצוכאַפּן ביים מיידל דאָס אַנגע-
פּודערטע שנקל און עט אָפּצודרייען.

פאַרחויטע זיינען מיר אַרום אויף דער לופט, שמומע צוגע-
גאַנגען צום אויטאָמאָביל און אונדזער שאַפּער, דער שיקאַער פּאַנץ-
ריאַט, האָט זיך מער נישט אַפּערגענומען מיט די שלאַכטהייזער.

ק ו ל ט ו ר

אין א געפאקטן וואגאן, ווו די באהייצונג האָט געברייט די פיס, דער רויך פון סיגארן און סיגארעטן האָט געקרעלט די אויגן, איז נישט געווען מיט וואָס צו אַטעמען. סײַ די וואָס האָבן פאַרוואָרפן די קעפּ, פאַרמאכט די אויגן, סײַ די, וואָס האָבן אַרײַנגעקוקט ווער אין אַ צײַטונג, ווער אין אַ בוך – בײַ אַלעמען האָט געשווערט דער מוּת, עס האָט געצויגן אַ דרעמל צו טאָן.

צווישן די פאַסאזשירן איז געווען פּלאַסטער, אַ נױ-יאָרקער לעקטאָר. ער איז געפאָרן קיין בעטל, ווו ער האָט געדאַרפט רײַדן בײַ אַ צווייג פון דעם אַרבעטער-רינג וועגן ווינטשעווסקין.

פּלאַסטער איז נישט געווען אויפגעלייגט. פאָרן פאָרן האָט ער זיך געהאַט צעווערטלט מיטן ווייב. זי האָט אים נישט פאַרגונגען, וואָס ער פאַרט יעדן זונטאָג אין אַן אַנדער שטאָט, זעט זיך מיט נייע מענטשן, ווען זי מוז בלייבן אין הייז מיט צוויי קליינע קינדער. אינמיטן פאָרן האָט פּלאַסטער געביטן די וואַגאַנען, אַליין נישט געוואָסט פאַרוואָס, און די אויגן האָבן געבלאַנדזשעט, געזוכט אַ דאַמע, צי אַ מיידל, ווו זיך צוצוזעצן. זיין בליק איז געפאלן אויף דאַמע, צופרידענע פנימער, אויף שאַכטלעך שאַקאַלאַד, אויף גע-שוואַלענע זונטאָג-צײַטונגען, וואָס האָבן געוויגן אַ פונט און צוויי אַ נומער, אין עס האָט פּלאַסטערן אַ פאַרדראָסן, אַ וויי געטאָן, וואָס דאָס גאַנצע לאַנד לײגט און די הענט פון אַזוינע „בעביטס“.

אין בעטל אויפן וואַקאַזאַל האָט אים קײנער נישט אַפגעוואַרט. ער האָט אײפגעזוכט צווישן די פאַפירן אַן אַדרעס און האָט אָנגע-קלונגען. אַ פרוי האָט אים געענטפערט:

— אַ, דאָס זענט איר, דער נױ-יאָרקער לעקטשורער?

— יא.

— מיין מאן איז נאך וואָס אַרויסגעפאָרן אייך באַגעגענען.

— זאָל איך צוואַרטן אויפן וואַקזאַל?

— געוויס, ער וועט יעדע רגע אַנקומען.

פּלאַסטער האָט זיך געדרייט הין און צוריק איבערן שטייגערנעם וואַקזאַל, זיך איינגעהערט אין דעם הילך פון די אייגענע טריט, און דער פאַרדראָס איז אין אים געוואַקסן. האַרט בינו וואַקזאַל, לעבן אַ פּערד-שטאַל, זיינען געשטאַנען שאַפּערס, סתם יונגען און עלטערע פאַרמערס. פּמעט אַלע אין די בלויע קעפּ. עס האָט זיי נישט געאַרט, וואָס אַ קאַלמער ווינט רויטלט די באַרן, די אויערן, די נעז. זיי האָבן געשפּילט אין פּערדישע פּאַרקאָועס מיט אווינע קולות און מיט אַזאַ האַרציק געלעכטער, ווי עס וואַלט נישט געווען קיין גרעסערע פּרייד אין לעבן.

עס איז אַנגעפאָרן דער סעקרעטאַר פונם אַרבעטער-רינג-צווייג. אַ שטאַל געפּוצט מענטשל. דער שטייפּער קאַפּעלוש ווילעריש אויף אַן אויער. ער האָט זיך געשאַרט צווישן די אויטאָמאָבילן, געוואַרפן רעכטס און לינקס:

פּלאַסטער? — מיסטער פּלאַסטער?

פּלאַסטער איז אונטערגעגאַנגען. דער סעקרעטאַר האָט זיך מיט אים אַרומגעכאַפּט, ווי מיט אַן אַלטן באַקאַנטן:

— נישט מיין שולד, פריינט פּלאַסטער. די באַן איז היינט אַנגעקומען מיט פינף מינוט פריער. איך בין אין צייט.

ער האָט פּלאַסטערן אַ נעם געטאָן אונטערן אַרעם, אים געפירט צום אויטאָמאָביל. נאָך די ערשטע עטלעכע טריט האָט ער דעם לעקטאָר אַפּגעשטעלט און אים איינגערוימט:

— איידער וואָס ווען, פריינט לעקטשורער, האָב איך צו אייך אַ שטיקל פּקשה. מאַקע אַ קלייניקייט — האָט ער אַ צי געטאָן צו זיך פּלאַסטערן און גענומען שטעלן דראַבנע טריט — פון דער היים ביים פּאך בין איך אַ פּריידער, אַ דאַמען-פּריידער און אין בעטל האָב איך אַ באַרבער-שאַפּ, אַן אייגענע צווינגע. איז וואָס? יאָ: האָבן זיך אַנגעזעצט אויף מיר צוויי קאַסטימער, רייכע לייט, אַ דווקא איך זאָל זיי פירן קיין ניו-יאָרק אין אַ קאַבאַרעט...

אין א יידישן קאבארעט, ווו עס טאנצן... וואס איז זיך דא צו
שעמען? מיר זיינען דאך ראדיקאלע מענטשן... ווו עס טאנצן
נאקעטע מיידלעך... ע, ע, ע, פריינט לעקטשורער, איר וועט זיך
פון מיר ניט ארויסדרייען — האט דער סעקרעטאר אריינגעזעצט
פלאסטערן אינם אויטאמאביל, איז אליין אויך אריין און פארדאקט נאך
זיך דאס טירל — איר וועט מיר געבן דעם אדרעס.

פלאסטער האט זיך א רוק געמאן אינם ווינקל פונם אויטאמא-
ביל, געדרייט מיט דער נאז, ווי ער וואלט ניט געקאנט פארטראגן
דעם ריח פון אַרעקאלאן, פון שמעקעדיקע שמויעכצן, וואס האָבן
זיך געהערט פונם סעקרעטאר. ער האט נישט געוויסט ווהין און
צו וואס ער פאָרט. אין צי דאָרף טאָקע אזא פאָרשוין, וואָס חלומט
וועגן אַ ניו-יאָרקער קאבארעט אין נאקעטע מיידלעך, צי דאָרף
ער אַ לעקציע וועגן סאָציאלער פאָעזיע, וועגן ווינטשעווסקין?

פלאסטער האט זיך פארלוירן. ער האט טאָקע נישט געוויסט
פון אזא קאבארעט. און ווען ער וואלט געוויסט, ווי פאסט עס
פאר אים, פאר אַ לעקטאר. ער האט אַ דריי געטאן דעם שמועס:
— ווהין פאָרן מיר?

— צום מיטינג.

— אין דאָרף זיך דאך אַרומוואַשן פון וועג.

— רױעט זיך אַרומוואַשן, אַפילו איבערביסן אויך, אויב איר

זענט הונגעדיק — איז דער סעקרעטאר נישט געפאָרן, נאָר גע-
פלוין — מיר פירן זיך, אַז סקומט אַ לעקטשורער יוצט ער ביי
אינדער מיטינג.

די צוואַנציק מיטגלידער מיט די ווייפער, מיט די קינדער האָבן
זיך קוים אָנגעזען אין דעם גרויסן פורעקיין זאל, וואָס האָט אויסגע-
זען ווי אַ שפייכלער. די נאקעטע ווענט האָבן פארטרעסערט די ליי-
דיקייט, וואָס האָט אזוי אויך געשווערט.

פלאסטער האָט קיין צייט ניט געהאַט זיך אומצוקוקן, ווי דער פאָר-
זיצער האָט אים צוגערופן און אים דערלאנגט פאָפיר און פעדער:

— איר וועט אזוי גוט זיין, פריינט לעקטשורער, אָנשרייבן ווי-

פיל הוצאות איר האָט געהאַט און זיך חתמענען.

— צו וואָס דאַרמט איר עס? — האָט פּלאַסטער דערפּילט
אויף זיך עטלעכע צענדליק פּאַר אויגן און דאָס בלוט האָט אים אַ
שלאַג געטאָן אין פנים אַרײַן.

— איר פּאַרשטייט, פּריינט לעקטשורער, פּאַראַן בײַ אונדז יידן,
וואָס האָבן שמענדיק מענות, זײַנען אַלעמען חוּשד. בײַ זײ קומט
אויס, אַז די פּאַרוואַלמונג לעקט אָפּ אַ בײַנדל אַפילו פון אַ לעק-
טשורער אײך, אזוי, אַז איר שרײַבט זיך אונטער, האָבן מיר שוואַרצן
אויף וײַס:

בשעת פּלאַסטער, אַ דערשלאַגענער, האָט אויסגעשריבן זײַנע
הוצאות, האָט די „גרווענס קאַמיטע“ געלאָזט וויסן אויפן קול:

— דערפאַר, וואָס גרין האָט אָנגערופן האַמערן „פּימפּ“, וועט
ער פּאַצאָלן צוויי דאָלאַר שמראָף.

— דערפאַר, וואָס קעלנער האָט בײַם לעצטן מיטינג אויסגע-
האַקט גאַלדשטיינען אַ פּאַטש, וועט ער פּאַצאָלן דרײַ דאָלאַר שמראָף.

די שווערע, אָפּגעאַרבעטע יידן, וואָס זײַנען געזעסן ווי בײַ אַן
אַפּקומעניש, האָבן זיך בײַם פּסק-דין אויסגעטשוכעט, געשמייכלט
צו די פּליישיקע ווייבער.

פּלאַסטער האָט זיך געריבן די אויגן, נישט געוואַסט ווהיין
ער איז אַרײַנגעפּאַלן. ער האָט געקוקט דורכן פענסטער, געזען ווי
דאָ און דאָרט צינדן זיך לאַממערנעס, ווי איבער די אײַן-שטאָ-
קיקע הײזער ציען זיך ברייטע אויסגעקראַכענע וועגן, ציען זיך אײַן
פּאַרוואַרפענע ישובים, זוו אַרבעטער-רינג-צווייגן פּאַרנעמען זיך מיט
קולטור.

בײַם טיש איז געשטאַנען דער סעקרעטאַר מיטן פּאַרלאָקמן קאַפּ.
פון דער אײַבערשטער רעקל-קעשענע האָט אַרויסגעשטעקט אַ בײַ-
נענדער קאַפּ. ער האָט אַפּעלירט צום עולם:

— מרײַנדע, ווי איר זעט שפּאַרט ניט די פּאַרוואַלמונג קײן
מי. יעדן צווייטן זונטאָג ברענגען מיר אַראָפּ פון ניו-יאָרק אַ לעק-
טשורער. דאָס איז פּאַרזונדן מיט גרויסע הוצאות. דעריבער אַפּע-
לירן מיר צו אײך, פּריינדע, יעדער פון אײך זאָל אַרײַנשמעקן די
האַנט אין קעשענע און בײַשטייערן וויפיל ער קען.

דער סעקרעטאר האט א הייב געשאָן פון מיש אַ מעלער
און דער מעלער האט אָנגעדויבן גיין צווישן עולם, און ווען דער
עולם איז געוואָרן אויפגערוימטער, לעבעדיקער, זיך געגרייט אויסצו-
הערן די לעקציע, האט פלאַסער אַראָפּגעלאָזט די אויגן. ער האט
נישט געקענט הערן דעם קלימפער פון די מטבעות, ווי זיי וואָלטן
נישט געפאלן אינם מעלער, נאָר אָפּגעהולכט ווי דער קלימפער פון דער
„תציל-ממות“ פּוישקע. און אַז ער האט דערהערט, ווי מען רופט
אויף דעם „באווסטן לעקטשורער פון ניו-יאָרק“, האט פלאַסער, אַ
דערשלאָגענער, אַ ווייטער פון סאַציאלער פּאַעזיע, זיך אַוועקגעשטעלט
ריידן.

ד ע ט ר א י ט

יעדעס מאָל ווען כ'טו אַ קוק דורך מיין פענסטער, וואָס אויפן
ניינטן שטאָק, דאָכט זיך מיר, אַז קיין דיטראַיט איז נאָר אויף דער
וועלט ניטאָ. דאָס האָט מען אָדער געבראַכט שטיקער פּלעטבוש,
שטיקער פּראָגנוזיל און זיי צעוואַרפן מיט דער פּרייטער האַנט אויף
מילן.

ס'זאָגן צו מיר אַרויף אָפּגעקראַכענע, „אָפּגעשאַסענע“ דעכער
געדעקט מיט פּאַפּ, מיט סמאָלע, אָנגעפיקעוועט מיט שרײַענדיקע קיי-
מענס פּון רויםן ציגל מיט ראַדיאָ-דראַמאָן. צווישן דעם אָנגעוואָר-
פענעם „דאָכוואַרג“ רייסט זיך דאָ און דאָרט אַ וואַלקנקראַצער מיט
קליינשטעמלדיקער גאוה, שמערש די אַרומיקע רחכות און סיוחל
זיך אַ געשריי טאָן:

„העי, דראַנג, טו אויס ס'היטל און זען דיך!

דערפאַר קאָן זיך דיטראַיט איבערנעמען מיט אירע אויטאָמאָ-
בילן. גאַנצע טעג ציען זיך איבער די גאַסן קאַלירטע פּאַסמעס איי-
טאָמאָבילן, שטייען אויסגעשטעלט אויף יעדן ליידיקן פּלאַץ, ווי אַר-
מיען, און וווּ אַ קער הענגט אַ שילד: „יווד קאַרס“*. אין ס'קומט
אויס, אַז ניט די פּירגער האָבן די טעג דורכגעוואַרפן דעם פּלאַץ
צו בויען אין דיטראַיט אַ סאָבוויי, נאָר די גענוצטע אויטאָמאָבילן, וואָס
שטייען אויף יעדער גאַס און געסל, ווי „הענט“, וואָס זוכן אַרבעט.
אויף יעדער מאַשין איז אייסגעשריבן מיט קרייד דער שפּאַט-ביליקער
פּרייז — נאָ, קויפט:

דער יידישער ישוב, וואָס האַלט זיך אין איין איבערטאַשווען,
וואַנדערט פּון איין פּלאַץ אויפן צווייטן מיטן וואָקס פּון דער שטאָט.

* „יווד קאַרס“ — געניצטע אויטאָמאָבילן.

פאשטייט פון א זיפעציק טויזנט נפשות. ביפן דורכגעפארן א געגנט, ווו יידן האבן נאך מיט א פינף יאָר צוריק געווינט. היינט איז די געגנט פאָועצט מיט נעגערס. פון דעם יידישן ישוב איז געבליבן א זכר — אַ תלמוד-תורה גרויס ווי א „פאָבליק סקול“. די געביידע פוסטעוועט. די שוואַרצע אַיילן זיך ניט אפצוקיפן די געביידע, זיינען זיכער, אַז מען וועט די תלמוד-תורה מי-ווי-סוי זיי אפגעפן אָן געלט. דערווייל קלייבן זיך דאָרט נעגערלעך, וואַרפן שטיינער אין די אויסגעהאַקטע שטיבן, וויגן זיך אויף די צעפראַלטע טירן, טראָגן זיך דורך טיר און פענסטער ווי שדימלעך.

וויפיל לאַנדסמאַנשאַפטן איר האָט אין ניו-יאָרק, אזוי פת-הָאָט איר אין דיטראַיט. דער מאַסשטאַב איז נאָר אַ קלענערער. אַ דיטראַיטער חושב האָט מיר אָנגעציילט מיט איין אַמעס הונדערט און אַנציק חברות. אויף דער יידישער גאַס הערט מען פֿון זיי ניט. דאָס נעמט זיך דערפון, וואָס אַחוץ „ביוזנעס“ לעבט דער פשוטער ייד מיט זיין בית-מדרש, מיט זיין חברה, מיט דער היים, וואָס אויף יענער זייט ים.

דער אימיגראַנט האָט זיך אזוי איבערגעפרעסן מיט דער אַמע-ריקאַנער שפּע, אַז אַפילו מאַרצעפּאַגעס האָבן אים אויפגעהערט צו שמעקן. מען לעבט נאָך אַלץ מיט פּוילן, מיט ליטע, מיט אוקראַינע. דאָרט איבערן ים איז נאָך אַלץ ביים פשוטן ייד דער „משכן של מעלה“, ווו מען האָט די נשמה איבערגעלאָזט, און אדער קיין אַמע-ריקע האָט מען געבראַכט דעם טייוול, וואָס ווייס ניט פון קיין שבת, פון קיין יום-טוב, רק מען אַרבעט, נאָר מען אַרבעט.

און ניט פלוז ביים לעבן גרופירט מען זיך אין חברות, נאָר נאָכן טויט אויך. דער דיטראַיטער בית-עולם, פונקט ווי אַ ניו-יאָר-קער, איז צעשניטן אין קוואַדראַטן. אַ קוואַדראַט מיט אַן אייזער-נעם פּלוימ, מיט אַ געשניצטן טויער. און איבערן טויער פּאַנגעגענען אויך גאַלדענע אדניות, דערציילן, אַז ניט נאָר ביים לעבן, אַז אַפילו נאָכן טויט גרופירן זיך יידן לויט די שטעט און שטעטלעך, פון וואָ-נען זיי קומען. אויפן בית-עולם זעט איר איצט, אַז דער בית-מדרש-ייד האָט זיך אין די שטאַטן ניט איינגעפונדעוועט, אָפּגעאַרבעט אַ לעבן פאַרן טייוול און די נשמה האָט ער געלאָזט אין דער אַלטער היים. און

סיכאפט א מורא אָן — אפילו דער מוזט האָט ניט אָפּגעווישט
סיבענקעניש.

דאָס יידישע געזעלשאַפּטלעכע לעבן אין דיטראַיט דרייט זיך
ארום די פארטייען און קינדער-שולן. פאראן דריי שלום-עליכם-
שולן מיט א מיטלשול, צוויי לינקע, צוויי פון נאַציאָנאַלן אַרבעטער-פאַר-
באַנד און אַן אַרבעטער-רינג-שול. ברענגען די שלום-עליכם-שולן
אַראָפּ אַ לעקטאָר, צי אַ שרייבער פון ניו-יאָרק, אינגאָרדן די אי-
בעריקע שולן דעם גאַסט און פאַרקערט אויך. יעדע פארטיי מאכט
שבת פאַר זיך, צעפיצלט און צעברעקלט זיך. וואָלט מען דאָך
געקאָנט מיינען, אז דאָס איז אַ געראַנגל צוזשען קולטורן, קלאַסן
שטייען באַוואַקסנטע איינער קעגן צווייטן, יעדער איינער וויל איבער-
אַנדערשן די וועלט? דאָס וואָלט גוט געווען. ס'איז אָבער ווייט
דערפון.

די צוויי נעכטיקע שכנים — ביידע רייכע, ריעל עסטמיטני-
קעס, רייכע „בילדערס“, רייכע פאַבריקאַנטן, וואָס פלעגן שטיצן יידי-
שיכטישע אינסטיטוציעס — האָבן איבערנאַכט געקראָגן „שטאַנד-
פונקטן“. איינער איז אַוועק רעכטס, דער צווייטער — לינקס. ס'איז
באַקוועמער, ס'פאַרקלענערט די אחריות, מאכט לייכטער דעם עול
און שווערער די קעשענע. דאָס האָט מען זיך גענומען אפילו אין
דער פילאַנטראָפיע איינצופירן „סעקשאַן וואָירק“ * שטיצט איי-
נער די דעקלאַרטע יידן, איז ביראָ-בירושאָן ביי אים מדיף —
אין וויצע-ווערסאַ. דער אמתער שאַפּ צי פאַבריק-אַרבעטער דאַרף
זיך פונקט אַזוי שלעכט פילן (אין אפּשר ערהער) ביים לינקן חבר
אין פאַלאַין, ווי ביים רעכטן פּורזשוי. און ביידע, אָן באַגעמעניש,
וויינען זיך אין פאַלאַצלעך, קומען זיך אפילו צונויף ביי אַ קערטל.
צי ביי אַ שמחהלע. מען איז דאָך ניט קיין ווילדע „רושיקאַנער“,
מיר זיינען דאָך עפעס „בני-רחמנים“, ליידן מיר מיטן אַרבעטער,
זעען, ער זאָל ניט פאַרשוואַרצט ווערן, ער זאָל ניט בלייבן קיין
„בידנער“ בעל-מלאכה, ווען ביים האַנדל קאָן מען „אַפּזשיפען“, אָפּ-
אַטעמען. אַ פאַרוואַלטער פון פאַררם פאַבריק האָט מיר געזאָגט, אז

* סעקשאַן וואָירק — שטיק-אַרבעט.

פון די זעקס טויזנט יידישע ארבעטער ביי פאָרדן זיינען היינט צו טאָג געבליבן זעקס הונדערט. וואָס איז געוואָרן פון די פינף טויזנט פיר הונדערט ארבעטער? וועגן דעם הערט מען קיין וואָרט נישט.

כּהֵאָב זיך פּאַגעגנט אין דיטראַיט מיט פינסקן, מיט מאַני-לייבן. יעדער פון אונדז איז געקומען צו אַן אנדער אַרגאַניאַציע. מאַני-לייב און פינסקן, וואָס זיינען שוין אין ניו-יאָרק איבער אַ פּערטל יאָרהונדערט, האָבן צופּעליק געדאַרפט זיך פּאַגעגענען אין דיטראַיט, זיי זאָלן זיך פּאַקענען, זיי זאָלן כאַפּן אַ חבּרײַשן שמועס. און דווקא מיר, דריי ניו-יאָרקער שרייבער, האָבן ציוניפּענדאַכט אַלע דיטראַיטער ריכטונגען אונטער איין דאַך. געקומען זיינען לינקע און לינקע מיט אַ רעכטן אָפּנוי, געקומען זיינען רעכטע און רעכטע מיט אַ לינקן אָפּנוי. דאָ האָבן איר זיך דערוואַסט, אַז די „פּועלי-ציון“ האָבן נאָך אין דיטראַיט „מאַסן“ און אַפּילו די ס. ט. האָט נאָך אָנהענגער. גערעדט האָט מען וועגן פּראַלעטאַרישער ליטע-ראַטור, ריכטיקער האָט דער עולם אַרײַסגערופּן דעם שמועס. און איין קלייניקייט! פינסקן און מאַני-לייב, וואָס זיינען איבער אַ פּערטל יאָרהונדערט געווען פרעמדע, זיך אַפּילו נישט געקענט, האָבן ביי דער ערשטער באַגעגעניש כּמעט איינגעשטימט. קיין חלוקי-דעות — נישטאָ קיין פּראַלעטאַרישע ליטעראַטור. גיי ווייס דעם כּוח פון אַ פּערטל יאָרהונדערט זיך נישט קענען!

דאָס שיינדל פון די יידישע שולן איז די אומפּאַרטייִשע מיטל-שול, וווּ דער פּאַרוואַלטער איז חבּר בערקאַוויטש. איך האָב געהאַט אַ לאַנגן שמועס מיט די תּלמידים — פּופּצן-און זעכצן-יאָריקע בחורים און מיידלעך. זיי האָבן געהאַט מענות, שטאַרקע מענות, צו דער יידישער ליטעראַטור, צו די יידישע שרייבער. מען האָט מיך פּאַשאַטן מיט קשיות, און טייל גערעכטע קשיות:

— פּאַרוואָס האָבן מיר נישט וואָס צו לייענען אין יידיש?

— אזא אַלט פּאַלק, דאָס „עם הספר“, און אזוי אַרעם אין שיי-גער ליטעראַטור!

— אין דאָס וואָס מיר לייענען איז מול מיט „סעקס“, סמיל

עפּנט זיך נישט דורכצורירן זיך וועגן דעם איבערגעלייענטן מיטן לע-רער!

— אין וואָס פאַשען אונדז די לערער דווקא מיט אַמעריקאַנער מעמעס? פיל אינטערעסאַנטער צו לייענען וועגן יידישן לעבן אין פּוילן, אין ראַטלאַנד! דאָס אַמעריקאַנער לעבן קענען מיר:

— כּיבין נישט איינשטימיק — שרייט אַ מיידל פון אַ יאָר פּופּצן, רויטלט זיך און קאָן זיך נישט דערשלאָגן צום וואָרט. — איז אַ בוך גוט, קינסטלעריש, זיינען די „סעקס“ קאַפיטלעך אויך גוט, ס'וועט קיינעם נישט שאַטן, אַז מען וועט זיך דורכריידן וועגן זיי. פאַר-קערט — איז ס'בוך נישט קינסטלעריש, איז עס שלעכט מיט „סעקס“, צי אָן „סעקס“.

— כּווע גלאַט נישט וואָס מען האָט טענות צו דער יידישער ליטעראַטור? — רוקט זיך אַרויס אַן אָפּגעברענט כּהורל מיט אַ „פּאַנטישן“ קאַפּ האָר. — פאַרוואָס האָט דער קלאַס קיין טענות נישט צו דער מאַדערנער אַמעריקאַנער ליטעראַטור? שוירוווד אַז דערסאַן איז בלוז געשלעכט און אלע דאָ אין קלאַס לייענען אים, לעקן די פינגער און גאַרנישט!

— מיר געפעלט טאַקע נישט שוירוווד אַנדערסאַן!

— „וויקטאָריע“ איז אויך אַ ראַמאַן, אַ ליבע... און אַזוי איידל — האָט אַ מיידל זיך אַזוי פאַרפלאַמט מיט די פאַר ווערטער, אַז די איבעריקע מיידלעך האָבן אים געפלאַצט מיט אַ געלעכטער.

— נו, און כּטעמפעניוס ליבע?

— אין די ליבע אין „קידוש השם“?

— איך רייד וועגן „אַנקל מאָזעס“ ליבע — האָט דאָס פאַר-פלאַמטע מיידל אַ שטאַמל געטאַן. — דאָס קאָן מען נישט לייענען אין קיין קלאַס.

— לאָזט מען דורך דאָס קאַפיטל.

אַזוי בין איך געזעסן ביו אַ שטיק אין אָונט אַרין מיט די זונגע יידישע אַמעריקאַנער לייענער, געהערט ווי מען באַזאָרפט מיך מיט גערעכטע קשיות און טענות און כּיהאַב אָנגעקוואַלן. איבער מיר פון דער וואַנט האָבן אַראָפּגעקוקט שלום-עליכם און פּרץ און גוטמוטיק זיך צוגעהערט צום שמועס.

אין דער פראוויניץ

דער רעגן, וואָס האָט אָנגעהאלטן פון ביינאכט, האָט גע-
שמוסן אין די טאָפּלע פּענסטער פון וואַנאַן, געפויקט איבערן
בלעכענעם דאָך און האָט אויסגעזען צו ווערן שטאַרקער מיט דער
שנעלקייט פון דער באַן, וואָס האָט זיך געטראָגן איבער די פּלאַנע
אַהייף-פעלדער.

סיאיו געווען ווּנטאַג נאַכמיטאָג. פּאַסאַזשירן האָבן געגענעצט
איבער געשוואַלענע ווּנטאַגדיקע צייטונגען, געדערעמלט, געשפּילט אין
פּאַקער.

אַ נישט-אויפגעלייגטער בין איך געזעסן ביים פּענסטער, געקוקט
ווי דער רעגן שטופּלט די שוויבן, ווי דער לאַקאַמאָטיוו וואַרפט אַרויס
מילכיגע קנוילן רויך, וואָס פלייבן שטיין אין חלל ווי וואַטאַנע אַוּתוּת,
און די צעווייקטע פעלדער רויטלען זיך פון נאַסקייט.

דאָס אַזמבאַקאַנטע שטעמל, ווּדוּן איך בין געפּאַרן אויף אַ
לעקציע, האָט געהאלטן אין אַיינלייפן, איז קלענער געוואָרן ביי
מיר אין די אַייגן, און אַז דער צוג האָט זיך דערנענטערט צום
וואַקזאַל, האָב איך זיך אַליין געפרעגט:

— וואָס פאַר אַ משוגענער וועט אין אַזאַ גוס רעגן מיך קומען
הערן ריידן?

דער וואַקזאַל איז כּמעט געווען ליידיק. פון וואַרט-זאַל האָבן
זיך אַרויסגערוקט עטלעכע זינגעלייט אין רעגנמאַנטלעך, אין קאַ-
לאַשן. זיי האָבן מיר געגעבן שלום, אַ כאַפּ געטאַן מיין וואַלז און
מענטשן, וואָס איך האָב קיינמאַל נישט געזען, זיינען מיר געוואָרן
נאָענט. זיי האָבן פּאַרצויגן אַ שמועס, וואָס איך האָב אים אָנגע-
הויבן ערגעץ אין ניו-יאָרק, אין וואַרשע, אין מאַסקווע.

א זינגערמאן מיט א קאפ קרייזלעך, און מיט די „ליטערארישע
בלעטער“ אין קעשענע, האָט מיך אַ כאַפּ געטאָן ווי אַן אַלטן חבר,
געפירט צום אויטאָמאָביל. ער האָט גערעדט אין געהאקטע שורות.
די ווערטער, וואָניקע, זיינען געפאלן איבער דער נאָסער פּלאַט-
פּאַרם ווי טראַפּנס רעגן:

— מיר האָבן דאָ אין שטעטל צוויי קינדער=שולן.

— ריכטיקער, צוויי האַלבע קינדער=שולן.

— אַ רעכטע, אַ לינקע.

— מיר האָבן אַ כאָר.

— אַ שטיקל דראַמאַטישע סאַודיע.

— דאָס אַליין — האָט דער מיט דעם וואָליו אַ הייב גע-

טאָן די האַנט ווי אַ דיריגענט.

— דאָס איז אונדזער גאַנץ ביסל עשירות — האָט דער דר-
טער אַן עפּן געטאָן כּישרל פּון דער מאַשין — ס'איבעריקע זיינען

תּלמוד-תּורה=ידן, חברות, מנינים, מיט איין וואָרט — שימל. מען

קאָן דעם עולם צו קיין אונטערנעמונג נישט צוציען. פּאַלם מאַקע

די גאַנצע אַרבעט אויף אַ קליין הייפעלע מענטשן.

כּיפּין אַרײַן אין אַ פּאַרמאַכטן אויטאָמאָביל, און איידער מען האָט

צײַט געהאַט מיר איבערצוגעבן די מערקווערדיקייטן פּונם שטעטל,

האַט זיך די מאַשין אָפּגעשטעלט:

— אָט זיינען מיר שוין!

— ווּוּוּוּ פּאַרפּאַרן מיר? — האָב איך זיך געפּרעגט.

— אַזוי ווי מיר האָבן נאָך אַ פּאַר שעה צו דער לעקציע —

האַט דער, מיט די „ליטעראַרישע בלעטער“, מיך אַרײַנגעפירט אין

אַ פּריוואַט הויז — וועט איר דערווייל זיין מיין גאַס. מיין נאָמען איז

גרינשפּאַן. איר הערט אונדראי דעם נאָמען סיערשטע מאָל. דאָ אָבער

אין שטעטל בין איך אַליין — דער פּאַרויצער, דער „טרעזשורעד“...

— ווען נישט חבר גרינשפּאַן — האָבן ביידע באַגלייטער אַרויס-

געהאַלטן — וואָלטן מיר דאָ קיין קינדער=שול נישט געהאַט, קיין

„דריוו“ פּאַרן איקאָר נישט געמאַכט... אַליין ליגט אויף זיינע פּלי-

צעס!

— יא, חבר אָפּאַטאַש? — האָט גרינשפּאַן אי זיך פּאַרלוירן,

אי הנאה געדאָט פון די שכחים, וואָס מען זאָגט אים אין די אייניגן—
מיר וועלן צוזאמען עסן אָונטברויט, אייכהערן אַ גרוס... איר
דאָרפט וויסן, אַז אין דער פראָווינג איז דער עולם אויסגעהונגערט
נאָך אַ וואָרט... אַ פארטיי-חבר כאפט זיך נאָך אַמאָל אַריבער
צו אונדז, אָבער אַ שיין-שרייבער — זעלטן.

דאָס גרויסע עסציימער האָט אויסגעזען יום-טובדיק. אַ לאַנגער
פירעקיקער טיש איז געווען געדעקט מיט אויף אַ שמחה. צוגעברוינטע
בולקעלעך, געהאקטע און מאַרינירטע הערינג, איילבירטן, היימישע
קאָראַפּינקעס וויין, זיינען געווען צעשטעלט איבערן ווייסן טישטעך.
צווישן די בענקלעך האָבן זיך געטראָגן יינגלעך, מיידלעך, גע-
לאָפּן פון איין ציימער אין צווייטן, ווי זשרעבעקלעך.

יונגע מאַמעס מיט קרישקעלעך אויף די הענט זיינען גע-
זעסן פאַררויטלטע, שעמעוודיקע, געהעצקעט סקליינזאָרג, וואָס האָט
אויסגעדרייט די הענט, געריסן ביי די מוטערס די האָר, די נעז,
זיך געצויגן מיט די הענטלעך צו די עלעקטרישע פלעמלעך, גע-
גורעט.

די מאַנסבילן, אָפגעברענטע, אָפגעארבעטע, זיינען געזעסן שווע-
רע אַרום טיש, ווייניק גערעדט. און דאָס וואָס דער רעגן איז געפאלן
אויף דער הילצערנער וועראַנדע מיט אַ קלימפער, געפאַמטשט אין די
שוויבן — דאָס האָט געווירקט דער עולם זאָל זיך רוקן איינער צום
צווייטן, פאַרציען ווער אַ סיגאַר, ווער אַ סיגאַרעט.

ס'האָט געשמעקט מיט יום-טוב, מיט ווינדלעך, מיט משפחה.
גרינשפאַן איז אונטערגעקומען מיט צוויי יינגלעך. הינטער אים איז
געשטאַנען סווייבל, אַ יונגע מיט רויטע באַקן, ווי זי וואָלט היינט
אַריבערגעקומען פון אַ דאָרף. זי האָט געדאַלטן אַן אויסגעקאַמפּן
קינד.

— באַקענט אייך מיט מיין משפחה — האָט גרינשפאַן זיך
געשמאַלטן פון נחת — דאָס איז מוין בכור, פישל הייסט ער, איז אַלט
עלף יאָר. דער יינגערער, משהלע, איז ניין און דאָס פּיצעלע איז
זיבן חדשים.

— דער עלטערער איז אַן אמתער פאַעט — איז די פאַררויטלטע
מאַמע רויט געוואָרן — ער רעדט ביי אינדז אין גראַמען.

— לאָז, לאָז — האָט דער פאָטער אָפגעשפארט סווייב מיט
דער האַנט און אַוועקגעשטעלט דעם עלף-יאָריקן בכור אַווי, אַז
ביים יינגל איז די מראה אַוועק פון פנים — פּיטל, זאָג דאָס ליד
וועגן פּרילינג!

— שעם דיך ניט, פּיטל, זאָג — איז דער לערער אויסגע-
וואַקסן מיט אַ העפט, ווי ס'ליד וועגן פּרילינג איז געווען פאַרשריבן.
ס'איז געוואָרן שמיל. ס'האָט זיך געהערט ווי די וויג-קינדער
וואַרקען און ווי דער רעגן שמייסט אין די פענסטער.
פּיטל האָט אַ שנוף געמאַן מיטן נעזל, געקוקט מיט פאַרלאָ-
רענע אויגן אויפן לערער. דער לערער האָט אָנגעהויבן די ערשטע
שורה:

„נאָכן ווינטער קומט דער פּרילינג“ ...

די ווערטער, דראַבנע, זיינען געפאלן פון פּיטלס מויל מיט
אַ קלונג, ווי ער וואָלט געשאַטן טרוקענע אַרבעס אין אַ מעדניצע.
דער עולם האָט אַפלאָדירט. די מאַמע, אַ פאַרפלאַממע, האָט
געטאַרקלט דעם פּאָעט:

— פּיטל, האָסט דאָך אַ לידל וועגן האַרנסט אויך? — און
בשעת מעשה האָט זי זיך אויסגעדרייט צו מיר — וועגן וואָס שרייבט
דאָס נישט? אַ דאָנה ביי אים אַ לידל!

— נו, חבר אַפּאטאָשו — האָט דער באַלעבאָס זיך צוגעזעצט
לעבן מיר — זאָגט מיט אַן אמת, די לידער טויגן צו עפעס? כּמין,
ס'איז גוטע לידער?
— גוטע, גוטע.

אַ קליינע, דאַרע מאַמע האָט צוגעפירט אַ מיידל, וואָס איז
געוואַנגען אָן השק. די קליינע מאַמע איז געווען פון אַרום בערדי-
משעוו, נישט געקענט אַרויסריידן קיין האַ און דאָרט, ווי מען האָט
נישט געדאַרפט קיין האַ, האָט זי יאָ אַרויסגערעדט. זי האָט גע-
רעדט צו גרינשפּאַנען און געקוקט אויף מיר:

— אַייער פּישעלע איז טאַקע אַ „פּאָהעט“, אַבער מיט מין
העלענען האָב איך זיך אויך נישט וואָס צו שעמען! זי שרייבט
ענגלישע לידער, וועט „מירצעשעס“ שרייבן יידישע אויך ... נו,
העלען, שעם זיך נישט ...

— וואָס לידער, ווען לידער — האָט זיך אַ מאַנסביל אַרויס-
געשאַרט פון הינטערן טיש — מיר זיינען געקומען הערן אַ גרוס
פון רוסלאַנד, נישט קיין לידער!

— גערעכט — האָט זיך אַ צווייטער אַ הייב געמאַן — לאַמיר לי-
בערשט עפעס נעמען אין מויל אַרײַן! אַ קאַפּיטשקע וויין:

— נו, קומט עסן, קומט — האָט דער פּאַלעבאַס מיר גענומען
רוקן איין טעלער נאַכן צווייטן — מיר האָבן דאָן אוועקגעשטעלט צום
עסן:

— חבר אַפּאַטאַשו, איר זייט טאַקע געווען אין אַדעס אויך? —
האָט זיך צו מיר אַ בײַג געמאַן אַ פּאַרשוין אין אַ לעדערנעם רעקל.
— געווען.

— טאָ ווי זעט איצט אויס אַדעס? — האָבן די אויגן בײַ אים
זיך אַ צונד יעמאַן — שײַן ווי אַמאַל?
— אַדעס איז שײַן.

— הערסט, ליובאַטשקע — האָט ער אַ כאַפּ געטאַן סױײַב
פּאַרן האַנט. — זײַ זאַגן, אַז אַדעס איז נאָך אַלץ שײַן! מיר זיינען
דאָך געבוירענע אַדעסער! מיר האָבן דאָרט געאַרבעט ביז 1922.
כײַן געווען קאַמיסאַר איבער דרוקערייען, איז מיר אױנגעפּאַלן אַ
משוגעת דאָ אַדערצוקומען, פּעדלען מיט אַ וואָגן אויבסט... אַ,
חבר אַפּאַטאַשו, אַדעס, אַדעס! ווי קומט מען צוריק אַהין? אַבער
פּושיקנסקאַיאַ איז אַ שײַנע גאַס, האָ?
— זייער שײַן.

— הערסט, ליובאַטשקע? ווער עס רעדט אַ שלעכט וואָרט
אויף ראַטנלאַנד, מעג אים סײַל פּאַרקרימט ווערן!
— מיר וועלן גײַן — האָט דער פּאַלעבאַס מיר צוגעטראָגן דעם
מאַנטל — שױן דאָ אַן עולם.

אויף דער גאַס האָט געכליאַפעט. די אויטאָמאָבילן האָבן גע-
סאַפּעט, זיך געפּרוגזט און איך האָב אַלץ נישט געגלייבט, אַז
אין אַזאַ שלאַקסרײַען זאָל קומען אַן עולם הערן אַ לעקציע.

1929

אין ראטנפארבאנד

1928

אויף דער גרענעץ

די באן דערנענטערט זיך צו דער פוילישער גרענעץ. אי-
בער א קליין געמויערט הייל, ווו מען זעט קיין ציווילן מענטשן נישט,
א סדרייט זיך בלויז די גרענעץ-וואך מיט ביקסן, דווקא דאָ הענגט
א ריזיקער פוילישער אָדלער געגאָסן פון גיפס. די וואַגנען זיינען
כמעט ליידיק. מען רעדט נישט, מען רופט נישט אויס די סמאנ-
ציע און עס ווערט אומהיימלעך. אין פעלד צווישן בייםן גרינס
זיצט אַ פּוּטערע און אַרבעט. דערלעבן פירט אַ געשפּאַרעמער
דאָן עטלעכע הינער, גייט גדלותדיק, דעם קאָס פאַרדיסן, ווי אַן
אַפּערע-זינגער.

דער לאַקאַמאַטיוו סאַפּעט, גליטשט זיך צווישן סאַסנאַון וואַלד
אַ מינוט, צוויי און בלייבט שטיין אין אַפּענעם פעלד פאַר אַ היל-
צעדנער געביידע, ווו סידענגט אַ רוימע שילד - פ. ס. ס. ר. -
די מלוכה פון אַרבעטער קלאָס.

אַ יונג אין שטייבול ביו איבער די פאַכועס שפּרינגט אַרזיס
פון דער געביידע מיט אַ פעקל בריוו. ביי זיין ברייטן לעדערנעם פאַ-
סעק, וואָס נעמט אַרום די גרויע בלווע, הענגט אַ רעוואָלווער.
סיפּנים איז ביי אים קינדיש, די אויגן בלייז מיט צוויי שפּרייז איז
דער יונג אין וואַגאַן. נאָך אים אַ צווייטער אין בלויזן קאַפּ מיט
אַ גאַנאַל-פּרייז. סידעמל מיט מראַלדן גרוי, דערמאַנט אַן אַמאַ-
ליקן רוסישן עקסטערן.

דער לאַקאַמאַטיוו נעמט ווידער סאַפּען, לאָזן קוימענס הייך. אויף די
פעלדער זיצן פּוּטערעס, גראַבן, יעטן, ווי אויף דער פוילישער זייט.
די רוסישע גרענעץ-וואַך שפּאַצירט איבער די ליידיקע וואַגנען,
דערנענטערט זיך צו מיר:

— בירגער, זייט אזוי גוט, אייער פאם.
— אן אמעריקאנער פאם, — שמייכלען די בלויע אויגן,
סיוונגע פנים.

סווערט היימעכער, סוויילט זיך פרעגן, פארוואס די טאשמע
אויף זיין היטל איז בלוי, צי זיין חבר מיטן שויבער האָר איז
טאָקע אָן עקסטערן, צי די פויערטעס, וואָס זיצן און יעמין ביימין
גרינס אויף דער חסישער זייט, חברן זיך מיט די פויערטעס פון
פוילישער זייט. די צונג טוט זיך אַ דריי און אַך פרעג:

— ווייט קיין שעפעטאָוקע?

— אָט איז שעפעטאָוקע, בירגער.

אַ טרעגער מיט קאלמיקישע אויגן נעמט מייע וואַליועס, טראָגט
זי אין צאָל-קאָמער. מען צעלייגט דאָס געפעק אויף לאַנגע טאַג-
בענק, וואָס זיינען צעשטעלט איבערן גרויסן זאל ווי אַ „חית“.
די ווייסע ווענט זיינען אויסגעהאַנגען מיט שרייעדיקע פלאַקאָסן, מיט
ידעזות וועגן מיטינגען, וועגן ליטעראַרישע אָונטן. ס'הענגען גע-
כתיבעטע שול-פּראָגראַמען. אויף די אָונטקורסן לערנט מען עקאָ-
נאָמיע, סאָציאָלאָגיע, פון אַרײַטמעטיק ביז העכערער מאַטעמאטיק. די
באַממע, די טרענער, די פעקער זיינען כמעט אַלע יונגע מענטשן,
ווייניק אין מיטעלע יאָרן און קיין אַלטע לייט זעט מען כמעט נישט.
כיקוק אויפן עולם, אויף די פּאַרקלעפטע ווענט און ס'גלויבט זיך
מער נישט, אַז כּגופּין זיך אין אַ רוסישער טאַמאַזשנע. מיר דאַכט
זיך אַלץ, אַז כּיפּין אין ניו-יאָרקער אַרבעטער-אוינווערסיטעט צי אין
קאָרידאָר פון רענד-סקול.

כיפרע: מיין טרענער מיט די קאלמיקישע אויגן, צי ער באַ-
זוכט די אָונטקורסן.

— איך נישט, בירגער, צו שווער, — און ער לייגט צו די
פּינענער צו זיין קליינעם שמערן — מייע חברים לערנען. אָט דער
מיט די געקרויזטע האָר, וואָס פּאַרקלאַפּט דעם קאַסן, דער זיצט
אויף גאַנצע נעכט און לערנט.

די רעזייע געדויערט נישט לאַנג. צומיינסטן זוכט מען „וואָ-
לויטע“. מען טאָר נישט אַרײַנפירן קיין טשערוואַנגעס, וואָס מען קען
איינדהאַנדלען פאַר פּופּציק פּראָצענט אין אײַראָפּע. אַ דאַמע צע-

וויינט זיך. ביי איר אין אונטערקלייד זיינען צען פאך זיידענע זאָקן
 איינגעפאָסטרירגעט. מען געפינט ביי מיר אין דער וואָלדע ביכער,
 מאַנסקריפטן. דער שייגען, וואָס רעוודירט מייע זאָכן, אַנטשול-
 דיקט זיך, וואָס ער פאַרשטייט נישט קיין יידיש און ער רופט צו
 אַ חב"ד, אַ ייד. ס'קומט אונטער אַ ושוואַרצער ברוך, קוקט אַריין
 אין „פערד-גנב" און סיפנים ביי אים לויכט אויף:

— זענט איר אָפּטאַשו?

ער דריקט מיר די האַנט. ס'ווערט ליכטיקער אין די אויגן,
 וואָס די יידישע ליטעראַטור האָט אויך אַ צד אין דער משפּחה.
 דער טרעגער נעמט מיין געפּעק, טראַגט עס אין דער רוסישער
 באַן, וואָס גייט קיין כאַרקאָוו. וואָסאַנען ברייטע, באַקוועמע, צו פיר
 מענטשן אין אַ קופּע. מיט מיר זיצט אַ דייטש, וואָס פירט אין
 אַ דרוקעריי אַ נייעס סאַרט „לינאַטיפּ" מאַשין. ער רעדט קיין וואָרט
 רויש נישט און פילט זיך פאַרלוירן. ס'קומט אַריין אַ ברייט-בייניקער
 מאַן אין מיליטערישע קליידער. סיפנים אַ יידיש. ער דערקענט אין
 מיין מאַנטל, אַן די שיד, אַז כּיפּין אַן אַמעריקאַנער. מיר צעריידן זיך.
 כּיזק זיך אַיין אין דעם אויבל (מעדאַל), וואָס ער טראַגט. אויפן
 אויבל איז אויסגעקריצט דוּשערוזשינסקיס בילד.

— וואָס איז דאָס, אַן אויסצייכענונג? — פּרעג איך אים.

— יאָ, — צעשמייכלט ער זיך, — כּיפּין אַ משעקיס, איצט
 רופט מען עס ג. פ. או. איר, אין אויסלאַנד, האָט זיך אַהראַי אָג-
 געהערט שוידערלעכע זאָכן וועגן אונדז. ווען נישט מיר, די אי-
 בערגענעבנסטע קאָמוניסטן, וואָלטן די שונאים פון סאָוועטנמאַכט
 שוין לאַנג אַריין אין זאַטל. און ער רעדט מיטן יידישן אַקצענט,
 דערציילט מיר די געשיכטע פון משעקאַ. ער קען זיך נישט זאָג
 אָפּלויבן דוּשערוזשינסקין, דערציילט, ווי ער, דער משעקיס, האָט
 דורכגעמאַכט אַלע פּאָלשעוויסטישע מלחמות, אָנגעפירט מיט אַ באַ-
 טאַליאָן זעלנער, ווי די „ווייסע" האָבן אים דורכגעשאָסן. ער צע-
 קנעפלט דעם שיגעל, דאָס ליפּל, ווייזט מיר ווי די קויל איז אַריין
 אין דער ברוסט און אַרויס דורך די לאַפּאַטקעס. אַליין איז ער
 אַ ווילנער, הייסט דוראַוויין, האָט פרידער אין ניו-יאָרק. ביז פּופּצן
 יאָר האָט ער געלערנט, געלייענט מענדעלען, שלום-עליכמען, גע-

זונגען ביי חזנים. און ער צעווינגט זיך אין קופע דעם ווארשעווער
חזן סיראָמעס אָן „אל חמא“, פארהייט זיך אויף אַ ביי-קול. די
אויגן ביי אים לאַכן, ספנים שמעלצט זיך פון נחת און מור גלויבט
זיך נישט, און איך זיין מיט אַ משעקיסט.

דער צוג טראַגט זיך פארהייט קליינע ישובים, שמעלט זיך אָפּ
אויף אַ מינוט, לאָזט אראָפּ פאסאזשירן, נעמט אויף. ווי פון אונ-
טער דער ערד וואַקסן ביי יעדער סטאַנציע אויס האַלב-נאַקעמע יונג-
לעך, הינקעדיקע, בלינדע, אלע אויסגעשמורט ווי שדים. זיי לויפן
אָן, דרייען מיט די פארוואַקמענע קעפלעך צי מען שפירט זיי נישט
נאָך, בעסן מיט פארוויינטע פנימער:

— ברויט, ברויט ...

פון די צעריסענע לאַכעס קריכן ארויס אָפגעכמאַלעטע קניען,
שטיקער צוויי, שטיקער פלייצע. אויגן פינקלדיקע, כיסרע, קוקן אויף
דיר מיט שנהא, מיט רציחה. ספאָווייזט זיך אַ מיליציאַנט. די
חברה צעשייט זיך, קריכט אויף אלע פיר אונטער די וואַגאַנען. מען
ליגט אין באַהעלטעניש ווי שטשורעס. אין ווי נאָר דער מיליציאַנט
טוט זיך אַ דריי אַוועק, שמעקט מען אַרויס די קעפלעך, מען שטייט
שוין ווידער פאר די אָפענע פענסטער פון די וואַגאַנען און די אויס-
געקרימטע פנימער וויינען אָן טרערן:

— ברויט, ברויט ...

דער משעקיסט קלאַגט זיך, און די היימלאָזע קינדער זיינען
אָן איבערפלייב פון זעם איין-און-צוואַנציקסטן יאָר, ווען עס האָט
געבושעוועט דונגער, צינגע, טיפוס. די רעגירונג האַלט אין איין
עפענען היימען פאר זיי. אַנדערע האָבן געניאלע פעיקייטן. אַסך
פון זיי קען מען נישט איינהאַלטן אין די היימען. ווינטער, ווען ס'איז
קאַלט, זיצן זיי נאָך. מיטן זומער צעלויפט מען זיך, מען שלאָפט
אין די אויסגעליידיקטע פעסער פון סמאָלע און סטאַדעסווייז טראַגן
זיי זיך איבער ישובים. נאָך אַ יאָר-צוויי און מזועט די מבה אויך
אויסהיילן.

דער צוג לויפט איבער פעלדער. די ערד איז שוואַרץ, מעט,
די תבואה אָבער איז שיטער. עס נעמט זיך פון דעם קאַלטן זומער

און פון די צו-אפטע רעגנס. גאנץ אייראפע קלאגט זיך, אז עס איז
הייער קיין זומער ניטאָ.

אין קופע קומען אַרײַן צוויי פּאַסאַזשירן - אַ ייד, אַן אינגל-
זשינער, און אַן אוקראַינער אַרבעטער. דער אינזשינער האָט אַמאָל
געלערנט העברעיִש. דער שרייבער צימראָן איז געווען זײַן לערער.
פון ייִדיש אָבער איז ער ווייט. זײַנע קינדער פּאַרשמייען שוין קײַן
ייִדיש ניט. דער אַרבעטער רעדט אוקראַיניש.

- וואָס רעדט איר - פּרעג איך אים, - קליינרוסיש?

- נישט קיין קליינרוסיש, - פּאַלידיקט ער זיך, - כּרייד
אוקראַיניש, ווי יידן רידן ייִדיש, נישט קיין דייַטש.

- איך שיק אויך מיין מיידעלע אין אַ ייִדישער שול, - רופט
זיך אַן דער טשעקיסט און רוימט מיר אַיין מיט ביטול אויפן חשבון
פון אינזשינער - דער אינטעליגענט איז דאָך אַ „ספּעקל“, נישט
קיין קאַמוניסט.

מיר זײַנען שוין אין בערדיטשעוו. דער וואָקאַל איז איבער-
געפּאַקט מיט מענטשן. כּידערוזע סערשטע מאל עלטערע יידן אין
לאַנגע קאַפּאַטעס. דאָס וינגוואַרג אין קאַלירטע העמלעך. די מייד-
לעך - רויטע טיכלעך אויף די קעפּ. איך גיי אַרויס אויפן וואָקאַל.
שטייט אַ גרופּע מיידלעך, רידן וועגן די עקזאַמענעס.

- איר רעדט טאַקע ייִדיש? - פּרעג איך זיי.

מען קוקט מיך אָן פּאַרחידושט, מען דערקענט אין מיר אַן
אויסלענדער און אַ מיידל ענטפּערט:

- וואָס דען זאָלן מיר רידן, רוסיש? אודאי ייִדיש

דער צווייטער קלאַס, דער „ווייכער“, איז כּמעט ליידיק. דאָ
פּאַרן פּאַן-אַנגעשטעלמע, אויסלענדער און רייכע „געפּ“-לייט. גע-
פּאַקט זײַנען די „האַרטע“ וואַגאַנען, דער דריטער קלאַס, וווּ דאָס
פּאַלק פּאַרט. מען זיצט איבער צעעפּנטע פעקלעך עסן, מען פּאַר-
טרינקט טיי פּון בלעכענע טשייניקעס און מען לייענט צייטונגען.
דער עולם שמועסט אויפן קול - רוסיש, אוקראַיניש, ייִדיש. מען
רעדט וועגן פּאַליטיק, וועגן דער מלוכה. מען קריטיקירט דעם, יע-
נעם. די קריטיק איז אַ קאַלעקטיווע. כּמעט אַלע רידן וועגן זומער-אַפּ-
רו. מען פּלאַנעוועט צו פּאַרברענגען וואַקאַציע אין קרים, קאַזאַקאַ.

מאסקווע. עס גלויבט זיך נישט, אז דאס ריידן ארבעטער מיט צע-
יורענע הענט, אפגעארבעטע גלידער.

דער צוג שטייט 20 מינוט אין קאזאמין. איך גיי אראפ אויסן
וואקואל עפעס איבערבייסן. דער משעקיסט פארשליסט מיט זיין שליסל
די קופע, דעם וואגאן, פארמאכט ס'פענסטער און זאגט אן דעם
קאנדוקטאר אכטונג צו געבן — קאזאמין איז פארמיט מיט אירע
גנבים.

איבערן וואקואל טראגן זיך היימלאזע קינדער צו סינף, צו
צען. איך בין אומרוק און זאג צום משעקיסט:

— איינער פון אונדו האט געדארפט בלייבן אין קופע.

— בייטאג איז נישטא וואס מורא צו האבן, — פארזיכערט

ער מיך.

מיר טרינקען אויס מיי, פארבייסן קעז-סענדוויטשעס און גייען
ארויס. ביי אונדזער וואגאן שטייט שוין א קרענצל מענמשן. דער קאג-
דוקטאר זאגט, אז די היימלאזע האבן צוגעפאסט א שליסל. געעפנט
די קופע און ארויסגעשלעפט א העלן מאנטל. די קינדער, וואס שטייען
דא, האבן געזען, וויסן ווער עס האט עס געטאן. איך לויף אריין אין
קופע — מיין מאנטל פעלט. אויף די איבערגעצויגענע זייג-פלע-
צער טריט פון נאסע, בארוועסע פיסלעך. דער משעקיסט האט אויב-
געהויבן א טרעוואגע, פארהאלטן עטלעכע ייגלעך, וואס האבן גע-
זען ווי מען האט צוגעשלעפט דעם מאנטל, מורא געהאט אבער צו
זאגן, מען זאל זיי דערפאר די בייכער ניט אויפשניידן. דער קאזאמי-
נער ג. פ. או. האט ארויסגעשיקט דעם חברה-מאן. דערווייל האט
מען געזעבן דעם דריטן קלונג און איך האב געמוזט אריין אין ווא-
גאן אן א מאנטל. דער משעקיסט האט מיך געהאלטן אין איין בא-
רויקן.

— מען וועט אייער מאנטל געפונען, זיכער געפונען ... קיי-
נער וועט אזא מאנטל נישט קויפן, מורא האבן צו קויפן ... פון
קיעוו וועל איך נאך אמאל אנקלינגען ... און דער קאנדוקטאר וועט
ביי מיר פליען. ס'איז זיין שולד, ער האט געדארפט היסן, אז איך
האב אים געהייסן ... מען וועט אים געפונען, זיכער געפונען ...
א שאך, די פארשיורגעס האבן קאליע געמאכט די שטימונג ...

— קייפן וועט אים טאקע קיינער נישט קייפן, האָט דער אינג-
זשיניער געשמייכלט, נאָר צעשניידן אויף דיטעלעך קען מען אַזאַ
פּאַלמאַ.

מיר איז טאקע געוואָרן אומעטיק און נישט אַזוי פאַרן פּאַלמאַ
ווי פאַר די מאַנסקריפטן, וואָס זיינען געלעגן אין די קעשענעס.
דער צוג איז געפּלויגן, זיך געהויבן איבער די שינעס. אין
קופּע איז געוואָרן שטיל. איינער האָט געעפּנט אַ ביכל, דער צוויי-
טער אַ צייטונג. מען האָט זיך געוויגט, געדערעמלט, דער משעקיסט
האָט יעדע האַלבע שעה מיך געטרייסט:

— מען וועט אים געפּינען, מען וועט געפּינען אייער מאַנטל!
פון קיעוו קלינג איך אָן מען זאָל אַ ווך טאַן! עס איז נישט דאָס
ערשטע מאָל, וואָס מען געפּינט.

אין וואַגאַן ווערט מען געוואָר פון דער גנבה און יעדע וויילע
קומט איינער מיך טרייסטן.

עס ווערט טונקל, דער צוג דערנענטערט זיך קיין קיעוו, שמעלט
זיך אָפּ בײַ אַ ריזיקן וואַקזאַל. איך דערהער ווי מען רופּט:

— אַ — פּ — אַ — ט — אַ — ש — ר !

עס קומען אונטער מאַרקיש, אויסלענדער, מאַרשאַק און אַ חברה
יונגוואַרג. מיר גייען אַרײַן אין וואַקזאַל, זעצן זיך איבער פּלעטער ביד,
ריידן אלע אינאיינעם. סיקומט אונטער אַ יונגעראַן מיט אַ פּתשקע:
— גיט עפעס פאַר די היימלאַזע קינדער, פאַר די קינדער,
וואָס טראַגן זיך אַרום סטאַרעסוויז איבער די ישׁובים! גיט, חברים!

אין כארקאוו

שוין פינף טעג ווי כ'צין אין כארקאוו - די הויפטשטאָט פון אוקראַינע, וואָס ציילט ביי אַ הונדערט טויזנט יידן.

אין גאס, אין טראַמוווי, אין רעסטאָראַן, אויף מיטינגען, אין קינדערהיימען, אין שולן און בתי-מדרשים - איין נאָך וואַרפט זיך אין די אויגן - דער מין מענטש איז אויסגעוואַקסן. די שפּילדיקע, די וואָס מען האָט געדאַרפט האַקן סצינאַל, האָבן באַקומען לשון. אין די שענסטע שטאָט-רעסטאָראַנען, געוועזענע מיליטערישע קלובן, עסן אונטער אַלעאָנדרעס און פּאַלמען דער דעקאַן פון אוניווערסיטעט, זעצער פון כאַרקאָווער „שטערן“, דער שוסטער פון אַ שוין-קאַפּ פּעראַטיוו און דער אויסגעשטורמטער פּויער, וואָס קערט די גאַסן. צו אַזאַ מדרגה האָט אײראָפּע און אונדזער אַמעריקע דערווייל נאָך נישט דערגרייכט. אַלע עסן דעם זעלבן מיטאַג, וואָס פּאַשטייט פון דריי געריכטן און קאַסע אַן ערך פּערציק סענט. און מען עסט נישט סתם. מען רעדט דברי-תורה און מיט לשון קומען אַרויס דווקא יענע, וואָס האָבן הונדערטער יאָרן געשוויגן.

קעגנאַיבער מיר זיצט אַ מיידל מיט אַ ביינערדיק פנים, ווי ביי גאַרקיין, אַן אמתע סקישין. זי קוקט אַריין צווישן איין געריכט און צווייטן אין קראַעוויטשעס פיזיק.

- איר זענט אַ סמודענטקע? - פרעג איך זי.

- ניין, - ווערט ביי איר ס'פנים שענגער פון דעם שמייכל, פון די גרויסע, ווייסע ציין - כאַרבעט אין אַ וועשערין, כ'פרעס העמדרע, און אין אַוונטן לערן איך. כ'גרייט זיך אין „אַרבעטאָג“, אַרבעטער-פּאַקולטעט.

- און איר זענט אַן אויסלענדער? - פרעגט מיך אַ צווייט מיידל, וואָס עסט אויך ביי מיין טיש.

— יא, אן אמעריקאנער.

— כוואָלט אזוי געוואָלט זיין אין אמעריקע! — לייכטן ביים
מיידל אויף די אויגן, ס'פנים, די בלאַנדע האָר — דאָרט קען מען זיך
שיין אַנטאָן — און זי האָט אַ פיר געטאָן מיט דינע פינגער איבער
איר אַרעם באַטיטטן קליידל. — פרויען פּרדערן זיך ביי אײך, שמירן
די ליפן?

— נישט אַלע.

— אָבער מען שטערט נישט.

— ניין.

— ביי אונדז אין סאָועטנלאַנד קוקט מען קרום אויף אַזאַ
פרוי...

— איר זייט אזוי אויך שוין, פּירערין, — וויל אײך זי טרייסטן,
צו וואָס דאָרף מען זיך שמירן?

— כווייל זיין נאָך שענער — צעלאַכט זי זיך אויפן קול.

— אַ פּרוּוושאַזע אידעאָלאָגיע ביי אײך, חכמע — רעדט אַרויס

דאָס סקטישע פנים פון דער פיזיק.

— כײַן אַזאַ גוטע קאָמוניסטקע, ווי איר!

* * *

זונטאָג פרי, ווען כײַן נאָך געלעגן אין בעט, האָבן זיך שוין
קלויסטער-בלאַקן צעקלונגען און אזוי שטאַרק און פון אַלע זייטן,
ווי כאַרקאָוו וואָלט נישט פול געווען מיט פאַבריקן, נאָר מיט קלויס-
טערס. כּדאַב זיך אַנגעטאָן און בין אַרויס אין גאַס. די גאַסן, פּרייט
ווי סלאַווישע פּנימער, זיינען געווען פּמעט ליידיק. כײַן אַרײן אין
אײן צערקווע, אין אַ צווייטער, אין אַ דריטער. די קלויסטערס זיינען
פול געווען מיט עלטערע און מיטליאַריקע ווייבער. ווייניקער מאַנס-
בילד און קיין דינגוואַרג האָבן אײך אינגאַנצן נישט געזען.

— ווי איז סיונגוואַרג? — פּרעג אײך ביי אַ פּרוי מיט אַ
„שמײלס“ פנים.

פּיונגוואַרג איז אין די קלובן, פּירער, — האָט זי גערעדט
פּרום, — האָט זיך נאָך קאַמסאַמאָלקעס... זיי וועלן זיך אָפּ-

פאָגן אָפּיאָגן, עלטער ווערן און זיך ארומווען, אז מען האָט נאָ-
ריש געלעבט... מען וועט צוריקקומען אין דער צערקווע...
— כּהֲאֵב מוֹרָא, אַז נִישׁט, בִּירגֶרִין, — אִיז אױסגװאַקסן
לעבן מיר אַ בִּרײַטער פּויער, ווי אַ מאָנומענט. — דער מענטש האָט
געקראָגן אַ נייע רעליגיע, אַן אַרבעטער-רעליגיע... נישט אַמ-די —
האָט ער געוווּן אויף דער צערקווע — וואָס פּאַכעט מיט דער
נשמה און די „כאַלאַטניקעס“ האַלטן זי אויף מיט ווירדן און תּפֿי-
לות.

כּיפּין אַרויס אויף דער גאַס. די יול־זון וואַרעמט, צעלייגט
זיך איבער די ברוקזמע מערק, איבער די בייכיקע הייזער, עולם
שפּאַצירט אין ווייסע אויסגענייטע העמדרע. פּאַרבונדן מיט טראָלדן.
סיקומען אַן אַרבעטער-קלויבן מיט פענער, מיט מוזיק, מען קלייבט
זיך פּאַרן הינטער דער שטאַמ אַפרוען. בעשלערס, אַפּעריסענע,
האַלפּ-נאַקעטע, קעפּ פּאַוואַקסענע, ווי ביי אַריענטאַלישע חכמים, לאָזן
נישט דורכגיין:

— גיב עפעס, חבר!

אין אַ ווינקל שטייט אַ רוסישער גלח אין אַ פּאַרשמאַלצעווע-
טער קאַפּאַטע, די לאַנג פּאַרוואַרלאַזטע האָר צונויפגענומען אין אַ
קנפּ קוקן אַפּיר פּון אונטערן אַפּגעבליאַקעוועמן שטייפּן קאַפּע-
לוש. דער הײכער, אויסגעדאַרטער גוף טוט זיך קיין ריר נישט, ווי
עס וואַלט ניש געווען קיין מענטש, נאָר אַ גיפּסענע פיגור אין אַ
קלײַטער נישע. פּלױז די האַנט, די רעכטע האַנט, פּאַווענט זיך,
בעט נדבות.

כּדריי זיך אַרײַן אין מאַרק. עס זיצן ברייטגעזעסוקע גויעס אי-
בער ערדענע טעפּ שמאַנט, איבער עמערס צוואַרעך, איבער ווייסע,
צענפונטיקע קעזן. מען שלעפט קונים, מען רופּט פּאַרבייגייעל:

— פּרישער שמאַנט, פּרישער קעז! קויפט, בירגער! קויפט!
עלטערע יידן פּאַרן אַן מיט וועגעלעך קאַרשן, מיט וועגעלעך
אַפּריקאַסן. אין אַ בורקע שטייט אַ ניש-געגאַלטער זונג, פּאַרקויפּט
פּלעשער ברויטקוואַס, שלעפט מיט אַ גרייזער די פּראָפּנס, וואָס
ריסן זיך אַרויס פּון די שמאַלע העלדולעך מיט אַ שאַס. ער ווענדט
זיך צו מיר אויף יידיש:

- אויסלענדישער קוואַם, מיסטער. אַ מחיה!
- וואָס, חבר, מען האַנדלט? - גיי איך אונטער און הייס זיך געבן אַ פלעשל קוואַם.
- אַ, ווען איך קאָן זיך אַריבערכאַפן קיין ניו-יאָרק! - פאַר-כלינעט זיך דער יונג - כּדאַב דאַרט צוויי פּרידער ביזנעסלייט.
- און דאָ טויג נישט? - פּרעג איך אים.
- ניין! פאַרוואָס? מען זאָל נאָר לאָזן האַנדלען, איז כּאַר-קאַוו אַ שטאַט, ווער מיר גוטס גינט... איר, אַמעריקאַנער, ווייסט דאָך יאָ, אַז נישט אַלץ איז דער בעל-מלאכה... אַז אָן דעם סוחר האָט דער אַרבעטער אַ שיינ פנים... מען יאָגט אונדו, מען טרייבט אונדו, און דעם „נעפמאַן“ לעבט זיך אַלץ בעסער ווי דעם אַר-בעטער.
- דערביי שטייט אַן עלטערע ייד מיט אַ בערדל, וואָס וויל נישט גרוי ווערן. פון דעם צעקנעפלטן רעקל, וואָס איז פול מיט לעכער ווי אַ זיפ, קוקן אַרויס צוויי ציצית. דער ייד קוקט אַריין אין אַ ספרל. סגעשעפט זיינס איז אַ געפלאַכטן קאַשיקל אָנגעפאַקט מיט שרייב-פאַפיר, קאַנווערטן, מאַרקעס. ער פאַרקויפט לוחלעך, בענטשערלעך, סידורמלעך, אַלץ געדרוקט אין בערדיטשעוו.
- ווי לערנט זיך אין כאַרקאָוו, זיידעניו?
- דער ייד הייבט אויף די אויגן פון דעם משנוותל „ברכות“, פאַטראַכט מיך און ס'פנים צעשמייכלט זיך.
- וואָס דען האָט איר געמיינט, מען לערנט נישט? מען לערנט, מען האָט געלערנט און מען וועט לערנען... און איר זעט אויס צו זיין אַ ניש-היגער - באַטאַפּט ער מיט צוויי פינגער מינע מל-בושים.
- כּי קום פון וואַרשע.
- פון וואַרשע? - פאַררייסט דער ייד ס'בערדל - און ווי האַלט אין וואַרשע מיט יידישקייט? מען לערנט אין די בתי-מדרשים ווי אַמאַל?
- מען לערנט ווייניקער.
- אָבער מען לערנט - מענהט דאָס יידל זיינס.
- און יידן האַנדלען? - וויל איך אַ קער סאָן דעם שמועס.

— וואָס דען זאל מען טאָן? לייגן די ציין אויף דער פּאַליצע ווילט זיך נישט! קיין אמתער ייד קאָן ביי די סאַוועמן נישט אַרבעטן. מען מוז מחלל שבת זיין. דערצו האָבן זיי נישט קיין שטעלעס פאַר אַלעמען. האַנדלען יידן.

— און ווען מען לאָזט אייך אַרויס פון דאַנען, וואָלט איר געפאַרן? — פּרעג איך דעם זקן.

— ניין. מען טאָר נישט איבערלאָזן אויף הפּקר ספיסל יידן — שמיכלט דער אַלטימשקער גוטמוטיק. — דערצו איז קיין יושרדי-קערע מלוכה ווי אונדזערע, די סאַוועטישע, אויף דער וועלט נישט. ווייזט מיר נאָך אַ מדינה, מען זאל זיך אָננעמען די קרוודע פון יתומים און אלמנות? אַחוץ ביי אונדזערע נביאים און אין סאַוועטן-לאַגער, וועט איר עס נישט געפינען. ווען נישט די אונדזעריקע, די יעזו-סעקן, וואָלט זיך דעם ייד זייער גוט געלעבט. און ווי דאַונט איר יונגערמאַן?

— כּדאַון נישט.

— זענט איר דאָך אַ גוטער גוי, אָבער נישט קיין ייד. וואָס הייסט איר דאַונט נישט?

— וויפיל פאַרדינט איר, זיידעשי, אַ וואָך? — רייס איך אים איבער.

— ווי אַמאָל... צען רובל, פּופצן... אבי נישט אַנצוקומען צו קינדער.

— וואָס, זיי ווילן אייך נישט האַלטן?

— און ווען מיינ זון וואָלט מיך אָפגעגילדט, וואָלט איך ביי אים געווען, ווען זיין יינגל וואַקסט אָן ערל, אַ נישט-געמלטער?

— און רבנים האָט איר דאָ אין כאַרקאָוו?

— ווי דען? פיר רבנים.

— און זיי פעטן נדבות ווי די רומישע גלחים?

— זאָגט כאַטש להבדיל — האָט דער זקן זיך געבעטן ביי

מיר, — די רבנים אונדזערע לעבן זיך גאַנץ שיין, מיר האַלטן זיי אויס פּכבוד.

— זיידענדיג, גיט מיר אַ מאַרקע און אַ קאַנווערט — איז אונטערנעקומען אַ יונגערמאַן אין אַן אויסגענייט העמדל.

— ווען ניש די שקאצים, די קאמסאמאלצעס, וואָלט סאָועמנ-
לאַנד געווען די בעסטע מדינה — האָט דער זקן מיר געוויזן אויפן
יונג, וואָס האָט געשמייכלט. — דאָס איז אינדזער שוחטס יינגסטער
זון, אין ריידן רעדט ער דווקא יידיש.

— איר וועט זיך טשעפען צופיל צו קאמסאמאלצעס, זיידעניו,
וועט מען אייך קאָנפּיסקירן סגעשעפט — האָט דער יונג זיך צעלאַנגט
אויפן קול און באַצאַלט פאַר דער מאַרקע מיטן קאָנווערט
ער האָט געשטעלט עטלעכע מדיט און באַלד זיך אויסגעדרייט:
— זיידע, איר האָט דאָך מיר געגעבן צוויי מאַרקעס פאַר
איינער.

— וואָס, וואָס, ערלעכע „יאטן“ זיינען זיי — האָט דער זקן
אַרויסגעלייגט דעם יונג די האַנט אויף דער פלייצע און ס'האָט אויס-
געזען, אז ער איז אים אליין מוחל.

דער מאַרק איז פול געוואָרן מיט קונים, מיט וועגעלעך בלו-
מען. די זון, מרוקן ווי פייער, האָט אַרויסגעלויכטן פון יעדן גריבל
וואַסער, זיך געשפילט מיט די וועגעלעך, אויבס, מיט די צעדוּצטע
פנימער.

אין קיעוו

כארקאוו איז אן אויפגעקומענע שטאָט, וואָס האַלט זיך אין איבערבויען. די שטאָט צירט זיך, פּוּצט זיך, ווי עס פּאַסט פאַר דער הויפּטשטאָט פּון אוקראַינע, און האָט אַלץ אַ פּנים ווי יע-נער יונג, וואָס איז אַהיימגעקומען צו זיך אין שטעטל, אַרויפגעשלעפט אויף די פּיס אַ פּאַר נייע פינקלדיקע קאַלאַשן און זיך אַוועקגעלאָזט אין אַ הייטן זומער-טאַג שפּאַצירן איבער די גאַסן.

דערפאַר זעט קיעוו אויס ווי אַ פּריצע, וואָס אמת, אַ ביסל אַן אָפּגעקומענע. גאַסן ברייטע, געפלאַסטערטע, לייגן ווייבלעך צע-לייגט, ציען זיך פאַר אַרױף, פאַר אַראָפּ. פאַר די הייזער בױ-מער, גערטנדלעך. די גאַנצע שטאָט איז אַיינגעדעקט אין גרינס, ווי דאָס וואַלט נישט געווען דוסלאַנד, נאָר דרום-פּראַנקרייך.

כישפּאַציר איבערן קרעשטשאַטיק, ברייט און שיין, ווי אונדזער פּראַדוויי, און כלייען די שילדן איבער די געשעפטן. מען קען זיך די ציין צעברעכן - סערעבנקאַפּ, ווויציק, דצאַך, אַדאַש - און מיר פּאַלט איין, אַז דאָס האָבן ידן אָפּגעטאַן אַ שפּיצל, ניט נאָר אַרױנגעבראַכט די ראשי-תּבות פּון דער הגדה, וווּ מען רעכנט אויס די צען מכות, נאָר אויך אַיינגעפירט די ראשי-תּבות פּון דער גאַנ-צער רבנישער ליטעראַטור. כּהאַב נאָך נישט באַגעגנט קיין איין קאַמוניסט, ער זאָל וויסן די אַלע פּאַרקירצטע נעמען.

אויפן קרעשטשאַטיק באַלאַנגט דער מסחר צו דער מלוכה, צו קאַאָפּעראַטיוון. דער פּרוּוואַטער האַנדל איז קאַנצענטרירט אויפן פּאַדאָל, די קיעווער, „איסט סייד“. דער פּאַדאָל איז די אַמאָליקע געמאַ, ווען יידן האָבן אין קיעוו נישט געטאַרט וווינען.

דער פּאַדאָל לויפט פאַר-אַראָפּ, גרענעצט זיך מיטן דינעפּער, וווּ מאַנסבילן, פּרוּויען באַדן זיך, ווי גאַט האָט זיי באַשאַפּן. סײַזו

אויך א שטיקל האפן - „פאראכאָדן“ גייען פון דאָנען אָפּ אין די
 שכנישע שטעט. דאָ וואָרפן זיך נאָך אין די אויגן די אלטע שילדן,
 אָן ראשי-תבות, פון פאַר דער מלחמה. אַ גאלאָנטעריי-געשעפט. די
 וויטרע איז לידיק. סױאַלערט זיך אַ קינדיש פערדל אויף דריי
 פיס, קעמלען מיט גלעזערנע בריליאַנטן און אַפגעבליאַקעוועטע שפיגן.
 אַ שניידעריי, וווּ מען נייט לויט דער לעצטער מאָדע. אַ כשרע
 באַרקן - צוויי געריכטן זיבעציק קאָפיקעס, דריי - ניינציק און מיט
 געמילטע פיש אַ רובל מיט צוואַנציק קאָפיקעס. אַ זיגעראַכער פאַר-
 נעמט אַ האַלב געוועלב און אין צווייטן האַלבן פאַרקויפט מען
 מלחים, תפילין, סידורים, חומשים. מען קריגט דאָ דיכונאַרג -
 פון שאַפּענע פעלצן פון „מינקענע“ פוטערס, זינערס געניצטע ניי-
 מאַשינען, בלוי און פאַרצעלייען געשיר, פּעדערן פאַר בעטגעוואַנט.
 די באַלעבאַטים - מענער, פּרדיען, דערוואַקסענע קינדער - שטייען פאַר
 די קראַמען, פאַר די הילצערנע שטעלן, שמועסן געמיטלעך, דופן
 קונים, כאַפּן דורכגייער פאַר די הענט ווי אויף העסטער סטרימ.
 קליינוואַרג נאָקעטע, אין לייזונגענע גארטעלעך אַרום די לענדן,
 לויפן אַרום צווישן די וויפער, וואָס זיצן מיט קאָשיקלעך אויפס, מיט
 קאָשיקלעך קערן און צוקערוואַרג. די אויגעלעך בלישמשען און
 מען שפילט אין באַהעלטעניש, מען רעדט אַ זאַפטיקן אוקראַינישן
 יידיש.

פויערים, פויערטעס דרייען זיך צווישן די קראַמען, צווישן די
 הילצערנע שטעלן, קוקן מיט חשד, טאַפן זיך פאַר די קעשענעס,
 צי מען האָט נישט אַרויסגעשלעפט ביי זיי די פאַר גראַשן. דאָס פון-
 ערים-פּאַלק באַטראַכט די הויזן, וואָס זיינען צעהאַנגען אויף דרענג-
 לעך, באַטראַכט די וויסע רעק, וואָס זיינען געשניטן ווי תכריכים.
 - ס׳איז ס׳ביליגסטע פּלאַץ, ס׳ביליגסטע פּלאַץ - שרייט אַ פון-
 פיק יידל, אַנגעטאַן אין אַ געשמריקט ליבל, וווּ דורך די לעקעכ-
 לעך זעט זיך אַרויס האַרוק ליב - וואָס דאַרפט איר, בירגער, אַ
 ראַק, אַ פאַר הויזן?

גוטפורדעריש נעמט ער אָן דעם פויער פאַר אַ האַנט, פירט אים
 אונטער צו דער סחורה און וואַרפט אָן אַ באַרג מיט הויזן, מיט
 רעק:

— א נ, זייט אַ מבין, וואָס פאַר אַ סחורה דאַס איז? אויס-
 לענדישע: מיר האַלטן נישט קיין אנדערע: איר וועט עס טראָגן יאָרן,
 דערנאָך, אויב איר האַט אַ ווייב אַ פּאַלעבאַסטע, וועט זי איבערניצעווען
 די סחורה און אויפנייען פאַר די קינדער אָנצוגלעך:
 דאָס יודל דערוועט מיך, מעסט מיך אָפּ פון אלע זייטן, און
 צעשמייכלט זיך אויפן פויערס חשבון:
 — לעבן זאָל ער אזוי, דער ערל!

— וואָס טאַפּט איר די סחורה? קיין בעסערע וועט איר נישט
 קריגן: דאָס איז דען סחורה? ס'איז מאַרמעלאַד: אין קליידער-טראַכט, זאָגט
 איר, וועט איר פּיליגער קריגן? רעדט זיך נישט אַיין קיין פּייגע-
 לעך אין בוזעס: דאָרט וועט איר נישט מעלקן די סחורה, זיך נישט
 דינגען, אָנגעטאַן, פּאַצאַלט און אוועקגעאַנגען!

דער פויער שטייט אַ צעמישטער, קוקט אויפן ראָק, אויפן
 סוחר, קראַצט זיך אַ ווייל אין קאָפּ און נעמט אוועקגיין.
 — מיר ליגן אין דער אדמה מיט אונזער פרנסה — נעמט
 דער סוחר צוריק אויפהענגען די רעק, די הויזן — איר זיינט נישט
 קיין היגע, און אמעריקאַנער, האָ? אַ צעדרייטע וועלט — צעשמייכלט
 זיך סיידל — איך וויל אַנטלויפן פון דאָנען, און איר, אמעריקאַנער,
 קומט גאָר אַהער!

— פאַרוואָס ווילט איר אַנטלויפן? — פּרעג איך דעם סוחר.
 — ווייל ס'איז ניטאָ קיין פרנסה—קומט אונטער אַ צווייטער סוחר—
 מען אַרבעט, מען אַרבעט, מען איז שוין, דאַכט זיך, אויף אַ שטיקל דרך,
 קומט די מלוכה און נעמט אַליץ צו! און מיינט נישט, אַז כּיִהאָב
 עפעס צו דער סאַוועטישער „וולאַסט“ (רעגירונג), אַרדבה, לענין
 איז אַ טייערער גוי געווען, אַ צדיק, אַז איר ווילט, נאָר די יידעלעך,
 וואָס דרייען זיך אַרום אים, זיי, זעט איר, טויגן אויף טוונט שאַק
 פּפרות! זיי פירן הנל בכל אין דערער אַרײַן! כּיִהאָב נעכטן געהערט
 אַ גלייכווערטל — פאַרגעסט זיך דער שכן, אַז ס'איז שלעכט און
 צעפאַרט זיך מיט די הענט — מען דערציילט, אַז ווען לענין איז גע-
 שטאַרבן, אַרויפגעקומען אויפן צום גן-עֶדן, זאָגט מען אים: „סטאַן,
 מעטערל, האָסט אַ וועלט איבערגעקערט, קענסטו אין גן-עֶדן אזוי

לייב נישט אריין, דארפסט א ביסל אפקומען, זיין נע-גנד". קומט אונטער א ייד און טרייסט אים:

— אלייטש, האָב נישט קיין יבורים, מיר וועלן זיך דורכשטופן אין גן-עדן אריין!

דער ייד האָט אַריינגעלייגט לענינען אין אַ זאק, פאַרפונדן און אַריבערגעוואָרפן דעם פּאק איבער די פלייצעס. ער האָט אָנגע-קלאַפט אין גן-עדן-טויער.

— עפנט!

— וועמען דארפסטו? — פרעגט מען פון גן-עדן.

— זיצט דאָרט ביי אַיך איינער, אַ קאַרל מאַרקס?

— פאַראַן אַזעלכער.

— אָט דער קאַרל מאַרקס האָט פאַרנעסן אויפן וועג זיין באַגאַוש.

— וואָרף אַריבער! — שרייט מען פון גן-עדן.

אזויערנאָך האָט דער ייד אַריבערגעפּעקלט לענינען אין גן-עדן אַריין.

בשעת דער סוחר האָט דערציילט, איז אויסגעוואקסן ארום אים אַ מיני מענטשן, נישט נתפעל געוואָרן פון דעם ווייץ, אַפנים שוין נישט איינמאָל אים געהערט. אַ צעוואקסענע יידענע מיט אַ פול מייל גאַלד, וווּ די פאַרצעלייענע ציין האָבן געפעלט, בלויז די שוואַרצע גאַלדענע גריבלעך זיינען געבליבן, האָט זיך אַרויסגע-רוקט:

— ווייסט מען כאָטש אין אַמעריקע, אַז ס'איז נישט גוט?

— אַלץ הייסט נישט גוט? — האָט דער הויזן-סוחר זיך אַ

שמעל געטאָן אין פּראָג פון דער יידענע — פאַר עטלעכע „סאַזשען“ לופט רייסט מען ביי מיר פינף-אָון-זיבעציג רובל אַ חודש! כּמין פאַר דעם שטיקל חדר, די דירה וווּ כּוויין! און איצט וויל מען אונדז אינגאַנצן אַרויסטרייבן פון די דירות!

— נישט דיך מיינט מען, טאַמע, — האָט זיך אָנגערופן אַ

זעכצן-יאָריק יינגל און זיך אויסגעדרייט צו מיר — מיין טאַמע איז גרייט אַלץ אויסצומראַכטן אויף די פּאַלשעוויקעס, מען מיינט דעם דיין „געפּמאַן“ (סוחר); און כּווייס טאַקע נישט, צי ס'איז אַזאַ

יושר, וואָס דער אַרבעטער האָט נישט קיין דירה און דער „נעפּמאַן“
ווינט זיך אין צוויי, דריי שטובן. דער רייכער „נעפּמאַן“ קען זיך
אויסבויען אַ דירה, ס'איז נישט אזוי מסוכן...

— ביי מיין „קאָמסאָמאָליען“ איז קיין זאך נישט „מסוכן“ —
האָט דער פּאָטער נאָכגעקרימט דעם זון — מען האלט ביים אחיז-
טרייבן סגאָנצע ביסל יידן פון פּאָדאָל און ביי אים איז עס נישט מסוכן!
— נישט נאָר יידן, טאַטע, מען טרייבט „נעפּלייט“ — רוסי, אוק-
ראַינער, גרוזינער!

— וואָס זאָגט איר נישט צום חכם פון „מה נשתנה“? גע-
פון אויפן פּאָדאָל פאַר אַ רפואה אַ גוי אַ סוחר? מינט מען דאָך
אונדן, יידן.

— אַז מיר זיינען נאַראַנים, — האָט עמעצער אַריינגעוואָרפן —
משהקען האָט מען אַרויסגעזעצט פון דער דירה, האָט ער זיך אַוועק-
געשטעלט אין דינשטאַק מיטן גאַנצן ביסל בעבעכעס... מיטן ווייב, מיט
די קינדער... מאַכט זיך, דער דייטשער אַמפּאָסאַדאַר גייט פּונקט
פאַרביי, דערוועט אזאַ ביז: ווונדער און שטעלט זיך אָפּ:

— וואָס איז דאָס?

— אזוי און אזוי, הער לעבן... און משהקע האָט אַוועק-
געלייגט פאַרן דייטש די אמתע סדרה, און וואָס מינט איר, די
„וולאַסט“ (רעגירונג) האָט זיך פאַרשעמט און דעם זעלבן מאָג נאָך
האָט משהקע פאַקומען אַ דירה.

— מיר וואָלטן אלע אזוי געדאַרפט מאַן, — טווינטער משפחות
וואַרפט מען נישט — האָט דער קליידער-סוחר אַריינגערעדט אין
מיר, — אָבער אין אַמעריקע? פאַרזעצן די הויזן און אַריבערפּעקלען
זיך אַהין!

אַרום מיר זיינען שוין געשטאַנען צוויי מנינים מענטשן. מען איז
געוואָרן היימיש, באַטאַפט מייע הויזן, דעם ראַק, די שיך, ס'העמד,
דעם שניפּס, געפרעגט פּרייזן, געזאָגט מבינות. עס זיינען אונטערהע-
קומען צוויי פאַכעס מיט זויג-קינדער, געל ווי וואַקס און מיר אַריינגע-
רוקט אין פנים אַריין צען פינגער:
— שענקט אַ נדבה! שענקט!

א יידיש געריכט

בערדיטשעו איז נאך אלץ די יידישמיטשע שטאט אין סאוועטן-לאנד. דא הערט מען קיין אנדער לשון ניט ווי יידיש. די נעמען פון די גאסן זיינען געשריבן אין יידיש. די מיליין רעדט יידיש, און אין דעם געריכט אויף יידיש קומען אפילו אוקראינער זיך משפטן. דאס יידישע לשון האט אין בערדיטשעו אן אלטע טראדיציע. האט דאך ר' לוי-יצחק בערדיטשעווער זיך אויסגעטענהט מיט גאט אויף יידיש, געדאוונט אין יידיש, אויפן בערדיטשעווער בית-עלמין האב איך באַגענוט מצבות פון פשוטע בעלי-מלאכות אין יידיש:

" דא ליגט דער קערפער פון מיין געליפטן מאן, משה דער מוליצר."

נאך די קלעפ, וואס בערדיטשעו האט אריינגעכאפט, איבער-געטאנען זעכסן מאָל פון איין מאַכט צו דער אנדערער, קומט איצט די שטאַט קוים צו זיך. מען וואַרפט אײן די תּורכות, מען רעמאַנטירט, און די שטאַט ליגט נאָך אַלץ אַ צונהרגמע.

פון די עטלעכע און זעכציק בתי-מדרשים און שולן זיינען גע-בליבן איבער פופציק. די שולן פוסטעווען, קיין יוגווארג פאר קיין רפואה. און א גרויסער פראַצענט טאַמעס האָבן שלום געמאַכט מיט דער לאַגע, האָבן מער קיין תּרעומות ניט צו די קינדער. אין קיעוו בין איך מיטגעגאַנגען מיט אַ דעמאָנסטראַציע פון קוסטאַרן. סײַז געווען שבת. אַלטע יידן, בעלי-מלאכות, מיט בערד, האָבן גע-טראָגן קאַמוניסטישע פאַנען, געוונען דעם דריטן אינטערנאַציאָנאַל. די דעמאָנסטראַציע איז פאַרבייגעגאַנגען אַ שווער-קלויז. טייל יידן, וואָס זיינען געשטאַנען אין די אַפּענע פענסטער און געדאוונט, האָבן אַראָפּגענומען די טליתים און מיטגעגאַנגען מיט דער דעמאָנסטראַציע.

בלויז אין איין בית-מדרש אין בערדיטשעוו האָב איך באַ-
גענגט יוגוואַרג. דאָס איז אין דער בראַצלאווער קלויז. די בראַצ-
לאַווער חסידים זיינען „קאָמוניסטן“, האָבן בקבלה פון זייער רבין צו
זיין „גייע-בפיימניקעס“, צו לעבן פון דער אייגענער פראַצע.
— מיר האָבן צווישן אונדזערע חסידים קיין איין סותר ניט —
האָט מיר דער גבאי פון דעם שטיבל, אַ סטאַליאַר, געזאָגט. — מיר,
חסידים, זיינען מוליאַרעס, שמודן, סטאַליאַרעס.
— און מיט דער רעגירונג זייט איר צופרידן? — האָב איך
אים געפרעגט.

— מיר נעמען אַלץ צו באַהבה — האָט דער גבאי זיך אַזש אַי-
בערגענומען מיטן ענטפער. — דערצו איז די איצטיקע „וולאַסט“, די
קאָמוניסטישע, ניט סתם קיין „וולאַסט“. ס'איז אַ הויכע מדרגה. און
אונדזער רבי ז"ל האָט עס געזען בנבואה.

דאָ, אין דער בראַצלאווער קלויז, האָב איך געזען ווי דרייצן,
פינצן-יאַריקע בחוריםלעך זיינען געזעסן מיט זייערע טאַטעס איבער
דעם „לקוטי מרן“. די בראַצלאווער חסידים האַלטן, אַז קיין הוי-
ליקערער ספר פון דעם „לקוטי מרן“ איז נאָר ניטאָ.

אין בערדיטשעוו געפינען זיך זיבן יידישע פּאַלקסשולן. אַנדערע
האָבן פון פיר ביז פינף-הונדערט תלמידים. ס'זיינען אויך פאַראַן
פּראַפעסיאָנעלע שולן. הינטער דער שטאָט איז פאַראַן אַ יתומים-הויז.
איבער הונדערט און צוואַנציק יתומים באַארבעטן הונדערטער אַקער
לאַנד. ס'ציען זיך פּעלדער קארטאָפּל, קרויט, קאַלירט-קרויט, מערן,
פּאַמידאַרן (טאַמייטעס), אונערקעס, בוריקעס, אַרבוזן, שוימן. די תל-
מידים, די תלמידות, אָפּגעברענטע, געזונטע, כמעט אַלע באַרוועס,
זיינען גוט באַקאַנט מיט דער יידישער ליטעראַטור; לאַבן פון די
שכנים, די אוקראַינער, וואָס באַארבעטן די ערד ווי מיט הונדערט,
מיט צוויי הונדערט יאָר צוריק. מען גרויסט זיך מיט די פּערד, מיט
די אַיט-אַיטערדיקע קי, מיט די עטלעכע הונדערט הינער, מיט די
גענדו, מיט די קראַליקעס און מיט די חזירים פון דער ענגלישער
פאַראַדע, וואָס נעמען פינף מאָל אַזוי פיל שטאַלץ צו, ווי די רז-
סישע חזירים. ביי אַ גוטער ווירטשאַפּט מוז מען האַרעווען חזירים.
זיי קאָסטן כמעט גאַרניט, פיטערן זיך מיט די רעשמלעך עסן, וואָס

מען ווארפט סיי-ווי-סיי ארויס, אין ברענגען גרויסע פראַמיסן. די הונד-
דערט און צוואנציק פויערים און פויערשעס גיבן אליין ארויס א גע-
טריבענעם זשורנאל אין יידיש - „דער פויער“ - וואָס איז אַנגע-
פיקעוועט מיט לידער און מעשיות, אלץ היימישע פראָדוקציע. צווישן
די תלמידים זיינען פאַרען יתומים פון אַרום דער וואַלגע, אמתע רוסן,
וואָס ריידן יידיש און האָבן שוין כמעט פאַרגעסן זייער רוסיש.

די באַפעלקערונג פון בערדיטשעוו טיילט זיך אויף פאַרביק-אַרבע-
טער, אַנגעשטעלטע ביי דער מלוכה, קוסטאַרן, „געפלייט“ (מוחרים) און
דעקלאַטירטע. די דעקלאַטירטע פאַרעפן אַ פינף-און-צוואַנציק פראָצענט
פון דער באַפעלקערונג. דאָס זיינען אַרעמעלייט, וואָס הונגערן, קוקן
זיך די אויגן אויס ביז אַ קרוב שיקט עפעס צו פון אַמערדיקע.

דאָס יידישע געריכט-הויז אין בערדיטשעוו שטמט איבער גאַנץ
אוקראַינע. אַז כּיפּין אַרײַן אין אַ נאַכמיטאָג אין זאַל פון געריכט,
איז ער געווען איבערגעפאַקט. אַן עולם אין היטלען, אין בלוזעס
קעפּ האָט געשטאַק געשמועסט. אַן די ריחות, וואָס האָבן זיך גע-
טראָגן איבערן גרויסן זאַל, האָט מען געוואַסט, אַז ס׳איז שבת, אַז
זיין האָבן געגעסן ציבעלע מיט שמאַלץ, רעטעך מיט שמאַלץ. מען
האַט מיך אַרײַנגעפירט אין דער קאַנצלאַרע, וווּ די ריכטער, די אַד-
וואַקאַטן, האָבן צוגעגרייט די „ענינים“. דער ריכטער, אַ ביינערדיקער
זונגערימאן, אין אַ גרוי העמדל מיט אַן איבערגעלייטן קאַלנער, די
אַרבל פאַרקאַשערט, איז געזעסן און געבלעטערט פאַסירן.

ער האָט מיר דערציילט, ווי שווער עס איז אַנגעקומען די ערשטע
צײַט אײַנצוברעכן דעם עולם, אים צוגעוויינען ער זאַל זיגן רוזן, דרך-
אַרץ האָבן פאַרן געריכט. איצט משפט זיך קיין איין ייד נישט אין אוק-
ראַינישן געריכט. דאָ אין יידישן געריכט, צווישן אייגענע, פילט מען
זיך זיכערער, מען קאַן זיך אויסריידן סיבטערע האַרץ און מען ליגט
טאַקע אַוועק אַ ביסל לשון.

— די ערשטע צײַט איז אַנגעקומען גאַנץ שווערלעך — קלאַגט
זיך דער ריכטער. — נישט געווען קיין יודישישע מערמינאַלאַגיע אין
יידיש. נעמט אַזאַ קלייניקייט ווי אַ „פּאַויעסטקע“ (פּאַמאַנס). מען האָט
עס אַנגערופן אין יידיש „נאַכריכט“. כּווייט, ס׳איז נישט ספּאַסיקע

ווארט. מיר האבן זיך אבער ניש געקאנט העלפן. איצט ארבעטן שוין
יודיסמן איבער דער מערמינאלאגיע און מיר וועלן זי שאפן.
— וויפיל ענינים קוקט איר דורך א יאָר? — פרעג איך דעם
ריכטער.

— איבער זעקס טויזנט.

— קומט אַיך אויס צו משפטן יידישע מערדער?

— ווייניק. זייער ווייניק טרעפן זיך צווישן יידן מערדער. דערפאר
האבן מיר אַ הויפּש ביסל גנבים, קעשענע-גנבים.

— און „בלי-קודש“ קומען צו אַיך מיט אַ משפט?

— אַט האָב איך היינט אַן „ענין“, וווּ אַ מלמד קלאַנט אַ „נעפּ-
מאַן“ (סוחר) פאר שטר-לימוד.

— מלמדות איז דען ניש פארווערט אין רוסלאַנד?

— האלטן אן אָפן חדר איז פארווערט, אָבער גיין איבער

די שטובן אין לערנען מיט די קינדער איז ניש פארווערט. לעצטנס
האָט זיך זייער פארשפרייט די „אלימענטן“-מבזה. זינט מען האָט
אַנגעהויבן צו פארפאלגן מענער, וואָס ווארפן אַזעק ווייבער מיט קינדער,
האָבן ווייבער זיך אַ לאָז געטאָן אין די געריכטן, פאָדערן די מענער
זאָלן זיי מפרנס זיין. אין יידישן געריכט איז עס ווייניקער. אין אוק-
ראַינישן וועט איר יעדן מאָג באַגעגענען פרויען, וואָס קלאַגן מענער
פאר „אלימענטן“. גראָד היינט האָב איך אַזאַ ענין: אַ דינסטמיידל
קלאַנט צוויי באַלעבאָטיס אירע, אַז זיי זיינען די טאַטעס פון איר
קינד. און צאָלן דער דינסטמיידל „אלימענטן“ וועלן ביי מיר ביי-
דע, אי דער אמתער טאַטע פון קינד, אי דער צווייטער מאַנסביל,
וואָס האָט געלעבט מיט דער מיידל, ווען זי האָט שוין געטראָגן.

דער שמועס פארציט זיך. עס מישן זיך אַרײַן די אַדוואַקאַטן.
מען גייט איבער צו דער יידישער ליטעראַטור, און סיגלויבט זיך מיר
ניש, אַז איך זײַן אין אַ געריכט-הויז. איך האָב אַליץ סגעפיל, אַז
איך פארברענג מיט פארטיי-טוער.

ס'דערט זיך אַ קלאַנג פון אַ גלעקל, אַן אַנוואָ, אַז ס'נעריכט
וועט זיך פאלד אָנהויבן. כגײ אַרײַן אין זאַל, זען זיך צווישן
עולם, וואָס שמועסט געמישלעך און אויפן קול.

— ביי ניקאלאיען זיינען קיין יידישע געריכט=הינדער ניט געווען—
זאָג איך צו מיין שכן.

— דערפאר האָבן מיר אים אַראָפּגעזעצט פון בענקל — שמייכלט
דער שכן מיינער און פאַטראַכט מיך. — איר זייט אַן אויסלענדער?
— יאָ.

— ביי איך איז דאָס נימאָ, האָ? — און דער ייד נעמט זיך
פאַר דער באַרד. — מיר יידן האָבן זיך ניט וואָס צו באַקלאַגן. ווען
זיי האָבן אָפּער שכל, די „וולאַסט“ מיין איך, און לאָזן אַ ביסל צו-
האַנדלען, וואָלט קיין בעסערע רעגירונג ווי די סאַוועטישע פאַר יידן
ניט געווען. אזוי איז שווערלעך, מען מאַטערט זיך.

סגלעקל קלינגט. אין זאל ווערט שטיל. פון אַ זייטיקער
טיר קומט אַריין דער ריכטער אין דער זעלבער הלבושה וואָס פריער,
די אַרבל פאַרקאַשערט. ער זעצט זיך אין דער מיט פון אַ פירעקקן
לאַנגן טיש, פאַדעקט מיט אַ רויזן טישטעך. פון ביידע זייטן צוויי
אַרבעטער: אַ הויכער שניידער און אַ נידעריקער קאַמאַשן=שטעפער.
איבער די ריכטער אויף דער וואַנט הענגט לענין אין אַ פּאַזע ווי ער
וואָלט גערעדט צום עולם.

— דאָס געריכט גייט! — רופט אויס דער ריכטער און דער
עולם שטעלט זיך.

דער סעקרעטאַר, אַ יונג בחורל, טראַגט אונטער אַ פאַק מיט
ענינים. דער ריכטער רופט אַרויס דעם מלמד, אַן איבערגעשראַקענעם
ייד מיט אַ געפלאַקטער באַרד און מיט אַ תּמעוואַט פנים. ער רופט
אויך אַרויס דעם צווייטן צד, אַ זשוואַוע פאַרשווינדל אַן אַ ראַק.
דעם מלמדס ווייב שאַרט זיך נאָך.

— ווי הייסט איר? — פרעגט דער ריכטער דעם אַנגעקלאַגטן.

— משה ליכט.

— דעם טאַטנס נאָמען?

— העניכעוויטש.

— איר מיינט דאָך משה העניכס?

— יאָ.

— רעדט=זשע יידיש.

— וויפיל איז אייך בירגער ליכט שולדיק פאר לערנען זיין יינגל?
 — פרעגט דער ריכטער דעם מלמד.
 — צוועלף קערפלעך.
 — פאר וויפיל חדשים?
 — פאר דריי.

— דער מלמד האָט געלערנט מיין יינגל דאוונען — ווארפט אריין דער אָנגעקלאָגטער.

— כ'פרעג ביי אייך ניט — שמעלט אים אָפּ דער ריכטער.
 — ער האָט שוין דעם מלמד אַוועקגעקוילעט — זאָגט צו מיר מיין שכן. — די „סאַוועטישע וולאַסט“ איז קעגן דאוונען, און אויב אפילו דער ריכטער זאָל וועלן, קאָן ער פאר אַזאָ ענין ניט צומשפּטן, ווי למשל, לאַמיר זאָגן, להבדיל, אַ טמאה (פּראָסטיטוטקע). אַ טמאה קאָן מיך ניט קלאַגן, אַז איך האָב איר ניט באַצאָלט. די „וולאַסט“ איז קעגן דעם מען זאָל באַצאָלן טמאות... אונדזער דאוונען האָט שוין אויסגעהאַנדלט!

— בירגער, וואָס האָט איר געלערנט מיט ליכטס יינגל?
 — פרעגט דער ריכטער ביים מלמד. — איר האָט אים געלערנט שרייבן?
 — געלערנט לייענען?

— דאוונען האָט ער אים געלערנט! — ווארפט ווידער אריין דער אָנגעקלאָגטער.

— אויב איר שווייגט ניט, בירגער ליכט — האָט דער ריכטער אַ געשריין געטאָן — קריגט איר דריי טעג תּפּיסה.
 דער מלמד איז געשטאַנען אַ צעטומלטער, ניט פּאַרשטאַנען וואָס מען פרעגט אים, ניט געכאַפט וואָס דער ריכטער מיינט מיט שרייבן, מיט לערנען לייענען, און צומיינסטן האָט אים געשראַקן דאָס וואָרט בירגער.

דער ריכטער רעדט ווייכער. מען זעט, אַז ער וויל דעם תּמעוואַטן מלמד אַרויספּלאַנטערן, כאָטש ס'איז אים קלאָר, אַז דער מלמד האָט געלערנט דאוונען.

— איר האָט דאָך געלערנט דעם יינגל אלץ-בית! ענטפּערט, ביר-גער, יאָ צי ניין?
 — געלערנט.

- און שרייבן?
- אויך.
- אייער מאן, בירגערין, האלט אַ חדר? — פרעגט דער ריכטער דעם מלמד'ס ווייב.
- פאָרן אומגליק האָט ער געהאלטן.
- פאָר וועלכן אומגליק?
- איידער די באַלשעוויקעס זיינען אַריין אין „וולאָסט“.
- דער עולם לאַכט, האַלט זיך פאָר די זייטן. די ריכטער האַלטן זיך אַיין, זיי זאָלן זיך נישט צעלאַכען און די אויגן שמייכלען.
- געלערנט שרייבן, לייענען — חורט איבער אויפן קול דער ריכטער און דרייט זיך אויס צו זיינע מיטהעלפער. — איר האָט עפעס צו פרעגן.
- גיין.
- לויטן אַרטיקל דעם און דעם, דאַרף בירגער ליכט, דער אַג-געקלאַגטער, באַצאָלן דעם בירגער אַ זוי און אַ זוי צוועלף קערבלעך.

א קינדער-שטעטל

די קינדער, וואָס זיינען פאַרבליבן יתומים נאָך דער מלחמה, נאָך די פאַרנאָמען און סתם קליינוואַרג אָן טאַטע-מאַמע, וואָס האָבן זיך אַרומגעשליפּט נע-ונד איבער סאַוועטנלאַנד, זיך געטראָגן סמא-דעוויוו ווי חיהלעך, זיך אַווי אַרײַנגעפאַסט אין דער רוסישער זאַווערו-כע — די דאַכלאַזע נפשות האָט מען באַזעצט אין קינדער-שטעטל לעך. ס'האָט גענומען אַ צוויי-דריי יאָר ביז מען האָט דאָס קליינוואַרג צוגעוווינט צו די „שטעטלעך“. ווינטער אין די גרויסע פרעסט איז מען נאָך באַרוועסע געזעסן אין שטוב. מיטן פּרילינג פלעגט מען זיך צעלויפן האַלב-אַקעמע. די יידישע דאַכלאַזע קינדער האָט מען פאַר דער צײַט אַיינגעבראַכן. זיי אַנטלויפן מער ניש. רוסישע קינדער אַנט-לויפן עד-היום, וואַלערן זיך אויף אלע וואַקואַלן, און די רעגירונג קאָן זיך מיט זיי קיין עצה ניש געבן.

אַזוינע יידישע קינדער-שטעטלעך האָבן איך באַגעגנט הינט-טער אַדעס, כאַרקאָוו, בערדיטשעוו, פאַרבראַכט מיטן קליינוואַרג האַלבע און גאַנצע מעג.

כיבין אַנטקומען נאַכמיטאַג אין קינדער-שטעטל, וואָס האָט זיך געפונען עטלעכע וויאַרסט הינטער בערדיטשעוו. ס'גרויסע הויז, וווּ אַ פּאָר הונדערט קינדער לערנען, עסן און שלאָפן, איז כמעט גע-ווען ליידיק. קינדער פון זעקס יאָר ביז ניין זיינען געווען צעשאַטן אויפן נראָז, זיך געשפילט מיט דער לערערין אין „גענדולעך“. די לע-רערין, גאָר אַ יונגע. האָט מיר אויסגעווען צו זיין מער פאַרמיפט אין דער שפּיל, ווי די קינדער.

— וווּ איז דער גאַנצער עולם? — האָבן איך אַפּגעשטעלט די לערערין.

— אין פֿעלד בײַ דער אַרבעט — האָט זי אָפּגעצויגן סײַפּאַר-
שאַרצע קלייד, וואָס האָט קוים פּאַרדעקט די קני, מיך באַטראַכט אַ
ווייל און מיך געפרעגט:

— זײַט איר חבר אָפּאַטאַשו?

— איך.

— מיר האָבן געוואַרט אויף אײך מיטן מיטאָג — האָט
סיקלינוואַרג מיך אַרומגערינגלט.

— דער גאַנצער עולם האָט געוואַרט — האָט די לערערין צוגע-
געבן. — געווען אַנטוישט, וואָס איר זײַט ניש געקומען.

— וועט מען עסן וועטשערע צוזאַמען — האָב איך זיך געפילט
שולדיק.

— איך האָב אַ טאַטן אין אַמעריקע, אין סעינט לױס, סײַז
ווייט? — האָט זיך אַרויסגערוקט אַ געל יינגל. און כאַטש סײַז געווען
קענטיק, אַז ער נעמט זיך איבער פאַר דער חברה מיטן אַמעריקאַ-
נער טאַטן, האָט ער צוגעגעבן: — איך וועל אָבער קײן אַמעריקע
קײנמאַל ניש פאַרן!

— זײן טאַטע שרײַבט אַפילו קײן בריוו ניש, — האָט זיך אָג-
גערופן אַ מיידל, — אויך מיר אַ טאַטע!

— און איך האָב אינגאַנצן קײן טאַטע-מאַמע ניש — האָט אַ
קליין מיידעלע מיך אָנגענומען פאַר דער האַנט.

— אַט קומט אסתר! — זײנען די קינדער איר אַנטקעגנגעלאָפּן.
די פאַרוואַלטערין, אסתר, ניש קײן הויכע, אין די פּערציקער, מיט

גלאַט אָפּגעצויגענע האָר, ספּנים בלייך, די אויגן גרויס און אינגאַנצן
איז זי ענלעך צו די פּאַטאַראַפּיעס פון די אַמאָליקע פאַרשיקטע
פרויען רעוואָלוציאַנערקעס.

זי האָט מיך אַרײַנגעפירט אין די שלאָפּציערן. גרויסע צימערן
מיט צוויי און דריי פּענסטער, וווּ בעטלעך, טייל אייזערנע, טייל היל-
צערנע, מיט אָנגעשטאַפּטע שטרוי-שעניקעס, זײנען געווען פאַרבעט
און אויסגעשטעלט איינס לעבן אַנדערן, אַז סײַז שווער געווען דורכ-
צוגײן.

— צופיל בעטלעך אין אַ שלאָפּציער — האָב איך זיך אָג-
גערופן.

— כווייס, — האָט אַסתר צוגעגעבן, — מען קאָן זיך אָבער נישט העלפן. מיר האָבן אַ צעמל פֿון עטלעכע צענדליק יתומים, וואָס מען דאַרף אַריינגעמען און ס'איז קיין פּלאַץ נישט. היינט איז שוין גאַלד, דאָ קאָן מען זיך כאַטש אַ קער טאָן, צימערן ווי פעלדער... פּאַראַ-יאָרן האָבן מיר דאָס אויך נישט געהאַט, געוויינט אין פּאַלאַטקעס. דאָ, אין דעם הויז, האָט אַמאָל געוויינט אַ פּריץ, אַ רייכער גוטבאַזיצער. איר מענט, חבר אַפּאַטאַשו, אַנקקן אַ לייענאָל, אַ ביבליאָמעק... אַלין ווערט געפירט פֿון די קינדער. זיי רייניקן די צימערן, וואַשן, קאָכן... גייען אום מיט די בהמות, מיט די פּערד, מיט די עופות... — און ווער האַלט אויס „שישטעל“, די רעגירונג? — האָב איך געפרעגט.

— די ערשטע פּאַר יאָר האָט די רעגירונג אויסגעהאַלטן, אַסויג-נירט טויזנטער ריבל אַ יאָר, היינט — האָט ס'אומעטיקע פנים ביי דער פּאַרוואַלטערין אויפגעלייכטן — האַלטן מיר זיך אַליין אויס, שפּאַרן נאָך אַפּ אַ ביסל געלט. כּוועל אַיך נאָר דורכפירן דעם לייענאָל און די ביבליאָמעק, גייען מיר אין פעלד אַרײַן, וווּ חברה אַרבעטן.

דער לייענאָל איז גרויס, קאָן אַריינגעמען עטלעכע הונדערט מענטשן. די ווענט זיינען אויסגעהאַנגען מיט וואַנט-צייכונגען, וואָס די קינדער שטעלן צונויף יעדע וואָך, מיט בילדער, וואָס זיי מאַלן. ס'הענגען מערן מיט די וואַרצלען, הויפטלעך קרויט מיט די „גלאַמ-בעס“, בינטלעך שויטן, „האַטקאַרן“ מיט וואַנסן. דאָס נעמען זיך די פּופּצן-זעכצן-יאָריקע פּויערים איבער מיט די גרינסן, וואָס האָבן זיך אַיינגעגעבן, הענגען זיי אויס ווי מוסטערן.

די ביבליאָמעק איז אַרעמלעך. די ביכער אַזוי „דורכגעלייענט“, אַז די בלעטער געשווילן, ווי ביי ציגאַנקעס די טעשלעך קאַרטן. דער הויף איז ברייט און לאַנג, שמעקט מיט בהמה-מיס, מיט עופות. פֿון קיך קומט אַרויף אַ פּופּצן-זעכצן-יאָריקע מויד, טראַגט אין אַ שאַף מיט צוויי אויערן געקעכטן פּאַר בהמות. פּאַקן רוימען, ליפּן נאָך רויטערע. פּיס שטאַרקע, פּויעיקע, נאַקעט איבער די קני. זי דערזעט אונדז, ווערט לעבעדיקער. די אַרבעט ברענט אונטער אירע הענט, די ווייכע ערד פּירלש אונטער די פּאַרוועסע פּיס.

עם קומט אינטער דער אַראַנגאַנס, נאָך גאָר אַ יונגער. די וואַנצעס ווילן נאָך ביי אים ניט וואַקסן, גרעזלעך זיך בלוין, כאַטש ער וויל דווקא אויסזען עלטער, רעדט מוישבדיק, ווייזט מיר דעם אונטערשייד צווישן פויערשן ווייץ, מאַגערן, און דעם פון „שטעמל“, גרויס ווי שרויט.

— מיר האָבן זיך ניט געריכט אויף אַזאַ גערעמעניש — רעדט ער שטענדיק וועגן זיך אין מערצאַל.

עס ציען זיך קאָלירטע פעלדער. יונגען, מידן מיט קינדערשע פנימער און טאַקע צוועלף-און פערצן-יאָריקע פויערים ליגן צווישן די בייטן, יעמן, ריטן אונטערקעם, רויטע און ווייסע מערן, פוריקעס, „קאַפיען“ יונגע קאַרטאַפּל. עס ציען זיך באַבלעטערשע פעלדער מיט הויפטלעך קרויט, מיט קאָלירט קרויט. דער ווייץ איז אויסגע-וואַקסן, וואַרפט אַראָפּ די דינע, שפיציקע „וואַנסן“. די זאַנגען פויגן די קעפלעך פון צופיל משא.

פון די פעלדער קומט אָן דאָס יונגוואַרג, פריש, דערשוויצט און אויסגעשמירט. מען ריפּט די שוואַרצע הענט אָן די הויזן, אָן די קליידער, אָן גראַז, מען גיט מיר שלום. באַלד וואַקסן אים אַ טויץ היטלעך מיט פלוימען — „ווענגערקעס“, „ליזבאַשקעס“.

מען זיצט אין אַ ראָד, מען עסט. מען באַוואַרפט מיך מיט פראַ-געס וועגן אַמעריקע. עס פילט זיך ביים יונגן עולם גרויס דרך-אָרץ פאַר דער אַמעריקאַנער „עפישענסי“, מען ווייסט דאָרט מער וועגן פאַרדס מאַשינען, ווי מיר דאָ אין אַמעריקע.

די עלטערע, די אַיינרײַסער, וואָס טראָגן דעם עול פון „שטעמל“, נעמען זיך איבער מיט דער שפּע, מיט דעם וואָס זייערס אַ בייט גיט צוויי און דריי מאָל אַזוי פיל אַרויס, ווי דעם שכנישן פויערס בייט, דעם אוקראַינערס. מען נעמט זיך איבער מיט די נייע ווערטער, וואָס ווערן געשאַפן אין יידיש ביי דער אַרבעט, און וואָס די ווער-טער ווערן אויסגענוצט פון דעם יידישן פאַקולטעט אין קיעוו.

— און די אַמעריקאַנער חברים אונדזערע—האַט אַ צוועלף-יאָ-ריקער פויער זיך געפרענגט — האָבן גאַרניט מיטגעשיקט קיין גרויס מיט אײַך? ווי ריידן זיי יידיש?

— וואַסערע חברים? — פרעג איך.

- די אמעריקאנער פיאָנערן.
 - זיי ריידן ניט קיין יידיש.
 - מיר מיינען די יידישע פיאָנערן - האָט זיך עס-
 לעכע אָנגערופן.
 - די יידישע פיאָנערן אין אמעריקע ריידן נישט קיין יידיש -
 האָבן איר זיך אוינגעקוקט אין דעם קליינווארג, געוואָלט זען וואָס
 פאַר אַ רושם דאָס וועט מאַכן אויף זיי.
 - אויך מיר יידישע פיאָנערן!
 - כאָט איר האָבן אַ מאַטן אין אמעריקע - האָט זיך אַרויסגע-
 רוקט דאָס געלע יינגל - וואָלט איר אַהין ניט געוואָלט פאַרן.
 - איר אויך ניט!
 - אז זיי ריידן ענגליש, קאָנען מיר זיך אינגאנצן ניט דורכ-
 ריידן מיט די פיאָנערן!
 - גיי ווייס, אז מען רעדט דאָרט גאָר קיין יידיש ניט!
 - פונדעסטוועגן איז פדאי אַנצוקוקן אמעריקע - האָבן זיך
 די אויגן צעשפּילט ביי אַ צוועלף-יאָריקן פּויער.
 - פדאי, פדאי - האָבן צוויי מיידלעך, וואָס האָבן קיין יידישן
 אַנבליק נישט געהאַט, אַרויסגעזאָגט די ווערטער ווי גויעס.
 - איר רעדט יידיש? - האָבן איר זיי געפרעגט.
 - ווי דען - האָבן די גרויסע באַקנביינער ביי זיי געשמייכלט -
 מיר האָבן דאָ אין „שטעטל“ פאַרגעסן אונדזער רוסיש.
 - זיי זיינען נישט קיין „יידישקעס“ - האָט מען מיר אַייג-
 גערוימט פון אַלע זייטן - דאָס זיינען קאַזאַטשקעס, קומען אַזש פון
 דאָן, אַזוינע האַכלאָזע ווי מיר - - - זיי האָבן דאָ אין „שטעטל“
 פאַרגעסן צו ריידן רוסיש...
 - חבר אַפּאַטאַשו, איר וויסט? - האָט אַ מיידל מיך אַ כאַפּ
 געטאַן פאַר אַ האַנט - מיר האָבן אויך צווישן אונדז אַ פּאַעט!
 משהקע, אַט דער וואָס זיצט לעבן איר, שרייבט לידער.
 - ער שעמט זיך!
 - זעט ווי ער רוישט זיך!
 משהקע, אַ דרייצנאַריק יינגל, איז געזעסן אָן מראה אין פנים.

עד האט געזוכט מיט די אויגן ווו זיך צו באהאלטן. חברה האט אים
 ניט ארויסגעלאזט, זיך געבעטן ביי מיר:
 — אייך וועט ער ניט אפזאגן... זאגט אים ער זאל איבער-
 לייענען זיינס א ליד...
 — וואס איז זיך דא צו שעמען, משהקע — האב איך ארומגע-
 נומען דאס יינגל — לייען עפעס איבער.
 אן אטעם האט דער דרויצניאָריקער בחור זיך א שטעל גע-
 מאן און א פארלירענער גענומען שטאמלען:
 — ס'איז מיר נאר וואס אייגעפאלן א קליין לידל, לכבוד אייך,
 דבר אפאטאָשו...

„... אונדזער ערד איז פריש
 מיט אויפגיין און מיט פרייד,
 ווייל אונדזער לאנד צום נייעם לעפן גייט.
 איר, פריינד פון ווייסע ערדן,
 איר, קינאטלער מיט שארמער פען אין האנט,
 מצלט דעם היינט פון אונזער ראטן-לאנד!“

די פויערים, די פויערטעס האָבן א כאַפּ געטאָן משהקען אויף
 די הענט, אים געשליידערט ווי א פילקע:
 — הוראָ משהקע!
 — הוראָ!

אין אדעם

סגלויבט זיך נישט, אדעם זאל זיין א האפנשטאם. צו שטיל.
מען גייט דורך בייטאג קווארטאלן און מען זעט קיין מענטשן נישט.
און אמילד אזוינע גאסן ווי פושקינסקאָיא, דערבאָסאָוסקאָיא, די
שענסטע גאסן אין אדעס, ציען זיך פארשלאָפֿענע, גענעצן אויפן
דורכגייער מיט דער אמאָליקער שיינקייט.
די ווערטלעך: „מען לעבט ווי גאָט אין אדעס“, „דריי מייל
דינטער אדעס ברענגט סטרהנום“ — זיינען מן-הסתם געדאָגט גע-
וואָרן אויף דער אמאָליקער אדעס. מיט דער היינטיקער
שטילער שטאָט, וואָס זעט בייטאָג אויס ווי אַ רויזן קור-פלאַצן אין
הארבסט, האָבן די ווערטלעך קיין שייכות נישט.
דער האַפן ביים שוואַרצן ים, די פרייטע פלאַועס, פושקינס
מאָנומענט, די הוקן צו פאראַנקערן שיפן, די מעכטיקע טרעפ, וואָס
זיינען אזוי באַרימט מיטן „פאַטיאָמקינ“-אויפשטאנד פון 1905—אלין
דערצוילט, אַז אמאָל איז דער האַפן פול געווען מיט אַ פּיפּער־יי,
הוישער־יי. ס'קומען אויפן זכרון גאַרקיס „באַסיאָקעס“, וואָס לאָרן
אַן שיפן, זייער געדאָג „דא אונזעם“. היינט איז דער האַפן שטיל.
מען זעט קיין שיף נישט. ס'דרייען זיך דאָ און דאָרט פישער-שיפלעך.
דער שוואַרצער ים, וואָס טראָגט זיך אוש פון סטאַמבול אַ פאר-
שווימטער, אַיילט זיך אָנצושלאָגן די יבשה, פאַגענט נעבעך אַ
ביסל עלטערע מאַנסבילן, אַ ביסל ווייבער ביים אַדעסער ברעג, שווענקט
זי אָפּ, צעשפּריצט זיך פון רוגה אין אַ רעגנרל און גיסט אָפּ
די ווייבער מיט קנרער, וואָס עסן אויף דער פלאַוע „מאַראָושענאַיע“
(אייזקרעם).
די אַדעסער איינזייער האַפן זיך דורך דער צייט פון דער

מלחמה, פון די פאָראַמען, פארקלענערט אויף אַ העלפט, זיך צע-
 לאָפן אין די קלענערע שטעט, ווי ניקאָלאַיעווסק, וואָס וואַקסט אויפן
 חשבון פון אַדעס. די טויזנטער סוחרים, די צענדליקער טויזנטער
 קרעמערלעך און מעקלערס, וואָס האָבן געלעבט מיט דער גאס, פון
 דער לופט — זעט מען מער נישט. טייל זיינען אויסגעשטאַרבן,
 טייל אריבער אויף מלוכה-שטעלעס, טייל אין די פאַבריקן. אַנדער-
 רע האָבן זיך גענומען צו ערד-אַרבעט. אַ קליינער טייל לעבט נאָך
 מיט דער לידיקער גאס, דרייט זיך אַרום די גרויסע האַטעלן, שמעקט,
 נישטערט, זוכט אַ פרנסהלע, אַ פאַרדינסטל.

אין אַ פרימאָרגן, כּוּהאַב זיך נאָר וואָס געהאט אויפגעהויבן,
 קלאַפט מען אין דער טיר פון מיין האַטעלציימער. ס'קומט אַרײַן
 אַ פאַרפוצטער פאַרשוין אין געקעמלטע הויז, אין אַ זיידענעם
 טשעסטישאַראַק פון אמאַליקע צייטן. ס'שמעקלע אונטערן אַרעס.
 ער דערמאַנט אַ העלד פון גאַלדפאַרענס אַ מעלאַדראַמע. דער פרעג-
 דער שמעלט זיך פאַר, זעצט זיך היימיש אַוועק, רעדט וועגן גע-
 שעכטן, דערציילט, אַז ער האָט אַ ווייב מיט פינף קינדער, אַז ס'ווייב
 איז אין קאַווקאַז אין די בעדער, און פרוזוט פון דער זייט אַ מאַפּ
 טאָן דעם דופק:

— איר דאַרפט אפשר בייטן דאַלאַרן? כּיצאַל אַ גומן מקו:
 — די ייד, — פרעג איך אים — טאַקע דערפון, וואָס איר דרייט
 זיך אין די האַטעלן, אַרום די האַטעלן, קאַנט איר שיקן ס'ווייב אין די
 בעדער? קאַנט איר מפרנס זיין אַ פאַמיליע פון זיבן פאַרשוין?
 — ווי דען? — האָט ס'פנים ביים פרעמדן געשמייכלט. — ווי
 לאַנג מע לאָזט זיך דרייען, דרייט מען זיך, מען מאַכט אַ שיין, בכבוד
 לעבן. מען שרייט ביי אונדו, מען וויינט: די יעווסעקן האָבן צוגענומען
 די כאַר-שול און געמאַכט פון איר אַ קלוב. נישט אַזא אומגליק.
 מיט גאָט קאָן מען זיך אין שטוב אויך אויסמענהן. זעט איר, אַז
 מען האָט פון אַדעסער טאַלששאַק, וואָס איז געווען באַרימט איבער
 גאַנץ רוסלאַנד, ווי טויזנטער משפחות האָבן געצויגן זייער חיונה; אַז
 מען האָט פון דעם מאַרק, פון אַזא פּרנסה, געמאַכט אַ גאַרשן פאַר
 קינדער, פאַרפלאַנצט בויםעלעך, פאַרפלאַנצט בלומעלעך, דערזיף, זעט
 איר, דאַרף מען קריעה רייסן!

אז אָדעס איז געווען אַ לעב-שטאַט, ועט מען אָן די מיידלעך, וואָס פּוּדען זיך, שמירן די ליפּן, זיצן אין קאַפּעדיזער מיט פּאַפּיראַסלעך אין די מיילער. זיי זיינען אַרעמלעך אַנגעטאָן, נאָר מיט אזוי פיל שיק און געשמאַק, אַז די הייבסט אָן טראַכטן צי דו האָסט די מיידלעך נישט באַגענט אויף בראַדוויי, צי אויף פּאַדיזער בולוואַרן.

פּאַרנאָט, ווען די אַרבעטער לאָזן זיך פון די פּאַבריקן, די אָנגעשטעלטע — פון די געשעפטן, ווערן די גאַסן לעבעדיקער. די רעס-טאַרנען, די קאַפּעדיזער זיינען איבערגעפּאַקט. מוזיק שפּילט און אָדעס לעבט אויף.

כיפּן געווען אין אַ פּאַבריק, וואָס וואַרפט אַרויס אייניקע טויזנט פּאַר שיק אַ טאָג. איבער אַכציק פּראָצענט אַרבעטער זיינען יידן. די מאַשינען, די סיסטעם פון אַרבעט, זיינען אַמעריקאַנער. די פּאַב-ריק געפינט זיך אין איינער פון די שענסטע געביידעס. אַרום און אַרום אָפּענע פענסטער. אַן אייגענע ביבליאָטעק, אַ טעאַטער, אַן עסטימער, וווּ די אַרבעטער עסן אַנבייטן, מיטאַ. מיר האָבן זיך צע-רעדט וועגן אַמעריקע, ווהיין יעדער אַרבעטער קוקט מיט דדך-אַרין און מיטן גלויבן, אַז ער וועט זיך נאָך אַמאָל פּאַרמעסטן מיט „אַנקל סעס“.

— ווייסט איר, חברים, אַז איינער פון אונדזערע בעסטע דיכטער איז אַ קאַמאַשן-שטעפּער?

— איר מיינט דאָך מאַני-לייבן — האָט אָן אַרבעטער אין פּרילך זיך אַנגערופן.

— מאַני-לייב! — האָט אַ צווייטער זיך אַרויסגערוקט. — איך האָב צוזאַמען מיט אים געאַרבעט. אויב ער איז טאַקע אַזאַ פּאַ-עט ווי אַ שוסטער, איז ער אַ גוטער פּאַעט. שנעל איז ער ווי אַ רוח!

— לאָז ער אַדער קומען דער מאַני-לייב!

— וועלן מיר אים מאַכן פּאַרן „זאוו“ (פּאַרמאָן).

אָדעס האָט צוויי גרויסע פּאַנשולן, וווּ אַלץ ווערט געלערנט און יידיש. מ'שיינען הונדערטער יונגעלייט און מיידלעך ביי די וואַרשטאַטן. מען זינגט חסידישע מאַגיוון פון גראַנאַדאָסקים מלכה-טעאַטער און מען אַרבעט אויס שוויבן-שאַנקען פאַר שטאַמישע מו-

זעמט. מען האמערט אויס אייזערנע סקעלעטן פאר דענמיסמן-שמולן.
סקומען אן פאשטעלונגען פון גאנץ רוסלאנד, און זייערע אייזערנע
בעטלעך ווערן עקספארטירט קיין פערסיע.
א מיידל מיט לאנגע, שווארצע ברעמען, מיט א הובל אין
דער האנט, לענגער ווי זי, ווייזט מיר אַ שיין שויבן-שענקל און זאגט
מיט שטאלן:

— דאָס מאַך איך פארן מוזיי אויף מענדעלעס נאָמען;
— פאר מאַנסקריפטן?
— ניין, פאר מטבעות. נאָך ענגלאַנד האָבן מיר די גרעסטע
קאלעקציע פון אלטע יידישע מטבעות.
דער מוזיי אויף מענדעלעס נאָמען איז נאָך קליין, פאַשיידן.
ס'איז אַ התחלה. דער פאַרוואַלטער פונם מוזיי, רובשטיין, קלייבט
מיט גרויס ליבע בריוו פון „כאַפערס“, די ערשטע סאַציאַליסטישע
פראַקצאַנאַציעס, פּנקסיס, הדסלעך, געשניצטע עמודן, כתב-ידן, אי-
לומינירטע מגילות, הגדות. ס'הענגט אויף דער וואַנט אַ קוילנאַש,
וואָס אַ קאַזאַק האָט זיך אויפגענייט פון אַ צעריסענער ספר-תורה.
מענדעלעס צימער איז אַ שטיק לעבעדיקע ביאָגראַפיע. ס'הענגט
זיין רוסישער דיפּלאָם פון דער ראַבינער-שול, זיינע קול-קוראס, ס'ער-
שטע בלאַטל, וואָס ער האָט געשריבן אין יידיש. ס'ליגן די געשרי-
בענע וואַריאַנטן פון זיינע ווערק, די מתנות וואָס ער האָט באַקומען פון
אַלע טיילן וועלט. עס שטייט זיין שמול, זיין שרייבמיש. דערלעבן
ליגט זיין קאַפעליש, אן אלטער, אַ צעקנייטשטער, וואָס פאַסט אזוי
פאַר אַ זידן. און לעבן דעם יידישן אויפשריפט אויף דער מצבה
פון שוואַרצן גראַניט, וואָס ס'האָט אים געשטעלט דער „איספּאַלקאַס“,
מוט אַ בלאַז מיט אַזאַ פּרישקייט און ברידערלעכקייט דער אוק-
ראַינישער אויפשריפט:

„דידוסאַווי יעוורייסקאַ ליטעראַטור“.

אויף דער מאָלדאוואַנקע

ס'זענען זיך אָפגעקראַכענע, צעשפּאַלטענע הייזער. טייל לייגט מען אײן, אַנדערע שפּאַרט מען אונטער זיי זאָלן נישט אײנפאַלן. אויף די גאַסן און געסלעך איז שמיל, ווי אין אַ דאָרף שניט-צייט. דאָ און דאָרט זיצן האַלב-נאַקעטע קינדער און שפּילן זיך. דאָס איז די מאָלדאוואַנקע – דער אַרעמסטער קוואַרטאַל אין אַדעס, וווּ די "ידישע", אונטערוועלט" האָט צענדליקער יאָרן געקײ-ניגט, און אַז מען האָט געדאַרפט, האָט זי זיך אַנטקעגנעשטעלט אַפּילו, נאַטשאַלסטוואַ". אַדעס רעדט נאָך היינט וועגן דעם און יענעם באַנדע-אַנפירער. ווי מען רעדט וועגן אַ קייסער. ס'דוּב פירער זיינען געפאַלן אין דעם פירער-קריג, אַנדערע זיינען זיך צעלאָפּן און די "תלמידים" זיינען געוואָרן יורדים, פאַרנע-מען זיך מיט, מאַרעוויכעריי" (קעשענע-גנבה), "וועשעריי" (נאַכט-גנבה) און "כלאַמידיניכעריי" (קליידער-גנבה). דערצו פאַועצן זיך אויף דער מאָלדאוואַנקע אַרבעטער, עפענען קלובן, ביבליאָטעקן און דאָס אַליין פאַרטרייבט די גנבים אין אַנדערע גאַסן.

תּברים נעמען מיך אין דער מולין, וואָס ארף דער מאָלדאָ-וואַנקע, ווילן מיר ווייזן ווי "פּאַליסליט" פירן אָן זייער אַרבעט אין יידיש. ס'וואַרט פּאַליציאַנט איז אין סאַוועטרוסלאַנד אַ באַלידיקונג, מען הייסט מיליציאַנער. און דער סאַוועטישער מיליציאַנער איז טאַקע העסלעך, הייבט קיין האַנט נישט, ווען מען פאַרפאַרט אים אַפּילו אין דער באַק אַרײן. העכסטנס פּינדט ער דעם אַנפאַלער, מאַכט אים אומשעלעך און פירט אים אָפּ אין דער מולין. פאַר אויפוהיבן אַ האַנט זאָגט מען דעם מיליציאַנער אָפּ פון דער שטעל. מיר גייען אַרײן אין אַן אָפגעבליאַקעוועט הויז מיט פּלוגל. פאַר דער מלחמה איז נאָך דאָ געווען אַ פּאַליציי-אומשאַטאַק".

דער הויף ארוימגערינגלט מיט א וואנט זעט אויס ווי א פעס-
טונג. עס שוויבלט מיט מיליציאָנערן. מייל ליגן אויפן גראָף, רוען,
אַנדערע מושטירן זיך, שיפן אין א ציל-ברעט.

מען פירט אונדז אריין צום קאַמיסאַר. א פעסטגעבויטער יונג-
געזאַמט פאַגענט אונדז, רעדט אן אַדעסער יידיש, דערציילט, אז
ער האָט אונטער זיך זעקס פאַצירקן.

— ווי אַרבעט זיך, חבר, אין די יידישע „אויטשאַטקעס“? —
פרעג איך דעם קאַמיסאַר. „גאַנץ גוט“, פאַרטראַכט זיך דער קאַמי-
סאַר, זוכט א יידיש וואָרט — „אז איך בין אַדער אַנגעקומען איז
געווען „אַפּאַסאַנט“ דורכצוגיין אויף דער מאַלאַדאָוואַנקע א גאַס, און
היינט קען אפילו א „זשענשטיינע“ (א פרוי) גיין, מען וועט זי ניט
משעפען — אזוי אויסגערויכערט האָט מען די פאַנדימן.

— און די אַרבעט ווערט טאַקע געמאַן אין יידיש? — פרעג

איך.

— ווי דען — שלעפט דער קאַמיסאַר יידישע געשנורעוועטע
ביכער פון א פּאַליצע — אז א מיליציאָנער אַרעסטירט א יידן, מוז
ער אויסשרייבן אזא „מעלדאַנג“ אין יידיש (דאָס וואָרט מעלדונג) רעדט
דער קאַמיסאַר אויס לויט דער אַדעסער אויסשפראַך „מעלדאַנג“.
דער פּוּר שטאַמלט, קרעקט זיך. סיידישע לשון קומט אים
אן שווער, העלפט זיך ארויס מיט רוישיש, פאַרשעמט זיך און
שמייכלט:

— כרייד ווי א גוי יידיש, האָ? אז כּיבין אַדער געקומען, האָב
איך אינגאַנצן נישט געקענט ריידן...

ער קלינגט אן. פון א זייטיקן צימער קומט אריין א יונגער-
מאַן אין די צוואַנציקער. אויף דער אייבערשטער ליפּ שאַמענען
זיך וואַנמעלעך. די טונקעלע בלויע הויזן, וואָס זיצן אין געפאַסטע
שטייול, שטייען אָפּ ביים גראַפן פלייש, ווי קלאַשן. דער רעוואַל-
ווער פינקלט אַראָפּ פון דעם נייעם לעדערנעם פאַסעק.

— דער חבר דאָוויד, איז דער ממונה ביי אונדז איבער די
יידישע מיליציאָנערן. ער וועט אײך אַלץ וואָגן — שטעלט דער קאַ-
מיסאַר אונדז פאַר דעם חבר דאָוויד.

דער חבר דאוויד פארלירט זיך ווי פאר אן עקזאמען. פון הינט-
 מער די וואַנסעלעך קוקט אפיר אן איידל פנים, וואָס רויטלט זיך.
 — ווי גייט עס מיט יידיש? — פּרעג איך דעם חבר דאוויד.
 — איצט בעסער, פיל בעסער — ציט דאוויד אָפּ דעם מונט-
 דיר און פלייבט שטיין מיליטעריש, גלייך ווי אַ סמונע.
 — וווּ האָט איר געלערנט יידיש, אין אַדעם?
 — וואָס אמת — הוסט דאוויד אָפּ — דארף איך אייך וואָן,
 אז ביי דרייצן יאָר, „פּראַסטיטע זאויראַזשעניע“, בין איך
 אליין געגאנגען אין חדר, זיך אַפילו אַרויפגעדראַפּעט צו אַ בלאַט
 גמרא. „זשאַרגאָן“ האָב איך גוט געקענט. דאָ אין באַצירק האָבן די
 אינסטרוקטאָרן גענומען ריידן יידיש לויט דער גראַמאַטיק, איז
 טאַקע אין אַנפאַנג געווען שווערלעך, אָבער „ניטשעוואָ“ — לאַכן
 פנים חבר דאוויד די וואַנסעלעך — מיר האָבן עטלעכע קלאַסן אין
 יידיש, צו צען, פּופּצן מיליציאַנערן אין אַ קלאַס און דער עולם
 „אוספיעוואַיעט“.
 — ווי איז דער יידישער מיליציאַנער אין פּאַרגלייך מיטן רוסישן?
 — ערגער אַודאי נישט, אפּשר בעסער, ווייל דער ייד פּרינקט
 נישט, איז שטענדיק ניכטער.
 — און אויף דער מאַלדאוואַנקע איז שטיל, נישטאָ מער קיין
 באַנדיטן?
 — קיין באַנדיטן, קיין אַלפּאַנסן זיינען מער נישט פּאַראַן, נאָר
 שטיל איז אויך נישט. געשלעגן קומען פּאַר, ערשט נעכטן האָט מען
 אַריינגעזעצט אַ מיליציאַנער אַ מעסער אין זייט.
 — און דער מיליציאַנער האָט זיך געלאָזט?
 — אַ מיליציאַנער טאָר ביי אונדז נישט צוריק שלאָגן. ס'איז
 אַ גאַלדן געזעץ, חבר, אָבער אונדזערע גנבים נוצן שוין צופיל
 אויס דאָס געזעץ און נישט איין מיליציאַנער כאַפּט אַריין אַ מע-
 סער אין זייט.
 — אַט וועל איך אייך ווייזן, וווּ מען פלעגט אַמאָל שלאָגן אין אַדעם,
 קרימינעלע, פּאַליטישע.
 דער קאָמיסאַר מיטן געהילף האָבן אונדז אַריינגעפירט אין
 אַ פינסטערן קאָרידאָר, געעפנט אַ שווערע טיר.

— איר זעט, אין דער שטיינערנער קאמער האָט מען איבער
דרייסיק יאָר געשלאָגן מענטשן, געשלאָגן מיט בלייערנע ראַפּני-
קעס, געפאַסעוועט סליב, ביו צום בלוט.

— מען האָט מיך דאָ אויך געשלאָגן, אין 1906 — האָט אַ
חבר זיך אָנגערופן — אוי געשלאָגן!

דער קאָמיסאַר האָט אַן עפּן געטאָן אַ צווייטע קאמער. אויף
אַ נאַרע זיינען געלעגן דריי פרויען. אַ קורצע, אַ ברייט-קיילענדיקע
גויע, ווי צען סאַמאָואַרן, האָט זיך אַ זעין אויף געטאָן, זיך אָנגעשפּאַרט
אַן די ברעטער פון דער נאַרע, אויסגעלאָזט אַ פּאַר פּאַרדודושטע
אויגן:

— מען האָט דיך אויפגעקליבן אין גאַס, מומעשי, אַ שיכורע—
ווי פילסטו זיך איצט, נישטער?

— נישטער, טייערינקער — האָט זי פאַרקאָמטעט סקלייד אי-
בער די געשוואָלענע פּאַלקעס און זיך אַראָפּגעגליטשט פון דער
נאַרע — די קינדערלעך מיינע וועלן איבערקלערן וווּ זייער מאַמע איז...
לאָזט מיך, טייערלעך...

— גיי, גיי און שיכור נישט, מומעשי.

די אַנדערע צוויי פרויען האָבן די קעפּ נישט אויפגעהויבן.
אינע מיט שיקלדיקע אויגן איז געזעסן אין אַ ווינקעלע, געפינטלע
מיט די ברעמען. די אַנדערע, נאָך גאָר אַ יונגע, מיט אַ געשוירן
קעפל האָר, ווי ביי אַ יינגל, האָט זיך אַ שאַר געטאָן צום קאָמי-
סאַר:

— נישט איך, חבר, האָב געגנבעט. מיין חתן, דער אויסוואַרף,
האָט מיך אויך באַגנבעט, אוימגליקלעך געמאַכט און מיך איבערנע-
לאָזט אַט אַזאָ — האָט זי געוויון אויפן בויד, וואָס איז געווען איינ-
פּאַלן.

— ס'איז אַ דינסטמיידל — האָט דער חבר דאָוויר מיר איינ-
רוימט — זי מיטן חתן האָבן באַגנבעט איר באַלעפּאַסטע אויף אי-
בער טוונט רובל. דער חתן האָט אָפּגעצויגן מיט דער גנבה און
איבערגעלאָזט די כלה אין פּערטן חודש. אַזאָ פּאַרליען, ווען זי
איז נישט אין פּערטן חודש, וואָלטן מיר געמאַכט אַן אַפּאַרט, איצט
איז געפּערלעך... אַזאָ פּאַרליען!

- און ווער איז די אנדערע, וואָס שוויגט?
 - זי האָט דערשטיקט אַן אייגן קינד, אַ קינד פֿון אַ חודש.
 - אויך אַ ייִדישע?
 - אַ ייִדישע, פֿון דער מאָלדאוואַנקע. דער מאַן איז אַנט-
 לאָפֿן פֿון איר, האָט זי דערשטיקט סײַן קינד.
 - נישט מיין קינד, אַראַנטיקס! - האָט זיך די פֿרוי מיט
 אַמאָל צעשריען מיט אַן אומגעהאָרליש קול, אַז סײַז מיר קאַלם גע-
 וואָרן - פֿאַרוואָס אַרעסטירט איר אים נישט, דעם אמתן מערדער,
 נאָר מיר, אַ שוואַכע מאַמע... גייט, גייט פֿון מינע אויגן, טראַגט
 אײַך!
 - זי איז נישט ביים זינען - האָט דער קאַמיסאַר צוגעגעבן -
 דינט שיקן מיר זי אָפּ אין שפּיטאַל אַרײַן.
 - איר זענט אַליין משוגע! וואָס קוקט איר אויף מיין ביז
 ווונדער! גייט!
 - „טאָוואַרישטיש“ קאַמיסאַר - האָט דאָס טראַגעדיקע דינסט-
 מיידל זיך אַ וואָרף געמאַן צו אים - לאָזט מיר נישט איבער מיט
 איר, כּיִדאַב מורא! כּיִבעט אײַך!
 מיר זיינען אַרויס, מיטגענומען דאָס דינסטמיידל און פֿאַרשלאָסן
 דינטער זיך די טיר.
 די מערדערין האָט געשאַלטן מיט טויטע קללזות, געוואַלדעוועט
 און מיט אַמאָל זיך פֿונאַנדערגעוויינט.

ביינאכט אין מאַסקווע

אין קלוב „קאמוניסט“ האָט זיך דער באַנקעט געענדיקט אַרדס צוויי ביינאכט. וואָך, אויפגערוימט, האָט זיך דער עולם קופקעווייז אַרויסגעשאַטן אויף דער גאַס, זיך צעשטעלט אין קרענצלעך און אויף סיניי חשק געהאַט ערגעץ צוצוגיין.
— כּוואַלט געטרונקען אַ שוואַרצע קאַווע, — האָט איינער זיך אָנגערופן.

— איך אויך.

— וווּ וועט איר איצט קריגן קאַווע, אז אַליין איד געשלאָסן, מאַס-קווע שלאָפּט — האָט אַ באַלייבטער כלל-מוער געשלעפּט זיין ווייב, וואָס איז געשטאַנען אַ ליכטיקע, אַ צעפלאַממע און שטאַרק קיין חשק ניט געהאַט אַהיימצוגיין. — קום, זינאַדאָ, ס'איז שפּעט.

— כּיפּין אזוי וואָך, אז ס'וועלט זיך מיר נישט גיין אַהיים, — האָט ס'ווייב געלאָזט שטיין דעם מאַן און זיך צוגעשאַרט צו אַן אַנדער קרענצל מענטשן.

— לאַמיר צוגיין אין שרייבער-קלוב, — האָט עמעצער גע-לאָזט פּאַלין אַ וואָרט.

— פּאַרמאַכט זיך פּונקט צוויי אַזייגער.

אַלע האָבן געוואַסט, אז אין מאַסקווע זיינען פּאַראַן פּלעצער, וווּ מען לאָזט זיך ווילגיין אַ גאַנצע נאַכט. קיינער אָבער האָט די פּלע-צער נישט אָנגערופן ביים נאַמען. פּון אַ געסל איז אָנגעקומען אַ מיליציאַנער, מיט חשד געקוקט אויפן עולם. איינער האָט זיך צעגענעצט, אָנגעשטעקט אַ צווייטן, אַ דריטן און דער עולם האָט זיך צערעדט אין דער וועלט אַריין.

— מ'דאַרף גיין!

— יא, צייט צו גיין!

— א גוטע נאכט!

— א גוטע נאכט!

דריי אירע זיינען מיר געבליבן אין דער לידיקער גאס, — איך,
א יונגער פראפעסאר און א זשורנאליסט.

— איצט א גלעזל שווארצע קאווע וואָלט טאקע ניט גע-
שאַרט — האָב איך זיך אָנגערופן.

— מיר וועלן צוגיין אין דער „גרויסער מאַסקאָוסקע“, וואָס
געפינט זיך אויפן פּלאַץ רעוואָלוציע, — האָט דער זשורנאליסט,
א רירעוודיקער מענטשל, וואָס ווייסט אַלץ און קען אַלעמען, א
זאָג געטאָן, — דאָרט איז אָפּן אַ גאַנצע נאכט.

— אין דער „גרויסער מאַסקאָוסקע“? — האָב איך זיך גע-
זיידוּשט, — איך ווילן דאָך דאָרט...

— דאָרט טאקע, וווּ איר ווילנט, — האָט דער זשורנאליסט
מיד א נעם געטאָן אונטערן אָרעם, — איך בין אין ניו-יאָרק נאָך
נישט געווען, נאָר דאָס פּלאַץ אין „גרויס מאַסקאָוסקע“ קען זיך
פאַרגלייכן מיט די שענסטע פּלעצער אין בערלין, ווין און פאַריז.
דאָ האָט מען פאַר דער מלחמה שפּאַר אַרײַנגעגעסן און אַרײַנגע-
טרונקען, סײַז געווען דער קלוב פון מאַסקווער סוחרים. וואָס, וואָס,
נאָר אין הלכות פרעסן-וויפּן האָט זיך קיינער צו די מאַסקווער סוחרים
נישט געקענט פאַרגלייכן.

— מענסט צוגעבן „הלכות נשים“ אויך, — האָט דעך פּראָ-
פּעסאַר זיך צעלאַכט.

אויף די מאַסקווער געמלעך און הינטערגעסלעך איז געווען
שמיל ווי אין א דאָרף. שמוע, פינסטערע היזער האָבן געשווערט
איבער די שמאַלע דורכגענג, איבער די נאָך שמעלערע טראַמפּאָרן
און וווּ מען האָט זיך אַ קער געטאָן, האָט געלאָצט אַ צערקווע
מיט בייזיקע קופּאָלן.

די גאַסן זיינען געוואָרן ברייטער, אויסגעטיילט פון זיך אַפּיר-
עקיזן מאַרק, וואָס האָט געשמעקט מיט צוגעלעגענעם אויבם, מיט
גרינצייג און יאָטקע. אַ פעמלער האָט גענישטערט אַ קופּע אָפּ-

פאל, געשטופט אין א זאק אריין, וואָס עס איז אים געקומען
אונטער דער האַנט.

מיד זיינען אַריין אין אַ ברייטער גאַס, וואָס איז פול געווען
מיט וויסטיגעס און שילדן. דער בלישטש פון די פּאָליטע טראַמ-
וויי-שינעס האָט געפּינקלט אַנטקעגן דער לכּנה. אַרום די מלכּה-
געשעפטן האָבן זיך געדרייט זעלנער מיט אַנגעלאָדענע פּיסקן, אי-
בערגעלאָזט נאָך זיך טריט פון שווערע שטיוול. פאַר די פאַרמאַכטע
טירן פון די פּרוּוואַט-געשעפטן זיינען געזעסן היטער. איינער איז גע-
לעגן אויף אַן אויסגעבעטער שוועל מיט אַ קישן צוקאַפּנס, אַ צוויי-
טער אויף בענקלעך, אַ דריטער איז געזעסן און ביי אַ האַנט-לאַמ-
טערנע געליינט אַ בוך. דאָס האָבן זיי געהיט די געשעפטן פון
גנבּה.

מיד האָבן דורכגעשניטן אַ פּולוואַר. אויף די בענק האָבן גע-
דעמלט פּאַרלעך, זיך געוועקט ווען עמעבער איז פאַרבייגעגאַנגען,
געקוקט מיט חשד און ווידער איינגעדעמלט. פאַרפּוצטע פּרויען
האָבן זיך געדרייט הינ און צוריק, שפּאַצירט איינציקווייז, צו צוויי,
צו דריי.

— אויב איר האָט נישט ווי איבערצונעכטיקן, חברים, האָבן
מיד אַ פּאַקוועמען צימער, אָט דאָ נישט ווייט, — איז אַ „דריילינג“
אונטערדעקומען און אין דער קעגנוואַרט פון אַ מיליציאַנער אונדז
פאַרבעטן צו זיך אַהיים.

— אַ דאַנק, מיד האָבן אַן אייגענע דירה.

— נישט פּריילעך ביי אונדז — האָט דער מיליציאַנט אַרויפ-

געלייגט די האַנט אויפן רעוואָלוער.

— פאַרוואָס, בירגער?

— פּראַסטיטוציע איז נישט ערלויבט, און דער פּולוואַר שוויבלט

מיט געקראַכמאלעטע קליידלעך... איך וואָלט זיי אַלע אוועקגע-
שמעלט רייניקן די גאַסן, אָט די „באַרישנעס“ מיט די וויסע הענט-
לעך.

— פון וואַנען ווייסט איר, אַז דאָס זיינען „באַרישנעס“?

— אין די נעז דערקען איך זיי — האָט דער מיליציאַנער זיך

צערעדט — קיין איין פאַרשאַצטע נאַז און וואָס אַ וואָרט איז

„באן מואר מאַנטיע, אַ-רעוואַר, מאַנטיע“, פון די אמתע פּרוזשויסקע טעכטערלעך!

מיר האָבן נישט געענטפערט און גענומען שפּרײַזן גיכער. נישט ווייט פון דער אָפּערע האָט זיך דער פּראָפּעסאָר מיט אונדז געזעגנט. איך מיין זשורנאַליסט האָבן זיך אַרײַנגעדרייט אין „פּלאַץ רעוואַלוציע“, געקוקט אויף מיין האַמעל, וואָס איז געלעגן מיט זיין גאַנצער גרײס און הייך כּמעט אַ פינסטערער. בלוז ביים אַרײַנגאַנג האָבן צוויי עלעקטרישע לאַמפּן געברענט.

מיר האָבן אַנגעקלונגען. דער פּאַרטער האָט זיך פּאַרנייגט און אונדז אַרײַנגעלאָזט אין דעם האַלב-פּאַלויכטענעם פּאַדערהויז. — קען מען עפּעס קריגן איבערצובײַסן? — האָב איך געפרעגט דעם פּאַרטער.

— דער רעכטאַדאַן איז אָפּן ביז פּאַרטאַג — און דער פּאַר-טער האָט געוויזן אויף די טרעפּ — רעכטס אויפן ערשטן שטאַק. די טרעפּן ברייט, געדעקט מיט פּערסישע דיזאַנען, האָבן געפירט אין נאָך ברייטערע זאַלן. שווערע דעמבאַווע מירן האָבן זיך געעפנט און אַן אַמעריקאַנער „דזשעז“ האָט פּאַרשייט זיך אַ שפּאַר געמאַן אין פּנים אַרײַן. דער זאַל איז פול געווען מיט שפּיגלען, מיט קאַנדעליאַברעס, מיט לעבעדיקע בלומען. ארום די ווענט האָבן זיך געצויגן געדעקטע טישן און טישלעך. די ווייסע טישמעכער, סגלאַוואַרג האָבן געבלענדט די אויגן. אַ מאַט, וואָרעס ליכט האָט געפלייצט פון די הונדערטער לעמפלעך, געפאַלן אונטער די טישן, אונטער די שטולן, געמאַכט דורכזיכטיק יעדעס פנים.

דאַמען אין סאַמעט און אין זייד. הענט נאַקעט ביז איבער די אַקסלען, דעקאַלמעס טיף אין די אַיינגעשנורעוועמע בריסטן אַרײַן. מען הייבט זיך לייכט פון די טישלעך, מען טראָגט זיך עלעגאַנט מיט מענער, און די פיס, לאַנגע, רויקע, ווי ביי פּאַלעס-מענצערינס, לייגן אײַן וועלמן, שרייען איבער דעם „דזשעז“.

— וואָס פאַר אַן עולם געפינט זיך דאָ? — האָב איך אַ פּאַר-וונדערטער אַ פּרעג געטאַן ביים זשורנאַליסט.

— צומיינסטן אייסלענדער און אַ ביסל אייגענע, — רייכע, נעפּ-לייט... איר קענט דאָ באַגעגענען אַ פּאַרטי-מאַן אויך. נאָר פון

די הויכע „שישקעב“, ניט אבי ווער, — האָבן דעם זשורנאליסטס אויגן געבלאָנדושעט איבער די מישלעך, — אָט זיצט דער קאַרעס-פּאַנדענט פּון דער ניו-יאָרקער „טיימס“ און אָט איז פּון דער „וואָרלד“, זיי לעבן זיך אין מאַסקווע ווי די גראַפּן — און מיין קאַלעגע האָט גענוי געוואַסט וויפיל יעדער פּון די קאַרעספּאַנדענטן באַקומט שטי-
רת.

מיר האָבן באַשמעלט קאווע און קאוויאָר-סענדוויטשעס.
— און וואָס פאַראַ דאַמען זיינען דאָס? — האָב איך געפרעגט.
— שווער צו זאָגן, — האָט מיין קאַלעגע געשמייכלט, — אָט די הויכע, די בלאַנדע, איז דעם געוועזענעם גאַלאַוואַס (מעיאָרס) אַ מאַכטער. אלע פּמעט דאָ זיינען „געוועזענע“. ביימאָג שלאַכט מען און ביינאָכט „רושעוועט“ מען, מען ווילט אויסלענדער און זיך... איר זעט דעם אויסגעצערטן פאַרשוין, וואָס גייט פּון מישל צו מישל? דאָס איז אַ געוועזענער פירשט. עד וועט צו אונדז אויך צוקומען, וועט פאַרשמעלן זיין יחוס... אָט גייט ער טאַקע צו.

אַ מאַנערער פאַרשוין אין די דרייסיקער. די הויט אויפן פנים און דער עיקר אויפן שמערן, ווי אלטער פאַרמעט. די נאָז דין, שאַרף. די אַלגן מידע, ווי זיי וואַלטן געמאַגן נישט נאָר די אייגענע יאָרן, נאָר דעם מאַטנס, דעם זיידנס.

— כּיפּין פירשט וואָלינסקי, — האָט ער אָנגעהויבן אין אַ פיינעם ענגליש — וואָס אמת, האָט די ראַטנמאַכט מיך געדאַרפט האַלטן אין אַ מוזעום, כּיפּין אַן אוניקום, דער איינציקער פירשט פּון מאַסקווע...

און איידער איך האָב צייט געהאַט עפעס פרעגן ביי מיין שכן, האָט דער פירשט דאָס זעלבע איבערגעחורט אין פּראַנצוויזש און געענדיקט אין רוסיש:

— כּלאַז עס איפּער צו אייך... וויפיל איר וועט געבען וועט זיין גוט...

— גיט אים אַ קערבל — האָט אַ ברייט-בייניקער פאַרשוין, וואָס איז געזעסן לעבן אונדז איינער אַליין ביי אַ מישל, זיך אָג-גערופּן.

דער פארשוין האָט אַ נעם געטאָן זיין פלאַש וויין מיטן גלאָז,
זיך אויפגעשטעלט און זיך צעוואַקלט:

— איר האָט דאָך גאָרנישט דאַקענאָ, בירגער?
— „פּאַזשאַלֹכטאַ“ (ביטע) — האָט מיין קאַלענע פּרייט אַ
זאָ געטאָן און געמאַכט פּלאַץ ביים טישל.

— אַ שייַן ווירטשאַפּט, — האָט דער פּרעמדער זיך אָנגע-
גאַסן אַ גלאָז וויין, שפּאַך אָפּגעזופּט, אַז די אויגן זיינען רויט גע-
וואָרן — פירשט וואַלינסקי בעט נדבות... כּי־הָאֵב זיי אַלע גע-
קענט — דער פּאַטער, די מוטער, די ברידער... ווילע מענטשן
געווען... וואָס זיי האָבן פון מאַסקווע געמאַכט — אַן אַלטע מאַ-
נאַשקע... מען טרינקט נישט, מען עסט נישט, מען לעבט נישט...
אַזאָ וואַלינסקי, זיינס אַ ברודער, פּלעגט אַהער אַרייַנקומען מיט אַ
חבר, באַשטעלן אַ צען פּלעשלעך שאַמפּאַניער, צעהאַקן מיט די
ליידיקע פּלעשער די שפּיגלען און אויפן פּלאַץ צאָלן פּאַרן שאַרן...
היינט איז אַלץ טויט... כּרייד שוין נישט פון אַ געהילפּס-פּאַליצ-
מיסטער, איך בין געווען אַ געהילף-פּאַליצמיסטער — האָט ער
זיך אַ קלאַפּ געטאָן אין האַרץ אַרײַן, — נאָר אַ געוויינלעכער פּאַ-
ליציאַנט איז געווען אַ מאַכט... אַז ער פּלעגט אַרויס אויף דער
גאַס, האָט מען אים אָפּגעטראָטן דעם וועג... און אַז נישט, שלעפּט
ער אים גלייך אין דער פּאַליציי, איז טאַקע געווען אַרדענונג... ניש
היינט, ווי אַלץ איז טויט... אַ שייַן ווירטשאַפּט האָבן זיי גע-
מאַכט פון מאַסקווע...

— וווּ דינט איר איצט? — האָבן איך אים געפרעגט.
— זיי האָבן פאַר אײַגענע מענטשן קיין שטעלעס נישט, וועט
מען מיך צונעמען? — האָט ער אַ בליק געטאָן צו מיר און די
אויגן האָבן שיפורדיק געשמייכלט — ווי לאַנג עס זיינען פּאַראַן גו-
טע מענטשן, וואָס שטעלן אַ פּלעשל וויין, דאַרף מען קיין שטעלעס
נישט, האַ, האַ, האַ!

דער „רושעו“ האָט זיך צעשאַטן איבערן זאַל.

אויף מאַסקווער בולווארן

עס איז וונטאָג נאַכמיטאָג. איך שפּאַציר מיט אַ חבר אי-בער מאַסקווער גאַסן. מיר פּאַרדרייען זיך אויף פּושקין-בולוואַר, וואָס איז אזוי ברייט ווי אַ פּראָווינץ-שטעטל.

עס גייען פּאַרביי גרוזינער אין דריי-גאַרנדיקע היטלען פון שוואַרצע שמויסן, כאַטש די זון פּאַקט אָן רחמנות. צעוואַקסענע טשערקעסן, אַננעפּיקעוועט מיט כּלל-זיין, פּאַראַדירן אין ברייטע שו-רות. עס שאַרן זיך קאַלמיקן, וואָס זיינען ברייטער ווי העכער; טאַג-טערן אין זילבערנע און גאָלדענע קאַפּעלעך אויף די אָפּגעאַלמע קעפּ; גאַנצע משפּחות ציגינער.

צווישן דעם „ערב-רב“ פון פעלקער און לשנות טראַגט זיך דער ברייטער מאַסקווער רוסיש אין מיין אייער, כאַפּט אויף אַפּ-געריסענע ווערטער אין דייטש, פּויליש, פּראַנצויזיש, יידיש און ענג-ליש.

אויף אַ ליידיקן פּלאַץ שטייט אַ כינעזער, דין און בויגיק ווי אַ לאַטום-פּלאַנץ, און ברעכט אייזערנע רינגען, שניידט פון זיך לעבע-דיקע שטיקער פּויליש. די מאַנדל-אויגן שמיכלען צום עולם, דער צאַפּ אויסגעפּלאַכטן ווי אַ ראַפּניק, שמיסט איבער די שמאַלע אָקס-לען. דער כינעזער, וואָס קאָן זיך אַליין אויפהייבן פאַר די אייגענע אייערן, קאָן בשום אופן ניט אַרויסריידן קיין צוויי ווערטער רוסיש. ער גוידערט אויף זיין לשון און פאַרענדיקט יעדן פּאַקום מיט אַ כּריפּ פון קלאַנגען:

„שטוקאַ, שטוקאַ, שטוקאַ-אַ-אַ!“

דער מאַסקווער עולם — מענער, ווייבער און צומיינסטן יונגוואַרג-שטייען קאָפּ אויף קאָפּ, הענגען אויף די אַרומיקע בוימער, קוקן און גאַפּן ווי דער כינעזער מאַכט זיינע קונצן.

— אַ ביסל פעלקער פאראן אין אונדזער מאַסקווע — זאָגט אַן עלטערער קאַצאפּ מיט אַ שיטער בערדל, וואָס וויל נישט וואַקסן.
— איבער הונדערט — רופט זיך אָן אַ יונג מיט געפאלדעוועטע כאַליאַוועס.

— אין ניו-יאָרק זיינען פאראן מער פעלקער — שאַרט זיך אַרויס אַ פאַרשיידן, אָנגעטאָן ווי אַן אמעריקאַנער.

— איר מיינט שקלאַפּן — שטייט שוין דער יונג לעבן דעם אַמע-ריקאַנער און קוקט אויף אים פון אויבן אַראָפּ. — לאָז אין אייער ניו-יאָרק זיך ווייזן אַ משערקעס, צי אַ גרווינער אין זיערע נאַציאָנאַלע קליידער, וועט מען זיי נאַכוואַרפן שטיינער; און ביי אונדז, אין סאַוועטנלאַנד, קאָן יעדער כינעזער זיך נעמען אַ ווייס מיידל און חתונה האָבן, און זיי האָבן טאַקע חתונה...

— פון אַזאַ שידוך ווערט געבוירן די אמתע „קיקימאַרע“, נישט קיין קאַמישקע, נישט קיין מענטש — צעלאַכט זיך דער קאַצאפּ אין זיין שיטער בערדל אַריין.

איך נעם מיין חבר אונטערן אַרעם און מיר לאָזן זיך אויפן בולוואַר. דער עולם וואַקסט, קומט אָן פון אַלע גאַסן, בלענדט די אויגן מיט די ווייסע הויזן, מיט די נאָך ווייטערע העמדער, וואָס די מאַנסבילן טראָגן. פון אַ ברעטער-עסטראַדע בויגט זיך אַ רעד-נער, טענהט אַריין אין דעם המון:

— ... מיר דאַרפן ווירקן, אַז קלאַסן זאָלן פאַרשווינדן!

אַ מיידעלע פון אַ יאָר אַכט-ניין, אָנגעטאָן ווי אַ ציגאַנקע, וואַקסט אויס אינמיטן בולוואַר. די רייפן-אויער-רינגלעך פאַמבלען איבער די אָנגעשמירטע פאַקן. זי הייבט פאַרשייט די קינדערשע אַקסלען, וואַרפט אַפיר די קליינע הענט און פיס, ווי זי וואַלט גע-טאַנצט אַ פאַדעספאַן. אויגן גרויסע, בלויע, שטייען נישט אַיין, קריכן פון איין מאַנסביל אויפן צווייטן:

— שענקט עפעס, בירגער, שענקט!

דאָס נישט-דערוואַקסן נפּשיל, מיט אַלע קנייטשלעך פון אַן אויס-געלאַסענער פרוי, פאַליידיקט און פאַאומרויקט יעדן פאַרבייגייער. די קליינע „דאַמע“ רייצט מיט יעדן בויג, זעצט זיך צו אינמיטן טאַגן,

און דאָס דינע, צעפאלדעוועטע קליידל צעפליט זיך, ווי ביי אַ צירק-
טענצערין.

— וואָס זאָגט איר אויף דער בחורטע? — צעלאַכט זיך אַ
ינגל.

— אהודאי פון די דאַבלאַזע.

— זי האָט אַ ברודערל, שפּילט ער אויס גאַנצע שטיקער
מיט דער צונג — הערט זיך אַ שטים פון המון — אַט קומט
ער אָן, דער פּאַרשוין.

עס באַווויט זיך אַ ינגל מיט אַ קאַרליק-פּנימל. דאָס היטל
אָן אַ דאָטעק זיצט אויף אַ באַוואַקסן קעפל האַר. דער דאָק צו-
ברייט, צו-לאַנג. די אַרומגעפּוצטע הויזן האָבן דעם זעלבן קאַליר,
וואָס די פּלאַטיקע פּיס. דאָס פּנים שמייכלט ממוּיט, לאַזט ניט
דורך קיין איין פּאַרבייגייער. ער קלאַפט אויס מיט דער צונג די
מאַרסעליעזע, דעם אינטערנאַציאָנאַל. די צונג באַוועגט זיך צווישן
די גומענס מיטן קנאַל פון אַ בייטש, און עס דוכט זיך, אַז צווישן
די קליינע ליפּן שיסן פּראָפּנס פון פּאַרקאָרעוועטע פּלעשער.

דאָס פּאַרשויןדל שטעלט זיך אָפּ ביים ערשטן בעסטן, פּאַר-
קוועטשט אָן אויג און טוט אַ קנאַל מיט דער צונג:

— פאַר וויפּיל, בידנער? פאַר פינף קאַפּיקעס?

— וואָס קריגט מען פאַר פינף קאַפּיקעס? — פּאַטראַכט דער
גוי דאָס ינגל און שמייכלט תּמעוואַטע.

— די מאַרסעליעזע — ענטפּערט דער קליינער גאַסנינגער.

— און פאַר צען קאַפּיקעס?

— די מאַרסעליעזע און דעם אינטערנאַציאָנאַל.

— שיס!

דאָס קאַרליק-פּנימל ווערט שענער, לייכט אויף אינגאַנצן. די
צונג אַרבעט מעשים, שרייט איפּער דעם טומל, וואָס הענגט איפּער
די קעפּ, פּייקלט אויס די מאַרסעליעזע, דעם אינטערנאַציאָנאַל. דער
זינגער שלעפט אַראָפּ דאָס היטל, פּאַרנייגט זיך לינקס, רעכטס. דער
עולם ווערט אויפּגערוימט, וואַרפט אין היטל צענערלעך, שרייט:

— מאַלאַדיען!

— נאָך אַמאָל!

— נאָך אַמאָל!

אַ זעקספּוסיקער קאַצאַפּ, מיט אַ באַרד בױז איבערן גאַרש, נישטערט אין די קעשענעם, זוכט צווישן פּאַפּיר-געלט אַ צענערל. געפינט נישט און דערלאַנגט דעם יינגל אַ קאַפּיקע:

— נישטאָ קיין קליינגעלט.

— טפּוי — טוט דאָס יינגל אַ קנאַל מיט דער צונג, און אַן אויפגערוימטער, וואָס דער עולם לאַכט, שפּילט ער שוין אויס פאַר אַ צווייטן זיינע שטיק.

— אַ טייערע פרנסה — פאַסמאַקעוועט זיך אַן עלטערער ייד.

— סיקומט אַ זונטאָג — רעדט אַ צווייטער מיט אַ ברייטן

פתח — „זשאַבען“ די חברה'ליש גאַלד!

ביים אַרויסגאַנג פּון בולוואַר זיצט אַן אַלטע גויע, אַ גרויע, האַלט אַ פּיצעלע קינד אויף דער האַנט. אַ צווייטס שלאָפּט אין אַ וויגעלע.

— באַבעשי, ווי אַלט ביסטו? — פּרעג איך דער בעטלערין און גיב איר אַ קופּערנע מטבע.

— נאָך קיין פּערציק ניט, טייערינקער!

— זי האָט אַראָפּגענומען אַ צוויי צענדליק יאָרן — רופּט זיך

אַן אַ מלחמה-אינוואַליד מיט אַ הילצערנעם פּוס, וואָס פאַרקויפּט פּאַפּיראַסן.

— ווי קומט טאַקע צו אַ זעכציק-יאַריקער באַבע אזא ברעקל

קינד? — פּרעגט מיין מאַסקווער חבר.

— דאָס דינגט מען אַן עופּעלע אויפן טאַג-צערעדט זיך דער מלחמה-

אינוואַליד — פאַר געלט קריגט מען אין מאַסקווע אַליץ... גייט נאָר

אַרויס באַגינען אויפן מאַרק, וועט איר זען ווי טייל פּויערטעם ברענגען

דינער, אייער, פּוטער צו פאַרקויפּן, און טייל קומען מיט קליינזאָרג... אַז

איר ווילט, כאַפּט זיך איצט אַריין צום געשוואַלענעם איליש, וואָס

האלט דאָס טײַ-הויז אויף ניקאַלאַיעווסקע, וועט איר זען ווי מען ספּע-
קולירט מיט קינדער, אָן אמתע פירושע... *

— קומט — נעמט מיך מיין חבר פעסטער, און מיר שפּרייזן.

דאָס טײַ-הויז איז אין אַ קעלער, אַראָפּצוגיין מיט טרעפלעך.

דער באַלעפּאָס מיטן ווייב, פּיידע אָפּגעפרעסענע, פּינדיקע, ווי סאָ-
מאַוואַרן, זיצן בײַ דער צאָלבאַנק, דאַכט זיך דרעמלען, הערן ניש
ווי בון אלע ווינקעלעך טראַגט זיך אַ קינדער-געוויין. דער קעלנער
ליידיקט אָפּ אַ שטיקל פּלאַץ בײַ אַ טיש און מיר זעצן זיך טרינקען
טײַ.

— אַ האַלבן רובל מיט עסן איז איבערגענוג — טענהט אַ צע-

שויערטיגע בעטלערין צו אַ יונגער מאַמע. — קנאַפּ מאַרדעוואַניע אומ-
צושלעפּן אַ גאַנצן טאַג אַ קינד אויף דער האַנט? וויפּיל, מיינסטו,
בלויבט מיר אינגאַנצן? קיין רובל אויך ניש!

— אַנדערע צאָלן אַ רובל — פרובירט די יונגע מאַמע זיך אַנט-

קענשטעלן.

גיב מיר, טייערינקע, אַ פּיר, פּינף-יאָריק קינד, וואָס קאָן
אַנכאַפּן אַ פּאַרבייגער פּאַר אַ האַנט, פּאַר אַ פּאַלע, — שווימען
זיך בײַ דער בעטלערין די ליפּן — וועל איך דיר צאָלן צוויי רובל
אַ טאַג. אז דו האַלסט אַ שטוב עופּעלע, וואָס האַלט אין איין וויי-
נען, פענקט נאָך דער מאַמעס פּרוסט און דו, כאַטש צערייס זיך,
קאַנסט עס נישט אייננעמען, איינשטילן, אזא קינד איז אַן אמתע מפה...
די הענט געשווילן נאָר פּון אַרומשלעפּן עס!

— קום שוין אַמאָל — שרייט אַ מאַן, פּאַרפּוצט אין אַן אויס-

גענייט העמד, צום ווייב — נעם דאָס קינד אין קום!

— אַ רגע — פעט זיך דאָס ווייב — האַלט עס צו אַ ווייל,

פּאַק איך איין די זאַכן און מיר גייען!

זי נישט דעם מאַן דאָס קינד און אליין שטופּט זי עסנוואַרג,

שמאַמעס אין אַ קאַשיקל מיט צוויי אויערן.

— נעם אים צו, דעם ממזר — טוט אַ פּאַטער אַ שלי-

דער דעם ווייב אַ קינד — ער האַט מיר שוין די ווייסע הייזן פּאַר-
פּאַטשקעט!

- וועסט זיי פארשפארן צו פארבן? - צעלאכט זיך א פאפע.
 - אז דאס איז גאָר א קינדארניע, ניט קיין טייִהויז!
 - דער עולם קינדלט, זיצט ניט ליידיק.
 - ערגעיק, בורגער, מוז דאָך זיין א גערעטעניש!
 - אַ ביסל קליינזארג ביי אײך אין טייִהויז - זאג איך צום פאלעבאָם ביים ארויסגיין.
 - דאָס גרייטן מיר אַן רויטע ארמײַצעס - צעלאכט זיך דער פאלעבאָם.
-

א ט ר א צ ק י ס ט

כּוּדָאָב זיך געשאַרט מיט מיינעם אַ באַקאַנטן איבער שמאַלע געסלעך און הינטערגעסלעך, וואָס האָבן זיך גערענעצט מיט אַפּ- געקראַכענע פּלויטן, מיט אַיינגעהויקערטע שטיבלעך. הינטער דער שמאַט איז קיין צייכן ניט געווען פון די בייזיקע מאַסקווער היי- זער, פון דעם מאַסקווער טומל. דאָ און דאָרט האָט זיך געשלעפט אַהיים אַ מידער פּאַבריק-אַרבעטער נאָך אַ טאַג פּראַצע.

ביי אַ פּאַרוואַרלאַזשער צערקווע, וווּ די הייליקע אויף די ווענט האָבן זיך געקרישט פון אַלטקייט, האָבן געקניט אָפּגעריסענע פּויע- ערים, אָפּגעשליסענע פּויערטעס. די פעק אויף זייערע פּלייצעס זיי- נען אָפּגעשטאַנען, ווי הויקערס, די בלאַטע אויף די באַרוועסע פּיס פּאַרטריקנט. זיין טעכטער, ניט-דערוואַקסענע, ווער מיט אַ רינג אין קאַפּ, ווער מיט אַ מיט, האָבן זיך געהאַלטן ביי טאַטע-מאַמע און די נישט-דערבאַקנטיג איז געלעגן אין די אויגן, אין דעם נאַרישן שמיכל.

וואָס מונקעלער עס איז געוואָרן, אַליין שטאַרקער האָבן אַרויס- געבלישטשעט די אָפּגענילדטע איקאַנעס פון די אָפּענע טירן, זיך גע- טוקט אין די פּלעמלעך פון די וואַקסענע ליכט און דער פינקל האָט זיך אויסגעמישט מיטן „מאַראַלישן“ קול פונם פּאַפּ, וואָס האָט זיך געדרייט אין זיינע „פּראַוואַסלאַווע“ בנדים, מיטן קעסעלע קטורת אין דער האַנט. דער פּאַפּ האָט געזאָגט תּפּילת מיט אַזאַ פעס און בייזער, אַז די צעצויגענע ווערטער זיינען געווען מער ענגלעך אויף אַ יללה, ווי אויף אַ תּפּילה.

איך האָב זיך אָפּגעשטעלט. מיין באַקאַנטער, וואָס האָט פּאַר- נומען אַן אָנגעזעענע שטעלע אין בילדונגס-קאָמיסאַריאַט, האָט מיר

דערציילט, אז דאס פויער-פאלק איז „עולה-רגל“ אהער פון די ווייטסטע גופערניעס, שלעפט זיך וואָבן און חדשים מיט די קלומעק-לעך אויף די פלייצעס, גלויבט, אז יעדער שטיין אין דער צערקווע איז הייליק.

— א פיער, ווען עס האלט ביים אויסברענען, ביים לעשן זיך, — האט מיין באקאנטער צוגעגעבן, — צעפלאקערט עס זיך אויף א וייל. איר זעט דעם עולם דא? דאס איז דער לעצטער פלאקער. מיט דעם הויז, מיט די פויערים, וואָס קניען, און מיט די נישט-דערפא-קענע קינדער זייערע שטארבט אָפּ דאָס „פראַוואַסלאַוויע“, ווי אַ וועלט-רעליגיע... אים מיט דאָסאַיעווסקיס חלום! איר געדענקט זיינע „דריי אידעען“? עס וועט מן-הסתם לאַנג נאָך בלייבן דאָ אַ סעקטע, דאָרט אַ סעקטע... מיט דער רעליגיע אָבער, ווי אַ מאַכט, האָבן מיר זיך לייכט ספראַוועט... אַ שייַן פנים האָבן די פאָפּ, וואָס שטייען אין זייערע „בגדי-כהונה“ און בעטלען אַ נדבה! הלוואי האַלטן מיר אזוי מיטן האַנדל, מיטן „נעם“.

איך האָב געקוקט אויף די געהויקערטע רוקנס פונם פויערים-פאלק, אויף די צעשפרייטע פאלעס פונם פאָפּס, „מענדי-ווערענדי“, וואָס זיינען צעפלוזן אינם טונקעלן פארנאכט ווי פייערדיקע פליגל, און עס איז מיר טרויעריק געוואָרן.

— איר ווייסט, וואָס ס'פעלט היינט צו טאָג אין ראַטנלאַנד? — האט מיין באקאנטער מיך אַ נעם געטאָן פאר אַ האנט און מיר זיינען ווייטער געגאנגען — דאָס גרויסע וואָרט! אין וואָס פאר אַ פלאַג-טער מיר זאָלן נישט האָבן געווען, האָט לענין אים שטענדיק אויפגע-קניפט, תמיד געזאָגט דאָס גרויסע וואָרט! סטאַלין האָט עס נישט און פמיליאַ וועט ער עס נישט זאָגן! געבליבן איז איין טראַצקי... — האט מען אים פארשיקט, — האָב איך זיך אָנגערופן.

— מען האָט אים פארשיקט און די מלוכה הערט זיך צו ביזן היינטיקן טאָג צו יעדן וואָרט זיינעם, — האָט זיך דער פאָ-קאנטער איבערגענומען — אויפן קאָנגרעס פון „קאָמינטערן“ האָט מען געמיילט צווישן די דעלעגאַטן טראַצקיס אינסטרוקציעס צום קאָנגרעס, דאָס וועט איך יעדער דעלעגאַט מודה זיין... די

ערלעכטע קאמוניסטן האלטן מיט טראַנקן און ער האָט אַג-
אַנהענגער אין די צענדליקער טויזנטער ...

— איך האָב געהערט, אז מ'דורפט זי, — האָב איך געלאָזט
פאלן אַ וואַרט — מען זאָגט אָפּ פון די שטעלעס, מען פאַרשיקט
זי ...

— נישט אלעמען ... אַרבעטער פון „וואַרשאַט“ האָט מען נישט
פאַרשיקט, בלויז אויסגעשלאָסן פון דער פאַרטיי ... אָמ דאָ וווינט
מיינער אַ פאַקאָנטער, אָן אַיִון-אַרבעטער, אַ ווילער קאָמוניסט און
דערצו אַ ווילער מענטש ... אים האָט מען אויך אויסגעשלאָסן
פון דער פאַרטיי ... מיר וועלן אַהייפּגיין, עס איז פּראַי איר זאָלט
זיך פאַקעענן מיט אים ... דאָ וועט איר זען דעם אמתן טראַנקיאַנער,
דעם אָפּגעהיטן, דעם פרומען ...

מיר זיינען אַרײַן אין אַ טויער. דער הויף האָט אויסגעזען ווי אַ
פּעסטונג. דאָ איז אַמאָל געווען אַ קלויסטער פאַר מאַנאַשקעס. איצט
האַבן אײַן קלויסטער געווינט אַרבעטער. מײַן פאַקאָנטער האָט אַג-
געקלאַפּט. פון הינטער דער טיר האָט זיך געהערט אַ ניגון, וואָס
מען זינגט אין גראַנאוואַס קאַמער-טעאַטער. אַ פרוי האָט אונדז
אַרײַנגעלאָזט, זיך פאַגריסט:

— וואָס מאַכט איר, יאַשע?

— אַ דאַנק, וווּ איז מענדל?

— ער עסט וועטשערע.

צוויי קליינע אַלקערלעך — געוועזענע צעלן פאַר מאַנאַשקעס.
די פּענסטערלעך גאָר קליינע, מיט אַיזערנע שטאַכעטן. די משפּחה
פאַשטייט פון מענדלען, דעם ווייב און פון אַ זיבעציגיאַריקער טאַכט-
טער, אַ שילערין פון אַ דראַמאַטישער סטודיע. דאָס עלעקטרישע
לעמפל, וואָס הענגט ביי דער סטעליע אויף אַ שטור, פאַלויכט קוים
דאָס ציטערל. אויף די ווענט הענגען מאַרקס, לענין און טראַנקי.
— גוטן אָונט, מענדל, כּײַאָב דיר געפּראַכט אַ גאַסט, דעם ייִדישן
שרײַפּער ...

— אָן אַנגעלייגטער גאַסט ...

ער האָט זיך אַ שטעל געטאַן. נישט קיין הויכער, אַ מאַגערער,
די אַרבל פון דעם גרויען העמדל פאַרקאַשערט איבער די מוסקלען.

ער האָט ליכט אַ כאַפּ געמאַן די איינציקע צוויי קינד-בענקלעך, זיי צוגעשמעלט צום טיש:

— איר וועט מיטהאלטן וועטשערע... אַ מאָנערע וועטשע-
דע, אַ „סאָוועטסקע“, דערפאַר געשמאַק...

— עס, עס, מענדל, שטער דיך נישט — האָט יאָשע אים פרו-
בירט אַוועקזעצן.

— ניין, יאָשע, איר וועט מיטעסן, — און מענדל האָט זיך אַ
דריי געמאַן צום חייב — לאַד, זיי אַזוי גוט... אין אמעריקע,
חבר אָפּמאַשו, וועט איר אַזאַ פאַרשטש ניט קריגן.

מיט שוועריקייטן האָבן מיר אַיינגעשמעלט אונדזערע פיס, אַזוי
ענג איז געווען ביים טיש, פאַרביסן דעם געשמאַקן פאַרשטש מיט
שוואַרץ פרויט און געפילט ווי די קני שטייען נישט אַיין, רידן זיך
דורך אונטערן טיש.

— וואָס הערט זיך, מענדל? — האָט יאָשע פון רחבות גע-
טונקען די וואַנסן אין פאַרשטש.

— כּי האָב באַקומען אַ טראַנספּאָרט ליטעראַטור, — האָט מענדל
זיך אריבעשמעלט און גענומען שלעפּן פון רעקל, וואָס האָט גע-
האַנגען אויף אַ ווענטל פון אַ שטול, פאַפּירן, פּראָשורן, במעט
אַלע געשריבן אויף אַ שרייבמאַטין.

— האַסט גאַרניט מורא אַרומצוטראַגן ביי זיך אַזוי פיל „ליטע-
ראַטור“?

— די אַרבעטער אין פאַבריק ווייסן. בעטן ביי מיר „ליטעראַ-
טור“, — האָט ס'פנים ביי מענדלען אויפגעלויכטן — איך האָב נישט
מורא... מער ווי אויסשליסן מוז פון דער פאַרטיי קענען זיי
נישט און דאָס האָבן זיי שוין געמאַן... היינט אויף דער „סכאַד-
קע“ (פאַרזאַמלונג) אין דער פאַבריק האָב איך גענומען אַ וואַרט...
— האָט מען דיר געגעבן? — האָט יאָשע געשעפּט נחת
פון מענדלען.

— יאָ, — האָבן ביי מענדלען די ווייסע ציין געשמויכלט, —
כּי האָב זיי גוט אַרײַנגעזאַגט... דו ווייסט דאָך ווי ס'איז אויף אַ
„סכאַדקע“... דער אַרבעטער קלייבט זיך נישט איבעריק פּונאַג-
דער, וואָס ס'קומט פאַר... דערצו איז ער קיינמאַל נישט צוגע-

גרייט ... און דאָ רוקט זיך שטענדיק אַרויס אָן אַגראַמאַר, פון די פאַרשוניקן, וואָס זיינען תמיד מיט דער מאַיאָריטעט ... פאַר- מוליקען די ציין ... לאָז מאַרגן טראַצקי איבערנעמען די „וואַסאַט“, וועלן זיי די ערשטע פאַרגאַבן מאַאָלינגען, אָט די „דיאַלעקטיקער“ ... אין תוך האָט דער אַרבעטער זיי נישט ליב ... טרעט אַרויס אַזאָ פאַרשונידל, דאָס איז גאַר קיין אַרבעטער אויך נישט און אַזוי און אַזוי, אַזוי און אַזוי, דו ווייסט דאָך דעם אַלען אויסגעלערנטן פּזמון ... האָב איך געבעטן אַ וואָרט און דעם פּחד אַרומגע- וואַשן, אז די „בכאַדקע“ האָט אָנגעהויבן צו אַפּלאַדירן און אַ מעכאַניקער, אַ טולער קאַצאַפּ, האָט זיך צעשריען:

— אונדזער מענדל איז גערעכט! מען דאַרף אויסשניידן סוויילד- פּלייזש! דער „קולאַק“ אין דאַרף און דער „נעפּמאַן“ אין שטאַט באַלעפּאַטעווען שוין צופּיל!

יאַשע מיט מענדלען האָבן זיך איבערגעזעצט אויף דער סאַפּ- קע, גענומען ריידן שטילער און פאַרגעסן אָן מיר. מענדלס פּרוי האָט מיר דערציילט, אז די טאַכטער, לוסיע, דאַרף שוין צו ווינטער אויפּטרעטן אין טעאַטער, וועט שפּילן קלענערע ראלן.

לוסיע, אַ געוויקסיקע מיט דער שוואַרצער גבורה פון אַ שייַן זיבעציגאַריק מיידל, האָט זיך אַ שטעל געטאַן, מיר געוויזן די באַווילנע זאַקן אויף די פּיגיקע פּיס און אַ פּוד געטאַן מיט דער האַנט איבערן ציצן קליידל:

— אין ניו-יאָרק טוט זיך אָן אַקטריסע אָן אַ ביסל שענער,

האַ?

זי האָט זיך אַ טראַג געטאַן איבערן קליינעם צימערל מיט אַ חסידישן ניגון, צוגעקנאַקט מיט צוויי פּינגער, און אַליץ אין שטוב האָט מיטגעזונגען און מיט אַמאָל האָט זי זיך פּלומרשט צעוויינט: — אז אַליץ איז דאָ יוקס — די זאַקן, דער פּודער, די שמינקע.

זי האָט אַרויסגענומען פון ביטל דעם „ליפּ-סטיק“, אים צו- געטראַגן צו דער אויבערשטער ליפּ, צו דער אונטערשטער, צו- נויפּגעשטייפּט די ליפּן ווי אַ קאַרש און זיך צעלאַכט מיט די נאַנצע זיבעצן יאָר.

מענדל, וואָס האָט אַריינגערעדט אין יאָשען, דאָכט זיך גאָר-
נישט געהערט, וואָס די מאַכטער זאָגט, האָט זיך אַ ריט געמאַן פון
דער סאַפּקע, פאַרעסן, אז אַ פּרעמדער איז דאָ אין שטוב און זיך
צעשריען:

— לויט, ס'וועט זיין אויס סמודיע, אויס טעאָטער... דערוויל
ביסטו נאָך אין מיין רשות, און ווי לאַנג איך האָב נאָך וואָס צו
זאָגן, וויל איך נישט דו זאָלסט זיך פּודערן, שמירן ספּנים... אַן
אַקטריסע, אַ קאָמוניסטקע, דאַרף זיין אַנדערש, דאַרף נעמען אויף
זיך ה'תחייבות, נישט „אויסזאָשען“ דאָס פּנים, ווי אַ פּאַפּאַראַנקע,
הי אַ וואָדעוויל-טענצערין...

— און דו ביסט פּרימער פון אַלעמען, טאַטע, — האָט לויטע
זיך געלומען פאַרטיידיקן, — סאָניע, רחל, זייערע טאַטעס זיינען
אזוינע גוטע קאָמוניסטן ווי דו — און מען פּודערט זיך, מען שמירט
זיך, מען הענגט אויף זיך אַן כווייס וואָס... און גאַננישט... נאָר
דו שרייבסט:

— מען פּודערט זיך, מען שמירט זיך! — האָט דער פּאָטער
נאָכגעקרימט דער מאַכטער — דאָס זיינען אַלץ בורזשאַזע פאַר-
לאַנגען, פירן דער טיזל ווייסט ווהין... קיין אַנדער זאך הערט
מען ניט, ווי זיידענע זאַקן, בענדעלעך, שלייפעלעך... זיי וואָלמן
אויף זיך אַנגעמאַן דעם תלוי...

— זע בעסער לונאַטשאַרסקיס ווייב זאָל אויסמאַן די ברי-
ליאַנטן, — האָט לויטע זיך געקאַכט.

— געהערט, געהערט, — האָט דער פּאָטער נישט געלאָזט דער
מאַכטער ענדיקן, — וואָס מיר לונאַטשאַרסקיס ווייב? פאַרקוק זיך
בעסער אויף לענינס ווייב, פאַרקוק זיך אויף גוטע קאָמוניסטקעס,
נישט עפעס אויף... אַז דו רעדסט שוין היינט אזוי, מאַכטער,
וואָס וועט זיין שפּעטער? מיט וואָס ביסטו בעסער פאַר לאַהמשען
דעם „נעפּמאַנס“, די אויסגעשטראַצטע ליאַלקע, וואָס וואַרט אויף
אַ חתן? שעם זיך כאַטש, מאַכטער, שעם זיך! דער זיידענער זאַק,
די שמינקע, דאָס פירט צוריק צום „נעפּמאַן“, צו דער פאַרפּוילטער בור-
זשאַזיע... דערצו, מאַכטער, האָב איך געדאַרפט אַנטלויפן פון
פּוילן? דערצו האָבן מיר געדאַרפט אַ רעוואָלוציע?...

— נו, גענוג שוין, מיין מאן, גענוג, — האָט סױװװ זיך אַרײַנגעמישט.

— וויל מען עפעס דורכפירן, מוז מען זיין אַ פאַנאַטיקער — איז יאַשאַ אונטערגעקומען צו מיר, — מענדל איז גערעכט! ער איז געראַטן אין זיין פאַטער, מיר זיינען פון איין שטאַט, פון לאַדזש. כאַעדענק ווי דער פאַטער האָט מענדלען געכאַפט זיך פּוצן שבת די שיד, האָט ער געוואַלדעוועט, זיך געוואַרפן שלאָגן, געווען אַ ייד מיט אַ כאַראַקטער...

— נו, נו, טאַכטער, ער האָט דאָך דיר גאַרנישט געמאַן, — האָט די מוטער אַרומגענומען לזטיען, וואָס איז געשטאַנען ביים פענסטער און געוויינט אויפן קול.

ד ר י ה ע ב ר ע ר

א י ן א ר ע ם

צווישן פינף און זעקס פארנאכט האָט מען אָנגעקלאַפּט אין צימער פון מיין האַטעל. אין דער אַפּענער טיר איז געשטאַנען אַ מעסט-געבוימער מאַן אין די דרייסיקער, אָנגעמאַן אין אַן אויס-גענייט העמדל, פאַרשנירלט מיט טראָלדן. ווען איך ווייס ניט, אז עס דאַרף צו מיר קומען אַ העברעיִשער שרײַבער, דער איינציקער העברעיִשער שרײַבער, וואָס איז פאַרבלײַבן אין אַדעס, וואָלט איך אים אָנגענומען פאַר אַן אוקראַינער. די האַר העלע, זאַמדיקע, די אויגן פּלױלעך און די נאַז פאַרשאַרצט, ווי בײַ אַ דאַרף-שייגען.

ער האָט אַוועקגעלייגט די אָנגעפּראַפטע טעקע אויפן טיש, גע-זעסן אַ רגע אויף דער שטול, וואָס איך האָב אים צוגערוקט, און האָט זיך האַסטיק אַ שטעל אויף געמאַן:

— האָט מען אַיך שוין געפירט, חבר אַפּאַטאַשו, אין מענ-דעלע-מוזיי, אין דער האַנטווערקער-שול, אין דער שוץ-פאַבריק, אין דער מיליק, ווי מען רעדט ייִדיש, אין אַרבעטער-קלובן...

— געפירט, געפירט — האָב איך אים איבערגעריסן דעם לאַנגן צעטל אָן געזען ווי די פּלױע אויגן זיינע קוקן מיט ביטול.

— איצט, אַז איר ווילט, וועל איך אַיך פירן צו דער „גאַל-

גאַטע" — האָט ער זיך צוריקגעזעצט, אַ רוק געמאַן זיין שטול אַזוי נאַנט צו מינער, אַז אונדזערע קני האָבן זיך פּמעט אָנגערירט. — איך וויל אַיך ווייזן ווי מען האָט איבערגעשניטן די חוט-השדרה. ביי דעם ייִדישן קליינהענדלער, ביים קרעמער און אַפילו ביים בעל-מלאכה... „זיי" וועלן דאָס אַיך ניט ווייזן! אור אַלע — לייזיק, שלום אַש — פאַרש קיין מאַסקווע, קיעוו, כאַרקאָוו, אַדעס, איר לויפט אַלע אין

די קאלאניעס... מיינמער יאָרן ווי מיר יידן זיינען קיין ערד-אר-
 בעטער נישט און מיר וועלן עס מער נישט זיין... דאָס שטעטל, דאָס
 יידישע שטעטל פאַרזעט מען אינגאנצן. אויב עס איז פאַראַן אַ
 יידישע קולטור, אַ יידישער לעבנס-שטייגער, איז עס געווען אין
 שטעטל. די פּאַבע, דער זיידע, דער קלעזמער, די טוקערין, דאָס
 בית-המדרש, דער מניח, די קליינשטעטליקע שוסטערס און שני-
 דערס, אַלץ וואָס האָט הונדערטער יאָרן געשלאָגן וואָרצלען, איז
 אויסגעריסן, אָפּגעמעקט פון דער ערד, און קיין נייער יידישער שטיי-
 גער איז נישט! איך ווייס וואָס איך רייך! איך האָב דורכגעמאַכט די
 מלחמה, איבערגעלעבט די פּאַגראַמען, דורכגעשניטן דעם יידישן תּחום
 אין דער לענג, אין דער ברייט! דער קאַצאָפּ, דער אוקראַינער, דער
 ווייסרוס, שלינגען אונדז פּוּזיש אַיין אינגאנצן! און דער ייד ווערט
 זיך נישט מער, שטעלט זיך נישט אַנטקעגן, האָט נישט מער די אַמאָליקע
 עקשנות.

— נעמט אַזאַ שטאַט ווי אַדעס, וואָס ביי דער גאַנצער וועלט-
 לעכקייט איז זי פיל געווען מיט תּורה, מיט לומדים. איצט זיינען זיך
 אלע צעלאָפּן. אפילו ביאליק. איבערגעלאָזט אַדעס אויף הפּקר! אַט
 דריי איך זיך אַרום איבער די אַדעסער גאַסן, וווּ דאָס יידישע לעבן
 ליגט נישט דערקוילעט, און מען קאָן צומאַל קיין געשריי נישט טאָן —
 פאַרוואַקסן די אויערן-היטלעך ביי אַלעמען! אַט האָב איך אָנגע-
 שריבן אַ ראַמאַן — האָט ער אַ כאַפּ געטאָן די טעקע ביים רוקן
 און אויסגעשטאַן אויפן טיש איבער אַ טויך דיקע, פאַרשריבענע
 העפּטן — איבער פּופּציק קאַפּיטלען, וווּ איך מאַל דעם יידישן חורבן...
 איז נישטאָ פאַר וועמען קיין שורה איבערצולייענען...

מיין אַרעסער קאַלענע הערט נישט וואָס איך זאָג אים, וואָס איך
 פרעג אים, — כאַפּט דעם ערשטן העפּט און לייענט מיט אַ וואָלי-
 נער אויסשפּראַך זיין סטילזירטן העברעיִש.

די אויגן פינקלען ביי מיין אַרעסער קאַלענע, די ליפּן שוּמען
 זיך און דער דונגער וואַקסט ביי אים מיטן לייענען.
 עס ווערט טונקלער. מיר רוקן זיך אַלץ נענטער צום פענסטער,
 וואָס גייט אַרויס אויפן שוואַרצן ים. ביים צווייטן קאַפּיטל רייס איך
 אים איבער:

— פֿרוואָס שיקט איר ניט דעם ראָמאַן אייערן אין זער
„התקופה“?

— איר זעט — נעמט ער אַרויס אַ צעקנישטש שטיקל פֿאַפֿיר—
דאָ האָב איר אַ בריוו פֿון טשערניכאָוסקין. אים איז שטאַרק גע-
פֿעלן דאָס ערשטע קאַפּיטל, וויל נאָך... איר האַלט אין איין
שיקל, אין איין שרעק, און איר באַקום קיין ענטפֿער ניט... עס
קומט אונדאָי ניט אָן... איר האָב שוין יאָרן קיין העברעיש בוך ניט
געזען, וויס ניט ווי די „התקופה“ זעט אויס, עס דערגייט ניט...
דאָס ייִדישע לעבן גייט אונטער, חבר אַפּאַטאַשו...
— סגײט ניט אונטער, סגײט ניט — טרייסט איר אים.

אין צימער ווערט טונקעלער. מיין קאָלענע לייענט ווייטער. פֿון
ים, וווּ דער טאָג זעצט זיך, קומט אָן אַ פּאַסיקל ליכט, טיילט אָפּ
ביים לייענער דעם קאַפּ פֿון גוף, און איר דערמאָן זיך אָן שאַ-
גאַלט בילד, וווּ דער קאַפּ שאַרט זיך אַוועק פֿון גוף, הייבט זיך אַ-
בער דעכער, איבער הייזער, האָט מער קיין שייכות ניט מיט אונדזער
וועלט.

אין בערדיטשעוו

אַ לערער אין די זעכציקער, אַ הויכער, אַ דינער, מיט אַ
פּאַר פענסנע אויף אַ ברייטער, שוואַרצער שוור. אַנגעטאָן איז ער
כמעט עלעגאַנט און רעדט ייִדיש מיט פּסוקים — מיט העברעישע,
מיט פּראַנצויזישע — יאָרן האָט ער געלערנט אין פּאַריז.
ער האָט מיך אַפּגעוואַרט ביים וואָקזאַל, און ביי דער ערשטער
געלעגנהייט מיך אַיינגערוימט:

— כּי האָב פּאַר איר, חבר אַפּאַטאַשו, אַ זעלטענע מתנה.

— וואָס פּאַר אַ מתנה?

— ליפּשיצעס ייִדיש-רוסישן ווערטערבוך.

צומאָרגנס, פּרייטאָג נאַכמיטאָג, האָט ער מיך געפֿורט צו זיך.
איר האָב זיך געהויבן מיט אים אויף אַ געדרייטער טרעפּ, גע-
גאַנגען פֿון איין פינסטערן קאַרידאָר אין צווייטן, פּאַרבייגע-אַנגען
אָן אַ שיעור אַפּענע טיר, וווּ די ריחות פֿון שבתדיקע מאַכלים האָבן
פּאַרכאַפט דעם אַטעם.

ער האָט אויפגעשלאָסן אַ זייטיקע טיר און מיך אַריינגע-
 פירט און אַ בוידעם-צימער מיט דריי ווענט, וווּ אַן אויוון פון רייע
 ציגל האָט כמעט פאַרנומען די שטוב. דאָס בעט איז געווען צו-
 נויפגעשלאָגן פון נישט-געהויבלטע ברעטער. דער מיט, די פאַלי-
 צעס אָנגעפיקעוועט מיט ביכער, מיט „שמות“. אין צימער איז גע-
 שטאַנען אַ טוכלע קילקייט פון אַ קעלער. אויף די אָפגעקראַכענע
 ווענט זיינען געהאַנגען פאַטאַראַפּיעס. איך האָב זיך אַיינגעקוקט.
 ער האָט עס באַמערקט און גענומען שלעפּן פון דער וואַנט איין
 פאַטאַראַפּיע נאָך דער צווייטער:

— איר דערקענט מיך? דאָ בין איך פאַטאַראַפּירט מיט הערצ-
 לען, און דאָ, איר זעט, מיט אַחד-העמען... און ווער דאָס איז ווייסט
 איר? ס'איז דאָך דער זיידע, מענדעלע-מוכר-ספרים!
 דער אויסגעצערטער גוף איז געוואָרן העכער. ער האָט מיך אַ
 נעם געטאָן פאַר אַ האַנט און מיר אַיינגערוימט אין אויעה:

— כּיבין אַ ציוניסט געווען, פון די אָנגעזעענע, זיך געקענט
 מיט הערצלען פון ווין... געוויינט לאַנגע יאָרן אין אַדעס, פאַר-
 קערט מיט אַחד-העמען, מיט מענדעלען, מיט אלע... דער ציוניזם
 איז דער אַיינציקער חטא מינער, אַז נישט וואָלט איך היינט גע-
 ווען דער פאַרוואַלטער איבער אלע יידישע שולן, ווייל אין תּוך בין
 איך אַ סאָוועטישער מענטש, האָב גאָרנישט צו דער נייער „וואַסמ“...
 מיך פאַהאַנדלט מען זייער גוט, כּי האָב זיך נישט וואָס צו קלאַגן...
 מען „אוואַזשאַיעט“ מיך... כלעב פאַר מיר, כּי מיט זיך נישט...
 און דער עיקר קען מיך די גאַנצע שטאַט... אַז כּווער אַמאָל
 שלאָפּן — קומט האַלב בערדיטשעו מיך מבקר-הולה זיין... נאָר
 וואָס אמת, חבר אַפאַטאַשו, איך זאָג איך עס, אַז כּיקריג אַמאָל פער-
 ציק גראַד היין און כּיקריג אַז כּי האָב נישט וועס איבערצולאָזן דאָס
 ביכל ספרים, אַז איך בין דער לעצטער, ווערט מיר קאַלעמוטנע...
 טרייבסט אַמאָל עפעס אָן אין העברעיִש, ביסט עפעס מחדש —
 נישטאָ מער וועמען צו הייזן. נישטאָ קיין „יודע ספר“ אין בערדיטשעו...
 אַט האָב איך אַ יקר-המציאות, אַ יחשה פון מיין זיידן, אַ בערלינער
 אויסגאַבע פון „מאור עינים“... אַ טיפּער מענטש געווען דע-וואַסמ,
 דער ערשטער יידישער היסטאָריקער...

ער האָט אַרויסגעשלעפט פון די „שמות“ דעם „מאור עינים“, אים און עפן געמאָן, און אַ זוכלער ריח האָט מיר אַ שלאָג גע- טאָן אין פנים אַרײַן, אין מוח.

— כוועל שטאַרבן, וועט מען דאָך דאָס ביסל ספרים פאַר- קויפן אויף פאַק-פאַפיר צו וויקלען הערינג — האָט ער, אַ גע- פויגענער, מיך אַרומגענומען — נעמט עס מיט, חבר אַפּאַפּאַש, לאָז דאָס ספר בלייבן צווישן ייִדן... כּימין עס טאַקע... כאַטש צו דער נײַער „וולאַסט“ האָב איך גאַרנישט, מיך פאַהאַנדלען זײ זײער גוט, און אין תּוך בין איך אַ סאַוועטישער מענטש...

אין מאָסקווע

צוויי-דריי מאָל אַ טאָג פלעגט ער אַרײַנפאלן צו מיר אין האַמעל. שטענדיק האָט ער געהאַט עפעס צו דערציילן, שטענדיק האָט ער געהאַט מיט זיך אַ זשורנאַל, אַ פּוך, וואָס איז גאַר-וואָס ערשיינען, אָדער גאַר מיר געבראַכט אַ דאָקומענט פון „גרוש מלאַ- וואַ“ אין יאָר 1914.

— גוט, וואָס מען האָט טוף-בל-טוף פאַרמאַכט דעם פּועלי- ציוניסטישן קלוב — האָט ער און עפן געמאָן די מיר און זיך אַרײַנגעקויקלט אין זײַן גרוי רומיש העמד, פאַרצויגן מיט אַ פאַ- סיך.

— וואָס איז די שמחה? — פרעג איך בײַ אים.

— זײ פלעגן אונדז דערגײן די יאָרן, די „פעצעקעס“ — האָט ער געשלעפט פון די קעשענעס אויסשניטן פון וואַרשעווער און ניו-יאָרקער צײַטונגען — וווּ אַ פאַרזאַמלונג וועגן ביראָ-בידושאָן, די דריטהאַלבן פּועלי-ציוניסטן זײנען ניט מסכים, שמערן... ווי לאַנג איז דער שיעור צו דולדן? האָט מען צוגענומען בײַ זײ דעם קלוב און אויס פאַרטיי, אויס פאַלעסטינער אידעאָלאָגיע...

— ווער האָט פאַרמאַכט דעם קלוב? — פרעג איך בײַ אים.

— די „גפּאו“, די אַמאָליקע טשעקאַ — שטייט ער אין אַ ווינקל אַ קליינער, אַ גרויער, און אין די אויגן וואַרפט זיך דאָס לעדערנע פאַסיקל מיט די בלעכלעך, וואָס פאַסט גאַרניש צו זײן

הילוך, צו זיין גאנצן אויסזען. - וויסט איר, חבר אפאמאשט, אז
איך האב פינף יאר געדינט אין „משעקא“?

- איר זענט געווען אין דער מלחמה אויך? - פרעג איך סתם
אזוי און ווך א שייכות צווישן דעם קליינגעוויקסיקן גרויען ברוי
און דער „משעקא“.

- געווען, נאך ווי געווען - שמייכלעך זיינע אויגן און דאס
פנים בלייבט אומבאוועגלעך - פון יפוער גימנאזיע בין איך אריין
אין דער דויטער ארמיי, דורכגעמאכט אלע פראגמען.
- פון דער העברעישער גימנאזיע אין יפו? - פרעג איך א
פארהודושטער.

- יא, יא.

- קענט איר דאך העברעיש?

- אזודאי קען איך - און די גרויע אויגן לייכטן אויף, ווערן
גרעסער, און איך ווייס נישט צי ער נעמט זיך איבער מיטן העברע-
יש, צי ער מאכט חזק.

עס קומט אריין א העברעישער דיכטער, א מיטארבעטער פון
זאמלבוך „בראשית“.

דער משעקיסט פאלט אן אויפן העברעער, קלאגט זיך פאר מיר
אויף אים:

- בטלנים, די העברעער, פויליאקעס, ארויסגעגעבן איין העפמל
„בראשית“ און מיר געווארן!

- זאגט איער „משעקא“ - רופט זיך אפ דער העברעער -
מען זאל אונדז געבן פאפיר, וועט מען ווייטער ארויסגעבן. אז איר
אלע זייט קעגן אונדז!

- נישט איך, נישט איך - שאקלט דער משעקיסט אראפ פון
זיך די שולד - כהאב געקויפט ביי אייך אן עקועמפלאר, א גע-
בונדענעם, באצאלט... נישט געוואלט קיין מתנה; שונא מתנות יחיד,
איז?

- ער קויפט דאך יעדעס בוך וואס גייט ארויס אין העב-
רעיש - צעלאכט זיך דער העברעער אויף דעם משעקיסטס חשבון.
- זענט איר גאר א העברעער? - פרעג איך דעם משעקיסט.

— גיין, כּיפּוּן אַ ייִדישִׁיכּט! ווי קום איך צו העברעיִשׂ? — און די אויגן ציגן זיך, מאַכן שענעד דאָס אָפּגעבליאַקעוועטע פּנים. דעם זעלבן אָונט בין איך געזעסן ביים טשעקיסט אין צימער, וווּ מען האָט קיין ווענט נישט אַרויסגעזען. שאַנקען, פּאַליצעס, שמוּיסן ביכער האָבן פּאַרשטעלט יעדן פּיצל וואַנט. ער האָט פּאַר מיר געלייענט זיינס אַ לירישע עסעיִ אין העב־רעיִשׂ, ער האָט פּאַר מיר געלייענט אין העברעיִשׂ דעם ערשטן אַקט פּוּן לייִוויקס „למד-וואָו“.

— און איר זענט טאַקע אַ ייִדישִׁיכּט? — זעלאַך איך זיך.

— אַ ייִדישִׁיכּט — קוקט ער מיר גלייך אין פּנים אַרײַן.

— פּאַרוואָס שרייבט איר העברעיִשׂ?

— דאָס איז אַ פּריוואַט זאַך, חבּר אָפּאַטאַשו, ווי למשל אַ געליבטע... דאָס וואָס מײַן געליבטע איז אַ בלאַנדע צי אַ ברד-געטקע, האָט קיין שייכות נישט צו מײַן אידעאָלאָגיע... איר קריגט מיר בעסער ביאַליקס ליד, וואָס איז געדרוקט געווען אין „הדואר“, בשעת ביאַליק איז געווען אין ניו-יאָרק.

איך האָב זיך אַרומגעקוקט איבער די פּאַליצעס, וואָס זײַנען געווען אָנגעפיקעוועט מיט ספרים. גאַנץ ביאַליק אין פּאַר-מעט געבונדן, אַלע „השלוחס“, אַלע „התקופות“, וואָס דער אָדע-סער העברעער האָט אַווי געבענקט נאָך זײַ, און מיר איז אַינגעפאַלן, אַז מען דאַרף דאָ איבערלאָזן דעם „מאור עינים“, וואָס איך האָב באַקומען אין בערדיטשעוו, נישט אַרײַספירן אים פּוּן סאַוועטנלאַנד.

— הערט, חבּר, האָט איר דעם „מאור עינים“?

— וואָס דען נישט? — האָט דאָס פּנים בײַ אים אויפגעשיינט, —

אַט האָט איר די ערשטע אויסגאַבע, געדרוקט אין מנטובה, אין 1574. איר זענט אַ מבין אויף אַזאַ עקזעמפּלאַר, ווי מען וואָלט אים ערשט פּוּן דרוק אַרויסגעלאָזט — און ער האָט פּוּן גרויס שמחה פעם-טער פּאַרציונגן דאָס פּאַסקל מיט די בלעכלעך אַרום די הויזן.

צווישן יידישע פויערים

אכט אין דער פרי פון איך ארום פון מיין האַמעל, זיך גע-
אײלש צום „דזשאַינט“ און זיך געהיידושט, וואָס כערסאָן שלאָפּט
נאָך. די גאסן זיינען פּמעט געווען ליידיק, די לאַדנס פון די פענ-
סמער פאַרמאכט. פאַר אַן אַפּענער אכסניו איז געשטאַנען אַ באָר-
זעסער ייד אין די בלויע הויזן און מיט אַ כאַלעווע פון אַ שטייול
זונאַנדערגעבלאָזן אַ סאַמאָואַר, וואָס האָט גערויכערט.

— ר' ייד, וווּ איז דאָ דער אַגראַ-דזשאַינט?

— דער אַגראַ-דזשאַינט? — האָט דער פאַרוועסער ייד סתם
אַזוי אַ שמייכל געטאָן און אַרויסגערעדט דאָס וואָרט „דזשאַינט“
מיט אַזאַ מתיקות, ווי אַמאָליקע יידן האָבן דערמאָנט ראַטשילדן. —
אַט קעגנאיבער און אויב איר האָט נאָך ניט איבערגעפּיסן, „גראַזש-
דאַנין“ (פּירגער), האָב איך „סליווקעס“ (שמאַנט), מילך פון דער
קו. אייער, פּוטער, אַ גוט שטיקל הערינג. . . .

— איך האָב שוין איבערגעפּיסן, פעטער.

ביים „דזשאַינט“ זיינען געשטאַנען וועגעלעך געשפּאַנט אין איין
פּערד, אין צוויי. דאָס וואָרט-צימער, אויסגעהאַנגען מיט פּנימלעך קו-
קורזע, מיט פּנימלעך ווייץ, מיט מערן, וואָס מען האָט זיי נאָר-
וואָס אַרויסגעשלעפט פון דער ערד, איז פול געווען מיט יידישע
פּויערים. פּנימער אַפּגעברענטע, פאַרדאגהטע, אַנדערע אָן אַ יידישן
פּרצוף. מען איז געקומען נאָך פּרעטער, ציגל, דאַכעווקעס, זיך גע-
קליבן פאַרענדיקן צום ווינטער די שמיבלעך, די שטאַלן.

— עס איז טאַקע אַזוי שלעכט הייער אין די קאַלאַניעס? —

האַב איך אַ פּרעג געטאָן ביים ערשטן פּויער.

— וואס איז שייך זאגן שלעכט? — האָט זיך אַרױסגערוקט אַן אָפּגעפּוצטער פּאַרשוין מיט אַ פּאַרקניפּט שאַליקל אויפן האַלדז. — עס איז אַ קללה: מען פּראַצעזעט אײן יאָר, צוויי יאָר, מען לײגט אַרײן בלוט און שווייס אין יעדן שטיקל ערד, מען עסט קדחת מיט פּערן פּאַדעס, אָפי צו דערהאַלטן דעם „דעך“, דאָס שטיקל נשמה און אויף די פעלדער ווערט אַלץ פּאַרשרפּהט, נישטאָ קײן גרעזל פּאַרן „סקאַט“ (בהמות) ...

אַז דער פּאַרשוין, וואָס איז ענלעכער געווען אויף אַ חברה-קדישא-מאָן, ווי אויף אַ פּויער, האָט זיך צערעדט מיט אַ פּולן גרנרת, האָבן די איבעריקע אײנציקווייז זיך אויפגעשטעלט פּון די פּלעצער, געבליבן שטײן אין אַ קרענצל אָנגעכמוועטע, געגלאַצט ווי שטיקער אויסגעטריקנטע ערד.

— אודאי שלעכט — האָט אַ שווערער אָפּגעאַרבעטעד פּויער מיט אַ דראַמענער באַרד זיך אָנגערופן — אָן ברױט איז שלעכט, נאָר גאַרנישט, מיר האָבן ערגערע צײַטן איבערגעלעבט, וועלן מיר דאָס אויך איבערקומען.

— עס איז טאַקע אמת, אַז די פּויערים צעלויפן זיך? — האָב איך געפרעגט.

— קײנער לױפּט נישט, און ווהיין וועט מען לױפּן? — האָט דער פּויער מיט דער דראַמענער באַרד פּאַרשטעלט מיט זײנע פּרײ-טע פּלײצעס דעם פּאַרשוין מיטן שאַליקל, — צוריק אין שטעטל? איז טאַמער זיצט דאָ צווישן אונדז אַ געוועלפּניק, צי אַ קרעמער, וואָס סװײב זײנס האַלט נאָך אין שטעטל אַ קלײטל, דער אַנטלױפּט. דאָס זײנען פּײ אונדז די „האַזן“, וואָס וואַלטן סײ-ווי-סײ געמאַכט פּיס, נישט געבליבן אויף דער ערד, ווען סװאַלט אַפּילו געווען אַ גערע-טעניש.

— נישט אמת, — האָט דער פּאַרשוין מיטן שאַליקל זיך גע-קאַכט. — ווײן איך שײן דאָ מיט דער גאַנצער „סעמײסמוואַ“ (משפּחה) מײנער צוויי יאָר און כּווייל אויך אַנטלױפּן! זעט איר — דרײט זיך דער פּאַרשוין אַרױס צו מיר — פּון פּאַראַמען אַנטלױפּן נישט קײן יודן. מען האַרעט אױס פּינף פּראָגענט יודן, צען פּראָגענט, דער נוף אָבער, קהל מײן איך, בלײבט. פּון הונגער קענען מיר

אלע אויסשטארבן, ס'זאל נישט בלייבן קיין שריד ופליט, דעריבער
צעלויפן זיך יידן!

— דערפאר נעמסטו שטיצע אי פון „דזשאַנט“ אי פון דער
„וולאסט“, — האָט עמעצער אַרײַנגעוואָרפן.

ס'איז מיט אַמאָל שטיל געוואָרן. דער אַגראַנאָם פון „דזשאַנט“,
א קאָלאָניסט אַ זון, וואָס שניידט זיך אויף אַן אַמעריקאַנער, האָט
מיט אַ קנאַל אַן עפן געמאַן די טיר און געבליבן שטיין ווי אַן
אויסגעשאַסענער פּראָפּן פון אַ פּלאַש.

דער פּויער מיטן שאַליקל האָט פאַרנעסן, אַז ער קלײַבט זיך
צו פאַרלאָזן ס'דאָרף, און דער ערשטער זיך אַ שאַר געמאַן צום
אַגראַנאָם:

— כוּויל אַ קוויטל אויף אַ וועגעלע דאַלקעס.

— וואָס?

— ער מיינט „משערעפעצעס“ — האָט איינער פאַרמייטשט.

— איר האָט דאָך גענומען — האָט געזאָגט דער אַגראַנאָם.

— נישט גענוג, אַ האַלבער דאָך געבליבן נישט געדעקט.

— און איך וויל אַ זעקל צעמענט!

— חבר וואָראַפּייטיק — האָט זיך אַרויסגערוקט אַ נידעריקער

פּויער מיט אַ געדיכטער באַרד, ווי פון פאַרזשאַווערט דראָט, —

פּרופּצן פּונט אַ חודש מעל אויף אַ „משלען סעמיסטוואַ“ (משפּחה-

מיטגליד) איז קאָרג!

— נישט אַלע מיט אַמאָל, נישט אַלע מיט אַמאָל — האָט

דער אַגראַנאָם צענומען די הענט, זיך געוואַלט אַפּיאָגן ווי פון בינען.

— און מיר וועט איר מוזן בייטן סיחור אויף אַ קאַלפּ — האָט

אַ פּויער, אַ שווערער, מיט אַן אַקסן-טראָט, אַ שלעפּ געמאַן ס'ווייב

אין מאַנסבילשע שטייול און געבליבן שטיין מיט איר פאַרן אַגראַ-

נאָם, — אויב איר ווילט ניט ס'ווייב זאָל זיך מיט מיר גטן!

דער עולם האָט פאַרנעסן אַן די דאָגות און זיך צעלאַכט.

— מיינע וויל ניט אַרומגיין ביים דבר-אחר, וויל נישט און

פּטור, — האָט דער פּויער אַ קלאַפּ געמאַן מיטן בייטש-שטעקן אין

דער פּאָדלאָגע — און דער דבר-אחר האָט פאַרפאַסקוודושעט דעם

גאַנצן הויף!

— אַז ס'קערט די גאַל, — האָט די פּויערטע זיך אָנגערופּן, —
און נישט פּון חויר וועט קומען די ישועה, געהערט, אויף דער
עלמער גיי האָרעווען חוירים!

— חברטע, — האָט דער אַגראָנאַם געפרוּווט איבערהייַדן די
פּויערטע, — אַ חויר קאָסט גאַרנישט און ברענגט אַרײַן פּולוֹ-דוּוח.
— ווײַסט ער קאָסט נישט? — איז די צונג ביי דער פּויערטע לוי־
זער געוואָרן. — אויף אַלע מיינע שונאים אַזאַ קעסט-קינד! כּי־אָב
נישט גענוג פּאַשע פאַר דער בדהמה, דאַרף איך האָבן אַ חויר איבער
מיין קאַפּ!

— און אויף מיין דבר-אחר לאָזן די קינדער קיין וואָרט נישט
אויסרידן, — האָט אַ ייד מיט אַ שיינעם פנים געלאָזט פּאַלן אַ
וואָרט — ער איז גאַר אַ יחסן, דער נײַער „משלען סעמייסמואַ“!
(משפּחה-מיטגליד).

— אַזאַ קדיש, משחקע, בין איך דיר מוחל!

— גוט, אסתר, גוט, — האָבן די פּויערים זיך צעלאַכט מיט
טרערן, — זאָג אים אַרײַן משחקען!
— און ווי איז נאָבן רעגן? — האָט דער אַגראָנאַם אַ דריי
געטאָן דעם שמועס.

— מען דאַרף נאָך, וואָס מער רעגן — האָבן זיך געהערט
שטימען. — די ערד האָט זיך אָפּגעפּרישט נאָך די צוויי טעג רעגן
און מען זעט אַ גרעול אין סטעפּ. נעכטן האָט דער „סקאַט“ (בדמות)
זיך מוּחיה געווען. אַהיימגעקומען מיט אַ פּולן אַייטער!
און איר האָט כאַטש פאַרבראַנעוועט דעם רעגן? — איז דער
אַגראָנאַם אויך געוואָרן אויסגעלייגטער.

— מיר האָבן צעבראַנעוועט דעם גאַנצן „שוואַרץ-פּאַי“. (פּע-
טע, שוואַרצע ערד) — האָט סיגאַנצע פּויערים = פּאַלק גערעדט מיט
אַמאָל. — מיר זיינען אַרויס, ווי שטימיש ביי אברהמען, — האָט
אַ ריעוודיק פּויערל איבערגעשריען דעם עולם — פּלחוך השוּחַ,
מאַנסבילן, ווייבער און יאטן און וואָס זאָל איך אַיך זאָגן? דער
סטעפּ האָט געפּינדלט אונטער די פּיס, ווי גוט אויסגעקנאַמן שייג, ווי
ראַשטשינע!

— און די „נעפלייט“ (סוחרים) אונדזערע — האָט אַ צוויי-
טער זיך אָנגערופן — יאָנקל און לייוער פון שלום-עליכם-דאָרק,
וואָס סטראַשען אַ גאַנצן זומער, און זיי פאַרן צוריק אין שטעטל —
זיי האָבן אויך געבראַנגעוועט!
— ייִדישע בונטאַרעס!

— וואָס מיינט איר? דער רעגן זאָל אָנהאַלטן, קענען מיר זיך
נאָך איצט שטעלן אויף די פיס און איבערשטופן דעם ווינטער! אַ
וואָך רעגן און מיר וועלן אַפראַמעווען ס'ביסל קאַרטאָסל, ס'ביסל
קרויט. פאַר די צוויי טעג איז דער ווייץ אויסגעגאַנגען, העכער און
פולער געוואָרן.

— ס'זעט אויס אויף רעגן — האָט דער אַגראָנאַם געטרייט.
— הלוואי, רבונג-של-עולם — האָט די יידענע, וואָס האָט ניט
געוואָלט דעם חזיר, אָפגעזיפצט.
— אָן די פיס מיינע פיל איך, אַז מיר וועלן היינט האָבן
רעגן!

— די קוקרוזע איז אויך פרישער געוואָרן!
— אַ טייערע זאך, אַ ביסל רעגן!

דער אַגראָנאַם האָט זיך אַראָפגעלאָזט אויף אַ בענקל, געבליבן
זיצן צווישן די פויערים, וואָס האָבן אויף אַ ווייל פאַרגעסן, אַז
ס'איז נישטאָ קיין גערעטעניש. זיי האָבן זיך מער נישט געקלאָמט,
געווען פאַראינטערעסירט אין די עצות, וואָס דער אַגראָנאַם האָט גע-
געבן, און די אָפגעברענטע פּיימער, די צעוירענע הענט האָבן דער-
צוילט וועגן שווערער פראַצע, וועגן דער באַהאַלטענער גבורה, וואָס
ליגט אין יעדן איינעם פון זיי. גלויבט, אַז אויב נישט הייער וועט ער
איבעראַיאָר באַצווינגען דעם סטעפּ.

ד א ר פ ל ו ו א ו א

פרייטאָג צו ליכט=בענטשן זיינען מיר אָנגעפאָרן קיין לואוואַ, אַ יידיש דאָרף, וואָס איז אַלט איבער הונדערט יאָר. ביים ערשטן אַריינפאָר גלויבט זיך ניט סוזאַל זיין אַ יידיש דאָרף. די הייזער אַלטפרענקישע, אויסגעקריממע, ווי מען וואַלט אָנגעוואָרפן שטיקער ליים, שטיקער קאַלך, און דאָס אַלץ וואַלט פאַרשטיינערט געוואָרן אינמיטן דער אַרבעט. פעלט טאַקע ביי איין הויז אַ שטיק דאָך, ביי אַ צווייטס — אַ שטיק וואַנט. ווייסע שטיינערנע פלויסן ציען זיך פון איין שטוב צו דער צווייטער. די פלויסן זיינען געלעכערט, קרישלען זיך פון אַלטקייט. אין די דורכגעהאַקטע לעכער זיצן קליינ-וואַרג און שפילן זיך.

די ניט-ברוקירטע גאַסן זיינען צו ברייט, אויסגעגעסן, אריבער-פאָרן, אַ באַרג אַרויף, אַ באַרג אַראָפּ און דער שטוב פאַרשיט די אויגן, טריקנט און קרעלט דעם האַלדן. נאָכן אויטאָמאָביל מאַרשן זיך הינט, גרויסע, קליינע, און נאָך די הינט — קליינוואַרג. ניט ווילנדיק דערמאָנט מען זיך אָן טשיינגיס=כאַן, דעם טאַטער, וואָס האָט פאַרפלייצט מיט זיינע „האַרדעס“ רוסלאַנד. מען דערמאָנט זיך אָן די כאַוואַרן — אין אַזעלכע דערפער האָבן זיי געדאַרפט וווינען.

דער אויטאָמאָביל שטעלט זיך אָפּ אינמיטן דאָרף, קעגנאי-בער אַ גרויסער שול. פון דעם צעוואַרפענעם הויף שיט זיך יונג-וואַרג. מען קומט אָן מיט פולע קעשענעס טאַבעק-קערן (סעמעשט=קעס), מען צעשטעלט זיך אַרום דעם אויטאָמאָביל, מען קוקט ווי אויף אַ בייז-ווינדער.

— איר גייט גאַרניט מקבל=שבת זיין? — פרעג איך ביי אַ בחורל, וואָס די שטיוול זיינע זיינען גרעסער ווי ער.

- מיר גייען ניט.
- ווער-ושע דאוונט אין שול?
- אלטע לייט.

כגו ארויס פון אויטאמאביל. פון ביידע זייטן גאס ציען זיך בודקעס מיט שילדן. דא איז א שפיז-געוועלב, דארט - א שניט-קראם. דער יאסקע-קלאץ שטייט אונטער א דעכל אויף פיר דרענ-גער. די געוועלבלעך זיינען פארמאכט. איבער די לאדנס - איי-זערנע שטאבעס. בלויז דאס קאאפעראטיווע געוועלב, ווי מען קריגט פון א טשוועקל ביז א פאר שטייחל, איז אפן. יונגווארג שטייט אויף די טרעפלעך. די וויסע אויסגענייטע העמדלעך, די פארצוי-גענע פאסקעס אויסגעוועצט מיט בלישטשענדיקע פלעכלעך, מיט שטיק-לעך פערלמוטער, די רויטע פאטשיילקעס ווילעריש אויסגעפונדן אויף די מיידלשע קעפ - אלץ דערציילט, אז מארגן איז שבת, אז שבת רוט מען אין דארף.

טרוקט זיך ארויס דער לערער - א בחור מיט א ברייט, ניט גע-גאלט פנים. די שטייפע האר פארדעקן די גאמנע, די באקן, קריכן ביז אין די אויגן אריין. דאס פנים זעט אויס ווי א שטיק טרוקן ערד, ווען מען נעמט אראפ די תבואה און ס'בלייבן שטענדיקע שטאפסל-זאנגען.

- א שאד - זאגט ער צו מיר - וואס מען קאן אייך גאָר-נישט ווייזן. די צדה מיט אייך, אמעריקאנער, איר, וואָס איר קומט צו אונדז אריבער זומער, ווען אונדזערע קולטורעלע אינסטיטוציעס זיינען געשלאָסן. ווינטער אַרבעט ביי אונדז די דראַמאטישע סעק-ציע, די ליטעראַרישע... ווינטער האָבן מיר אַן אייגן טעאַטער, מען לייענט לעקציעס איבער - ליטעראַטור...

- ווער פירט ביי אייך אן מיטן טעאַטער?
- איך - ווערט ביים לערער ס'פרומט-ברעטל העכער.
- און ווער האַלט לעקציעס?
- אויך איך - צעשמייכלט זיך דאָס באַוואַקסענע פנים, זעט ווי דאָס יונגוואַרג קלייבט זיך הונטער אים, ווערן זיינע ווערטער וואָ-גיכער - כּי האָב אפילו דורכגעפורט לעצטן ווינטער אַ משפּט אי-

בער די דרײ שולן, וואָס פּוסטעווען. אַז איר ווילט, קענען מיר אַרײַן
 גיין אין דער שול.
 אין פּאָליש שטייט אַן עמודל, עס פּרענען ליכט און אַ
 מנין זקנים דאַוונען מנחה. די טיר, וואָס פירט פון פּאָליש אין שול
 אַרײַן, איז פּאַרמאַכט. די גרינלעכע שוײַבן גלאַצן אומהיימלעך.
 אינמיטן דאַוונען גיט מען מיר „שלום“. כּיזע, אַז מען נעמט מיך
 אַן פאַר אַ שטיק „נאַטשאַלסטוואָ“ פון דזשאַינט.
 — פאַרוואָס דאַוונט מען אין פּאָליש, נישט אין שול? — פּרעג
 איך בײַ אַ זקן.
 — מען שלעפט קוים דאָ צונויף אַ מנין.
 — אין די נייע ישובים זעט איר דאָס אויך נישט — רופט
 זיך אַן אַ צווייטער.
 — מיר האָבן דאָך אין לואַוואַ דרײ שולן — אונדזער שול, אַ
 חסידישע און אַ בית-המדרש.
 — איר האָט אַ רב אויך?
 — ווי דען, אַן אַ רב? לעצטנס אָבער מוז דער רב, נע-
 בעך, פאַרן איבער דער מדינה.
 — פאַרוואָס?
 — די באַלעבאַטים צאָלן קיין שכירות נישט.
 — וואָס, זיי דאַרפן קיין רב נישט מער?
 — ווער זאָגט? אדרבה, מען האַלט אים דאָך דאָ גאַנץ פּפּבוד,
 נאָר שכירות איז לאו דווקא! אַ ביסל איז טאַקע נישטאַ, אַ ביסל
 פּויליש מען זיך צאָלן, זיך אָפּגעוויינט פון די הונגעריאָרן און
 דער רב שלעפט זיך איבער דער מדינה, דרשנט אין די אַרומיקע
 שטעטלעך...
 — פון וואָס לעבט סידאַרף? פון ערד-אַרבעט?
 — פאַר דער מלחמה זיינען די לואַוואַער קאַלאָניסטן געווען
 רײַך, געהאַט ווייץ-ערטנער, צוגעהאַנדלט, זיך נישט געהאַט וואָס
 צו שעמען פאַר די כערסאַנער גבירים... די קינדער האָבן שמו-
 דירט אין אויסלאַנד... איצט, נאָך דער איבערקערעניש, האָט דער
 עולם זיך געכאַפט פאַרן שטיקל ערד און מען וואַלט זיך ווי עס
 איז דורכגעשמופט, ווען נישט ס'שריקעניש. אַז ס'איז אַ קללה, שוין

ס'דיטע יאָר ווי ס'אומגליק האָלט אָן! און אריב איינער האָט נישט
 אייגענע אין אַזעריקע, וואָס שטיצן, איז טאַקע שלעכט; און שול-
 דיק זיינען זיי, — האָט דער זקן מיט אַ שטייכל געוווּן אויפן לע-
 רער — מען האָט אַראָפּגעוואָרפּן יעדן עול, אויס ייִדישקייט...
 — פאַרוואָס האָט איר זיך נישט קיין סטאַרע געמאַן, ליזער —
 האָט דער לערער מיטגעשטייכלט — איר זייט דאָך עפעס קנעפל
 שבקנעפל מיטן רבונו־של־עולם?
 — לאַכט, לאַכט, שקאַצים, איר וועט נאָך האָבן אָפּגעשנימע-
 נע יאָר!

כ'דאָב זיך געזעגנט מיטן זקן, מיטן לערער, מיטן יונגוואָרד,
 און דער אויטאָמאָביל האָט מיט אַ כריפע זיך געלאָזט צו די נייע
 ישובים.

ס'האָט אָנגעהויבן טונקל צו ווערן. אַ ווינטל האָט זיך גע-
 טראָגן איבערן סטעפּ, געדרייט דעם זאַמד ווי אַ לייקע. דער סטעפּ,
 אַ גרויער, אַ פּלאַכער, איז געלאָפּן אין דער לענג, אין דער פּרייט,
 געווען אָפּגעסמאָליעט ווי נאָך אַ שריפה. נישט געווען קיין זכר
 פון אַ ביימל. פאַרגעסענע שטיקער ערד. די תּבואה אַרומגערוזשעט,
 פאַרוואַנעט. בעזימלעך ווייץ שיטערע, נישט־אויפּגעאַנגענע. פעלד-
 מיז, גרויס ווי קראַליקעס, האָבן זיך געטראָגן אונטער די רעדער פונם
 אויטאָמאָביל, געלאָפּן פון איין פעלד אין צווייטן.

— וואָס ס'איז געבליבן פון דער טריקעניש, האָבן די פעלד-
 מיז אויפּגעפרעסן — האָט דער שאַפּער מיט רציחה זיך געיאָגט
 נאָך די מיז, געוואָלט זיי איבערפּאַרן.

— און ס'איז גאָר קיין מיטל נישט ווי פּטור צו ווערן פון
 זיי? — פרעג איך דעם שאַפּער.

— אַז ס'פּאַלן רענגס, זעט מען נישט די מיז, ווערן דערטרונ-
 קען אין די נאַרעס. הייער, ביי אַזעלכע היצן, קען מען זיך גאָר קיין
 עצה נישט מאַן! דאָס פּלאַדיעט זיך ווי גנידעס, לויפן סטאַדעסוויי
 איבער די פעלדער!

ס'ווינטל האָט זיך פּונאַנדערגעשפּילט, זיך צעהוליעט, געהויבן
 פּלאַכטעס שטויב, אים געשאַטן אין די אויגן אַריין. ס'איז מיט אַמאָל
 קיל געוואָרן.

— אז אין סמעפ איז אליין קאפויער, — האָט דער שאַפער
אַנגעטאָן ס'דעקל — דער שטאַרקסטער ווינט, אז ער קומט אָן
אין שטאַט אַרײַן, בלאָזט ער שוואַכער, ווערט צעבראַכן אָן די הײַ-
זער. אין סמעפ וואַקסט ס'קלענסטע ווינטל מיט דער פּוּסטקײַט,
צעשפּילט און צעשײַפט זיך ווי אַ זאָווערוכע... כּײַהאַב ליב דעם
סמעפּ.

— און איר אליין זײט אַ היגער? — פרעגט אײך דעם שאַפער.
— מײַן עלטער-עלטער-זיידע האָט שוין דאָ געווינט — האָט
דער אָפּגעברענגטער שאַפער זיך איבערגענומען, — שמידן געווען.
וואָ אַ דאָרף פון אַלטן ישוב, איז מײַנס אַ קרוב אַ שמיר. געווען
אַ פּאַנץ, פּרוג הייסט ער, איר האָט געהערט?
— געהערט.

— ער איז מײַנס אָן אײגענער, געבוירן געוואָרן אין מײַן דאָרף.
מיד וועלן מאַרן דורכפאַרן ס'דאָרף, וועל אײך אײך ווײַזן דעם שטיין,
וואָ פּרוג פּלעגט זיצן און שרײַבן לידער, ער הייסט טאַקע: „פּרוגס
שטיין“.

די נאכט איז צוגעפאלן, פאַרווישט די גרענעץ צווישן הימל
און ערד. גרויע, אָנגעוואַרפענע שטיקער זײַנען פאַרלאָפּן דעם וועג,
פאַרשטעלט יעדע ווײַלע דאָס אָפּגעבראַכענע שטיקל סערפ, וואָס
האָט אויסגעווען ווי אַן אָפּשײַן פון אַ לבנה. כּײַהאַב געקוקט אין
פּינסטערן הימל אָן שטערן, געטראָגן אין זיך די אומרו פון סמעפּ,
די אומרו פון די הונגעריקע דערפער און געטראכט, אז דער אוי-
טאָמאַביל זינקט אַליין טײַפער אין חושך, וועט קײַנמאַל נישט דער-
פאַרן צו „שלום-עליכם“-דאָרף.

דער שאַפער האָט געקערעוועט דאָס רעדל, זיך געטראָגן האַסטיק,
געצויגן זײַן קרובס אַ ליד דורך די פאַרמאַכטע צײַן:

...פּאַלן טרערן — צוויי בריליאַנטן

אויסן קינדס פאַרקלערטן שטערן!

ש ל ו ם = ע ל י כ ם = ד א ר ף

כִּיהָאָב זיך אויפגעכאפט מיטן באגינגען, זיך אָנגעטאָן און פֿין אַרויס אין דרויסן. די ווייסע הינדער פֿון שלום=עליכם=דאָרף האָבן זיך געצויגן אין צוויי לאַנגע שוודות, ליכטיקער געמאַכט דעם פֿרי-מאַרגן, וואָס האָט זיך געריסן פֿון סטעפֿ, אַ יונגער, אַ פֿרישעט סאַזי געווען שטיל, אַ שבתדיקע שטילקייט פֿון אַ קליין פֿויליש שטעטל. פֿון אָמענעם הינערשלאַק האָט דער האָן גדלותדיק אַרויסגע-פֿירט אַ צענדליק הינער, זיך געדרייט מיט זיי צווישן טראַקטאָרן און דרעש-מאַשינען, וואָס זיינען געווען געשטעלט ביים אַראָנאָס אויפֿן הויף, געזוכט קערנדלעך תבואה.

ניט ווייט אויף אַ פֿערגל איז געשטאַנען אַ ייד שבתדיק אָנ-געטאָן, געפֿאַשעט אַ פֿערד, וואָס איז געווען געפֿענטעט. אַליין האָט דער ייד זיך געשאַקלט, ווי ער וואָלט געדאַונט צי געזאַמט תהילים. כּיפּין אונטערגעגאַנגען:

— גוט שבת!

— גוט שבת, גוט שבת! — האָט דער ייד מיר געגעבן שלום, און כִּיהָאָב געדען, אַז ער וויל זיך אָפֿריידן דאָס האַרץ, ווייס נאָך נישט ווי אזוי אָנצוהייבן.

— מען האָט געדאַרפט דעם רעגן, האָ? — האָב איך דעם ייד אַרויסגעהאַלטן.

— ווען ניט דער רעגן — האָט דער ייד געוויזן אויפֿן פֿערד— וואָלט ס׳ביסל גראָו אויך ניט געווען. וואָס קומט אָבער אַרויס? צו שפֿעט! דער רעגן האָט געדאַרפט קומען מיט אַ חודש צוריק, ניט איצט, ווען די תבואה איז שוין לאַנג פֿאַרברענט. אָפֿגעאַרבעט אַ זומער, געלעבט אויף פֿרויט און וואַסער, אַפֿילו קיין צייט ניט

געווען זיך אויסצוטאן. אראפצושלעפן די שטייול פון די סיס, און אלץ פאר די הינט; צומאל די זייערע ניש ארויסגעקראגן אויף צוריק! און איצט גייט א ווינטער אן ברויט, אן באהייצונג...

— ווו ווינט איר? — האָב איך אים געפרעגט.

— אַט-אַ-דאָ! — האָט ער אָנגעוויזן אויפן שכנישן שטיבל.

ווו די לאַדנס זיינען נאָך געווען פאַרמאכט.

און די משפחה אייערע שלאָפּט נאָך?

— מיין משפחה איז אין אוקראַינע. כּיפּין דאָ דערוויל אליין.

זיך געדונגען א נאכטלעגער ביי דעם פויער; איך און ספּערד.

כּיהאָב געבעטן אַ קו, געוואָלט האָבן אן אייגן ביסל מילך, האָט מען מיר נישט געגעבן.

כּיהאָב אָפּגעאַרבעט אַ זומער ווי אַ קאַ-טאַרושניק, עבודת-פרך, זאָג איך אַיך, איך און ספּערד. דריי מאָל געווייט דורכן זומער, אלץ געהאַפּט מאַמער וועט געדאַמט, און גאָר-נישט; איצט, אויב כּיוועל נישט אַנטלויפן, בלייבט איבער איין זאַך:

צו שטאַרבן ווינטער פאַר הונגער!

— כּיהאָב דאָך געהערט, אַז די רעגירונג און דער „דוּשאַניט“

גיבן צוזאַמען אַרויס אויף אַ מענטשן דרייסיק פונט מעל אַ חודש! —

האָב איך דעם יידן געוואָלט מדייטן.

— נישט אמת! — האָט דער ייד מיט ביטול געשמייכלט. —

אומזיסט נישט מען גאַרנישט אַרויס... מײל פויערים פאַרנט מען אויב, און נישט דרייסיק, נאָר פּופּצן פונט מעל אויף אַ נפש. דערצו

דאַרף מען זכות-אַבות, פּראַטעקציע...

— און איר קריגט נישט?

— ניין! כּווייט, איר זייט אן אַמעריקאַנער. דאַרף מען טאַקע

אויפהייבן ביי אַיך אַ געשריי אין די „בלעטער“. לאָזן יידן וויסן,

אַז מען האָט אונדז פאַרנאַרט פון די שטעטלעך, מען זאָל אומ-קומען דאָ אין סטעפּ. נאָך גוט וואָס כּיהאָב מיין משפחה נישט

אָהערגעבראַכט.

אַ טיר האָט אַ סקריפּ געטאַן און אַ פויער, שוואַרץ ווי די

כּערסאַנער ערד נאָך אַ רעגן, איז אַרויס מיט אַ ליידיקן עמער פון

שטאַל. ער האָט אַזעקגעשטעלט דעם עמער, פּעסטער פאַרצויגן

דעם פאסעק ארום דעם לעדערנעם רעקל און איז אונטערגעקומען מיט א שטילן „גוט-שבת“.

— און מיר האָט דער אַרגאַנאַם געזאָגט, אז מען גיט אַרױס דרױסיק פונם מעל אויף אַ נבש — האָב איך געוואָלט פאַרזײען דעם שמועס.

— דרױסיק גיט — האָט דער פּויער זיך אָנגעכאַפּט. — מען העלפט אָבער איבער די פּוּחות, אי די „וואַסער“, אי דער „דזשאַניט“. — זאָגט דאָך דער ייד, אז ער קריגט גאַרנישט. ער לעבט אַ גאַנצן זומער אויף פּרויט מיט וואַסער.

— פאַרוואָס זאָל מען אים געבן? — ס'קומט דען אים עפעס? — האָט דער פּויער אָפּגעמאַסטן דעם ייד, אז יענער איז קלענער גע-וואָרן און אויפן פּלאַץ אָנגעוואָרן מילשון. — ער איז אַדער גע-קומען אַ שמועק טאָן, איבערגעלאָזט אין דער היים סווייב מיטן קרעמל און שטייט מיט ביידע פיס ביי זיך אין שטעמל. פאַרוואָס קומט אים שטייגע? ס'קומט אים נישט! די וואָס נייטוקן זיך מיט אַן אמת, זיי קריגן! מען דאַרף נישט וואַרפן די שולד, נישט אויף דער „וואַסער“, נישט אויפן „דזשאַניט“. זיי טוען פאַר אונדז איבער די פּוּחות. נעמט די רוסישע דערפער, די נייע מיין איך: איז דאָך ספּיו-ערים פּאַלק זיך צעלאָפּן. אין אַנדערע דערפער איז צומאַל קיין הונט נישט געפליבן, און זיי, די קאַצאַפּעס, האָבן צו קיינעם קיין טענות נישט. מיר יידן האָבן שטענדיק טענות. אין יעדן פּון אונדז זיצט אַ שטיקל דתן-וּאבדחים. פּויגלדיק, זעט איר, איז נישט אַן אומגליק! שוין ס'דריטע יאָר ווי ס'גראַט גאַרנישט, און הייער איז גלאַט אַ שריפּה, ווי אין דער תּוּכּהּ שטייט! נישט קיין ביסל היי, נישט קיין ביסל שמוּרוי פאַרן סקאַט (בהמות), און מיט אונדזער סקאַט האָבן מיר זיך נישט וואָס צו שעמען! אַט ליגט די „טשערעדע“ אַרום פּרונעם, איבער אַכציק שטיק וואָס מעלן זיך, אַ חוץ מאָלאָדניאַק (קעלכער, פּיקלעך).

— און דאָס הויז וווּ איר וווינט איז אייערס? — פּרעג איך ביים פּויער.

— מיינס! — ענטפערט ער מיט זיכערקייט. — שוין באלד עס אויסגעצאָלט. געקאַסט איבער צוועלף הונדערט רובל. און איין האַל-

בער שמוב ווין איך, אין דער צווייטער שטייען די בהמות, די פערד.
 קומט אריין, חבר - האָט דער פויער מיך אַ נעם געטאָן פאַר
 אַ האַנט - וועט איר אַ קוק טאָן ווי אַ ייִדישער פויער וווינט.
 צוויי גראַמע צימערן, ריינע, ווייס-געקאלכטע. פּאַדלעגעס ליי-
 מענע. דאָס מעבל פשוט, צונויפגעשלאָגן פון געהובלטע ברעטער.
 אויף איין וואַנט פון עס-צימער אַן אויסגענייטער „מזרח“ - אויף
 דער צווייטער לענין. שטייט אַן עטאָזשערקע מיט ספרים. כּיקוק אַרײַן-
 הוימשים, מחזורים, ילײַגס שירים. איבער דער עטאָזשערקע אַ פּאַ-
 ליצע. דאָ שטייט פון שלום-עליכמען ביז מאַרקישן.
 - דאָס איז מײַן זונג - צעשמיכלט זיך דער פויער און נעמט
 אַראָפּ שלום-עליכמס אַ באַנד, וואָס איז ערשינען אין קיעוו. -
 זיי האָבן קאַלע געמאַכט שלום-עליכמען: וווּ אַ העברעיִש וואָרט
 איז נח מיט דבן גרײַון!
 - טאָמער פּאַרקערט, טאַטע? - איז פון שלאָפּצימער אַרויס
 אַ צעוואָקסענער יונג מיט אַ קאַפּ העכער פונם פּאַטער.
 דעם פויערס ווייב, אַ באַרוועסע, האָט זיך געפּאַרעט אין קיך,
 וווּ דער פּיעקעליק האָט פּאַדנומען אַ האַלבן צימער. זי האָט אויף
 גיך אַרויפגעכאַפּט אויפן קאַפּ אַ טיכל, עס פּאַרבונדן אונטער דער
 גאַמבע מיט אַ קנופּ און מיר געשטעלט אַ בענקל.
 - זײַט-זשע מוחל, זיצט!
 - און ווי איז ווינטער ביי אײך, קאַלט? - פּרעג איך ביים
 פויער.

- אַז מען הייבט, איז ניט קאַלט - הערט שוין די פויערמע
 פאַרן מאַן. - הייער וועט ניט זיין מיט וואָס צו הייצן. פּאַראַיאָרן
 איז אויך געווען ווייניק שמרוי, זיינען מיר טאַקע געזעסן אַ גאַנצן
 ווינטער אין קיך... הייער וועט מען פּאַרפריירן ווערן... שוין
 דריי יאָר ווי מען מאַטערט זיך - רוקט זיך די יידענע נענטער צו
 מיר און מען זעט, אַז סײַז איר שווער אויפן האַרץ. - מיט אײ-
 גענע הענט און פיס אויסגעקנאַטן די שטוב, קוים דערלעכט אַרויפ-
 צושלעפּן דעם דאָך איבערן קאַפּ... איר ווייסט דען וואָס סײַסט
 פּראַצעווען, וואָס סײַסט אויסבויען אין אַ סטעפּ אַ הויז? און
 ניט פאַר אײך געדאַכט, בין איך און דער מאַן מײַנער ניט געזונט, עס

געפטרט ביי דער שווערער ארבעט. און דאָ הייבט זיך ווידער אָן
דער ווינטער און ס'איז נישאָ קיין ברויט, קיין שטרוי, גאַרנישט...
און די אויגן ביי דער פויערמע גיסן זיך אָן מיט טרען.
— מאמע, ס'זעט אפשר זיין גענוג אויף היינט? — דרייט זיך
דער זון אַ ברוגזער איבער דער שטוב, קאָן נישט לידן, וואָס די
מוטער קלאַגט זיך.

— נו, גענוג, אסתר, גענוג! — מישט זיך דער מאַן אויך אַרײַן. —
די לייכטמע זאך ביי אַ יידענע צו גיסן מיט די אויגן! אודאי
איז שלעכט! און אין שמעל איז בעסער געווען? מיר וועלן,
אם ירצה השם, דאָס אויך איבערקומען. לאַז נאָר זיין איין גוטער
„אוראָזשאַ“ (גערעטעניש) און מיר וועלן זיך שמעלן אויף די פיס.
וועסט זען, מיין ווייב!

און דער פויער דרייט זיך אויס צו מיר:

— איר וועט אפשר טרינקען אַ גלאַז טיי?

— אַדאָנק, אַדאָנק — האָב איך זיך אַ שאַר געטאַן צו

דער מיר. — דער אַגראַנאַם וואַרט שוין געוויס אויף מיר. איך דאַרף
נאָך היינט זיין אין פינף, זעקס דערפער.

נאָכן אַנבייטן בין איך אַרײַן מיט דעם אַגראַנאַם אין אויטאָ-
מאָביל, וואָס האָט געסאַפּעט מיט רוגז, צונויפגערופן סקלינוואַרט.
פון די הייזער. מיר זיינען דורכגעפאַרן מיטאַרף, זיך אָפגעשטעלט ביי
דער קינדער-שול, די שענסמע געביידע, וואָס שטייט אין עק דאָרף
אויף אַ בערגל און פינקלט אין אַלע פיר זייטן מיט די ברייטע שוויבן-
פענסטער. ארום דער „שלום-עליכם“ פאַסט קלייבט זיך אָן עולם.
מען קומט אָפגעמען אַ צייטונג, מען קומט אוועקשיקן אַ בריוו.
ס'זינגט אַראָפּ — זאָגט מיר דער אַגראַנאַם — מאכט דאָ „ראַנדעוואַס“,
פאַרברענגט די אַוונטן.

די היילעך בלישטשען מיט זייער וויסקייט ווי אָפגעוואַשע-
נע, וועקן פרייד, אין דער פאַרדרום איז גרעסער, פאַרוואָס מען זעט
נישט אויף קיין איין הויף קיין בינטל שטרוי, קיין סטויג היי.
דער אויטאָמאָביל איז שוין הינטער דעם דאָרף, טראַגט זיך
צווישן שוואַרצע שטיקער ערד, וואָס ציען זיך נאָקעטע, ווי ס'וואַלט
געווען אַפּריל, נישט סוף אַוונט.

דער אגראָנאָם, א זונגער, אליין א זון פון א קאלאָניסט, איז
פאָגייטערט פאָרן נייעם ישוב, רעדט מיט ליבע וועגן דעם פויער,
ציגט מיך איבער מיט ציפערן, מיט דיאגראַמען, און איבעראַיאָר וועט
זיין סאמע גערעטעניש, מוז זיין, ס'איז מאַטעמאטיש אויסגעזעכנט.
פון דערווייטנעם זעט זיך שוין „סיידן-דאָרף“, ליגט אין סטעפּ
ווי ווייס-געקאלטע פינשטאַקן.

מיר שטעלן זיך אָפּ ביים אגראָנאָם פון „יידן-דאָרף“. פאָרן
דריז שטייען פויערים, ריידן אויפן קול, ווי זיי וואָלטן זיך געקריגט.
— מען האָט אונדו אָפּגענאַרש! — האָט געטענהט אַ הוי-
כער פארשוין אין בריילן. — א סטעפּ איז עס דען? ס'איז א גיהנום!
איך בין שוין דאָ דריי יאָר! איך ווייס וואָס כרייד!
— משהקע איז גערעכט! — האָט צוגעהאַלפן אַ נידעריקער
פאָרוועסער פויער, שוואַרץ ווי אַן אויסגעטראַבענע קאַרטשע. —
וואָס פויער מיר וועלן ארויס פון דאַנען, אַלץ געזינטער וועט פאָר-
אונדו זיין!

— געעפנט אַ געזע: — האָט זיך אַריינגעדרייט א יונג מיט
אַ בייטש אין דער האַנט. — וואָס זאָגט איר ניט צו אונדזער יאָר-
עדות! ס'געפעלט אַיך ניט, גייט! משהקע און זרח האָבן דער-
לייגט דער פּאַפּעס ירושה צום סטעפּ! אין בערדיטשעוו איז בעסער גע-
ווען? מען האָט געציילט אַ גאַנצן טאָג די שטיינער, און די קיש-
קעס אין פּויד האָבן געשפּילט אַ מאַרש.

זרח האָט זיך אויסגעדרייט צו מיר, ווי צו אַן אַלטן באַקאַנטן,
געוויזן אויף זיינע פאָרוועסע פּיס, בלאַטיקע, און אַ זאָג געטאַן:
— שוין דריי יאָר זיך ניט אַרומגעוואַשן, ניט גענומען קיין
פּאַד. ער — האָט זרח געוויזן אויפן יונג מיט דער בייטש — איז
פאָראַיאָרן געקומען אַדער, געווען מן הסתם פאָראַיאָרן נאָך אין
מרחץ. לאַז ער דאָ אָפּזיין דריי יאָר, זיך ניט פּאַדן, וועט ער אַנדערש
דפּן!

— דו בילסט דאָך שוין פון דער ערשטער מינוט אָן! — האָט
עמעצער געלאָזט פּאַלן אַ וואָרט. — ווי דו דערזעסט נאָר אַ גאַסע
פון אַמעריקע, נעמסטו בילן! דו און משהקע!

— לאַמיר פּרעגן! לאַמיר פּרעגן! — האָבן זיך עטלעכע יונגען
געשמופּט צו מיר, — זאָגט, איר ווייסט דאָך מן-הסתם: איז עס
אמת, אז דער „דושאַינט“ קלייבט זיך ביי אונדז אַוועקצונעמען די
ערד מיט די הייזער? משהקע זאָגט, אז ס'איז אמת! ער ווייס עס
פון אַ זיכערן קוואַל!

— ניט אמת! ניט אמת! — האָב איך זיי פּרוּבירט באַרויִקן.
וואָס וועט דער „דושאַינט“ מאַן מיט דער ערד? זי נעמען קיין אַמע-
דיקע? איר, וואָס באַארבעט די ערד, זייט די אמתע באַלעבאַטיים!

— אזוי זאָגן מיר אויך!

— אזוי טענהן מיר אויך!

— וואָס משהקע זאָגט אַליין! — האָבן קולות מיט פּרייד זיך

אַנגערופּן.

— אונדזער אַנאַרכיסט!

— וואָס, איר זענט אַן אַנאַרכיסט? — האָב איך געפרעגט משה-

קען.

— יו בעט אי עס! — האָט ער מיר געענטפּערט אין ענג-

ליש. — וואָס מאכט דאָרט ביי אײך אין ניו יאָרק יאַנאַווסקי? שרייבט
נאָך אַליין אין דער „פּרייער אַרבעטער-שטימע“?

— געווען אַמאָל אין ניו-יאָרק?

— נאָ, ס'ער! — צעשמייכלט ער זיך פון איין אויער ביזן

צווייטן, פאַרגעסט, אז ס'איז אים שלעכט און וויל דווקא אויסנעמען
ביי די אַרומיקע פּרעריס מיט זיין ענגליש ריידן. — כּיפּין געווען
אַמאָל אין לאַנדאָן אַ קעפּמייקער, געמאַכט גוטע ווידושעס; ניט קיין
פּויער וואָס האָט שוין יאָרן קיין צייטונג ניט געזען, לעבט ווי דער
„סקאַט“ אין פעלד!

— וואָס זאָגט איר ניט צו אונדזער דושענטלעמען? געווען אַ

קאַליקע אין לאַנדאָן און געבליבן אַ פּערד אין סטעפּ!

— לאַז דורך ניט, משהקע! — איז אַנגעקומען דער אַגראַנאַם

און אונדז פאַרבעטן צו זיך אין קאַנטאַר אַריין.

א י ן מ י נ ס ק

ווי דער מאַסקווער צוג דערנענטערט זיך צום וואַקזאַל, וואַרפט זיך אין די אויגן די יידישע אויפשידענע מינעס, וואָס שטייט צווישן דער ווייסרוסישער און רוסישער גרענעץ. דראַזשקאַרעס, צומ-מיסטן יידישע, דרייען זיך אַרום מיט די בייטשן אין די הענט, שלעפּן פאַסאָזשירן, קאַנקורירן מיט די פּריוון:

— ס'וועט קאָסטן צוויי קערבלעך, גראַזשדאַנין (בירגער) — קומט אונטער אַ בעל-עגלה.

— פאַר אַנדערהאַלבן פּאַר איך, — וואַקסט אויס אַ צווייטער און האַלט שוין מינע וואַלזיקעס.

— ביי אַזאַ יקרזת, ווען אַ זעקל האַבער קאָסט אַ פאַרמעגן, קען מען נישט פאַרן אין שטאַט אַרײַן פאַר ווינציקער, — קלאַגט זיך דער ערשטער.

— און איך פאַר פאַר אַ קערבל — לויפט אָן אַ מענטשל ווי אַ טרענדעלע, רוקט די אַרבל, די פּאַלעס פון זיינע צו גרויסע בעל-עגלהשע בגדים, וויל, מען זאָל אים אַרויסזען — פאַר אַ קערבל פאַר איך, ווי מיר האַבן היינט ראש-חודש אלול.

— זאָל ער אַזוי דערלעבן שופר-בלאָזן, דער פאַרכל, צי מען קאָן פאַרן פאַר אַ קערבל! — שרייט שוין דער ערשטער — קאַ-ליע מאַכן, זעט איר, גראַזשדאַנין, קען אַסילד אַזאַ גנידע אויך! און אויב עס גייט שוין יאָ אויף צו להכעיס, פאַר איך מיט אַיך פאַר אַ קערבל, נישט ער!

די דראַזשקע טרייסלט זיך איבער ברוקירטע גאַסן, פאַרט פאַר-ביי די מלכודת-באַנק, דעם „אינוויסקולט“ (אינסטיטוט פאַר וויכיר-לענדישער קולטור). ניט נאָר זיינען די שילדן איבער די געשעפטן

אין יידיש, נאָר אַלע אויפֿשריפטן איבער די מלוכה-אַגשטאַלטן זיינען
אויך אין יידיש.

דאָס פֿערד פֿאַרקירעוועט זיך אין אַ זייטיק געסל און בלייבט
שטיין פֿאַר אַ צעהויקערט שטיבל. דער בעל-עגלה צעשרייט זיך:
— רחל! העי, רחל!

אַ פֿאַרהאַרעוועטע יידענע קומט אַרויס מיט אַ ליידיקן זאַק.
נאָך איר דריי יינגלעך, איינס קלענער פֿאַרן צווייטן.
— וואָס, נישט געבראַכט נאָך קיין פֿאַשע? — הידושט זיך דער
מאַן.

— פֿאַלד פֿרענגען, פֿאַלד, — דראַפֿעט זיך די יידענע אויף דער
קעלניע אַרויף און דאָס הוישכדיקע פנים ווערט פול מיט שמייכל —
לייטישע בהמות לויפֿן און קעלפֿן זיך, מיינע גייט פֿאַמעלעך און
קעלפֿט זיך אויך — און זי דרייט זיך אויס צו די קינדער — אין
שטוב אַרײַן, חברה! אין שטוב אַרײַן, זאָגט מען אײַך!
— אײער קלינוואַרג? — פֿרעג איך בײַ איר.

— מיינע-לויכטן אויף די שוואַרצע אויגן בײַ דער מוטער —
און אין שטוב זיינען, נישט צו פֿאַרזינדיקן, פֿאַראַן נאָך פינף פּופֿקעס!
— בײַ אַזאַ קאַפעליע — פֿאַרשאַרצט דער דאָראָזשקאַרזש
דעם דאַשעק פֿון היטל — דאַרף איך נעמען פֿאַר אַזאַ נסיעה צוויי
קערבלעך? מען זאָל זיי געבן ברויט צו דער זעט, אַזעלכע אַכט פֿיס-
קעס, דאַרף מען אַ פֿאַרמעגן! דערצו איז האַכער מיט גאַלד גלייך!
סײַפֿערד בלייבט שטיין פֿאַרן האַטעל. אויף די טרעפֿ בײַם
אַרײַנגאַנג זיצט אַ יינגל אַ שײַך-פּוצער מיט פֿײַערדיקע אויגן און
בעט זיך בײַ מיר:

— בירגער, פינף קאַפּיקעס אַ פּוין, פינף קאַפּיקעס! סײַוועט
מער ניט זײַן קײַן שײַך, נאָר שפּיגלען, בלויז פינף קאַפּיקעס!
דער האַטעל — אַ פיר-שטאַקיקער מויער, צימערן גרויסע,
מיט אַלע פֿאַקוועמלעכקייטן. אפילו אַן „עלעוויטער“. דאָס שענ-
סטע צימער. פינף רובל אַ מעת-לעת.

איך וואַש זיך אַרײַן, פֿײַס איבער און אַזוי ווי איך רעכן צו
בלייבן אין מינסק אַ פיר-פינף טעג, אײַל איך זיך אין דער מיליץ
נאָך אַן אַרויספֿאַר-וויזע. חבר קרול, דער מיליץ-קאַמיסאַר, אַ הוי-

כער, אין כאסי-קליידער, ווי זיי וואָלטן געווען צוגעוואקסן אויף אים, באַגעגנט מיך אין דער מיר פון זיין צימער. און ווי איך האָב זיך גע- קווענקלט, ניש געווסט אויף וואָס פאַר אַ שפּראַך אַנצוהויבן ריידן מיט אים, האָט ער אַ זאָג געמאַן מיט אַ וואַניקן ליטווישן יידיש: — זיצט, חבר אַפּאַטאַשו.

אין צען מינוט אַרום האָב איך שוין געהאַט די וויעז אויף אַרויסצופאַרן פון ראַטנלאַנד און דער דיכטער כאַייק האָט מיך אַוועקגעפירט אין אינסטיטוט פאַר וויסרוסלענדישער קולטור. אין דער יידישער אַפּטיילונג פון אינסטיטוט אַרבעט מען געשמאַק. סטודענטן, סטודענטקעס, צוקונפטיקע געלערנטע, זיצן איבער דער יידי- שער ליטעראַטור, מען פאַרציכנט אויף קאַרטלעך יעדעס וואָרט, יעדן אויסדרוק, יעדן אידיאַם. אַוויגע קאַרטלעך זיינען שוין פאַ- ראַן איבער צוויי מאָל הונדערט טויזנט. דאָס אַרבעט מען איבער דעם יידישן אַקאַדעמישן ווערטערבוך. דער אַנפירער פון דער שפּראַך- קאַמיסיע, מ. ווינגער, פירט מיך פון איין צימער אין צווייטן. ער ווילט פונאַנדער גרויסע קאַרטן, צייגט מיר ווי מען אַרבעט איבערן שפּראַכאמלאַס פון אַלע יידישע דיאַלעקטן.

און דאָס איז בלויז די שפּראַך-קאַמיסיע. איצט די היסטאָרי- שע, די ליטעראַטישע קאַמיסיעס. דו זעסט, אַז אין מינסק, וווּ כמעט אַלע יידישע פּאַרטייען זיינען געבוירן און באַגרינדעט געוואָרן, לערנט מען ווייטער, מען וויל ביי די „יאַהודים“ צונעמען די בכורה אויף יו- דאַקע.

דאָ אין „אינוויסקולט“, בין איך געוואָר געוואָרן, אַז מינסק האָט אַ יידישן סעמינאַר וווּ מען גרייט צו לערער פאַר גאַנץ וויסרוסלאַנד. מינסק האָט אויך צוויי ישיבות, וואָס גרייטן צו רבנים פאַר די אַרז- מיקע קהילות.

איך בין אַוועק אין יידישן קוואַרטאַל, וווּ די געסלעך זיינען אַזוי שמאַל, אַז צוויי מענטשן קענען נישט דורכגיין אין דער ברייט. דערצו פירט מען נאָך דאָרט דורך קאַנאַליזאַציע. די ערד איז צע- גראָבן און מען זינקט ממש אין בלאַטע. אַזאַ דלות האָב איך נאָך אויף מיין לעבן ניש געזען. עס ציען זיך ליידיקע געוועלבלעך, עס דרייען זיך פאַרוואַרלאָזטע קרעמער, קרעמערקעס און איין גאַט ווייס

פון וואָס מען ציט חיונה. אין דער ווייטרינע פון אַ קרעמל הענגען צוויי, דריי פאַר אָפּגעטראָגענע שיך, אין דער צווייטער ווייטרינע – שטייט אַ בלעך מאָנדלעך, אין אַ דריטער – אַ זאָק שמאַמעס, און צוויי קעץ, הויט און ביינער, וואָרעמען זיך אויף דער זון, וואָס פאַר-גנבעט זיך דורך אַ ווינקל. אין אַ יאָטקע הענגט אַ שטיקל גע-שלידער און אַ פאַר קעלבערנע פיסלעך. טשעקאווע יידן מיט שוואַר-צע בערד, מיט הויטע, אַפילו מיט גרינע, ווי ביי שאַגאַלן אויף די בילדער, האָב איך דאָ באַגעגנט. וויבער אָפּגעריסענע, אָפּגעשלי-סענע, זיצן איבער קוישן געבעקס, איבער קוישן אויבס. מען שטייט אין קרענצלעך, מען שמועסט וועגן פּדיון, וועגן דער קאַלאָניאַציע. – קיין גוטס וועט דערפון ניט אַרויסקומען – זאָגט אַ ייד מיט פאַרעקשנטע אויגן – היינט בוידעס, מאָרגן קלאָזן, היינט קאַלאָניאַ-ניזאַציע... וואָס ווייניקער די „וואַלסאַט“ (רעגירונג) רוקט זיך אין יידישן תּחום אַרײַן, אַלץ געזינטער...

– ווייסט איר ניט, יידן, וווּ די ישיבה געפונט זיך? – פרעג איך ביים קרענצל יידן – איך בין נישט קיין היגער.

זיי באַטראַכטן מיך אַ ווײל, ציען מיט די אַקסלען, אַז זיי ווייסן נישט, און פאַרטייבן זיך ווידער אין דעם אייגענעם שמועס.

איך דריי זיך אַרײַן אין אַן אַנדער געסל, שטעל אָפּ אַ זקן, פרעג אים וווּ די ישיבה איז. ער נעמט שטאַמלען, אַז ער ווייס ניט, לאָזט מיך שטיין און גייט זיך ווײן וועג. עס לויפט אַן אַיינגל מיט אַ חומש אין דער האַנט.

– וווּ לערנסטו, יינגל? – האָב איך אַ נעם געטאָן סײַבאָרל פאַר אַ האַנט.

– אין דער ברעג-שול.

– וווּ איז זי?

– אַט איז זי – האַט סײַנגל מיך אַרײַנגעפירט אין אַ מויער, וווּ אַן אַרומגעריזשעטע שול האַט פאַרנומען דעם גאַנצן הויף.

אין דער שול אַרום דעם באַלעמער האָבן זיך געיאָגט צען, צוועלף-יאָריקע יינגלעך. אַנדערע זיינען געזעסן בײַ אַ טיש, גע-לערנט חומש. דער מלמד, אַ קורצער, אַ דיקער, אין אַ שטייפן, אַמע-

ריקאנער קאפעלוש, וואָס ער האָט אין 1920 באַקומען פון „רעליף“, האָט געשרייט מיט אַ פּאַפּיראַסל צווישן צוויי פינגער. ער האָט מיך ניט באַמערקט, געצויגן פונם פּאַפּיראַסל, געשפּיגן אויף די ווענט און צוגעפרומט דעם ניגון פון חומש.

— זייט איר דער מלמד? — האָב איך אים אָפּגעשטעלט
— איך — האָט דער מלמד מיר גלייך אַרײַנגעשטעקט אַ
ווייך-וואַרעם הענטל און מיט חשד פאַרצויגן דעם פּאַפּיראַס. — ניט
קײן היגער, האָ?

— איר האָט אַ גרויס חדר?
— אַ פּופּציק תּלמידים.
— און ווער שיקט צו אײך קינדער? וואַסערע עלטערן?
— דער קוסטאַר שיקט, דער „נעפּמאַן“ (סוחר), דער באַלעבאַס...
— פּאַראַן דען באַלעבאַטים?
— די וואָס האָבן אײַגענע הייזער, האַלטן אַ קוואַרטיראַנט,
... צוויי?

— און די „וואַסס“ טישעפעט ניט?
— זעט איר דאָך, אַז נישט, זי מאַכט זיך ניט זעענדיק.
— און וואָס לערנט איר מיט די קינדער?
— אַלץ — עברי, חומש מיט רש"י, אַ שטיקל גמרא...
— און שרײַבן?
— דאָס נישט.

— און די קינדער ווילן גיין אין חדר אַרײַן?
— דערווייל גייען זיי נאָך... איר מיינט די וועלט איז אינגאַנצן
שוין הפּקר? מינסק האָט ווילע בחורים אויך, טאַעק ווילע, לזמ-
דים. אויף דער פּלאַטער גאָס האָבן מיר אַ ישיבה...
בשעת איך האָב גערעדט מיטן מלמד, האָבן אַ דריי שוין
קינדער מיט צעפּלאַמטע באַקן און פינקלדיקע אויגן מיך אַרומגע-
רינגלט.

— איר קענט טאַעק נישט שרײַבן קיין יידיש? — האָב איך
געפרעגט די קינדער.

- דער רבי לערנט נישט מיט אונדז.
- פאָדערט ער זאָל יאָ לערנען.
- ער לערנט גאָרנישט - האָבן זיך צוויי אַרויסגערוקט.
- וואָס זײט איר, פּיאָנערן? - פרעג איך בײ די צוויי.
- די קינדער האָבן זיך צעשמייכלט, נישט געענטפערט, נאָר די פינמלדיקע אויגן האָבן דערציילט, אַז זײ זײנען, אַז הײנט-מאָרגן וועט מען אַנטלויפן פונם חדר.
- די ישיבה איז אין אַן אַלטער קלױז. דאָ זײנען צעוואָרפן בחורים בײ שטענדערס. טײל שטײען, טײל זיצן, אַכצניאַרדיקע, צוואַנציקאַ-ריקע, מיט זידענע הערעלעך אויף די נאַמבעס, אויף די פאַקן, ווי מען שמעלט זײ פאַר אין אַנסקיס „דיפּוק“. טײל לערנען שטיל, מיט דבּקות, אַנדערע אויפן קול, מיט גרויס אימפעט. מען האָט זיך פּמעט נײט אומגעקוקט, ווען איך בין אַרײנגעקומען, זיך פאַרלאַנגען העכער און העכער, גערוקט די לױזע אַרבל איבער די אויסגע-דאַרטע הענט, געשפּאַרט די הימלען, די קאַפלען איבער די הויכע שטערנס אויף די אײנגעפּאַלענע פאַקן האָבן זיך געפאַרנט. אַך האָב זיך צוגעזעצט צו אַ בחור, אַרײנגעקוקט אין זײן גמרא „פּסחים“ און שטיל אַ פרעג געטאַן:
- ווער זאָגט מיט אײך דעם „שעור“?
- ער האָט אַ קוק געטאַן אויף מיר מיט גרויסע אויגן, אָנגע-רופן אַ נאַמען, געקוקט מיט חשד און זיך געפרעגט:
- צו וואָס דאַרפט איר עס וויסן?
- גלאַט אַזױ... איך בין אַ פרעמדער... און ווער לערנט דאָס? - האָב איך אַרויסגענומען פונם בחורס שטענדער גרעסע געשיכטע אין העברעיִש.
- איך.
- לאַזט עס דער ראש-ישיבה?
- פאַרוואָס נישט.
- איר עסט טעג?
- נײן, מיר האָבן אַן אײגענע קיך.

— ווער האלט אויס די קיך?
 — יידן, מינסקער יידן, אפילו קוסטארן... און וואָס מער
 מען רודפט אונדז...
 — ווער רודפט אייך?
 — נישט קיין גוים, נישט טיטום רודפט, יידן רודפן אונדז,
 די „יעווסעקן“.
 — ווען זיי וואָלטן אייך מיט אַן אמת גערודפט, וואָלט איר
 דאָ ניש געזעסן און געלערנט.
 — איר זייט אויך אַ „יעווסעק“?
 — ניין. און העברעיִש קענט איר?
 — איר מיינט לשון-קודש? וואָס איז דאָ צו קענען?
 — האָט איר געלייענט דעם „השלוח“, די נייע העברעיִשע
 ליטעראַטור? האָט איר געלייענט מענדעלען, שלום-עליכמען, פּרצן?
 — נישט געלייענט. און ווען איר קענט דאָס אַלץ ניש, וואָלט
 איר אויך מער ייד געווען.
 — אויף וואָס לערנט איר?
 — אויף רב.
 איך האָב געקוקט אויפן בלייבן בחור, וואָס איז געשטאַנען
 איבער דער גמרא פּמחים — און עס איז מיר אומעטיק געוואָרן. איך
 האָב זיך מיט אים געזענגט און בין שטיל אַרויס פון קלוז.
 אין אַ האַלבע שעה אַרום בין איך געווען אין ייִדישן לערער-
 סעמינאַר — אַ געמױערטע געפױדע מיט צענדליקער צימערן. דער
 פּאַרוואַלטער, חבר האַמשטאַק, וואָס איז מיט יאָרן צוריק געווען
 פאַרבונדן מיט די ניו-יאָרקער שלום-עליכס-שולן, האָט מיך גע-
 פירט איבערן סעמינאַר.
 אַ צימער פאַר פיזיק, פאַר כעמיע, פאַר ביאָלאָגיע, אַ ביב-
 ליאָטעק. איבער פיר הונדערט סטודענטן, סטודענטקעס, פון גאַנץ
 הייַסרוסלאַנד, וואָס האָבן דורכגעמאַכט עלעמענטאַרע שולן אין ייִדיש,
 מיטלשולן, קומען זיך אַהער צונויף אויף העכערע קורסן. די הונ-
 דערטער סטודענטן פּאַרוואַרפן מיך מיט פּראַגן, קענען אויסגעצייכנט

יידישע געשיכטע, זיינען כמעט באקאנט מיט יעדן יידישן שרייבער ביז
צו די יינגסטע, און מיר איז גוט מיט זיי. מיר, יידישע שרייבער, האבן
קיינמאל ניש געהאט די יוגנט. אונזער לייענער איז געווען דער עלטער-
רער דור — באַבעס, זידעס, טאַטעס, מאמעס, די יוגנט האָט גע-
פעלט. און דאָ וואַקסט די יוגנט, אַ פרייע, אַ יידישע.
